

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GAYRI REDİFLİ GAZELLER
(İnceleme-Açıklama-Karşılaştırma)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİLGÜN AÇIK

72208

DANIŞMAN: Prof.Dr.NÂMIK AÇIKGÖZ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

HAZİRAN, 1998

MUĞLA

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GAYRI REDİFLİ GAZELLER
(İnceleme-Açıklama-Karşılaştırma)

NİLGÜN AÇIK

Sosyal Bilimleri Enstitüsünde

"Yüksek Lisans"

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Sözlü Savunma Tarihi:

Tezin Danışmanı: Prof.Dr.Nâmık AÇIKGÖZ

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi :

Enstitü Müdürü :

HAZİRAN,1998

MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Gayri Redifli Gazeller,İnceleme-Açıklama-Karşılaştırma" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Haziran 1998

Nilgün AÇIK

Bu tez, Muğla Üniversitesi Araştırma Fonu'nca desteklenmiřtir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	sayfa I
ÖZET.....	III
KISALTMALAR.....	V

GİRİŞ

A-NAZİRE GELENEĞİ.....	1
B-KAFİYE.....	7
C-REDİF.....	9
D-GAZEL.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

"GAYRI REDİFLİ GAZELLERİN İNCELENMESİ".....	13
---	----

A-GAZELLERİN MUHTEVÂLARINA GÖRE TASNİFİ

a-Âşıkâne-Rindâne Gazeller.....	18
b-Hikemî Gazeller.....	18
c-Karışık Muhtevalı Gazeller.....	18

B-GAZELLERİN TEKNİK İNCELEMESİ VE MUKÂYESESİ

a-Beyit Sayıları.....	19
b-Vezinler.....	19
c-Kafiye.....	20

C-GAZELLERİN MUHTEVA İNCELEMESİ VE MUKÂYESESİ

a-Âşıkâne-Rindâne Gazeller.....	20
b-Hikemî Gazeller.....	22
c-Karışık Muhtevalı Gazeller.....	24
d-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler.....	25
e-Temalar.....	32

D-DİL VE ÜSLÛP İNCELEMESİ VE MUKÂYESESİ

a-Dil	
1-Kelime Hazinesi.....	44
2-Tamlamalar.....	47
3-Cümle Türleri	
a-Yüklemine Göre.....	48
b-Anlamına Göre.....	50
4-Deyimler.....	51
b-Üslûp	
1-Edebî Sanatlar.....	52
c-Ortak Söyleyişler.....	54

SONUÇ
BİBLİYOGRAFYA

İKİNCİ BÖLÜM
GAZELLER VE AÇIKLAMALARI

Necâti Beg.....	61
Mesihî.....	74
Hayretî-1.....	81
Hayretî-2.....	87
Zâtî-1.....	94
Zâtî-2.....	100
Zâtî-3.....	107
Fuzûlî-1.....	116
Fuzûlî-2.....	125
Fuzûlî-3.....	133
Nazmî-1.....	141
Nazmî-2.....	147
Nazmî-3.....	153
Nazmî-4.....	161
Hayalî Beg.....	167
Muhibbî-1.....	175
Muhibbî-2.....	181
Fevrî-1.....	187
Fevrî-2.....	193
Emrî-1.....	200
Emrî-2.....	206
Şemsî Paşa-1.....	213
Şemsî Paşa-2.....	219
Şemsî Paşa-3.....	226
Şemsî Paşa-4.....	232
Şemsî Paşa-5.....	238
Nevî.....	244
Gedayî.....	250
Hisâlî.....	256
Nâmî.....	262
Es'ad.....	268
Riyâzî.....	274
Cevrî.....	281
Vecdî.....	287
Nâ'îlî.....	293
Nedim-i Kadîm.....	299
Mezâkî-1.....	305
Mezâkî-2.....	313
Sükkerî.....	323
Nâbî-1.....	331

Nâbî-2.....	337
Nâbî-3.....	348
Nâbî-4.....	355
Nâbî-5.....	362
Nedim.....	369
Seyyid Vehbî.....	376
Salîm.....	387
Şemî.....	394
Nevres.....	400
Koca Ragıp Paşa-1.....	408
Koca Ragıp Paşa-2.....	416
Sabîh.....	422
Mekkî.....	430
Rahmî.....	436
' Abdî.....	444

ÖNSÖZ

Beşeriyetin vücuda getirdiği müşterek medeniyetin dışında kalan bir toplum düşünülemez. Türk milletinin fikir hayatı, san'at ve musıkî duygusu ile yakından ilgili bulunan Türk şiiri, başlangıcından bugüne kadar bir takım merhalelerden geçmiştir. Bu teşekkülde, Türk milletinin kendi içerisindeki oluşumları yanında, onun etkileşimde bulunduğu diğer kültürlerin de etkisi vardır.

Milletlerin kültürünü gösteren edebiyat ve edebiyat ürünleri içinde, duyu ve ahenk dalgalarından oluşan şiir, tarih olarak da en çok işlenmiş olan türdür. Türk şiirinin inkişafı, XI. asırda kaleme alınmış olan Kutadgu Bilig ile aynı asırda tespit edilen Divân-ı Lugatî't-Türk'teki şiir örneklerine kadar uzanır. Türklerin İslâmiyetten önce dahil buldukları şamanlık muhitinde fikir ve şekil itibarı ile çok güzel edebî nümuneler bulunmaktadır. Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra, İslâmî muhit içinde Arap ve Fars tesirinde kalmış bir Türk edebiyatı gelişmiş ve bu edebiyatın şiir anlayışını klâsik Türk edebiyatı nazım şekli olan gazel oluşturmuştur. Aşk, güzellik ve şarap konularında, beyitlerle yazılmış olan şiirlere gazel denilmiştir. Gazel, Türk edebiyatına bağımsız bir nazım biçimi olarak İran edebiyatı yoluyla girmiştir. Biçimde hiç bir değişiklik yapılmadan, Türk şairlerince çok sevilen bir nazım biçimi olarak yüzyıllarca kullanılmıştır. Gazel konu bakımından lirik bir nazım biçimi olarak, klâsik şiirin özünü ve duyu yönünü belirtmektedir. Klâsik edebiyat, Türk toplumunun altıyüzyıllık gibi uzun bir dönem içindeki dünyayı algılama tarzını aksettirmektedir. Bu özellik, muhtevada olduğu gibi, şekil bakımından da etkisini göstermiş, dînî veya lâ-dînî, mensur ya da manzum eserler meydana getirilmiştir. Meydana getirilen bu eserleri dil ve edebiyat yönünden tesbit ederek her asrın karakteristik eserlerini tahlil süzgecinden geçirmek gerekir. Bu yönde Türk edebiyatında tahlil ve mukâyese çalışmaları pek fazla değildir. Bu sebeple, burada gazellerde tahlil ve mukâyese yöntemi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmadan amacımız, nazîre geleneği çerçevesinde yazılan ve sınırlı kelime hazinesi etrafında oluşturulan imaj dünyasında, şairin şiir söyleme kabiliyetini ve nazîresinin klâsik Türk şiirindeki yerini belirtmektir.

Bu çalışmada, ilki 15.yüzyılda Necatî Beg tarafından yazılmış olan "gayrı" redifli gazel ve diğer yüzyıllarda buna nazîre olarak yazılmış 55 "gayrı" redifli gazel üzerinde durulmuştur. İncelenen gazellerle, amacın ortaya çıktığı kanâati hasıl olmuştur. Yapılan incelemede gazeller şekil ve muhteva özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Gazeller, el yazması eserler, basılmış divânlar ve nazîre mecmualarından derlenmiştir. Gazeller "gayrı" redifli olduğu ve birbirlerine nazîre oldukları için, konunun daha iyi açıklanması için önce nazîre ve nazîre geleneği, kafiye, redif, gazel ana başlıkları üzerinde genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde "gayrı" kelimesi üzerinde durulmuş, bu kelimeyi şairlerin nasıl kullandığı örneklerle gösterilmiştir. Gazeller önce muhtevâlarına göre tasnif edilmiş, daha sonra şekil özellikleri teknik olarak incelenmiş ve mukâyese edilmiştir. Gazellerin muhteva incelemesi ve mukâyesesinde, muhtevalarına göre sınıflandırılan gazellerden örnekler verilerek konu açıklanmaya çalışılmıştır. Bunu takiben şairlerin anlamı odaklaştırdıkları kelimeler üzerinde durularak, örneklerle izaha gidilmiştir. Ayrıca gazellerin temaları üzerinde durulmuş ve örneklerle şairlerin hangi ruh hali ile bu gazelleri kaleme aldıkları belirtilmiştir. Dil ve üslûp incelemesi ve mukâyesesinde, gazellerin dil (kelime hazinesi, tamlamalar, cümle

türleri) ve üslûb (edebî sanatlar, ortak söyleyişler)u üzerinde durulmuştur.Yapılan tablolarla istatistiksel bilgi verilmiş,daha sonra da mukâyese yöntemi ile genelleme ve sonuçlara gidilmiştir.Üslûp incelemesinde ise her beyitteki edebî sanatlar bulunarak,tabloya işlenmiş ve buradan genel bir değerlendirmeye gidilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde,ilki 15.yüzyılda Necatî'nin,sonuncusu 20.yüzyılda 'Abdî'nin yazdığı olmak üzere, gazel metinleri yazıldıkları yüzyıllara göre sıralanmış ve bu metinler üzerinde açıklamalar yapılmıştır.Bunu yaparken klâsik edebiyatta kullanılan metin çözümlerme yöntemlerinden,açıklama yöntemi kullanılmıştır. Bu bölümde,önce gazellerin beyit değerlendirmeleri yapılmıştır.Beyit değerlendirmeleri yapılırken bazı beyitlerdeki anlamları daha iyi açıklayabilmek amacıyla başka şairlerden örnekler verme yoluna gidilmiştir.Çeşitli divanlardan alınan bu örnekler beyitlerde, önce gazel numarası,daha sonra da beyit numarası verilmiştir.Bu bölümden sonra da genel değerlendirme başlığı altında kelimelerin hangi dilden geldiği,türü tablolarla gösterilmiştir.Kelimelerin bu şekilde tablo ile istatistiksel olarak gösterilmesinden sonra cümle türlerini de gösteren bir tablo yapılmıştır.Daha sonra gazelerde kullanılan deyimler çıkarılmış ve envanter halinde anlamın odaklaştığı kelimeler altalta dizilmiştir.Bu kısımda anlamın odaklaştığı kelimeler üzerinde daha önceden(birinci bölümde) durulduğu için tekrar durulmamıştır.

Bu çalışma esnasında beni destekleyen ve yönlendiren hocam Prof.Dr. Nâmık AÇIKGÖZ'e şükranlarımı sunarım.

Nilgün Açık
Muğla,1998

ÖZET

Bu çalışmada,ilki 15.yüzyılda Necatî Bey tarafından yazılmış olan "gayrı" redifli gazel ve diğler yüzyıllarda buna nazîre olarak yazılmış 55 "gayrı" redifli gazel üzerinde tahlil ve mukâyese yöntemi uygulanmıştır.Çalışmanın birinci bölümünde nazîre gazeller şekil,muhteva,dil ve üslûp açısından incelenmiş,tahlil ve mukayese edilmiştir.İkinci bölümde gazeller üzerinde metin çözümlene yöntemlerinden,açıklama yöntemi kullanılarak gazeller açıklanmıştır.

Birinci bölümde şekil olarak incelenen gazellerin, beyit sayılarına bakıldığında şairlerin gazellerini, genellikle 5 beyit olarak yazdıkları görülecektir.Şairler vezin olarak en çok Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün kalıbını tercih etmişlerdir. Kafiye olarak da en çok tam kafiye kullanılmıştır.Bunun yanında yarım ve zengin kafiyeden oluşan gazeller de bulunmaktadır.

Gazeller üzerinde tahlil ve mukayese yapılırken,önce gazeller muhtevalarına göre tasnif edilmişlerdir.Bu tasnif sonucunda şairlerin en çok âşıkâne-rindâne gazel yazdıkları görülmüştür.Bu gazellerde en çok işlenen konular,"aşkın verdiği mutluluk,sevgiliden yakınma,sevgiliden ayrı oluş, sevgiliye karşı duyulan aşk, sevgi,felekten ve insanlardan şikayet, riyakarlık, karamsarlık,sıkıntı, üzüntü" dür. Gazellerdeki ana tema ise yalnızlıktır. İncelenen gazellerde şairler, yalnızlıktan " -den /-dan gayrı" redifinin önündeki anlamın odaklaştığı kelimeye sığınır.Sığınılan bu unsurların şairlerce en çok kullanılanları; "bela,cevr ü cefâ,mihir ü vefâ,bad-ı sabâ,Huda, dua, râ, mâh-likâ,tebhâle,baht,âh,bîmâr,câm" dır.

Kelime hazinesi bakımından gazellerin, en çok Türkçe kelimelerden oluştuğu tespit edilmiştir.Kelime türü olarak da en çok isim kullanılmıştır.Bunu sırasıyla fiil, edat,sıfat,zamir ve zarf izlemektedir.Cümle türü olarak yüklemine göre, en çok fiil cümlesi mevcuttur.Buradan da şairlerin daha çok,iş ve oluş tasviri yaptıkları anlaşılmaktadır. Gazellerde yer alan cümlelerin anlamına göre en çok olumsuz cümleler olduğu görülmüştür.Buna "-den/-dan gayrı" kullanımı yol açmaktadır.Edebî sanatlar bakımından da gazellerde en çok tenasüp sanatına rastlanılmıştır.Gazellerde toplam olarak 543 edebî sanat bulunmuştur.Buradan da şairlerin,klâsik şiirin estetiğini "gayrı" redifli gazellere yansıttıkları sonucunu çıkarabiliriz.Ayrıca "Belâ,cevr ü cefâ,mihir ü vefâ,bad-ı sabâ,ne ararsan,ne dilersen,hayr dua,elimizden ne gelir,nesne gelmez,kapı açmak,kimse yok,nesne yok."gibi deyişlerin, şairlerce en çok kullanılan ortak söyleyişler olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan inceleme ve mukayese sonucunda model şiire yazılan nazîre şiirlerin, hayal dünyası, şekil, muhteva, dil-üslûp ve anlam yönünden model şiirden daha zengin olduğu görülmüştür.Fuzûlî'nin Necatî Bey'e yazdığı nazîre bunun en güzel örneğidir.

THE SUMMARY

In this thesis, on "gayrı redifli" lyric poem of which the first was written by Necatî, the method of analysis and comparison has been used. Not only the poem by Necatî has been studied but also 55 other poems written in the form of the first poem have been studied in this thesis. In the first part of the studying the "nazîre" poems have been studied for the form, the content, the language and the style of writing, and then they have been analysed and compared. In the second part, the poems have been explained method of explanation which is one of the text analysing methods.

In the first part, in the poems studied for the form, it is found out that the poets have written the poems consisting of 5 couples. The poets had mostly preferred the pattern of "Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün" as a meter. "Full" rhyme was mostly used. Beside this there are poems written with the half and rich rhymes.

While the poems were being analysed and compared, firstly the poems were classified according to their contents. As a result of this classification it has been found out that the poets mostly wrote "âşıkâne-rindâne" lyric poems. Subjects like "the happiness of love, complaining the lover, being apart with the lover, the love of the beloved, complaining about love, fate and people, hypocrisy, pessimism, boredom and anxiety" were mainly involved. The main theme of the poems is loneliness. In the poems studied, the poets tried to find solution to their loneliness in the word before the "-den/-dan gayrı" in the poem. These words are mainly "belâ, cevr ü cefâ, mih ü vefâ, bad-ı sabâ, Huda, dua, râ, mah-likâ, tebhâle, baht, âh, bîmâr, câm".

From the point of vocabulary it has been found out that the poems were mostly formed from Turkish words. As the part of speeches mostly nouns were used. After the nouns come verbs, particles, adjectives, pronouns and adverbs in order. From the point of sentences there are mainly verb sentences. This shows that the poets mainly designed the action. According to the meaning of sentences mostly negative sentences were used. This is because of the usage of "-den/-dan gayrı". As for the literal arts we mostly see the art of "tenasüp". Totally there are 543 arts used in those poems. So from here we can understand that the poems reflected the aesthetics of the classical poetry on "gayrı redifli" lyric poems. In addition, "Bela, cevr ü cefâ, mih ü vefâ, bad-ı sabâ, ne ararsan, ne diler sen, hayır dua, elimizden ne gelir, nesne gelmez, kapı açmak, kimse yok, nesne yok" were the expressions commonly used by the poets.

As a result of the analyses and comparison it has been found out that the poems written to resemble another poem in form and subject are richer than the model poem from the points of imaginative world, from content, language-style of writing and meaning. The "nazîre" of Fuzûlî to Necatî is the most beautiful sample of this kind.

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser
vd. : ve diğerleri
K. : kadîm
bknz. : bakınız
H. : hicri
M. : milâdî
Ö. : ölüm tarihi
G.Dil : geldiği dil
A : Arapça
F : Farsça
T : Türkçe
İ : isim
S : sıfat
Zm : zamir
Zr : zarf
F : fiil
E : edat
M : müşterek
Ü : ünlem
Fr. : Fransızca
F.C. : fiil cümlesi
İ.C. : isim cümlesi

GİRİŞ

A- NAZİRE GELENEĞİ

Nazîre(a.), *nazar* kökünden gelmekte olup, çoğulu *nezâ'ir*dir. Kelime *nazîr* (benzer, eş)in müennesi olarak kullanılır.

Nazîre, klâsik edebiyatta kullanılan nazım türlerinden biridir. Edebiyatta başta gazel olmak üzere, bir şiire, aynı vezin ve kafiye, benzer üslûp ve anlamda yazılmış şiirlere nazîre denir.¹ Nazîre geleneği Türk edebiyatına İran edebiyatından gelmiştir. Klâsik edebiyatın temellerinin atıldığı 13. yüzyıl ve bu edebiyatın şekillenmeye başladığı 14. ve 15. yüzyıllarda nazîre geleneği yaygınlaşmaya başlamış ve bunu takip eden yüzyıllarda çok kullanılan bir nazım türü olmuştur. Bu konuda E.J. Gibb, "Nazîre, Türk şairlerinin pek sevdikleri bir tarz olmuştur." demektedir.² Anadolu sahasında nazîre geleneğine ilk örnek verenler Necatî Bey, Nesimî ve Ahmet Paşa olmuştur. Mihrî Hatun'un gazellerinin hemen hemen tamamı Necatî Bey'e, Nesimî'nin gazelleri Kadî Burhaneddin'in gazellerine nazîredir. Ahmed Paşa'nın bazı şiirlerinin de, Ali Şîr Nevâtî'ye nazîre olduğu söylenmektedir.³ Nazîre yazmanın bu şekilde yaygın bir gelenek haline gelmesiyle, bu şiirler için müstakil nazîre mecmuaları oluşturulmuştur. Bu yönüyle bakıldığında nazîre mecmuaları, edebiyat tarihi araştırma ve incelemelerinde başvurulacak mühim kaynaklardır. Bu dönemde her şairin şiirlerini biraraya getirerek divan oluşturmadığı göz önünde bulundurulursa, nazîre mecmualarının tarih açısından önemi dana iyi anlaşılacaktır. Nazîre mecmualarının en önemli fonksiyonu, tezkirelerin kaydetmediği veya tezkirelerde isimleri geçtiği halde divanları bulunmayan şâirlere ait şiirleri de ihtiva etmeleri ve bu şiirleri edebiyat tarihine kazandırmalarıdır. Nazîre mecmularından günümüze ulaşabilen ilk mecmua, Ömer bin Mezdî'nin 1436'da hazırladığı (614 yapraklık) "Mecmuatü'n-Nazâir" adlı mecmuadır. Eğirdirli Hacı Kemal'in "Câmiu'n-Nazâir" (1512); Edirneli Nazmî'nin "Mecmau'n-Nazâir" (1523); Pervâne Bey'in "Pervâne Bey Mecmuası" (1560); Budinli Hısalî'nin "Metâliu'n-Nazâir" (1651) bilinen belli başlı mecmualardır.⁴

Bir şâirin şiirine aynı vezin ve kafiye olmak üzere, benzer şiir yazmaya, nazîre yazma, nazîre düzme, tanzîr etme denir. Kendisine nazîre yazılan şiire ne ad verileceği konusunda da, şimdiye kadar kullanılan bir tabir bulunmamakla birlikte konu hakkında çalışma yapanlardan, E.J. Gibb, "taklid edilen şiir"⁵, Gülçin Ambross, "model poet: model şiir"⁶ tabirlerini, Hüseyin Ayan da "asıl şiir"⁷ tabirini kullanmışlardır. Beğenilen şiirin

¹ Diğer tanımlar için bkz.: İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, s.385; Aslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul 1995, s.447; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt.6, s.544; Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses*, Ankara 1997, s.329; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1993, s.813; Tahiri'ül-Mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, İstanbul 1994, s.114

² E.J.W. Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihi*, Cilt 1, Kitap 1, İstanbul 1942, s.90.

³ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1987, s.467

⁴ geniş bilgi için bkz.: Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi-1*, Ankara 1988, s.167.

⁵ E.J.W. Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihi*, s.90.

⁶ Gülçin Ambross, *Nazîre, the will-a'-the wisp of Ottoman Divân Poetry*, Kunde des Morgenlandes, Wien 1989, s.61.

⁷ Hüseyin Ayan, *Divân Edebiyatında Hamseler*, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, Ankara 1979, Fasikül:1, Sayı:10, s.94.

vezin, kâfiye, muhteva ve üslubu örnek alınarak benzeri yazıldığı için,biz bu çalışmamızda Gülçin Ambross'da olduğu gibi, **model şiir** (model alınan şiir,örnek şiir)ifadesini kullanmayı uygun bulduk.

Nazîre yazma,şiire yeni başlayanlar,bu sanat dalında ilerlemek isteyenler için model şiirin,hazır malzeme olması açısından, bulunmaz bir fırsat olmuştur.Zaman zaman nazîre yazma işinin taklit olduğu,hırsızlık olduğu söylenmiştir.E.J.Gibb,"Nazîre adı,bir muharririn,diğerinin beğendiği bir şiirini taklid ederek,yazdığı şiire denir." sözleriyle nazîrenin taklit olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır. E.J.Gibb,aynı makalenin devamında"Nazîre yazmanın cazibesi meslektaşını kendi sahasında yenmek arzusundan doğar."¹ sözleriyle,nazîre yapmanın amacının sadece taklit değil,sanat yarışı olduğunu da kabul etmektedir.Nazîre yazmak,sadece bir taklit değil,mükemmeli arama yarışıdır.Nazîre yazmanın taklit ile hiç bir ilgisi yoktur,bilhakis model alınan şiirin şairine karşı gösterilmiş bir "cemile"dir.Model şiirle aynı vezin,kâfiye,üslûp ve muhteva ile yazılmış,nazîre şiir arasında,bir mukayese zemini vardır.Bazen öyle olmuştur ki,(incelenen gazellerde görüleceği üzere, Fuzûlî'nin Necatî Bey'in "gayrı" redifli gazeline yazdığı nazîrede olduğu gibi),nazîre model şiirden daha çok sevilmiş ve dillerde dolaşmıştır.Şeyh Galib'in de çok bilinen ve sevilen ,

Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Tercî-i Bend,10.beyit.

beyitinin bulunduğu Tercî-i bendi,aslında Gubari'nin pek bilinmeyen şu beyitine nazîre olarak yazılmıştır:

Gafil olma gözün aç âlem-i kübrâsın sen
Sidre vü levh u kalem 'arş-ı muallasın sen

Gubarî,²

Riyazî'nin şu matlanın bulunduğu model şiirine,

Cilvede basdı kadün serv-i gülistânı bile
Yalnız servi değül kebg-i hırâmânı bile

Riyâzî,104 / 1

Neşatî'nin aşağıda matla beyiti verilen gazeli, nazîre olarak yazılmıştır ve bu gazel modelinden daha çok yaygınlık kazanmıştır.

Gitdüñ ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yâramı bile

Neşatî,122 / 1

¹ E.J.W.Gibb,*Osmanlı Şiiri Tarihi*,s.90

² Mustafa İsen,*Ötelerden Bir Ses*,s.329

Neff'nin aşağıda matla beyiti verilen gazeli,Haylî'nin aynı redifli gazeline nazîredir.Ancak Neff'nin nazîresi,Haylî'nin model şiiirinden daha çok bilinir:

Tûtî-i mu'cize-guyem ne desem lâf değil
Çarh ile söyleşemem âyinesi sâf değil

Nef'î , 71 / 1

Şâirem nâdire-gûyem ne desem lâf değil
Ömrümü medhine sarf eylesem isrâf değil

Haylî ,¹

Mesnevî gibi hacimli eserlere yazılan nazîrlere "cevap" denmektedir.Şair,model şiiirin veznini,biçimini ve esasını alıp,benzerini meydana getirerek,ona cevap vermiş olur.Mesnevîlerde nazîre daha geniş ölçülerde yapılır.Klâsik şark edebiyatında"Leylî vü Mecnûn,Husrev ü Şîrîn,Yûsuf u Züleyha"gibi kıssalar ortak birer konudur.Her şair bu konulardan birini seçebilir fakat bunu yaparken esere kendisinden ne gibi özellikler katabilmiştir,mühim olan budur.Bu yönüyle nazîrenin nitelikli olmasında aranan ölçü,şairin orjinalitesidir,demek yanlış olmaz.

Bu gelenek bazen model şiiirin aynen tekrarlanmasına,ya da model şiiirden daha kötü nazîrelerin doğmasına yol açmışsa da,çoğunlukla nazîreler bir iddia üzerine yazıldıkları için,model şiiirden daha güzel olmuşlardır.Bu konuda Şeyh Galib'in, Hüsn ü Aşk adlı mesnevîsi dikkate şayandır.Şeyh Galib,şiiirden anlayanların bir araya geldiği bir toplantıda Nabî'nin Hayriyye'sinin nazîre yazılamayacak kadar mükemmel bir eser olduğunu söylemeleri üzerine,kendisinin daha iyisini yazacağını iddia etmiştir.²

Bir yarışma havası yaratan bu durum,hem nazîre yazarı hem de tanzîr edilen açısından önem taşımaktadır.Böylelikle tanzîr edilen şâirin ustalığının ortaya çıkması yanında,nazîre yazanın da model şiiire nazîre yazmadaki ustalığı görülmüş olmaktadır.Şairler sevdikleri,otorite olarak kabul ettikleri şairlerin şiiirlerine saygılarından dolayı,nazîre yazarlar bu yolla onların,şiiir söylemedeki kabiliyetlerini kabul edip,onları yüceltmiş olurlar;zaman zaman da mukayese zemini hazırlayarak,en az ,otorite kabul edilen şairler gibi,hatta onlardan daha güzel şiiir yazma iddiası ile ortaya çıkarlardı.Bu da şiiir sanatındaki ilerleme açısından olumlu bir rekabet ortamı doğurdundan,nazîre türünün gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Keçeci-zâde İzzet Molla(1785 / 1829)'nın,

Dest-i kûtahımızı etmemiş Allah resâ
Menba'-ı cûdumuzu yoksa elimizle kaparız
Bize versin mi Huda Ab-ı Hayât-ı tevfiik
Hızr'ı bulsak reh-i zulmetde külâhın kaparız

¹ Cemil Çiftçi,*Maktul Şairler*,İstanbul 1997,s.335

² Hüseyin Ayan/Orhan Okay,Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*,İstanbul 1975,s.39

beyitlerine, Aynî'nin H.1240 / M.1824 yılında 20 adet gazeli nazîre olarak yazdığı bilinmektedir.¹

Bazı nazîrelerde, kimi mısraların bütünü model şiirden alınmıştır:

Ben gedâ sen şahâ yâr olmak yoğ ammâ neyleyeyim
Ârzû sergeşte -i fikr -i muhâl eyler beni

Fuzûlî, 294 / 4

Fuzûlî'nin yukarıdaki beytini, Nedim ikinci mısraı aynen tekrarlamak suretiyle tanzîr etmiştir :

Gerdişin gördükte sâkî-i mülâyim-meşrebin
Ârzû sergeşte -i fikr -i muhâl eyler beni

Nedim, 42 / 7

Beğenilen bir şiire, şekil ve muhteva özellikleri itibâriyle benzer şiir yazma yoluyla oluşturulan nazîreler yanında bir de, anlam yönünden tezyifkar nazîreler de bulunmaktadır. Nedim'in çok biline ve sevilen,

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş saña
Mey süzölmüş şişeden ruhsâr-ı âl olmuş saña

Nedim, 1 / 1

beytine, Vasîf şu şekilde alaycı bir tarzla yaklaşmıştır:

Kırmızı aşî boyası rûy-ı âl olmuş saña
Acıyub bakkalda bekmez soñra bâl olmuş saña

Vasîf, 9 / 1

Aynı tarzla Nabî 'nin,

Rakîb ile beni ol lâle-had nedür bilmez
Ne dîde tecrîbedür nîk ü bed nedür bilmez

Nabî, 326 / 1

Gülistân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış
Sâye-endaz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış

Nabî, 25 / 1

beyitlerinin bulunduğu gazellere Hevâyî(Rahmî)'nin şu gazelleri nazîredir.

¹ Aynî, *Divân*, İstanbul 1258, s.96-102

Bu yağ u bal kanden kayganeler de bilmez
Çorbada köfte kimden, tarhaneler de bilmez

Hevâyî,

Edirne şehrine geldik hası yok ki kalmamış
Gece çorbası çıkar bir belli kapu kalmamış

Hevâyî¹

Edebiyatta nazîre yoluyla meydana getirilen alaycı hiciv örnekleri de mevcuttur. Nabî'nin "görmüşüz" redifli gazeline de Tırsî tarafından nazîre yoluyla, bir hiciv yazılmıştır:

Bağ-ı dehrin hem hazanın hem baharın görmüşüz
Biz neşâtın da gamın da rüzgârın görmüşüz

Nâbî, 13 / 1

Tırsî'nin Nâbî'ye nazîre olarak yazdığı aşağıdaki beyitler, model şiirin kâfiye ve redifine bağlı olmasına karşılık, konu ile alay etmesi cihetiyle farklıdır.

Biz bu şehrin kış günü yağmurla karın görmüşüz
Cümle etfalin kızaklarla kayarın görmüşüz

Pek iridir karpuzu gerçi bizim bostanların
Mevsiminde Langa'nın boylu hıyârın görmüşüz

Edirne yolundaki çamura dayanmaz yine
Semt-i Eflâk'ın nice eşkin davarın görmüşüz

Tırsî,²

Yazılan nazîrelerin aynı vezin ve kâfiyede olmasının yanı sıra, kâfiyesi farklı olan nazîreler de vardır. Nef'î'nin,

Bârekallah zihî rahş-ı hümâyûn-sîmâ
Ki komuş nâmını sultân-ı cihân bâd-ı sabâ

Kaside-i Rahşiyye, 1. beyit.

beytiyle başlayan "rahşiyye" kasidesine, Sabrî,

Te'âlallâh zihî rahş-ı sabâ-seyr-i müselmânî
Ki ana subh-ı nusretdür sabâhü'l-hayr nişâm

Sabrî,³

¹ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s.502

² a.g.e., s.503

³ Halûk İpekten, *Nef'î, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara 1996, s.85

beytiyle başlayan,vezni ve kâfiyesi farklı bir nazîre yazmıştır.Burada,nazîre,teknik açıdan değil,muhtevâ açısındanadır.

Şairler,gazel yazdıktan sonra diğer şairleri nazîre,cevap yazmaya davet ederler.

Arz et bu nazmı Arif Efendi ile Pertev'e
Yazmazsa da cevabımı kılsun nigâh âh

Vasıf ,CXIX / 11

Şeyh Galip, Allah tarafından bu sırrı söyleyen Münif(şâir) oldu,şiiime cevap varsa üstad Es'ad(Şeyh Galip) yazar diyerek,şâir kendi şiirine cevabı yine kendisinin vereceğini şöyle belirtmektedir :

İntaka'llah Münif oldu bu râzı güyâ
Şi'rime varsa cevap Es'ad-ı üstad yazar

Şeyh Galip, 79 / 7

Şeyh Galip,beyitte nazîre yazmaktan elde edilen şeyin,model alınan şiiri yazan şairin ruhunu şad etmek olduğunu söylemektedir :

Nahîf'nin yine ey Galib eyle rûhunu şad
Nazîrenin budur ancak muhassalî derler

Şeyh Galip, 63 / 8

Şairler zaman zaman yazdıkları gazel içinde kime nazîre yazdıklarını açık olarak dile getirirler:

Aceb vasf eyleyenler Dürriyâ'nun lezzet-i nazmın
Yine tanzîr iderler sükker-i mî'âddan gayrı

Seyyid Vehbî,11.beyit

Nazîre geleneğinin yaklaşık altıyüz yıllık klâsik şiir döneminde,bu derece yaygın olmasının nedeni,klâsik şiir anlayışının konu bakımından fazla değişiklik göstermemesine de bağlıdır.Şâirler şiirlerine konu bakımından yenilikler getiremediklerinden dolayı,aynı konuyu daha güzel işleme yoluna gitmişlerdir.Bunun sonucu olarak da,çoğunlukla fazlalıklarından arınmış,her kelimesi üzerinde titizlikle durulmuş,manaca dolgun nazîre şiirler ortaya çıkmıştır.Sonuç olarak denilebilir ki, model şiire benzer olarak meydana getirilen nazîre şiirler,sadece benzetme ve taklit amacıyla değil,şiir sanatına yeni,taze,parlak bir eda vermek endişesi ile kaleme alınmışlardır.

B-KÂFİYE

Eskilere göre şiir, "mevzûn u mukaffâ söz" sözdür.¹ Kafiye, nazımda şiirlerin sonlarında tekerrür eden ve aynı sesi veren harflerin hareke ve sükûn hallerindeki birleşmelerine denir.² Mısraların sonlarında ses benzerliğini sağlayan kafiyeli kelimeler, en az iki mısraın sonunda bulunurlar.³ Anlamca ayrı, sesçe birbirinin ayındırlar. Klâsik şiirde kâfiyeler kasidelerde ad olarak kullanılır.

En az iki mısra'ın sonunda tekrarlanan yazılışları aynı, manaları farklı olan ses benzerliğine kâfiye denir.

Belini dikkat edip fehm edemez muy-şikâf
Deheni sırrını her kim ki bilirse insâf

Bakî ,231/1

İki kelime arasındaki ses benzerliğinin kâfiye sayılabilmesi için, bu kelimelerin anlamca bir olmamaları gerekmektedir. Şayet bu sözcükler anlamca ve sesçe bir olursa, o zaman redif meydana gelmiş olur. Kafiye, yapı bakımından yarım, tam, zengin, cinas olarak dört çeşittir.⁴

Araplar uzun müddet vezin ve kafiyeyi Arap şiirinin temel direği saymışlardır. Araplar, vezni şiirin ruhu olarak değerlendirdikleri gibi kâfiyeyi de şiirin cesedi olarak nitelendirmişlerdir ve buna paralel olarak islamî dönem edipleri, Arap şiirinde vezinden sonra kâfiyeye ikinci derecede önem vermişlerdir.⁵

Klâsik Türk şiirinin kâfiye anlayışı konusunda, Tâhirü'l-Mevlevî, "Son harf ve hareketleri birbirine uygun olan ve mısra yahut beyit sonunda bulunan kelimelerdir.", demektedir.⁶

Bir tanbur zannetmeyin şehrâha olmuş hatve-zen
Sîne-cuşan-i hamiyet bir yanar dağdır gelen
mısralarının sonundaki "hatve-zen" ve "gelen" kelimeleri gibi.

Muallim Naci kâfiye, "Hem lâfız, hem mana yahut yalnız lâfız veya yalnız mana hasebiyle muhtelif oldukları halde; mısraların yahut beyitlerin evahirinde veya bunların evahir-i menzilesinde bulunan yerlerde (okunuşta bağımsızlığı şarta bağlı olmamak ve aşağıda çıkarılacak harf ve hareketlerden ibaret olmak üzere) tekrar eden şeyin mecmuudur.", der.⁷

Tahirü'l-Mevlevî kâfiyeyi şöyle tasnif eder:

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.273.

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.480.

³ Aslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, s.317

⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.275

⁵ Nurullah Yılmaz, *Arap Şiirinde Vezin ve Kâfiye*, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1996, s.192-194.

⁶ Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgati*, s.77.

⁷ Muallim Naci, *İstılahat-ı Edebiyye*, tarihsiz, s.43

Tahirü'l-Mevlevî kâfiyeyi şöyle tasnif eder:

1-Hem lâfız hem mana hasebiyle ayrılık,

Reftârına dikkat et ne mevzûn
Şair buna olmasın mı meftûn

Mevzûn ve *meftûn* kelimeleri arasında hem ses,hem anlam ayrılığı vardır.

2-Yalnız lâfız hasebiyle ayrılık

Sözünle daima ratbu'l-lisânım
Sözünden kalmasın hâlî zebânım

Lisan Arapça,*zebân* Farsçadır.

3-Yalnız mana hasebiyle ayrılık

Var mı bir câriyede böyle bahâ
Mümkîn olmaz buna takdir-i bahâ

Bahâ: 1-güzellik,2-kıymet.

Sabit,şirde kâfiyenin önemi ile ilgili olarak şu beyti söylemektedir:

Gazelde kâfiye Sâbit metîn gerek zîrâ
Binâ-yı hâne-i endişe temeldür bu
Sâbit , 277 /5

Tahirü'l-Mevlevî'ye göre kâfiye ve redif, "Kudema-yı şu'arâ,kafiyenin tereküb ettiği hurûfun bahrine bir isim vermişdir.Fakat zihni işgal ve fehmi işkal etmekten başka fa'idesi olmayan bu isimlerin hepsini bellemeye hâcet yoktur. Ruh-ı kâfiye olan harfe revî derler ki,kâfiyenin hakîkaten yahud itibaren sonunda bulunur ve mukaffâ olan her beytin nihayetinde tekerrür eder."¹

Eski şairlere göre,kafiye harfleri,"revî,te'sis,dahîl, ridf(redif),kayd,vasl,hurûc, mezîd, (teessüre)nâire" isimleriyle dokuz harftir.² Kafiyenin son harfine "revî",revîden önce müteharrik bir harf ,ondan evvel de bir elif harfi bulunan harfe" te'sis",te'sis ile revî arasındaki harfe"dahîl",revîden evvel bulunan elif,vav,ye imlâ harflerinden birine "ridf",revînin fasılasız olarak üst tarafında bulunan ve tekrar edilen harf "kayd",revîden sonra gelen harf"vasl",vasıldan sonra gelen harf"hurûc",hurûcdan sonra gelen harf "mezîd", mezîdden sonra gelen harfe de"nâire" denmektedir.

İkfâ,revînin değişmesidir.

¹ Tahirü'l-Mevlevî,*Nazm ve Eşkal-i Nazm*,İstanbul 1329,s.54-55.

² Tahirü'l-Mevlevî,*Edebiyat Lûgati*,s.78.

Sâir lüsün-i atıkanın hep
Menkûlâtı olur müretteb

beytinde olduğu gibi "b" ile "p"nin kafiyesi kusur addedilir ve böyle kafiye yapmak cür'etine "ikfâ"denilmektedir.

Zerre-i nûrundan iken muktebes
Mîhr ü mehe etmek işâret abes

beytinin "sin" ve "se" harflariyle biten iki kelimededen takfiye edilmiş olmasının cevâzına Recâizâde Mahmut Ekrem,"Kafiye göz için değil,kulak içindir." demiş böylelikle edebiyat tarihindeki meşhur kafiye göz için mi ,kulak için mi tartışmasını başlatmış,hem de kafiyenin hudutlarını bu yolla genişletmiştir.

C-REDİF

Türk şiirinde ilk dönemlerden itibaren kullanılan redif,kelimesinin sözlük anlamı "arkadan gelen,bir şeyin ardından giden" şeklindedir. Arap şiirinde redif, kafiyenin devam eden parçası sayılır.Edebiyatta,mısra sonlarında genellikle kâfiyeden sonra gelen yazılışları ve anlamları aynı harf,ek,kelime veya kelime gruplarına redif denir.¹ Revî harfinden sonra gelen ek,takı veya kelimelere redif denir.Redifli şiirler müreddef adını alır.Kasidelerin çoğu redifleriyle anılırlar.Su kasidesi,güneş kasidesi gibi.²

Merhaba ey cân-ı cânân merhaba
Merhaba ey derde dermân merhaba

beytinde de görüleceği üzere,-ân kafiye seslerinden sonraki "merhaba"lar rediftir.

Şairlerin kullandıkları kelimeler bilhassa redifler,bize onların ruh halleri hakkında bilgi verirler.Redifli şiirler,şairin muhayyilesinin bütün genişliğiyle aksettiği şiirlerdir.³ Şair ruh haline uygun redifi bulduğu zaman,şiirin özünü bulmuş demektir.

Mehmet Akkaya bu konuda,"Şairlerin kullandıkları kelimeler,bilhassa redifler bize hâlet-i rûhiyeleri hakkında ışık tutan önemli fenerlerdir.Mesela,şairin ağırlıklı olarak kullandığı "meded,insaf,dâd,olur mu,gelmez,âh" gibi rediflerle "olur, hoşdur, güzel,mahabbet" gibi rediflerin bizde uyandırdığı heyecan ve düşünce fırtınasının istikametleri farklıdır.",demektedir.⁴ Şiri,söylemede değil,söyleyişte arayan klâsik şairler,şiirleri baştan sona zincirleme kafiyelerle örmekle birlikte,daha ziyade redife yaslarlar.

¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt 7, s.301

² Aslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, s.318

³ Mehmet Çavuşoğlu, *Necatî Beg Divânı'nın Tahlihi*, İstanbul 1971, s.286.

⁴ Mehmet Akkaya, *Divân Şairlerinin Gazellerinde Harf Tecihleri ve Redif Hususu*, *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1996, Sayı:3, s.19. Ayrıca Akkaya, bu çalışmasında, kafiyede hangi harflerin tercih edildiğini, bütün şairler tarafından tekrar edilen kelimeleri, bunun sebeplerini, redif kelimelerin şairlere göre tekrar ediliş oranlarını göstermiştir.

Redifler,gerek mısra, gerekse muhtevanın biçimlenmesinde belirleyici rol oynarlar. Şairin ilhamını hemen tek başına bunlar idâre eder.Bu sebeple eski şiirimizde asıl temanın kafiye ve redif olduğunu iddia etmenin yanlış olmayacağı ileri sürülmüştür.¹ Bunun neticesi olarak,bir şair tarafından bulunan güzel bir redif,digğerleri için açılan yeni bir ufuk olmuş,ardından birçok nazîrelerin yazılmasına yol açmıştır.Osman Horata konu ile ilgili olarak,"İlk bakışta şahıs ve söyleyiş farklılıklarına rağmen ortak bir benliğin eseri gibi görülen bu tür nazîrelerin ele alınması;bir taraftan dilin bir motif etrafında kazandığı imkanların belirlenmesini sağlarken,bir taraftan da Türk şiirinin ses ve öz bakımından gelişim ve değişim çizgisiyle,devrin edebî durumu hakkında da bizleri bazı sonuçlara götürebilecektir.",demektedir.²

Tahirü'l-Mevlevî redif,"Revîden sonra gelip,tekerrür eden harf yahut kelimedir."der.³

Geçüp kemâl-i belâgat kelâli kalmışdır
Meâl-i şi'r unutulmuş melâli kalmışdır

beytinin revîleri "kelâl" ve "melâl" kelimelerinin sonunda bulunan "l" harfidir.Bu harfden sonra gelen ".i kalmıştır"rediftir.

Muallim Naci de,"Zann-i âcizânemize göre,"revî"den sonra her ne gelirse "redif"addolunmak evlâdır."der.⁴Tâhirü'l-Mevlevî'nin redif hakkındaki düşüncelerine daha önceki sayfalarda değinilmiştir.⁵

Divan şiirinde her şairin yeni bulduğu ve şiir dünyasına kattığı redif,yeni bir mânâ alemi doğurur.Yeni bulunan rediflere tezkireler de dikkat çeker.Meselâ Latifî'nin yeni bulunan kafiye ve rediflerle ilgili olarak,"Şi'ri mesele müteallik kafiyelerde ve dinilmedük rediflerde dimişdür.", "Cânânlarla kafiyesin evvel ol bulmuşdur ve bâkî nazîre-gûylar ana peyrev olmuşdur." gibi değerlendirmeleri vardır.⁶

Cemal Kurnaz,konu ile ilgili olarak,"Redifler, şairlerin şahsî psikolojileri ile uygunluk göstermekle birlikte,yaşadıkları dönemin atmosferini de yansıtan birer tarihî belge niteliğindedirler. Redif olarak seçilen kelimeler,şairler ve onların içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini yansıtır.Bu gibi rediflerle yazılmış şiirler kronolojik olarak sıralandığında,siyasal olaylara paralel olarak değişen toplum psikolojisini takip etmek mümkündür."der.⁷

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar,*19 uncu asır Türk Edebiyatı Tarihi*,İstanbul 1976,s.20.

² Osman Horata,Necatî Bey'den Bâkî'ye Döne Döne,Çanakkale,Onsekiz Mart Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu Bildirisi,Çanakkale 1997,s.1-2.

³ Tahirü'l-Mevlevî,*Edebiyat Lûgati*,s.80.

⁴ a.g.e.,s.83

⁵ s.8

⁶ *Tezkire-i Latifî*,İstanbul 1314,s.231/363.

⁷ Cemal Kurnaz,*Divân Edebiyatı Yazıları*,Ankara 1997,s.265-280.

Redifler,beyitte harf,ek,kelime ve kelime grupları olarak bulunabilirler. Rediflerdeki kelime grubunun fazlalığı bazen kafiyeyi,mısra başına kadar getirebilir.Kâfiyeden önceki aynı anlamlı kelime veya kelime grubu redif sayılamaz.

D- GAZEL

Gazel kelimesi Arapça'dır ve anlamı "kadınlar için söylenen güzel ve aşk dolu söz"dür.Arap edebiyatında kasîdenin bir bölümü(tegazzül)iken sonradan ayrı bir şekil olmuş,yaygınlık kazanmış ve en çok kullanılan nazım şekli olmuştur.¹ Cem Dilçin'e göre gazel terimi,ilk çağlardan beri vardır,Türk edebiyatına da İran edebiyatından geçmiştir ve aşk,güzellik ve içki konularında yazılmış belirli biçimdeki şiirlerdir.² Tahirü'l-Mevlevî ise gazel için,"Birinci beyti "murassa",diğer beyitleri birinci beyt ile "mukaffa" bir nazım şeklidir ki beş beyitten on beş beyte kadar yazılabilir.Ekseriyet itibâriyle âşikâne(lirik) sözlerdir."demektedir.³ Beyit esasına göre yazılan bu nazım şekli kullanılarak çoğunlukla aşk,sevgilinin güzelliği,âşıka çektiği cefâ,ilgisizliğinden şikâyet,kıskanma,ayrılığın verdiği ızdırab ve vuslat arzusu,sevgiliye yakarışlar,içki sohbetlerindeki hallerin ifadesi yanında bazen de tasavvufî konular,hayat,dünya ve ahiret hakkındaki düşünceler işlenir.

Gazelin Türk edebiyatındaki ilk örneklerine,daha çok dinî,ahlakî,tasavvufî mahiyette olmak ve bu arada az da olsa kadın,aşk ve şaraba dair olanları da bulunmak üzere,onüçüncü yüzyılda Anadolu sahasında rastlanmaktadır.⁴

Gazelin beyit sayısı 5-12 beyit arasında değişmektedir.Şairler çoğunlukla 5 ya da 7 beyti tercih etmişlerdir.Gazelin birinci beyti **murasa'** yani kendi arasında kafiyelidir.Diğer beyitlerin ikinci dizeleri,birinci beyitle kafiyelidir.Gazelin murassa'(kafiyeli) olan ilk beytine **matla'**(doğuş yeri,başlangıç),son beytine de **makta'**(bitiş,son) denir.Gazellerin makta beyitlerinde şairler bazen fahiye yaparlar ve kendi şiirleri ve şairlikleriyle övünürler.Gazelde,mahlas kimi zaman sonda bulunmayabilir.Böyle gazellere **gazel-i müzeyyel** denir.Mısra ortalarında iç kafiyeli olan gazellere **musammat gazel** denir.Musammat gazeller genellikle aruzun iki parçaya bölünebilen kalıplarıyla yazılırlar.Arapça,Farsça,Türkçe karışık olarak yazılan gazellere ise **mülemmâ gazel** denir.

Konu bakımından gazel,lirik bir nazım tarzıdır.Klâsik şiirin duygu ve öz şiir yönünü en çok gazel belirtir.Gazelde en çok söz konusu edilen aşktır.Bunun yanında sevgilinin güzelliği,ona duyulan özlem,içki alemleri,şarabın verdiği zevk, baharın gelişinin neş'esi,talih,felek,aşkın mutluluk ve sıkıntısı da işlenen konulardandır. Ayrıca dinle ilgili düşünceler,zahid(ham sofu)lerle alay,dünya ile ilgili düşünceler, felekten şikâyet,tasavvuf gibi konular da söz konusu edilmektedir.İşte bu konular doğrultusunda gazeller,aşıkâne,rindâne,şûhâne,hikemî ve karışık olmak üzere gruplara ayrılırlar.

¹ İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.182.

² Cem Dilçin,*Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*,Ankara 1992,s.104.

³ Tahirü'l-Mevlevî,*Edebiyat Lugatı*,s.47.

⁴ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*,Cilt.3,s.298.

Her beyti aynı güç,değer ve güzellikte yazılan gazellere **yek-âvâz**, bütünüyle bir konu alınıp işlenen ve anlam bakımından birbirini tamamlayan gazellere de **yek-âhenk** gazel denilir.

Gazelin beyitlerinin ayrı konularda bile olsa,aralarında kendilerine has bir bağlantısı ve anlam birliği bulunmaktadır. Divânların ağırlık noktasını gazeller oluşturur.Gazeller divânlarda,kafiyelerinin ve rediflerinin son harflerine göre alfabe sırası ile dizili bulunurlar.Gazeller,kafiye ve redifi değişip,başka bir kafiye veya redifteki gazele geçilirken,geçişini belirtmek üzere "bu dahı,ve lehû,ve lehû eyzan" gibi ifadeler kullanılır.

Klâsik şâirler gazel türüne çok ehemmiyet vermişler ve beyitlerinde bu türün önemini vurgulamışlardır.Fuzûlî ve Bâkî aşağıdaki beyitlerde gazel yazmanın bir ustalık olduğunu belirttikleri görülmektedir.

Gazel bildirir şâirin kudretin
Gazel artırır nâzımın şöhretin
Ki her mahfilin ziynetidir gazel
Hiredmendler san'atıdır gazel

Fuzûlî

Bu devr içinde benüm padişah-ı mülk-i sühan
Bana sunuldu kasîde bana virildi gazel

Bâkî,13.matla'

Nâbî ve Atayî'nin gazel türüne çok itibar ettiklerini gösteren "gazel" redifli gazelleri bulunmaktadır.

Zâhir ü bâtını ma'mûr u metîn olsa gazel
Sûrete yâver ü ma'nâya muîn olsa gazel

Nâbî

Visâl için suna ol yâre fütâde gazel
Dürûg-ı maslahat-âmîz olur arada gazel

Atayî,¹

Türk edebiyatında tasavvufun etkisiyle sofiyane ve hakîmâne konuların gazel türünün içerisine girmesiyle,bu tarz gelişmiş ve bu sayede şâirler tarafından oldukça çok kullanılmış ve sevilmiştir.

¹ Cem Dilçin,*Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*,s.123.

BİRİNCİ BÖLÜM

"GAYRI" REDİFLİ GAZELLERİN İNCELENMESİ

Gayr(ç.ağyâr): 1-Ayrı,başka,özge,artık,diğer,ma'ada,değil,aher,2-yabancı,bildik olmayan,3-Arapça sıfatların başında olumsuzluk edatı olarak"-sız",değil manasına gelir.¹

"Gayrı" kelimesi,şairler tarafından kimi zaman beyit içerisinde kullanılmış,kimi zaman da beyit sonunda redif olarak yer almıştır."Gayrı"kelimesi çoğunlukla "başka" ve "artık" anlamlarında kullanılmıştır.

Redif olarak kullanılmayan ve beyit içerisinde yer alan bazı "gayrı"lar "artık,bundan sonra"anlamına gelir ve edat olarak kullanılır:

Etdik heves-i vasl ile cân u seri ihdâ
Kurbânın olam **gayrı** mürüvvet sana kaldı

Şeyh Galip, 335 / 2

Gayrı gelse aynıma bir lahza yüzün nûr ile
Yâ Rab olsun karanu iki cihânı çeşmimin

Şeyhî 101 / 6

Düşdü aşkıñla a kâfir çok azâba gönlümüz
Eylemez **gayri** tahammül pîç ü tâba göñlümüz

Râşid ,²

Redif olarak kullanılmayan,beyit içerisinde geçen "gayrı"lar kimi zaman "başka,başkaları,başka kimseler" anlamlarında isim olarak kullanılırlar.

Çıkup kûy-ı Vefâ'ya **gayr** ile seyrana gitmişsin
Gamuñla ıydı erbâb-ı vefâya matem itmişsin

Cinâni,181 / 2

Bir **gayri** güzel sevdi Cinâni dimesünler
Dil mihrini terk eyleye hâşâ ki Halîm'ün

Cinâni,107 / 5

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*,s.280.

² Cemil Çiftçi,*Maktul Şairler*,s.575

Gayrılar gibi tereddüd gösterüp dür eylemez
Şem'üne cânlar virür yanmağa pervânen senüñ

Cinâni, 116 / 6

"-dan gayrı" kullanımı, bazı şairlerin beyitlerinde, sonda redif olarak değil, beyit içinde geçmektedir. Bu tür kullanımda da, yine iki unsuru birbirinden ayırır ve "-dan başka" anlamında edat olarak kullanılır:

Mû-be-mû devr eyledim müjgân-ı çeşmin hâlime
Gamzeden **gayrı** ser-i kûyunda mahrem bulmadım

Salim, 205 / 3

Felekde beyt-i ma'mûr-ı sipihre iltifât itmen
Benüm Mecnûn gibi virânedan **gayrı** yerüm yokdur

Mezâkî, 73 / a

Kâsid et bâzâr-ı âlemde metâ'-ı râ'icim
Yani senden **gayrı** hiç kimse harîdâr olmasın

Şeyh Galip, 56. beyit.

Devâtum içre nihâl-i yerâ'adan **gayrı**
Şu hâr-zârda magrûs bir agacum yok

Sabit 203 / 4

Şairler, zaman zaman "gayrı" kelimesi yerine "artık" ve "özge" kelimelerini kullanmışlardır. Bazı şairler tarafından "özge" ve "artık" ayrılma hali ekiyle "-den özge" olarak "-den gayrı, başka" anlamında kullanılmaktadır.

Senden **ayruğa** gönül virmege yok göñlüm benüm
Var kıyâs eyle ne vech ile sever canum seni

Taşlıcalı Yahya, 491 / 4

Dün tabîbe derd-i dilden bir devâ sordum didi
Gam yemeden **özge** bu derdin devâsın bilmedim

Ahmed Paşa, 191 / 4

Kaçdı Ahmed hışm-ı çeşminden velî bir kimse
Sâye-i zülfünden **özge** ilticasın bilmedim

Ahmed Paşa, 191 / 16

Âh kim ol bî-vefâ gitdi bana yâr olmadı
Derd ü gamdan **özge** bir kimse bana yâr olmadı

Usûlî, 146 / 1

Gamdan **özge** gönlüme bir dahı gamhâr olmasun
Kûşe-i mihnet yeter kimse bana yâr olmasun

Usûlî, 104 / 1

Son iki beyitte de şair, tıpkı "gayrı" gazellerinde olduğu gibi tercih yapıyor. Bir şeyi diğerine tercih ediyor. Demek ki, sığınma ve tercih gibi tavırlar sadece "gayrı" redifli gazelerde değil, başka gazelerde de bulunmaktadır.

Ey Usulî sırrı dayim Hak'dan **özge** nesne yok
Dillere zikri mülayim Hak'dan **özge** nesne yok
Zâhir ü bâtında kayim Hak'dan **özge** nesne yok
Seyyid'in gönlünde dayim Hak'dan **özge** nesne yok
Ol fakirün hem diline her dem eydür Ya Ehad

Usûlî, 7. beşlik

Usûlî, Seyyid'in gazeline aynı vezinde üç mısra ilave ederek, gazeli tahmis etmiştir. Burada da "-dan özge" kullanımı "başka" anlamındadır ve şairin tercihini göstermektedir.

Rediflerde "gayrı" ayrılma hali ekiyle kullanıldığında "-dan başka", en az iki unsurun birbiriyle mukayesesini yapmak veya tercih edileni, beğenileni ya da sığınılanı, diğer unsurlardan ayırt etmek için kullanılmıştır:

Fenâ bezminde yok cây-ı safâ meyhânedan **gayrı**
Sürildi kalmadı eglencemüz peymânedan **gayrı**

Bizi 'âduñla yakduñ mutribâ âheng-i sâz itme
Çalınmaz gûş-ı câna na'ra-i mestânedan **gayrı**

Ulvî, İstanbullu Ali,¹

Ayagum adım atmaz bir yire meyhânedan **gayrı**
Elüm bir nesne tutmaz sakîyâ peymanedan **gayrı**

Edirneli Ubeydî Abdurrahman Çelebi,²

¹ Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'ara* (Haz: İbrahim Kutluk), Ankara 1981, Cilt:2, s.652

² Nâmık Açıkgoz, *Riyâzü's-Şu'ara* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1982, s.159

Oldu üstâd-ı ma'ârif bütün evlâd-ı vatan
Cühelâ kalmadı şimdi ulemâdan **gayrı**

Eşref Paşa,¹

Bir zaman düşmüş idik badeye manend-i habab
Girmedi destimize nesne hevâdan **gayrı**

Talîb(Gelibolulu Mehmed),²

İncelenen "gayrı" redifli 55 gazelde, "gayrı" kelimesi çoğunlukla "başka" anlamında kullanılmıştır. Ancak, zaman zaman "gayrı" kelimesi "artık", "bundan böyle" anlamlarında da kullanılmaktadır. Kelime, konu içinde sadece iki yerde "daha" anlamında kullanılmaktadır:

Redif olan "-den /-dan gayrı" redifinin şairler tarafından "artık", "bundan böyle" anlamlarında kullanıldığı beyitler:

Çekildim bezm-i işretden usandım câmdan **gayrı**
Ferâgat eyledim sâkî mey-i gül-fâmdan **gayrı**

Nevres, 1.beyit.

Siyehkârî ki çeşmünden sirâyet itdi bîmârî
Ümîd-i sıhhat itmem ben dil-i rencûrdan **gayrı**

Koca Ragıp Paşa,3.beyit.

Yine sermest olup dilber bugün çıkdı temâşâyâ
Ümîdiñ riştesin kat' it dil-i nâ-kâmdan **gayrı**

Nevres,5.beyit.

Râhat âlemi uzletle kanâat bildim
Niyetim çıkmamadır taşra derimden **gayrı**

Mekkî,4.beyit.

Eger zincîr-i 'aşk çıkmazsa dil-i divânedan **gayrı**
Ayagım ben de kesmem kûşe-i meyhânedan **gayrı**

Şem'î,1.beyit.

¹ Haluk İpekten vd., *Türk Klâsikleri*, İstanbul 1988, Cilt:5, s.274

² Şeyhî, *Vekâyü'l-Fuzalâ*, II-III, S.285

Yaya mı geldi ta'mir etmeğe mi'mar ile dostum
Çıkdı ankebût hiç durmaz vîrânedan gayrı

Şem'î,3.beyit.

Bu Şem'î pür-kusûr miskin gibi derd-mend şâ'ir
Olur zann eylemeñ şimden gerü her ânedan gayrı

Şem'î,5.beyit.

Getirmiş havza-i teshîre tîgîstân-ı müjgânı
Göñül mü kurtulur ol gamze-i cellâddan gayrı

Nedim,3.beyit.

Cihânda bulmadum yâr-ı muvâfik gamdan artuk ben
Göñül eglencesi bilmem mey-i gül-famdan gayrı

Hayretî,4.beyit.

Hayretî,bu beytinde,aynı anlama gelen "artuk" ve "gayrı" kelimelerini beraber kullanmaktadır.

Şu iki beyitte de şâ'irler, "gayrı" kelimesine "daha" manasını yüklemiştir.

Ulaş imdâda eski âsiyâbı birbirin tutmuş
Sepetde kalmamış gördüm gendüm-i dânedan gayrı

Şem'î,4.beyit.

Saîna nakş eyleyüb bu vech ile nakşuñ bozan Zâtî
Degüldür hergiz ol nakşî güzel nakkâşdan gayrı

Zâtî,5.beyit.

Şemsî Paşa,aşağıdaki beyitte "iden gayrı" kelimelerini diğer beyitlerde olduğu gibi "-den başkası" anlamında değil, "eden başkalarını" anlamında kullanılmış ve sonundaki -ı ekini "gayrı"nın belirtme hâli eki olarak kullanmıştır. "iden"deki "-den" ek değil,"it-"fiilinin -an/-en ile yapılan sıfat fiilidir."iden gayrı"daki,"-den"ayrılma hali ekinin,genel kullanımından başka bir kullanımla,"iden gayrı"şeklinde bir sıfat tamlaması olduğu tespit edilmiştir.

Ferâgat eyle iy Şemsî ne hışm eylersin agyâra
Seni yıllarla ferdâya salup hod il iden gayrı

Şemsî Paşa2,5.beyit.

Verilen örnek beyitler dışında kalan diğerlerinde "gayrı" kelimeleri,"-den/-dan gayrı"kullanımlarıyla "başka" anlamında kullanılmıştır.

A-GAZELLERİN MUHTEVALARINA GÖRE TASNİFİ

a-Âşıkâne-Rindane Gazeller

Âşıkâne-rindâne gazeller aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı, sevgiliden yakınmayı,sevgiliye karşı yakarışları,içli ve duygulu olarak anlatır,ayrıca içkiyi ve içki ile ilgili düşünceleri,hayata karşı kayıtsızlığı,yaşamaktan zevk almayı konu olarak işlerler.

Gazelerde zaman zaman bütün beyitlerde,zaman zaman da bazı beyitlerde olmak üzere,32 gazelin âşıkâne-rindâne muhtevalı olduğu görülmüştür.Bu gazeller şunlardır:

Necatî Beg;Mesihî;Hayertî-1,2;Zâtî-1,2,3;Fuzûlî-1,3;Nazmî- 2,3; Muhibbî-1,2; Emrî-1;Şemsî Paşa-1 , 2 , 3 , 4 , 5;Nevî;Namî;Es'ad;Cevrî;Nâ'îlî;Nâbî-2;Nedim; Şemî; Nevres;Rahmî;'Abdî;Gedâyî;Hısâlî.

b-Hikemî Gazeller

Ahlakla ilgili öğüt veren,türlü hayat görüşlerini yansıtan,özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı,düşüncenin ön plana çıkarılmasına dayalı gazellerdir.

19 gazelde hikemî muhteva görülmüştür.

Fuzulî-2;Nazmî-1,4;HayalîBeg;Fevrî-1,2;Emrî-2;Riyazî;Vecdî;Nedîm-i Kadîm; Mezâkî-1;Nabî-1,3,4,5;Seyyid Vehbî;Koca Ragıp Paşa-1,2;Sabîh;Mekkî.

c-Karışık Muhtevalı Gazeller

Bu bölümde,âşıkâne-rindâne,hikemî,tasavvufi beyitler karışık olarak bulunmaktadırlar.

İncelenen gazelerde 4 tane karışık muhtevalı gazele rastlanmıştır:

Sükkerî;Mezâkî-2;Sabîh;Sâlim.

Gazellerin muhtevalarına göre tablosu şöyledir:

Muhteva	Âşıkâne-rindâne	Hikemî	Karışık	Toplam
gazel sayısı	32	19	4	55
%	% 58	%35	%7	%100

B-GAZELLERİN TEKNİK İNCELEMESİ VE MUKÂYESESİ

a-Beyit Sayıları

"Gayrı"redifli gazeller genellikle 5 ya da 7 beyitten müteşekkildir. Ancak 11 ve 13 beyte kadar varan gazeller de mevcuttur.

5 beyitten müteşekkil gazeller: Hayretî-1;Zatî-1;Nazmî-1,2,4;Hayalî Beg; Muhibbî-1,2;Fevrî-1,2;Emrî-1;Şemsî Paşa-1,2, 3 , 4 , 5 ;Nevî; Namî; Es'ad; Cevrî; Vecdî;Nâ'îlî;Nedim-i Kadîm;Nabî-1;Nedim; Şemî;Ragıp Paşa-1; Mekkî; 'Abdî; Gedâyî;Hısalî.

6 beyitten müteşekkil gazeller: Mesihî;Hayretî-2;Emrî-2;Riyazî;Salîm.

7 beyitten müteşekkil gazeller: Necatî Beg;Zatî-2;Fuzulî-1,2,3;Nazmî-3; Sükkerî;Mezakî-1;Nabî-2,4,5;Nevres; Ragıp Paşa-2;Sabîh;Rahmî.

9 beyitten müteşekkil gazeller: Zatî-3;Mezakî-2.

11 beyitten müteşekkil gazeller: Seyyid Vehbî.

13 beyitten müteşekkil gazeller: Nabî-3.

İncelenen gazellerin 31'i ,5; 15'i,7; 5'i,6; 2'si,9; 1'i,11; 1'i 13 beyitten oluşmaktadır.

b-Vezinler

"Gayrı" redifli gazellerde genellikle iki vezin türü görülmektedir.Bütün şairler bu iki aruz kalıbını kullanmakta müşterekler.

Feilâtün/feilâtün/feilâtün/feilün (Fâilâtün) (fa'lün)

vezniyle yazan şairler: Necatî Beg; Mesihî; Zatî-2,3; Fuzulî-1,2,3; Nazmî-1,2,3,4; Muhibbî-1,2; Emrî-1; Namî; Es'ad; Riyazî; Cevrî; Vecdî; Na'îlî; Sükkerî; Mezakî-1,2; Nabî-1,2,4,5; Salîm;Ragıp Paşa-2; Mekkî; Rahmî; 'Abdî; Gedâyî.

Mefâilün/mefâilün/mefâilün/mefâilün

vezni ile yazan şairler: Hayretî-1,2;Zatî-1;Hayalî Beg;Fevrî-1,2;Emrî-2;Şemsî Paşa-1,2,3,4,5; Nevî; Nedim-i Kadim; Nedim; Seyyid Vehbî; Şemî; Nevres; Ragıp Paşa-1; Sabîh; Hısalî.

Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / fe'ilün

vezni ile yazan şairler: Nâbî-3

İncelenen gazellerin 33'ü aruzun Fe'ilâtün /fe'ilâtün/feilâtün/fe'ilün kalıbı ile,21'i 4 mefâ'ilün kalıbı ile,1 tanesi de fe'ilâtün/mefâilün/fe'ilün kalıbı ile yazılmışlardır.

c-Kafiye

İncelenen gazellerin 17'sinde yarım kafiye,22'sinde tam kafiye,6'sında zengin kafiye görülmüştür.

- âdan gayrı: 17 gazel mevcuttur. Necâtî Beg; Fuzûlî- 1 , 2 , 3; Mesihî; Riyazî; Zâtî-1; Muhibbî- 1 ,2; Namî; Gedayî; Salim; Ragıp Paşa-1; Nazmî-1,2,3; Es'ad.

- âddan gayrı : 3 gazel mevcuttur. Nedim, Hayretî-2, Seyyid Vehbî.

- âhdan gayrı: 3 gazel mevcuttur. Nedim-i Kadîm, Fevrî-2, Şemsî Paşa-1.

- âleden gayrı: 4 gazel mevcuttur. Hayali Beg, Hısalî, Şemsî Paşa-2/4.

- âmdan gayrı : 4 gazel mevcuttur. Nevres, Nev'î, Hayretî-1, Vecdî.

- âneden gayrı : 2 gazel mevcuttur. Şem'î, Fevrî-1.

- ârdan gayrı : 1 gazel mevcuttur. Şemsî Paşa-5.

- âşdan gayrı : 1 gazel mevcuttur. Zâtî-3.

- eninden gayrı : 2 gazel mevcuttur. Nailî, Cevrî.

- erden gayrı : 2 gazel mevcuttur. Nazmî-4, Şemsî Paşa-3.

- erimden gayrı : 7 gazel mevcuttur. Mezâkî-2, Zâtî-2, Rahmî, Emrî-1, Nazmî-4, 'Abdî, Mekkî.

- ûndan gayrı : 2 gazel mevcuttur. Mezakî-1, Sükkerî.

- ûrdan gayrı : 2 gazel mevcuttur. Ragıp Paşa-2, Emrî-2.

C-GAZELLERİN MUHTEVA İNCELEMESİ VE MUKÂYESESİ

a-Âşıkâne-Rindâne Gazeller

Âşıkâne-rindâne gazeller, aşkın neden olduğu mutluluğu, sıkıntıyı ve üzüntüyü, sevgiliden yakınmayı, sevgiliye karşı yakarışları, ayrılık acısını derin ve duygulu olarak, lirik şekilde anlatırlar. Ayrıca içki ve içki meclisi, içki ile ilgili düşünceler, yaşamaktan zevk alma ve hayata karşı kayıtsızlık belli başlı işlenen konulardır.

Kıldı Mecnûn kimi çohlar heves-i aşk velî
Döymedi derde men-i bî-ser ü pâdan gayrı

Fuzulî-1,3.beyit.

Beyitte şair aşka, ben başsız ayaksız(aciz,avare)dan başka hiç kimse,Mecnûn bile dayanamadı diyerek aşk ve aşkın verdiği gamın fazlalığından söz etmektedir. Beyitte âşıkâne-rindâne tarza uygun olarak,aşkın neden olduğu gam anlatılmaktadır.

Dime kim yârda yok cevri ü cefâdan gayrı
Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı

Necatî Beg,1.beyit.

Şair(aşık),sevgiliden eziyet ve sıkıntıdan başka bir şey görmediğini anlatmaktadır. Beyitte sevgilide mihr ü vefâ haricinde,her türlü cevri ü cefâ olduğu anlatılmakta ve bu sebepten âşığın sıkıntısı dile getirilmektedir.

Hat u halûñ elemi yetmedi mi göñlüme kim
Çeke hecr ateşini bunca belâdan gayrı

Necatî,4.beyit.

Beyitte, sevgilinin siyah ayva tüyleri ve beninin aşık için bela olduğu belirtilmiş; bu belalardan başka bir de ayrılık ateşine düşen âşığın sıkıntısı söz konusu edilmiştir.Âşık sevgiliye kavuşmak istemekte,bu gerçekleşmediği için de acı çekmektedir.

'İşk ile 'âleme rüsvâ ideyin hûbları
Baña anlar ne ide cevri ü cefâdan gayrı

Mesihî,2.beyit.

Âşık,kendisine eziyet ve sıkıntı veren sevgiliyi,aşkıyla dünyada rezil etmek istemekte ve böylece lirik bir şekilde aşkını anlatmaktadır.

Lebûñden bûse almadı kimesne câmdan gayrı
Soyup koynuna komadı seni hammâmdan gayrı

Hayretî-1,1.beyit.

Sevgilinin dudağından kadehin buse alması,hamamın onu soyup koynuna koyması ifadeleri ile âşığın aslında sevgilinin dudağından buse almak ve onu koynununa almak gibi isteklerinin olduğu ve bunu şûhane bir tarzla anlattığı görülmektedir.

Cihânda bulmadum yâr-ı muvâfik gamdan artuk ben
Göñül eglencesi bilmem mey-i gül-fâmdan gayrı

Hayretî-1,4.beyit.

Aşık sadece gönlündeki gamın kendisine uygun bir sevgili olduğunu belirtmektedir.Bu gamıyla beraber âşığa gül renkli şaraptan başka bir gönül eğlencesi yoktur.Beyitte âşık,aşk gamıyla ve gül renkli şarapla arkadaşlık etmektedir.

Kim itdi kâmetünden kesb-i sâye hâkden özge
Kim aldı kâkülünden bûy-ı lutfi bâddan gayrı

Hayretî-2,5.beyit.

Âşık,beyitte sevgilinin boyunun gölgesinin sadece toprağa düşmesini,onun saçının kokusunu sadece rüzgarın taşımamasını kıskanmakta;kendisinin bunlardan mahrum olduğunu ve bu yüzden sıkıntı içinde bulunduğunu belirtmektedir.

Künc-i gamda şu kadar bî-kes ü bîmâram kim
Kimse açmaz kapımı bâd-ı sabâdan gayrı

Zatî-2,2.beyit.

Âşık gam köşesinde hasta ve yalnızdır.Burada âşık,sevgiliye duyduğu aşkla gam ve üzüntü içinde olduğunu,onun (bu halde olduğu halde) rüzgardan başka görmeye geleninin bulunmadığını ve bu sebeple acı çektiğini anlatmaktadır.

Âh kim kimse bulunmadı görüb inledüğüm
Âh ider nâle-i gerdûn-güzerümden gayrı

Zatî-3,3.beyit.

Âşık yine aşk derdinden dolayı çektiği sıkıntıları,ettiği âhları ve inlemeleri anlatarak ,zor bir durumda olduğunu belirtmektedir.

Dil-i târiküm gün gibi kim eyler rûşen
Hâlet-i şevk ile sen mâh-likâdan gayrı

Nazmî-2,2.beyit.

Beyitte şair,âşığın karanlık gönlünü, neşeyle aydınlatacak olan tek şeyin sevgilinin ay yüzü olduğunu lirik bir ifade ile belirtmektedir.

b-Hikemî Gazeller

Hikem,Arapça hikmet kelimesinin çoğuludur.Mine Mengi,konu ile ilgili olarak,"Hikmet,İslâmî düşünce sisteminde,daha çok felsefe karşılığı olarak kullanılır. Edebiyatta,genel anlamıyla bir milletin ortak dehasının yarattığı düşünce sistemidir. Millî dehanın eseri olan hikmet,bir bakıma ait olduğu toplumun dünya görüşüdür. Dünya görüşü olduğu içinde,kâinatın yaratılışı,varlıkların oluşu,Allah,ruh vb. gibi konuları inceleyen metafiziği ilgilendirir.Metafizikle,ahlakın yanı sıra ,hikmetin aklın ve düşüncenin dayandığı ilkeleri,bilginin kaynağını,sınırını ve değerini araştırmayı

kendisine konu edinmiş olan bilgi teorisiyle de yakın ilişkisi vardır."¹demektedir. Hikemî tarz, düşünmeye ve düşündürmeye ağırlık veren,insan,hayat ve toplumla ilgili görüşleri,çağın sıkıntılı insanına yol göstermeyi,ahlakla ilgili öğüt vermeyi amaç edinmiş düşünceleri,türlü hayat görüşlerini yansıtan,düşünce yönü ağır basan görüşleri içerir.

Ey olan sâkin-i mescid ne bulupsan bilmen
Bûriyâsında anuñ bûy-i riyâdan gayrı

Fuzulî-2,2.beyit.

Riya,ikiyüzlülük Hak rızası için yapılmayan ihlassız işler,samimiyetsiz ibadetlerdir.Beyitte riyâ,ikiyüzlülüğün hoş karşılanmaması gerektiği işlenmekte ve ikiyüzlü davranılmaması gerektiği öğütlenmektedir.

Nesi var cünbiş-i kânun-ı cihânun Nabî
Bî-nemek zemzeme-i perde-birûndan gayrı

Nabî-1,5.beyit.

Şaire göre,dünya kanununun tatsız,tuzsuz ses ve iniltilerinden başka bir eğlencesi yoktur;dünya üzerinde kimse mutlu değildir.Beyit çağı yaşayan insanın sıkıntısını dile getirmektedir.

Âñ yir altını eyâ yir yüzünüñ mağrurı
Kimsenüñ yiri mi var taht-ı serâdan gayrı

Nazmî-1,2.beyit.

Beyitte kişinin,kendisini yeryüzünün en iyisi sanmasına karşılık,şair ona ölümü hatırlatmaktadır.İnsanı düşünmeye iten beyit,gururun iyi bir şey olmadığını,herkesin ölüp toprağa gireceğini,bu yüzden kimsenin bir diğerinden üstün olmadığını anlatmaktadır.Beyitte,insanoğluna ölüm hatırlatılmakta ve insanın kibir gibi nefse ait yönünü öldürmesi öğütlenmektedir.

Ey fakire nazar-ı h ar kılan sâhib-i câh
Çâh-ı kabre seni kim kor fukarâdan gayrı

Nazmî-1,3.beyit.

Şair mevki sahiplerinin,fakire hor bakmasını eleştirmekte ve onlara ölümü hatırlatmaktadır.Beyitte mevkî sahiplerinin gurulanmaları,mevki ve makamlarına güvenerek fakirlere hor bakmaları eleştirilmektedir.Onlara ölüm hatırlatılarak,gururu bırakmaları öğütlenmektedir.

¹ Mine Mengi,*Divân Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Ankara 1992,Giriş.

Ne zevk-ı şevk ile memlû mahall var bu cihân içre
Diyâr-ı fakr ile künc-i melâmet-hânedan gayrı

Fevrî-2,3.beyit.

Rinde göre dünyada yoksulluk diyarı ve kınama evinin köşesinden başka isteğin zevkiyle dolu bir yer yoktur,dünya ile ilişkisini kesmiştir.Rind,nefsini köreltmış,halk tarafından kınanacak her türlü davranışı yapmaktan kaçınmayan,Allah aşkıyla dolu,dünyadan elini ayağını çekmiş olan kişidir.Beyitte rindvârî yaşamının hayırlı olduğu belirtilmiştir.

Ser-be-ser vâdî-i mihnetdür ü gam mülk-i vücûd
Bir ferâgat yiri yok şehr-i fenâdan gayrı

Fuzulî-2,4.beyit.

Şair,vücut(varlık)mülkünün,eziyet vadisi olduğunu,fena(yokluk)ülkesinden başka huzur ve rahat olmadığını söyleyerek,kulun kendisini Allah'ın varlığında yok etmesi ile huzur bulacağını belirtmektedir.

c-Karışık Muhtevalı Gazeller

Bu kısımda âşıkâne-rindâne,hikemî,tasavvufî beyitler karışık olarak bulunmaktadır.

Âlemüñ zevki nedür sad-kederinden gayrı
Nefî var mı bu metâ'uñ zararından gayrı
Mezakî-2,1.beyit.

Hikemî tarz ile yazılmış olan beyitte şair,dünya zevkinin keder olduğunu,kederin de kişiye zararından başka bir yararının olmadığını belirtilmiştir.Burada insanın içinde yaşadığı dünyadan sıkıntısı söz konusu edilmiştir.

Baña sor vâdî-i 'ışkı ne bilürmiş Mecnûn
Bir bilür yok bu yolu râh-berinden gayrı

Mezakî-2,8.beyit.

Âşıkâne bir edayla yazılmış olan beyitte,âşık aşk vadisini Mecnûn'un bile bilmediğini,onu ancak aşk yolunu takip eden rehberin(yani kendisinin) bilebileceğini ifade etmiştir.

Göremez 'âlemde hemîn zevk u safâdan gayrı
Etmeyen kimseden ümmîd Hudâ'dan gayrı

Salîm,1.beyit.

Beyit tasavvufi-hikemî muhtevalıdır.Burada Allah'dan ümit etmeyen,ona tevekkül etmeyen insanın,dünyada zevk ve safa göremeyeceği işlenmiştir.Beyitte Allah'a tevekkül etme,elinden geleni yaptıktan sonra ötesini Allah'tan ümit etme anlayışı tasavvûfî bir yaklaşımdır.Ayrıca Allah'a tevekkül etmeyen kişinin dünyada zevk ve safa bulamayacağı hikemî bir yaklaşımdır.

Gerekmez ehl-i hâle tavr-ı dervîş-âneden gayrı
Nigû-ter hâlet olmaz vaz'-ı abdâl-âneden gayrı

Sabîh,1.beyit.

Hikemî bir tarzla yazılmış olan beyitte,hâl ehline dervîşlikten başka davranış gerekmez,abdallık halinden başka daha güzel bir hal de gerekmez,denmektedir. Tasavvufta hal ehli,nefsini köreltmesi ve dervîşâne hareketleriyle dikkat çeker.Burada da hal ehlinin dervîşane hareketler göstermesi,nefsini köreltmek için bedel ödemesi gerektiği söylenmektedir.

Gül-i şem' olsa 'âlem şu'le-i âvâz-ı bülbülden
Çerâg-ı 'aşkı bilmem sûziş-i pervânedan gayrı

Sabîh,2.beyit.

Beyit,âşikâne bir tarzla söylenmiştir.Beyitte,dünya bülbül avazının ateşinde,mumun gülü olsa,pervanenin yanmasından başka aşk mumu bilmem diyerek, klâsik şiirde gül-bülbül, mum-pervane ilişkisini dile getirmektedir.

d-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

Daha öncede zikredildiği gibi ¹, redif ve kafiye şiirin temel direğidir.Redif ve kafiye belli ise şiir oluşmuş sayılır.İncelenen 55 gazelde de,redif ve redif öncesindeki kafiye anlamın yoğunlaştığı yerlerdir.Aşağıdaki şu beyitlerde, anlamın, redif öncesindeki kelimeler üzerinde odaklaşmış olduğu görülecek ve şairlerin anlamın odaklaştığı kelimeleri nasıl kullanmış oldukları üzerinde durulacaktır.

belâ:

Anlamı belâ kelimesi üzerinde yoğunlaştıran şairler:Nazmî-1 (5.beyit) ; Nazmî-3(3.beyit);Fuzûlî-3(4.beyit/1.beyit);Muhibbî (1.beyit) ; Namî (1.beyit) ; Riyazî (1.beyit / 5.beyit);Gedâyî(1.beyit);Es'ad(3.beyit).Belâ kelimesi beyitlerde kimi zaman gam ve gussa ile birlikte,kimi zaman sevgilinin uzun boyu ile birlikte,zaman zaman da derd ile birlikte kullanılmaktadır:

Hat u hâlûñ elemi yetmedi mi göflüme kim
Çeke hecr âteşini bunca belâdan gayrı

Necatî Beg,4.beyit

¹ s. 10

Baňa göstermedi bir kimse dem-i firkatde
Dostluk yüzlerin ey dost **belâdan** gayrı

Mesîhî,3.beyit.

Görüldüğü gibi,her iki şairde de anlam **belâ** kelimesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Necatî 'de âşık sevgilinin ayva tüyleri ve beni yüzünden belalar içinde iken bir de ayrılık âteşinin belâsını çekmek istememektedir.Mesîhî de ise **belâ**, ayrılık vaktinde âşığın dostu olmuştur.Şair ayrılık vaktinde **belâya** sığınmaktadır.

Hâsilum yoh ser-i kûyuñda **belâdan** gayrı
Garazum yoh reh-i 'aşkuñda fenâdan gayrı

Fuzûlî-3,1.beyit

Yetti bî-kesliğim ol gâyete kim çevremde
Kimese yok çizgine girdâb-ı **belâdan** gayrı

Fuzûlî-3,4.beyit.

Şair birinci beyitte sevgilinin semtinde elde ettiği şeyin sadece **belâ** olduğunu belirtmiş,diğer beyitinde kimsesiz olduğunu etrafında yalnızca **belâ** girdabının döndüğünü ifade etmiştir.Âşık o derece yalnızdır ki,artık **belâ** girdabına sığınmıştır.

Cevr ü cefâ / mihr ü vefâ :

Bu tamlamalarla yapılan kafiye şu şairlerde görülmektedir: Mesîhî (2.beyit/ 4. beyit) ;Nazmî-3(1.beyit/4.beyit);Namî(1.beyit/3.beyit);Gedayî(3.beyit/5.beyit) ; Salim (4.beyit).Şairler sevgilinin **cevr ü cefâsının** çokluğu,buna karşılık **mihr ü vefâ** sının bulunmadığı üzerinde durmaktadırlar:

Dime kim yârda yok **cevr ü cefâdan** gayrı
Ne dilersen bulnur **mihr ü vefâdan** gayrı

Necatî Beg,1.beyit.

Yâr kılmazsa baňa **cevr ü cefâdan** gayrı
Men aña eylemezem **mihr ü vefâdan** gayrı

Fuzûlî-1,1.beyit.

Necatî Beg,sevgilide **cevr ü cefâ** dışında ne istenirse olduğunu,onda sadece **mihr ü vefânın** bulunmadığını söyleyerek **cevr ü cefânın** çokluğu üzerinde yoğunlaşmaktadır.Fuzûlî de ise,şair sevgiliye **mihr ü vefâ** gösterebilme şartını , sevgilinin **cevr ü cefâ** göstermesi şartına bağlamaktadır.Sevgili eğer âşığa **cevr ü cefâ** ederse,âşık da ona **mihr ü vefâ** gösterecektir.Yani âşığın sevgiliye sevgi ve bağlılık

göstermesi,sevgilinin âşığa eziyet ve sıkıntı etmesi şartına bağlanmıştır.Bazı şairler cevır ü cefâ / mihr ü vefâ tamlamaları yerine zecr ü 'anâ / derd ü belâ tamlamalarını kullanmaktadırlar.Muhibbî-1(1.beyit);Muhibbî-2(1.beyit);Gedayî(1.beyit)deki gibi.

Bad-ı sabâ :

Bu tamlama,Hayretî-1 (2. / 5.beyit) ; Nazmî-2 (3.beyit) ; Muhibbî-1 (4.beyit) ; Muhibbî-2 (2.beyit) ; Gedâyî (2.beyit) ;Salim(6. beyit);Zatî-2(2.beyit)'nin beyitlerinde de geçer.**Bad-ı sabâ** tamlaması şairlerce,âşığa arkadaş olması,sevgiliye haber etmesi,sevgilinin saçının kokusunu taşıması vs.özellikleriyle kullanılmaktadır.

Beni ağalan beni kim üstüme gelmez öliceğ
Bir avuc toprağ atar **bâd-ı sabâdan** gayrı

Necâtî,2.beyit.

Ne yanar kimse baña âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum **bâd-ı sabâdan** gayrı

Fuzûlî-3,5.beyit.

Yalnızlık, Necatî 'de mezar üstüne sabâ rüzgarından başka bir gelenin olmaması ile,Fuzulî'de de sabâ rüzgarından başka kapıyı açan kimse olmaması ile anlatılmıştır.

Huda / du'â :

Şairler **Huda** ve **du'â** kelimelerini oldukça fazla kullanmışlardır. Âşık yalnızlıktan,sevgilinin cevır ü cefâsından,felekten,zamandan şikâyet ederken hep **Allah'a** ve **du'âya** sığınmaktadır.Âşk derdinden muzdarip lan âşıklar **Allah** ve **du'â** ile teselli bulmaktadır.**Huda** kelimesi üzerinde anlamı yoğunlaştıran şairler ve beyitleri şöyledir:Fuzûlî-1(6.beyit);Fuzûlî-2(5.beyit);Muhibbî-1(5.beyit);Şemsî-1(1.beyit); Nâmî (4.beyit);Mekkî(3.beyit);Zâtî-2(7.beyit);Salim(1.beyit);Es'ad(5.beyit).

Me'men olmaz kişiye râh-ı Hüdadan gayrı
Bir melâz olmaz ebed-i lutf-ı **Huda'dan** gayrı

Nazmî-1,1.beyit

Şâir,insanların hidayet yolundan başka emin bir yeri,Allah'ın lutfundan başka da bir sığınağı olmadığını belirtmektedir.Görüldüğü gibi şâir,Allah'a sığınmaktadır.

Gönülde nice derdüm var gam-ı cân-gâhdan gayrı
Kimesne derdümü bilmez benim **Allah'dan** gayrı

Fevrî-2,1.beyit

Beyte göre âşıkın halinden anlayan,onun zor durumda olduğunu tek bilen Allah'tır.Âşık aşk derdiyle Allah'a sığınmaktadır.

Refikum yok reh-i 'ışkuında cânâ âhdan gayrı
Benüm hâlüm bilür yok sevdüğüm Allah'dan gayrı

Şemsî-1,1.beyit.

Şairler dertlerini sadece Allah'ın bildiğini,redif öncesinde belirtmekte ve Allah'a sığınmaktadırlar.

Du'â kelimesi üzerinde duran şairler ve beyitleri şunlardır:Nazmî-2(5.beyit) ; Muhibbî-1(3.beyit);Zâtî-2(4.beyit);Mesihî(1.beyit);Fuzûlî-2(6.beyit);Salım(3.beyit).

Yüzine tutsa Necâfî ne aceb haclet elin
Nesi var yüze gelür dest-i **du'â**dan gayrı

Necafî Beg,7.beyit

Sâkî-i bezm dirîg itmez elinden geleni
Elimüzden ne gelür **hayr-ı du'â**dan gayrı

Riyâzî,2.beyit

Şairlerin beyitlerinde du'â kelimesi, hayr-ı du'â, dest-i du'â, hayr du'â, du'â şeklinde kullanılmıştır.

Zülf ü çeşm ü kad-i canâne(y)i Nazmî göricek
Nesne gelmez dilüme dahı **du'â**dan gayrı

Nazmî-2,5.beyit

Günde biñ kiz n'ola düşnâm ile aña beni yâr
Elimüzden ne gelür aña **du'â**dan gayrı

Muhibbî-1,3.beyit

Nazmî'de ise âşık (şair) ,sevgilisini görüldüğünde diline du'âdan başka bir şey gelmez. Muhibbî'de ise sevgili âşığı sövmeyle de hatırlasa,âşık ona yine de du'â ile karşılık vermektedir.

Râ :

Şairler,"**Râ**"yı, sevgilinin kaşı ve düşünce anlamlarında kullanmaktadırlar. Ayrıca şairler bu kelimeyi "bu" sıfatı ile de kullanarak yer bildiren bura,burası gibi anlamlarda çıkartmaktadırlar.

Elif-i kâmetün ile kaşuña râ diyeli
Gönlümi eğleyimez kimse **bu râdan** gayrı

Necatî Beg,3.beyit.

Râyün oldı idsin yolına sen cânı fedâ
Sen sen ol biñ dahi râ itme **bu râdan** gayrı

Muhibbî-2,3.beyit.

"bu râ" kelimesini her iki şair ortak kullanmıştır.Necatî,râ'yı hem kaş hem de düşünce,burası anlamlarında tevriyeli olarak kullanmıştır.Muhibbî,kelimeyi düşünce, dilek anlamı ile kullanmıştır.

Mâh-likâ :

Şairler,gazelerde sevgilinin yüzünü aya teşbih ederek,onun parlaklığı,aydınlığı ve güzelliğini söz konusu etmişler ve yalnızlıktan,sevgilinin yüzüne sığınmışlardır.

Perde çek çihreme hicrân günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmiye ol **mâh-likâdan** gayrı

Fuzûlî-3,3.beyit.

Dil-i târiküm gün gibi kim eyler rûşen
Hâlet-i şevk ile sen **mah-likâdan** gayrı

Nazmî-2,2.beyit.

Görüleceği gibi,her iki beyitte de anlam sevgilinin parlak yüzü üzerinde odaklanmaktadır.Fuzûlî,ayrılık gününde âşık sevgilinin ay yüzünden başka bir şey görmek istememektedir.Nazmî de ise,âşığın karanlık gönlünü aydınlatacak olan tek şey sevgilinin ay gibi olan parlak yüzüdür.Nedim-i Kadîm(1.beyit)'de de sevgili yerine mâh kullanılmıştır.

Teb-hâle :

İncelenen gazelerde,sıkıntı ile dudağının kenarında çıkan uçuktan başka kimsesi olmayan âşık,yalnızlıktan bu uçuğa sığınmaktadır.

Yolunda cân virürken derd ile ben pister-i gamda
Bulınmaz agzuma su tamzurur **teb-hâleden** gayrı

Şemsî-4,2.beyit.

Der-âgûş idemez kimse o mâhı hâleden gayrı
Emer yokdur leb-i cân-bahşını **teb-hâleden** gayrı

Hısâlî,1.beyit.

Şemsî'de âşîğa ölürken dudağındaki uçuktan başka su verenin olmaması ile yalnızlık anlatılırken,Hısâlî'de dudaktaki uçuk,sevgilinin dudağını emmektedir.Her iki şairde redif öncesindeki kelime üzerinde anlamı yoğunlaştırmaktadır.

Baht :

Nabîl(3.beyit);Sükkerî(6.beyit) de bahtı kara,dûn(alçak),zebûn kelimeleriyle birlikte kullanılmışlardır.

Ey diyen gayre göñül verme kanı mende göñül
Ser-i zülfünde olan **bahtı karadan** gayrı

Fuzûlî-1,2.beyit.

Bizde bir yer mi var iklim-i cünûndan gayrı
Bizde tâlî' mi olur **baht-ı zebûndan** gayrı

Mezâkî-1,1.beyit

Aciz,alçak,kara vs. gibi özelliklerle anılan "baht", klâsik şairlerin kadercilik anlayışlarının bir uzantısı olarak oldukça sık işlenmiştir.Fuzulî'de sevgilinin saçlarına asılı olan baht,sevgilinin kara saçı dolayısıyla kara olarak düşünölmütür.Mezâkî'de de, şair talihsizliğini bahta,kadere yüklemiş ve bu yüzden de baht aciz olarak kabul edilmiştir.

Leb-i şekker-şiken :

İncelenen gazelerde,şairlerin kendi şiir söyleme kabiliyetlerinin, şeker gibi olan dudaklarından kaynaklandığını söyledikleri görölmektedir.

Tûtî-i tab'ı sühan-küsterinüñ Cevrî'nün
Söyledür yok **leb-i şekker-şikenüñden** gayrı

Cevrî,5.beyit.

Tûtî-i nâtika-ı Nâ'îliye kand olmaz
Güftgûy-ı **leb-i şekker-şikenüñden** gayrı

Nâ'îlî,5.beyit.

Her iki şair de, papağan gibi olan, söz(şiiir)söyleme kabiliyetlerini şeker gibi olan dudaklarına bağlamaktadırlar.

Şairlerce en çok kullanılan anlamın odaklaştığı yukarıdaki kelimelerden başka, diğer bazı kelimeler üzerinde de durulmuştur. Anlamın odaklaştığı diğer kelimeler ve beyitler şöyledir:

âh : Fevrî-1(2.beyit);Emrî-1(3.beyit);Şemsî-1(1.beyit);Nedim-i Kadîm(1.beyit); Zâtî-1(4.beyit);Es'ad(1.beyit);Nazmî-4(4.beyit);Şemsî Paşa-1(1.beyit);Nedim(1.beyit).

bîmâr / devâ : Necâtî Beg(5.beyit);Gedayî(3.beyit)Zatî-2 (5.beyit);Koca Ragıp Paşa-2(2.beyit);Şemsî Paşa-3(2.beyit);Muhibbî-2(2.beyit);Nazmî-2(4.beyit).

câm : Nev'î(1.beyit);Nâmî(2.beyit);Hayretî-1(1.beyit);Nazmî-3(5.beyit); Nevres (1.beyit),Mezâkî-1(5.beyit);Sükkerî(3.beyit).

cellâd : Hayretî-1(4.beyit);Nedim(3.beyit)

cünûn : Nabî-1 (1.beyit).

çah : Fevrî- (4.beyit).

elif ü bâ / elif lâm : Muhibbî-2(5.beyit);Nev'î(3.beyit);Mezâkî-1(7.beyit).

felek : Hisalî (3.beyit); Nabî-1(2.beyit)

feryâd : Hayretî-1(1.beyit);Nedim(1.beyit).

fukarâ : Fuzûlî-2(7.beyit);Nazmî-1(3.beyit).

hâle : Hayalî Bag(4.beyit);Hisalî(1.beyit);Şemsî Paşa-1(5.beyit).

hatâ : Fuzûlî-1(4.beyit);Riyâzî(3.beyit)

hüsn-i edâ : Mesihî(6.beyit);Riyâzî(6.beyit);Koca Ragıp Paşa-1(1.beyit)

jâle : Hayalî Beg(2.beyit);Şemsî Paşa-2(1.beyit);Hisalî(5.beyit).

kûy-ı fenâ : Mesihî(5.beyit);Fuzûlî-3(1.beyit);Fuzûlî-2(4.beyit).

lâle : Şemsî Paşa-2(1.beyit);Şemsî Paşa-1(1.beyit);Hisalî (4.beyit)

mey-i gül-fâm : Nev'î(1.beyit);Hayretî-2(4.beyit);Nevres(1.beyit).

medh u senâ : Nâmî(5.beyit);Mesihî(1.beyit).

nâle: Hayalî Beg(1.beyit);Şemsî-1(4.beyit);Hisalî(2.beyit);Şemsî Paşa-(3.beyit)

rızâ : Fuzûlî-1(7.beyit);Gedayî(5.beyit).

riyâ : Fuzûlî-2(2.beyit);Riyâzî(4.beyit);Es'ad(4.beyit).

abr u sükûn : Sükkerî(4.beyit);Mezâkî-1(6.beyit).

adâ : Fuzûlî-3(7.beyit)

safâ : Fuzulî-2(3.beyit);Nazmî-3(1.beyit);Nâmî(2.beyit);Koca Ragıp Paşa-2 (1.beyit); Nazmî-3(1./5.beyit)

şâh : Şemsî-1(5.beyit);Fevrî-1(5.beyit).

şems-i duhâ : Nazmî-2(1.beyit);Nazmî-3(2.beyit).

teb-hâle : Hayalî Beg(1.beyit) ; Şemsî-1(2.beyit) ; Hisalî(1.beyit) ;Şemsî Paşa-2 (2 .beyit)

ziyâ:Fuzûlî-2(1.beyit)

e-Temalar

İncelenen 55 gazelde, genel olarak diğer klâsik Türk şiiri metinlerinde de olduğu gibi, yalnızlık, ayrılık, aşk, sevgi, karamsarlık, küskünlük, insanlardan, zamandan ve felekten şikâyet, riyâkarlık gibi temalar hakimdir. Fakat en fazla işlenen tema yalnızlıktır.

Yalnızlık :

"Gayrı" redifli gazellerin ana teması olan yalnızlık, şairler tarafından çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Şairler yalnızlıktan belâ girdâbına, sabâ rüzgârına, semâ (gökyüzü) ya, gül renkli şaraba, sevgiliye, sevgilinin cellâd gözlerine, Allah'a, kendi başlarına, gözlerine, ettiği ah ve inlemelere, dudağın kenarındaki uçuğa, yeni söyledikleri şiirlere sığınır. Sayılan bu unsurlarla teselli bulup avunurlar.

Yetdi bî-kesliğim ol gâyete kim çevremde
Kimse yok çizgine girdâb-ı belâdan gayrı

Fuzûlî-3,4. beyit

Âşık o derece yalnızlık içindedir ki, etrafında belâ girdâbından başka dönen bir kimse yoktur, yalnızdır.

Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bad-ı sabâdan gayrı

Fuzûlî-3,5. beyit.

Âşığa gönlün ateşinden başka bir yanan, sabâ rüzgârından başka kapısını açan kimse yoktur. Âşık gönlündeki aşk ateşiyle yalnızdır. Âşığın kapısını sabâ rüzgârından başka kimsenin açmaması ifadesi ile yoğun bir yalnızlık anlatılmaktadır. Fuzûlî'de sabâ rüzgârından başka kimesinin kapıyı açmaması ile anlatılan yalnızlık, Necatî Beg'de mezarın üstüne toprak atanın olmaması ile anlatılmıştır.

Beni ağlan beni kim üstüme gelmez öliceğ
Bir avuc toprağ atar bad-ı sabâdan gayrı

Necatî Beg,2. beyit.

Yalnızlığı yoğun olarak anlatan şair, ölünce mezarının üstüne kimsenin toprak atmadığını söylemekte, mezarının üzerine sadece sabâ rüzgârının toprak attığını belirtmektedir.

Cihânda bulmadum yâr-ı muvâfik gamdan artuk ben
Göñül eğlencesi bilmem mey-i gül-fâmdan gayrı

Hayretî-1,4. beyit

Enîsûñ gözleri fikri olupdur ey gönül her dem
Bulımaduñ mı bir hem-dem iki cellâddan gayrı

Hayretî-2,4.beyit

Şâir(âşık),yukarıdaki iki beytinde de,yalnızlık içindedir.İlk beyitte âşık,kendisine uygun sevgili bulamadığı için yalnızdır.İkinci beyitte de âşık,kendisine sevgilinin gözlerinden başka bir arkadaş bulamamıştır,bu sebeple yalnızdır.

Kimesne ağzuma su tamzurmadı şu yaşıdan gayrı
Cihânda üstüme döner bulunmaz başdan gayrı

Zâtî-1,1.beyit

Şâir,gözyaşlarından başka ağzına su damlatan biri bulunmadığını,gövdesi üzerinde dönen başından başka bir şey olmadığını söyleyerek,yalnızlığını dile getirmektedir.

Künc-i gamda şu kadar bî-kes ü bîmâram kim
Kimse açmaz kapımı bâd-ı sabâdan gayrı

Zâtî-2,2.beyit

Şâir gam köşesinde yalnız ve hasta olduğunu,kapısını sabâ rüzgârından başka bir açan bulunmadığını söyleyerek yine yalnızlık üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Acımaz kimse baña eşk-i terümden gayrı
Ağlamaz kimse beni dîdelerümden gayrı

Zâtî-3,1.beyit

Şâir,aşk acısıyla gözyaşları içindedir.Kimse onun bu halini görüp ona acıyıp,ağlamamaktadır.Âşık dertleriyle yalnızdır.

Cümle-i halk yâr baña yâr için ağyâr oldı
Kalmadı kimse baña yâr Huda'dan gayrı

Fuzûlî-2,5.beyit

Âşık yalnızdır ve bu yalnızlıktan sığındığı tek yer Allah'dır.Çünkü halkın tümü sevgili yüzünden ona düşman olmuştur,âşık burada da yalnızdır.

Bulunmaz baña hem-dem bezm-i gamda nâleden gayrı
Ne içsem kimse yok sâgar suna teb-hâleden gayrı

Hayalî Bey,1.beyit

Âşığın gam meclisinde kendi inlemesinden başka arkadaşı yoktur,âşık bu mecliste o kadar yalnızdır ki,ona dudağındaki uçuktan başka bir içki sunan yoktur.

Bu Muhibbî kime yârim diye ağyâr olur ol
Kimsesi yok bu cihân içre Huda'dan gayrı

Muhibbî-1,5.beyit

Şâir,dünyada Allah'dan başka kimsesi olmadığını belirterek,Allah'a sığınmaktadır.

Bî-kesem kimesne yok dest-i gamda öliceğ
Üstüme ağlaya bir kimse semâdan gayrı

Muhibbî-2,4.beyit

Şâir gam elinde ölünce,üstüne semâdan başka ağlayacak bir kimsesi olmadığını belirtmiştir.Şâir öyle bir yalnızlık içindedir ki,gökyüzündeki yağmurun yağışını,yağmurun kendisi için ağlaması şeklinde düşünerek avunmaktadır.

Gelür gider kimesnem yok benüm beytü'l-hazen içre
Sirişk çeşm-i pür-nemle duhân-ı âhdan gayrı

Fevrî-1,2.beyit

Şâir hüznün evime,ahımın dumanı ve nem dolu gözyaşından başka gelen giden kimsem yok diyerek,yalnızlığını dile getirmektedir.

Fakîr ü bî-kes ü bî-h iş u bî-yâr oldı ve'l-hâsıl
Penâhı yok cihânda Fevrî'nüñ sen şâhdan gayrı

Fevrî-1,5.beyit

Şâir halini anlatırken,kısacası fakir,kimsesiz,akrabasız,dostsuz olan Fevrî'nin,dünyada sen şah(sevgili)dan başka bir sığınacak yeri yoktur diyerek,yalnız olduğunu ifade etmektedir.

Hâlümü kime diyem kimse de yok yanımda
Bir kurı adum añar şî'r-i terümden gayrı

Emrî-1,4.beyit

Şâir,halimi kime anlatayım,yanımda taze şüirimden başka kuru adımlı anacak bir kimsem yok diyerek,yalnız olduğunu anlatmaktadır.

Ayrılık :

Ayrılık ile âşğın sevgiliden ayrı oluşu,bu yüzden duyulan sıkıntı ve bundan dolayı âşğın âh edip,inlemesi,kanlı gözyaşı dökmesi,sinesini parçalaması,ayrılık acısından kurtulup, vuslat istemesi gibi düşünceler anlatılmaktadır.

Hat u hâlûñ ele mi yetmedi mi göñlüme kim
Çeke hecr ateşini bunca belâdan gayrı

Necatî Beg,4.beyit.

Sevgilinin ayva tüyleri ve siyah beni,âşık için belâdır.Âşık bu belâlar yüzünden acı çekerken,bir de ayrılık ateşine katlanmanın ona zor geleceğini anlatmaktadır.

Baña göstermedi bir kimse dem-i firkatde
Dostluk yüzlerin ey dost belâdan gayrı

Mesihî,3.beyit

Şâir "Ey dost,ayrılık vaktinde belâdan başka hiç kimse bana dostluk yüzü göstermedi."diyerek,ayrılığın acısı ile yalnız olduğunu ve ayrılık anının kendisine belâ olduğunu ifade etmektedir.

Hecriyle ne belâ çekdüğünü cân u göñül
Yâre kim itse haber bâd-ı sabâdan gayrı

Muhibbî-1,4.beyit

Âşık canı ve gönlü ile sevgilinin ayrılık belâsını çektiğini ifade etmektedir.

Uzun sedâlara iletürse zülfüñ tañ mı 'uşşâkı
Şeb-i hicrûñ belâsın añlamaz bîmârdan gayrı

Şemsî-3,2.beyit

Ayrılık acısı âşğı gecelerde daha yoğunlaşır ve sıkıntı artar.Âşık için gecelerde sevdâ uzar,çoğalır.Ayrılık gecesini ancak âşık gibi hasta olan anlar,aşk hastası olmayanın bu dertten anlaması mümkün değildir.

Tolanurken seg-i kûyuñla kapuñ subha dek cânâ
Şeb-i hicrûñde aglar yok benümle jâleden gayrı

Şemsî-4,4.beyit

Âşık ayrılık gecesinde sabaha kadar rakiple beraber ,sevgilinin kapısında beklemekte ve ayrılık acısıyla gözyaşları dökmektedir.

Fürkati ârzû-yı vuslat ile hoş görelüm
Hicre bir çâre mi var sabr u sükûndan gayrı

Mezâkî-1,6.beyit

Şâir, ayrılığı kavuşma arzusuyla hoş görmek ister, çünkü bu ayrılığın tek çaresi buna sessizlik ve sabır göstermektir. Diğer beyitlerde ayrılık acısı ile perişan olan âşık, burada kavuşma isteği ile sabır göstermektedir.

Aşk, sevgi :

Klâsik şiirin ana teması olan aşk ve sevgi temasına "gayrı" redifli gazellerde de rastlanmaktadır. Aşk, sevgi teması şâirlerde kimi zaman sevgiliden uzak ve ayrı olmaktan dolayı üzüntü ile kimi zaman da kavuşma isteğinin umudu ile çeşitli tarzlarda anlatılmaktadır.

Tapdugum Tañrı hakıyçün bu gönül deyrinde
Kimse yok sen sanem-i sîm-berümden gayrı

Zatî-3,8.beyit

Âşık "Tanrı hakkı için, bu gönül kilisesinde taptığım, sen gümüş göğüslü güzelden başka kimse yok diyerek, sevgiliye karşı duyduğu muhabbeti açıkça ifade etmektedir.

Hey nice ser-keş olur gerdenüñ ey serv-i sihî
Kimse kol tolayamaz aña ridâdan gayrı

Zatî-2,6.beyit

Şâir "Ey servi boylu güzel boynum nasıl dikbaşı olur; ona hırkadan başka kimse kol dolayamaz." diyerek, sevgilinin ulaşılmaz olduğunu ifade etmektedir.

Dil-i târîküm gün gibi kim eyler rûşen
Hâlet-i şevk ile sen mah-likâdan gayrı

Nazmî-2,2.beyit

Gönül yolumu, sen ay yüzlüden başka kim aydınlatır diyerek, yalnızca âşık olduğu sevgilinin karanlık gönlüne ışık olabileceğini belirtmektedir.

Ey tabîb-i dil ü cân n'ola kapuñ bekler isem
Hastanuñ yiri mi var dâr-ı şifâdan gayrı

Nazmî-2,4.beyit

Âşığın,ey gönlün ve canın tabibi diye seslendiği sevgilidir.Âşık aşk derdiyle kendisinin hasta olduğunu ve bu hastalığın şifasının da yalnızca sevgilinin kapısında bulunduğunu ifade ediyor.

Kasdım oldur ki virem cân u cihânı yolına
Yoğmuş çünkü hüner cûd u sehâdan gayrı

Muhibbî-2,2.beyit

Âşığın amacı canını ve dünyayı sevgilinin yoluna vermek,feda etmektir.Çünkü âşık olanlar için bundan başka bir cömertlik yoktur.Âşık burada sevgilinin aşkı için canından bile geçebileceğini belirtmektedir.

Nigârâ hasretünden ten libâsı çâk olur bir gün
Tutar yok rişte-i ümîd ile pergâleden gayrı

Şemsî-2,3.beyit

Beyitte,âşığın sevgiliye duyduğu hasret söz konusu edilmektedir.Burada aşk yüzünden duyulan hasret anlatılmaktadır.

Şimdi bir âhû-yı vahşîye esîr oldum kim
Bulmadum bir eserin reh-güzerinden gayrı

Mezâkî-2,6.beyit

Âşık vahşi ceylana benzettiği sevgiliye esir olduğunu söyleyerek,sevgiliye esirlik derecesinde tutkun olduğunu ifade etmektedir.Ancak,âşık sevgilinin ayak izlerinden başka bir şey göremez,yani sevgiliye kavuşamaz.

Baňa sor vâdî-i 'ışkı ne bilürmiş Mecnûn
Bir bilür yok bu yolu râh-berinden gayrı

Mezâkî-2,8.beyit

Şâir aşkı,aşkın sembolü olan Mecnûn'dan daha iyi bildiğini iddia etmektedir.Aşk yolunu ancak kendisi gibi bu yolda giden,rehberlerin bilebileceğini söylemektedir.

Bildüğüm yok gam-ı dil-şûr-ı derûndan gayrı
Âşıkam sorma baňa 'ışk u cünûndan gayrı

Sükkerî,1.beyit

Âşığın gönlündeki gamdan başka bildiği bir yer yoktur ve o,aşık olduğunu bu yüzden ona aşk ve delilikten başka bir şey sorulmamasını istemektedir.Çünkü bu sorulardan başka bir soruyu cevaplayamayacaktır.

Bildüğüm harf-be-harf 'ışk u cünûndur ancak
Baña öğretmedi üstâd o fînûndan gayrı

Sükkerî,5.beyit

Burada da,bir önceki beyitteki gibi,âşığın bildiği sadece aşk ve deliliktir.Çünkü o,ancak bu fenni öğrenmiş,bundan başka bir şey bilmemektedir.

Öyle sevdâ-zedeyim ki yanyor cân ü benim
Çekemez kimse bu sevdâyı serimden gayrı

Abdî,2.beyit

Âşık öyle sevdâzededir ki,bu aşk ile canı ve teni yanmaktadır.Âşık bu sevdâyı, başımdan başka kimse çekemez diyerek,aşkının üstünüğü konusunda iddialı görünmektedir.

Şikâyet :

Memnun olmama,hoşnutsuzluk gibi durumlarla beraber ortaya çıkan şikâyet,şairlerde kimi zaman insanlardan kimi zaman da,zaman ve felekten olmak üzere çeşitli unsurlarla birlikte görülür.

Mîz-bâr-ı feleküñ lutfi nedür ehl-i dile
Bir nemek-şeş kadarı mâ-hazarından gayrı

Mezâkî-2,3.beyit

Gönül sahiplerine misafir yağdıran feleğin lutfu,bir tat olandan başka nedir?

Öğme ârâyiş-i bezm-i tarab-ı çarhı bize
Nesi vardur bir iki câm-ı nigûndan gayrı

Sükkerî,3.beyit

Şâir,"Bize, feleğin eğlence süsünü öğme,onun altüst olmuş bir iki kadehinden başka nesi vardır."diyerek,feleğin ters talih getirmesinden şikâyet etmektedir.

Turfe-dükkân-ı hikemdir şu kühen-tâk-ı felek
Ne ararsan bulunur derde devâdan gayrı

Ragıp Paşa-2,2.beyit

Şu hikmetlerin dükkânı olan kemerli gökyüzünde derde devâdan başka ne ararsan bulunur diyerek,şâir felekten şikâyet etmektedir.

Niçe biñ yıldur adı atlas-ı gerdün çarhun
Nesi var bir giyecek köhne kabâdan gayrı

Ragıp Paşa-2,6.beyit

Şâir,feleğin eski kaftandan başka giyecek bir şeyi yok diyerek,feleğin hep kötü talih getirmesine çatmaktadır.

Ne vaz' eyler Nedimâ gevher endüzâm irfane
Felek dedikleri hârâ-ciger bîdâddan gayrı

Nedim,5.beyit

Şâir,felek dedikleri taş ciğerli,irfan cevheri toplayanlara zulümden başka ne verebilir?diyerek,feleğin taş gibi katı yürekli olduğunu,onun insanlara zulüm ve eziyet verdiği anlatılmaktadır.

Riyâkarlık :

Şâirler ikiyüzlülüğün hoş bir meziyet olmadığını belirtmişler,genellikle klâsik şiir anlayışının bir uzantısı olarak zâhid tipini riyâkârlıkla suçlamışlar ve onlara çatmışlar.

Ey olan sâkin-i mescid ne bulupsan bilmen
Bûriyâsında añun bûy-i riyâdan gayrı

Fuzûlî-2,2.beyit

Şair mescidde oturan(zahid)ların oranın hasırında riya(ikiyüzlülük) kokusundan başka bir şey bulamayacaklarını söylemekte ve zahidi hoş karşılamamakta onu ikiyüzlülükle suçlamaktadır.

Bizden artuk aceba hân-kah-ı dünyada
Nesi var zâhidüñ esbâb-ı riyâdan gayrı

Es'ad , 4.beyit

Zahidin dünya tekkesinde riyadan başka nesi var diye sorularak,klâsik şiirde riyâkârlıkla suçlanan zahid tipi suçlanmaktadır.

Bakmanuz giryesine zâhid-i efsürde-dilün
Nesi var yüze gelür eşk-i riyâdan gayrı

Riyâzî , 4.beyit

Duygusuz ham sofunun gözyaşlarına bakmayın,bunlar riya gözyaşdır diyerek,dar bir dünya görüşünün içine sıkışıp kalmış olan zahid tipi eleştirilmiştir.

Karamsarlık / Üzüntü / Sıkıntı :

Klâsik şiirde oldukça sık işlenen âşîğin karamsar,üzüntü ve sıkıntılı hali şairler tarafından çeşitli unsurlarla beraber kullanılmıştır.Âşık,sevgiliden ayrı oluşu,ona bir türlü kavuşamaması,kanlı gözyaşları dökmesi,yüzünün sararması,göğsünün parça parça oluşu,hastalanması, vb. özelliklerle karamsar, üzüntü ve sıkıntı içindedir.Bu üzüntü ve karamsarlık şairler için,zengin bir ifade kaynağı olmuş,oldukça sık kullanılmıştır.

Elimüzden ne gelür âh u bükâdan gayrı
Yârdan gelmeyecek cevır ü cefâdan gayrı

Es'ad,1.beyit

Âşık "Sevgiliden eziyet ve sıkıntıdan başka bir şey gelmeyince,bizim de elimizden âh ve ağlamadan başka bir şey gelmez."diyen âşık,sevgiliden yüz bulmaması, ondan sürekli eziyet görmesi sebebiyle âh edip,ağlamaktadır.Bu durumuyla âşık üzüntü ve sıkıntı içinde,karamsar bir ruh haline sahiptir.

Hem-dem ü hem-nefes-i 'âşık-ı şeydâ kim olur
Girye-i şâm u enîn-i seherinden gayrı

Mezâkî-2,7.beyit

Maksadına ulaşamayan kimseler doğal olarak bu istekleri ile âh edip inlerler.Âşık da böyle bir ruh halindedir.Çılgın âşîğin akşam ağlaması ve sabah inlemesi ile onun sıkıntı ve üzüntü içinde olduğu görülmektedir.

Bildüğüm yok gam-ı dil şûr-ı derûndan gayrı
Âşıkam sorma baña 'ışk u cünûndangayrı

Sükkerî,1.beyit

Âşık gönlünün gamlı ve içinin karmaşa içinde olduğunu belirterek,kendisine aşk ve çılgınlıktan başka bir şey sorulmamasını istemektedir.Bu sözlerinden âşîğin gam,sıkıntı içinde olduğu anlaşılmaktadır.Âşık burada da sevgilinin aşkıyla yanmaktadır.

Cân virür oklaruñuñ zahmine ey kaşı kemân
Kanı çok başlu kimesne cigerümden gayrı

Zâtî-2,5.beyit

Âşık sevgilinin yan bakış okları ile yaralanmaktadır.Bu yan bakış oklarına kendisinden başka bir can verecek kimsenin olmadığını söyleyerek,nasıl bir aşk derdi içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Zâtîyâ pâyna ol cevherüñ îsâr idecek
Dahi nem var sirişk-i güherümden gayrı

Zâtî-2,9.beyit

Âşık burada,sevgilinin ayaklarına saçacak inci gibi gözyaşlarımından başka bir şeyim yok diyerek,aşk derdiyle gözyaşları döktüğünü ve bu halinden sevgilinin haberdar olup ona acımasını dilemektedir.

Ey diyen gayre gönül verme kanı mende gönül
Ser-i zülfüñde olan bahtı karadan gayrı

Fuzûlî-1,2.beyit

Âşık sevgilinin saçlarında asılı kalan gönlü ile kendisini talihsiz olarak görmektedir.Burada âşığın karamsar bir halet-i ruhiye içinde olduğu görülmektedir.

Kıldı Mecnûn kimi çohlar heves-i aşk velî
Döymedi derde men-i bî-ser ü pâdan gayrı

Fuzûlî-1,3.beyit

Beyitte Mecnun gibi pek çokları aşk hevesine kapıldılar fakat ben başsız ayaksızdan başkası bu derde tahammül edemedi diyerek,aşk derdinin sıkıntısına katlanabildiğini anlatmaktadır.

Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsan yile vir
Oda yanmış kurı cismimde hevâdan gayrı

Fuzûlî-3,2.beyit

Âşık,kendisinin aşk meclisinin âh edip inleyen neyi olduğunu söylemektedir. Ney gibi,aşk derdiyle yanan âşık da sevgiliden ayrı oluşun sıkıntısı içinde olduğunu belirtmektedir.

Nazmîyâ devlet-i dünyâda olan eşhâsuñ
Nesi var gussa vü gam birle belâdan gayrı

Nazmî-1,5.beyit

Dünyada yaşayan insanların gam,keder ve belâdan başka bir şeylerinin olmadığını belirtilerek,insanların sıkıntısı ve üzüntüsü ifade edilmiştir.Diğer beyitlerde üzüntü ve sıkıntı içinde olan âşıkken,burada üzüntü ve sıkıntı içinde olan dünya üzerinde yaşayan insanlardır.Şâir bu gazeli hikemî tarzda yazdığı için tüm insanlığa mesaj vermektedir.

İstemez 'âşık olan zecr ü 'anâdan gayrı
Nitekim haste olan derde devâdan gayrı

Muhibbî-2, 1. beyit

Hasta olanın derdine devâ bulmaktan başka bir isteği olmadığı gibi âşığın da sevgiliden gelecek olan eziyet ve meşakkatten başka bir isteği yoktur. Burada klâsik şiirin bir uzantısı olarak, âşığın sevgiliden gelen her türlü eziyet ve sıkıntıyı hoş karşılaması görülmektedir.

Göñülde nice derdüm var gam-ı cân-gâhdan gayrı
Kimesne derdümi bilmez benim Allah'dan gayrı

Fevrî-1, 1. beyit

Burada âşık gönlündeki dertleri Allah'tan başka bir bilenin olmadığını, bu dertlerden yalnızca O'nun anlayabildiğini söyleyerek, Allah'a sığınmaktadır.

Bir yanar yok benüm için cigerümden gayrı
Aglarum kanı iki çeşm-i terümden gayrı

Emrî-1, 1. beyit

Âşık aşk derdiyle gözlerinden gözyaşı döktüğünü ve ciğerinin bu aşk derdiyle yandığını ifade etmektedir. Âşık aşk derdiyle perişan bir haldedir.

Mübtelâ olduğumu göricek emrâz-ı gama
Bir acır mı bulunur yaralarumdan gayrı

Emrî-1, 2. beyit

Burada âşık karamsar bir ifade ile "Benim gam hastalıklarına tutulduğumu gören yaralarımın başka bana bir acıyan yok." diyerek sıkıntısını dile getirmektedir.

Vücûdumda eser yok künc-i gamda âhdan gayrı
Gören cism-i nizârum rahm ider ol mâhdan gayrı

Nedim-i Kadîm, 1. beyit

Şâirin vücûdunda, gam köşesinde ettiği âhların izleri vardır. Âşık aşk ateşiyle o kadar zayıflamıştır ki, sevgiliden başka onun bu halini gören herkes, ona acımaktadır. Âşık, sevgilisinin aşıkının derdiyle perişan ve üzgündür.

Kime fâş eylesin dil derdini feryâddan gayrı
Kime yansın yakılsın âh-ı âteş-zâddan gayrı

Nedim, 1. beyit

Âşığın gönlünde,dert ve ateşli ahlar vardır.Âşık bu dert ve inlemeler içinde sıkıntı çekmektedir.

Nigâh itmez idüm nutkında ammâ vakt-i lutfında
Görenler çeşm-i yâre Vehbî-i nâşâddan gayrı

Seyyid Vehbî,10.beyit

Şair"Konuştuğunda bakmazdım fakat lutuf vaktinde sevgilinin gözüne bakanlar onda mutsuz Vehbî'den başkasını görmezler." diyerek,kendisinin mutsuz olduğunu ifade etmektedir.

Nice biñ yâreler açdı yine bu sînemde
Tîr-i müjgânımı gör gamzelerinden gayrı

Rahmî,6.beyit

Sevgili âşığın gönlüne yanbakış oklandan başka,bir de kirpik oklarını yollamıştır.Bunun neticesi olarak,âşığın sinesinde binlerce yara oluşmuştur.Âşık burada da sıkıntı ve üzüntü içindedir.

Uyku girmez gözüme pister-i mihnetde benim
Geceler yokdur enîsim kederimden gayrı

'Abdî,3.beyit

Âşık gecelerde yalnızdır,onun tek dostu çektiği kederidir.Âşığın keder dolu yatağında gözüne uyku girmez.O âh ve inlemeleri ile sıkıntı çekmektedir.

Hâne-i dilde ne var derd ü belâdan gayrı
Mülket-i cânda n'ola zecr ü 'anâdan gayrı

Gedâyî,1.beyit

Âşığın gönül evinde dert ve belâdan başka bir şey yoktur.Onun can mülkünde eziyet ve sıkıntidan başka bir şey bulunmamaktadır.Bu haliyle âşık keder ve sıkıntı içindedir.

D-DİL VE ÜSLÛP İNCELEMESİ VE MUKÂYESESİ

a-Dil

55 "gayrı" redifli gazel Arapça,Farsça,Türkçe kelimelerden müteşekkil,olup tamlamalarla örölmüştür.Dil açısından kelime hazinesi,tamlamalar,cümle türleri belilenererek,sayıları tablolar halinde gösterilmiştir.Ancak burada sayıların yüzdeleri ikinci bölümde verildiğinden tekrar verilmemiştir.Gazellerdeki dil özelliklerini ortaya çıkarmak için tablolar yapılmış olup,bu tablolardan sonra genellemelere gidilmiştir.

1-Kelime Hazinesi

Gazellerdeki kelime hazinesini Arapça,Farsça ve Türkçe kelimeler oluşturmaktadır. Kelime sayısı en az olan gazel 56 kelime ile 'Abdî'nin, en çok kelime 144 kelime ile Vehbî'ninki olarak tespit edilmiştir.

a- Kelimelerin Geldiği Dillere Göre Tasnifi

	A	F	T	Toplam
Necatî Beg	32 (%35)	9 (%9)	48 (%56)	88
Mesihî	33 (%43)	12 (%16)	31 (%41)	76
Hayretî-1	14 (%22)	15 (%24)	34 (%54)	63
Hayretî-2	20 (%24)	22 (%26)	43 (%50)	85
Zâtî-1	18 (%26)	10 (%14)	41 (%59)	69
Zâtî-2	31 (%36)	19 (%23)	35 (%41)	85
Zâtî-3	25 (%23)	26 (%24)	57 (%53)	108
Fuzûlî-1	30 (%34)	19 (%21)	40 (%45)	89
Fuzulî-2	40 (%46)	13 (%15)	34 (%39)	87
Fuzûlî-3	28 (%32)	22 (%26)	36 (%42)	86
Nazmî-1	30 (%50)	8 (%13)	22 (%37)	60
Nazmî-2	20 (%32)	12 (%19)	31 (%49)	63
Nazmî-3	35 (%39)	22 (%22)	35 (%39)	90
Nazmî-4	32 (%50)	10 (%15)	23 (%35)	65
Hayâlî Beg	21 (%30)	21 (%30)	27 (%40)	69
Muhibbî-1	18 (%27)	14 (%21)	35 (%52)	67
Muhibbî-2	24 (%38)	10 (%16)	29 (%46)	63
Fevrî-1	25 (%38)	16 (%25)	24 (%37)	65
Fevrî-2	26 (%35)	18 (%24)	30 (%41)	74
Emrî-1	14 (%25)	14 (%25)	29 (%50)	57
Emrî-2	21 (%30)	14 (%20)	36 (%50)	71
Şemsî-1	22 (%34)	16 (%25)	26 (%41)	64
Şemsî-2	18 (%25)	14 (%19)	40 (%56)	72
Şemsî-3	19 (%28)	21 (%32)	27 (%40)	67
Şemsî-4	17 (%25)	18 (%26)	34 (%49)	69
Şemsî-5	17 (%27)	19 (%30)	27 (%43)	63

Nevî	25 (%39)	19 (%28)	22 (%33)	66
Gedâyî	21 (%32)	17 (%26)	27 (%42)	65
Hisâlî	16 (%23)	19 (%28)	34 (%49)	69
Nâmî	25 (%40)	11 (%18)	26 (%42)	62
Es'ad	25 (%43)	9 (%16)	24 (%41)	58
Riyâzî	29 (%41)	11 (%16)	30 (%43)	70
Cevrî	19 (%29)	20 (%31)	26 (%40)	65
Vecdî	26 (%43)	19 (%32)	15 (%25)	60
Nâilî	21 (%38)	18 (%32)	17 (%30)	56
Nedim-i Kadim	27 (%39)	18 (%26)	25 (%35)	70
Mezâkî-1	30 (%34)	32 (%35)	28 (%31)	90
Mezâkî-2	48 (%41)	29 (%25)	39 (%34)	116
Sükkerî	37 (%43)	23 (%26)	27 (%31)	87
Nâbî-1	17 (%30)	19 (%34)	20 (%36)	56
Nabî-2	51 (%48)	29 (%28)	25 (%24)	105
Nâbî-3	34 (%40)	20 (%24)	31 (%36)	85
Nâbî-4	30 (%35)	23 (%27)	32 (%38)	85
Nâbî-5	41 (%52)	26 (%26)	17 (%22)	84
Nedim	18 (%32)	19 (%34)	19 (%34)	56
Vehbî	64 (%45)	38 (%26)	42 (%29)	144
Salîm	29 (%41)	18 (%25)	24 (%34)	71
Şemî	20 (%29)	19 (%28)	30 (%43)	69
Nevres	36 (%40)	26 (%28)	29 (%32)	91
Ragıp Paşa-1	31 (%49)	10 (%16)	22 (%35)	63
Ragıp Paşa-2	25 (%37)	25 (%37)	18 (%26)	68
Sabîh	41 (%46)	30 (%34)	18 (%20)	89
Mekkî	26 (%45)	10 (%17)	22 (%38)	58
Rahmî	19 (%22)	34 (%39)	34 (%39)	87
'Abdî	17 (%30)	19 (%34)	20 (%36)	56
Toplam :	1478 (%36)	1024 (%25)	1617 (%39)	4121(%100)

Tablo ile de sabittir ki gazelerde en çok Türkçe(%39) kelime kullanılmıştır. Bunu sırasıyla Arapça(%36), daha sonra da Farsça(%25) kelimeler takip etmektedir.

b- Kelimelerin Türlerine Göre Cümleler

İncelenen gazelerde kelimeler isim,sıfat,zamir,zarf,fiil,edat ana grupları olmak üzere altı gruba ayrılmıştır.

	İsim	Sıfat	Zamir	Zarf	Fiil	Edat	Toplam
Necatî	42 (%46)	4 (%4)	11(%13)	3 (%3)	18 (%20)	11(%13)	89
Mesihî	35 (%46)	10 (%13)	10(%13)	1 (%1)	11 (%14)	9(%12)	76
Hayretî-1	29 (%46)	9 (%14)	6 (%10)	3 (%4)	10 (%16)	6(%10)	63
Hayretî-2	38 (%45)	11 (%13)	7 (%8)	3 (%4)	11 (%13)	15(%17)	85

Zâtî-1	25 (%36)	9 (%13)	9 (%13)	2 (%3)	16(%23)	8 (%12)	69
Zâtî-2	34 (%40)	13 (%15)	10(%12)	1 (%1)	15(%18)	12(%14)	85
Zâtî-3	48 (%45)	9 (%8)	14(%13)	- (%0)	23(%21)	14(%13)	108
Fuzûlî-1	40 (%45)	7 (%8)	13(%15)	1 (%1)	15(%16)	13(%15)	89
Fuzûlî-2	41 (%47)	8 (%9)	9(%10)	1 (%1)	16(%18)	12(%14)	87
Fuzûlî-3	45 (%52)	6 (%7)	6(%7)	2 (%2)	14(%17)	13(%15)	86
Nazmî-1	29 (% 48)	7 (%12)	6(%10)	- (%0)	9(%15)	9(%15)	60
Nazmî-2	28 (%44)	6 (%9)	8(%14)	1 (%1)	10(%16)	10(%16)	63
Nazmî-3	39 (%44)	13 (%14)	13(%14)	1 (%1)	13(%14)	11(%13)	90
Nazmî-4	33 (%51)	4 (%6)	5(%8)	4 (%6)	9(%14)	10(%15)	65
Hayâlî	33 (%48)	9 (%13)	4(%6)	1 (%1)	13(%19)	9(%13)	69
Muhibbî-1	31 (%47)	4 (%6)	10(%15)	1 (%1)	13(%19)	8(%12)	67
Muhibbî-2	27 (%43)	5 (%8)	7(%12)	4 (%6)	12(%19)	8(%12)	63
Fevrî-1	34 (%50)	6 (%8)	7(%10)	1 (%1)	10(%14)	11(%16)	69
Fevrî-2	33 (%45)	12 (%16)	3(%4)	1 (%1)	9(%12)	16(%22)	74
Emrî-1	22 (%39)	10 (%17)	5(%9)	- (%0)	12(%21)	8(%14)	57
Emrî-2	35 (%49)	4 (%6)	4(%6)	2 (%2)	14(%20)	12(%17)	71
Şemsî-1	28 (%44)	8 (%13)	8(%13)	- (%0)	13(%20)	7(%10)	64
Şemsî-2	36 (%50)	4 (%6)	6(%8)	1 (%1)	16(%22)	9(%13)	72
Şemsî-3	32 (%48)	7 (%11)	7(%11)	1(%1)	11(%16)	9(%13)	67
Şemsî-4	38 (%55)	2 (%3)	5(%7)	- (%0)	16(%23)	8(%12)	69
Şemsî-5	30 (%48)	6 (%10)	5(%7)	- (%0)	15(%24)	7(%11)	63
Nev'î	34 (%52)	10 (%15)	3(%5)	2 (%3)	10(%15)	6(%10)	66
Gedâyî	27 (%42)	6 (%9)	9(%13)	2 (%4)	11(%17)	10(%15)	65
Hısâlî	31 (%45)	7 (%10)	10(%14)	1 (%1)	12(%18)	8(%12)	69
Nâmî	36 (%58)	2 (%3)	6 (%10)	- (%0)	8(%13)	10(%16)	62
Es'ad	27 (%47)	5 (%7)	7 (%12)	2 (%4)	9(%16)	8(%14)	58
Riyâzî	31 (%44)	10 (%14)	5 (%7)	- (%0)	16(%23)	8(%12)	70
Cevrî	28 (%43)	12 (%18)	3 (%5)	- (%0)	11(%17)	11(%17)	65
Vecdî	30 (%50)	5 (%8)	3 (%5)	2 (%3)	9(%16)	11(%18)	60
Nâ'ilî	32 (%57)	4 (%8)	3 (%5)	1 (%1)	9(%16)	7(%13)	56
Nedim-i K.	31 (%44)	8 (%11)	8 (%11)	1 (%1)	13(%20)	9(%13)	70
Mezâkî-1	43 (%48)	10 (%11)	8 (%9)	1 (%1)	13(%14)	15(%17)	90
Mezâkî-2	51 (%44)	18 (%15)	10 (%8)	1 (%1)	18(%16)	18(%16)	116
Sükkerî	38 (%44)	15 (%18)	10(%11)	2 (%2)	12(%14)	10(%11)	87
Nâbî-1	25 (%45)	3 (%5)	7 (%13)	3 (%5)	10(%18)	8(%14)	56
Nâbî-2	53 (%50)	16 (%15)	2 (%2)	1(%1)	18(%17)	15(%14)	105
Nâbî-3	36 (%43)	17 (%20)	7 (%8)	1(%1)	14(%16)	10(%12)	85
Nâbî-4	37 (%44)	6 (%7)	7 (%8)	-(%0)	19(%22)	16(%19)	85
Nâbî-5	41 (%49)	15 (%18)	5 (%6)	1(%1)	9(%11)	13(%15)	84
Nedim	25 (%45)	5 (%8)	7 (%13)	2 (%4)	11(%20)	6(%10)	56
Seyyid Vehbî	75 (%52)	16 (%11)	6 (%4)	1 (%1)	26(%18)	19(%14)	144
Salîm	36 (%51)	5 (%7)	7 (%10)	- (%0)	14(%20)	9(%12)	71
Şem'î	28 (%42)	9 (%13)	2 (%3)	2 (%3)	16(%23)	12(%17)	69
Nevres	42 (%46)	16 (%18)	5 (%5)	1 (%1)	16(%18)	11(%12)	91

Ragıp Paşa-1	31 (%50)	7 (%11)	3 (%5)	1 (%1)	14 (%22)	7 (%11)	63
Ragıp Paşa-2	34 (%50)	12 (%18)	3 (%4)	1 (%1)	8 (%12)	10(%15)	68
Sabîh	51 (%57)	10 (%11)	1 (%1)	2 (%2)	10 (%11)	15(%17)	89
Mekkî	23 (%40)	10 (%17)	6 (%10)	- (%0)	11 (%19)	8(%14)	58
Rahmî	43 (%49)	10 (%11)	5 (%6)	2 (%2)	17 (%21)	10(%11)	87
'Abdî	30 (%54)	4 (%7)	2 (%3)	1 (%2)	11 (%20)	8 (%14)	56
Toplam :	1934 (%47)	466 (%11)	358 (%9)	70 (%2)	719 (%17)	574 (%14)	4121(%100)

İncelenen gazelerde en çok kullanılan tür isim(%47)dir.Bunu sırayla fiil(%17), edat(%14), sıfat(%11), zamir(%9),zarf(%2) takib etmektedir.

2-Tamlamalar

İncelenen gazelerde Farsça isim ve sıfat tamlamaları(%82),atıf tamlamaları (%18) şeklinde bir dağılım göstermektedirler.Tablo ile de sabittir ki kullanılan Farsça isim ve sıfat tamlamaları sayı olarak,atıf tamlamalarından daha fazladır.

	Farsça Tamlamalar	Atıf Tamlamaları	Toplam
Necatî	4	2	6
Mesihî	4	3	7
Hayretî-1	4	-	4
Hayretî-2	5	-	5
Zâtî-1	1	-	1
Zâtî-2	5	2	7
Zâtî-3	8	-	8
Fuzûlî-1	4	3	7
Fuzûlî-2	11	2	13
Fuzûlî-3	7	-	7
Nazmî-1	5	1	6
Nazmî-2	8	3	11
Nazmî-3	5	6	11
Nazmî-4	6	3	9
Hayâlî	5	-	5
Muhibbî-1	1	5	6
Muhibbî-2	1	3	4
Fevrî-1	9	3	12
Fevrî-2	7	-	7
Emrî-1	6	-	6
Emrî-2	4	-	4
Şemsî -1	2	2	4
Şemsî -2	2	1	3
Şemsî-3	3	-	3
Şemsî-4	5	-	5

Şemsî-5	5	1	6
Nevî	7	3	10
Gedâyî	4	3	7
Hısâlî	4	3	7
Nâmî	5	4	9
Es'ad	5	3	8
Riyâzî	10	1	11
Cevrî	6	1	7
Vecdî	10	-	10
Nâ'îlî	7	-	7
Nedim-i Kadîm	9	-	9
Mezâkî-1	12	2	14
Mezâkî-2	15	1	16
Sükkerî	10	5	15
Nâbî-1	8	1	9
Nâbî-2	14	2	16
Nâbî-3	12	2	14
Nâbî-4	7	2	9
Nâbî-5	12	2	14
Nedim	9	-	9
Seyyid Vehbî	24	2	26
Salîm	5	2	7
Şemî	4	-	4
Nevres	13	-	13
Ragıp Paşa -1	6	4	10
Ragıp Paşa-2	10	-	10
Sabîh	22	1	23
Mekkî	5	-	5
Rahmî	9	1	10
'Abdî	6	1	7
Toplam :	397 (%82)	86 (%18)	483 (%100)

3-Cümle Türleri

İncelenen gazelerde,cümleler yüklemine göre fiil ve isim cümleleri;anlamına göre olumlu,olumsuz,soru cümleleri olmak üzere sınıflandırılmıştır.

a-Yüklemine Göre Cümleler

	Fiil Cümlesi	İsim Cümlesi	Toplam
Necafî Beg	12 (%86)	2 (%14)	14
Mesihî	8 (%73)	3 (%27)	11
Hayretî-1	9 (%100)	- (%0)	9
Hayretî-2	6 (%82)	2 (%18)	8

Zâtî-1	9 (%90)	1 (%10)	10
Zâtî-2	8 (%73)	3 (%27)	11
Zâtî-3	7 (%58)	5 (%42)	12
Fuzûlî-1	8 (%73)	3 (%27)	11
Fuzûlî-2	10 (%83)	2 (%17)	12
Fuzûlî-3	10 (%83)	2 (%17)	12
Nazmî-1	6 (%75)	2 (%25)	8
Nazmî-2	6 (%86)	1 (%14)	7
Nazmî-3	8 (%73)	3 (%27)	11
Nazmî-4	4 (%57)	3 (%43)	7
Hayâlî Beg	4 (%67)	2 (%33)	6
Muhibbî-1	5 (%56)	4 (%44)	9
Muhibbî-2	6 (%100)	- (%0)	6
Fevrî-1	4 (%50)	4 (%50)	8
Fevrî-2	5 (%56)	4 (%44)	9
Emrî-1	4 (%57)	3 (%43)	7
Emrî-2	3 (%43)	4 (%57)	7
Şemsî-1	4 (%40)	6 (%60)	10
Şemsî-2	6 (%67)	3 (%33)	9
Şemsî-3	7 (%78)	2 (%22)	9
Şemsî-4	6 (%67)	3 (%33)	9
Şemsî-5	3 (%30)	7 (%70)	10
Nevî	6 (%86)	1 (%14)	7
Gedâyî	4 (%57)	3 (%43)	7
Hisâlî	5 (%62)	3 (%38)	8
Nâmî	4 (%66)	2 (%34)	6
Es'ad	4 (%67)	2 (%33)	6
Riyâzî	6 (%60)	4 (%40)	10
Cevrî	1 (%17)	5 (%83)	6
Vecdî	7 (%86)	2 (%14)	9
Nâ'ilî	4 (%57)	3 (%43)	7
Nedim-i Kadîm	6 (%60)	4 (%40)	10
Mezâkî-1	5 (%45)	6 (%55)	11
Mezâkî-2	7 (%50)	7 (%50)	14
Sükkerî	5 (%46)	6 (%54)	11
Nâbî-1	4 (%57)	3 (%43)	7
Nâbî-2	9 (%60)	6 (%40)	15
Nâbî-3	8 (%62)	5 (%38)	13
Nâbî-4	4 (%40)	6 (%60)	10
Nâbî-5	7 (%78)	2 (%22)	9
Nedim	7 (%100)	- (%0)	7
Seyyid Vehbî	11 (%69)	5 (%31)	16
Salîm	6 (%86)	1 (%14)	7
Şem'î	8 (%85)	1 (%15)	9
Nevres	10 (%71)	4 (%29)	14

Ragıp Paşa-1	9 (%64)	5 (%36)	14
Ragıp Paşa-2	6 (%86)	1 (%14)	7
Sabîh	6 (%50)	6 (%50)	12
Mekkî	3 (%50)	3 (%50)	6
Rahmî	8 (%75)	4 (%25)	12
'Abdî	4 (%50)	4 (%50)	8
Toplam :	345 (%66)	178 (%34)	523 (%100)

İncelenen gazelerde yüklemine göre fiil cümleleri(%66)nin, isim cümleleri (%34)nden sayıca daha fazla olduğu görülmüştür. Bundan da, şairlerin daha çok, iş ve oluş tasviri yaptıkları anlaşılmaktadır.

b-Anlamına Göre Cümleler

	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
Necatî	4 (%29)	4 (%29)	6 (%42)	14
Mesihî	4 (%36)	3 (%28)	4 (%36)	11
Hayretî-1	1 (%11)	7 (%78)	1 (%11)	9
Hayretî-2	4 (%36)	2 (%28)	2 (%28)	8
Zâtî-1	4 (%40)	5 (%50)	1 (%10)	10
Zâtî-2	2 (%18)	6 (%55)	3 (%27)	11
Zâtî-3	2 (%17)	8 (%66)	2 (%17)	12
Fuzûlî-1	3 (%27)	3 (%27)	5 (%46)	11
Fuzûlî-2	5 (%42)	6 (%50)	1 (%8)	12
Fuzûlî-3	5 (%42)	6 (%50)	1 (%8)	12
Nazmî-1	3 (%38)	2 (%24)	3 (%38)	8
Nazmî-2	1 (%14)	2 (%29)	4 (%57)	7
Nazmî-3	- (%0)	4 (%36)	7 (%64)	11
Nazmî-4	- (%0)	5 (%71)	2 (%29)	7
Hayâlî	4 (%67)	2 (%33)	- (%0)	6
Muhibbî-1	3 (%34)	3 (%33)	3 (%33)	9
Muhibbî-2	2 (%33)	4 (%67)	- (%0)	6
Fevrî-1	6 (%75)	2 (%25)	- (%0)	8
Fevrî-2	7 (%78)	1 (%11)	1 (%11)	9
Emrî-1	1 (%14)	3 (%43)	3 (%43)	7
Emrî-2	1 (%14)	5 (%72)	1 (%14)	7
Şemsî-1	4 (%40)	6 (%60)	- (%0)	10
Şemsî-2	2 (%22)	5 (%56)	2 (%22)	9
Şemsî-3	1 (%11)	6 (%67)	2 (%22)	9
Şemsî-4	2 (%22)	5 (%56)	2 (%22)	9
Şemsî-5	3 (%30)	7 (%70)	- (%0)	10
Nevî	- (%0)	7 (%100)	- (%0)	7
Gedâyî	3 (%43)	- (%0)	4 (%57)	7
Hısâlî	2 (%25)	4 (%50)	2 (%25)	8
Nâmî	1 (%16)	3 (%50)	2 (%34)	6

Es'ad	2 (%33)	2 (%33)	2 (%33)	6
Riyâzî	2 (%25)	2 (%25)	6 (%50)	10
Cevrî	2 (%33)	1 (%17)	3 (%50)	6
Vecdî	1 (%14)	5 (%72)	1 (%14)	7
Nâ'îfî	- (%0)	4 (%57)	3 (%43)	7
Nedim-i Kadîm	4 (%40)	5 (%50)	1 (%10)	10
Mezâkî-1	4 (%36)	2 (%19)	5 (%45)	11
Mezâkî-2	3 (%21)	3 (%21)	8 (%58)	14
Sükkerî	5 (%38)	5 (%38)	3 (%34)	13
Nâbî-1	3 (%43)	1(%14)	3 (%43)	7
Nâbî-2	2 (%13)	11 (%74)	2 (%13)	15
Nâbî-3	6 (%46)	4 (%31)	3 (%23)	13
Nâbî-4	3 (%30)	4 (%40)	3 (%30)	10
Nâbî-5	1 (%10)	4 (%45)	4 (%45)	9
Nedim	1 (%14)	1 (%14)	5 (%72)	7
Seyyid Vehbî	6 (%38)	7 (%45)	3 (%199)	16
Salîm	1 (%14)	4 (%57)	2 (%29)	7
Şemî	6 (%60)	3 (%30)	1 (%10)	10
Nevres	8 (%57)	4 (%29)	2 (%14)	13
Ragıp Paşa-1	8 (%62)	2 (%15)	3 (%23)	13
Ragıp Paşa-2	2 (%29)	2 (%29)	3 (%42)	7
Sabîh	2 (%17)	10 (%83)	- (%0)	12
Mekkî	3 (%50)	1 (%17)	2 (%33)	6
Rahmî	4 (%40)	2 (%20)	4 (%40)	10
'Abdî	3 (%38)	4 (%50)	1(%12)	8
Toplam :	163 (%32)	222 (%42)	138 (%26)	523(%100)

Tablodan da görüleceği üzere,incelenen gazelerde en çok olumsuz cümle (%42) kullanılmıştır.Bunun sebebinin "-den gayrı" kullanımının ,tercih belirtmesi olduğu düşünülebilir. Ayrıca gazelerde (%32) olumlu, (%26) da soru cümlesi kullanılmıştır.Gazelerde geçen soru cümleleri,cevabı soran tarafından bilinen ve konuya mübhemiyet katan cümlelerdir.

4-Deyimler

İncelenen gazelerde, deyimler, bazı şairler tarafından kullanılırken,bazıları tarafından hiç kullanılmamıştır.İncelenen gazeller, deyim bakımından zengin değildir.Gazeller nazîre geleneği çerçevesinde yazıldıkları için, şairlerce kullanılan deyimler çoğunlukla ortaktır.

b-Üslûp

55 "gayrı" redifli gazel edebî sanatlar ve ortak söyleyişler açısından ele alınmış ve böylece gazellerdeki üslûp ortaya çıkmıştır

1-Edebî Sanatlar

	C	H.t	İh	İ.m	İst	İsf	İşt	L.f	M	Mü	Tc.a	Tcr	Tlh	Tns	Tşb	Tşh	Tv	Tz
Necafî					X	X		X	X	X				X		X	X	X
Mesihî						X								X				
Hayretî-1						X		X						X	X	X		
Hayretî-2					X	X						X	X	X	X	X	X	X
Zatî-1					X		X			X				X				
Zâtî-2					X			X	X	X				X				X
Zâtî-3		X			X	X		X	X	X				X	X	X		X
Fuzûlî-1					X					X			X	X		X		X
Fuzûlî-2	X						X							X			X	X
Fuzûlî-3			X		X	X		X						X	X	X	X	
Nazmî-1	X				X		X		X					X				X
Nazmî-2					X			X		X				X	X			X
Nazmî-3						X		X			X			X	X		X	X
Nazmî-4						X		X	X					X				X
Hayâlî		X			X									X	X		X	
Muhibbî-1						X								X				X
Muhibbî-2		X			X					X				X		X	X	X
Fevrî-1					X					X			X	X	X			
Fevrî-2									X				X	X			X	X
Emrî-1					X	X								X		X		X
Emrî-2									X	X				X			X	
Şemsî-1					X				X					X				X
Şemsî-2						X		X					X	X	X		X	
Şemsî-3								X				X		X	X	X		X
Şemsî-4		X			X	X		X						X	X	X		X
Şemsî-5														X	X			X
Nevî							X	X	X					X	X			
Gedâyî					X	X		X			X			X	X	X	X	
Hısâlî					X			X						X				X
Nâmî						X								X			X	
Es'ad					X	X		X						X	X			
Riyâzî					X	X								X		X		
Cevrî														X	X			X
Vecdî								X	X				X	X				X
Nâ'îlî					X	X		X						X		X		
Nedim-i K.					X			X			X			X	X			

Mezâkî-1						X		X						X	X			X
Mezâkî-2					X	X	X						X	X	X			X
Sükkerî				X		X	X							X	X			
Nâbî-1						X		X	X					X		X	X	X
Nâbî-2					X	X		X	X					X	X	X		X
Nâbî-3						X		X	X					X	X	X		X
Nâbî-4						X		X	X					X		X		X
Nabî-5				X		X								X	X		X	X
Nedim					X	X								X	X	X	X	
Vehbî						X		X					X	X	X			X
Salım					X	X								X	X			
Şemî						X	X						X	X		X		
Nevres					X			X		X				X	X	X		X
Ragıp P.-1						X		X						X	X	X		X
Ragıp P.-2					X	X			X					X				
Sabîh								X						X	X	X		X
Mekkî						X		X						X		X		X
Rahmî					X	X							X	X	X			X
'Abdî						X		X						X	X			X
Toplam(: 543)	2	4	1	2	41	59	7	35	16	12	3	2	2	184	73	22	18	50

Tablodaki kısaltmalar: C: cinas; H.t.: hüsn-i talîl; İh: iham; İ.m.: irsal-i mesel; İst: istiâre; İsf: istifham; İşt: iştikak; L.f.: leff ü neşr; M: mecaz; Mü: mübâlağa; Tc.a: tecâhül-i ârif; Tcr: tecrit; Tlh: telmih; Tns: tenasüp; Tşb: teşbih; Tşh: teşhis; Tv: tevriye; Tz: tezat.

İncelenen gazellerin hepsinin son beytinde şairler kendi mahlaslarına seslendiklerinden dolayı, çoğu gazelin son beyitlerinde tecrit sanatı bulunmaktadır. Bu son beyitlerdeki tecrit sanatı tabloya alınmamış, sadece gazelin son beyti dışında tecrit sanatının bulunduğu yerler tabloya alınmıştır.

Gazelerde en çok kullanılan edebî sanat tenasüp(%34) sanatıdır. Bunu sırasıyla, teşbih(%13), istifham(%11), tezat(%9), istiâre(%8), leff ü neşr(%6), teşhis(%4), tevriye(%3), mecaz(%3), telmih(%2), mübâlağa(%2), iştikak(%1) takib etmektedir. Geri kalan hüsn-i talîl, tecâhül-i arif, irsal-i mesel, cinas, tecrit, iham sanatları da(%4) lük bir dilim oluşturmaktadırlar. Buradan da şairlerin, klâsik şiirin estetiğini "gayrı" redifli gazellere yansıttıkları sonucunu çıkartabiliriz.

c-Ortak Söyleyişler

Farklı şairler tarafından bir veya birden fazla aynı kelimelerin birbirleriyle gramatikal ilgi ve benzer anlamlarla, ayrıca beyit içinde de benzer görev ve anlamlarla kullanılması sonucu oluşan kelime veya kelime gruplarına "ortak söyleyiş" diyebiliriz.

"Gayrı" redifli gazellerde en çok kullanılan ortak söyleyişler şunlardır: **bad-ı sabâ, belâ, mihr ü vefâ/cevr ü cefâ, ne dilerseñ/ne ararsan, elimizden ne gelir /hayr du'â, nesne gelmez, kapı açmak, ölünce mezar üstüne gitmek, su tamzurmak/su serpmek, kimse yok, nesi var, nesne yok.** Şairler, bu ortak söyleyişleri, birbirinden farklı ilişkilerle kullanmışlardır.

Bâd-ı sabâ, şairlerce yalnızlığı anlatmak için ortak bir ifade vasıtası olmuştur:

Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı

Fuzûlî-3,5.beyit

Künc-i gamda şu kadar bî-kes ü bîmâram kim
Kimse açmaz kapumı bâd-ı sabâdan gayrı

Zatî-2,2.beyit

Beni ağlan beni kim üstüme gelmez öliceğ
Bir avuc toprağ atar bâd-ı sabâdan gayrı

Necatî Beg,2.beyit

Fuzûlî, Zatî ve Necatî yalnızdır. Onların yanına saba rüzgarından başka bir gelen yoktur. Fuzûlî ve Zatî 'de âşık oturduğu mekanda yalnızlık içindeyken, Necatî de âşık ölünce mezarında yalnız olacağını düşünmektedir. Şairlerin yalnızlıktan ortak olarak sığındıkları unsur saba rüzgarıdır.

Bad-ı sabâ ortak deyişi: Hayretî-1,2.beyitte sevgilinin ayağının tozuna yüz sürücü olarak; Hayretî-1,5.beyitte sevgilinin saçının kokusunu alıcı olarak; Nazmî-2, 3.beyitte âşığa arkadaş olarak; Muhibbî-1,4.beyitte sevgiliye haber iletici olarak; Salîm,6.beyitte sevgilinin dergahına ulaşan tek şey olarak zikredilmektedir.

Belâ: Nazmî-1,5.beyitte dünyada beladan başka bir şey olmadığı anlatılmaktadır. Necatî,4.beyitte ayrılık ateşinin âşık için belâ olduğunu söylemektedir. Mesihî,3.beyitte de ayrılık vaktinde âşığa dostları belâdan başka bir dost yüzü göstermemişlerdir. Fuzûlî-3,1.ve 4. beyitlerde âşık sevgilinin semti etrafında balâdan başka bir şey elde etmemiştir. Ayrıca âşığın etrafında belâ girdibından başka dönen bir şey yoktur.

Hâne-i dilde ne var derd ü belâdan gayrı
Mülket-i cânda n'ola zecr ü 'anâdan gayrı

Gedâyî, 1. beyit

Reh-i aşk içre ne var derd ü belâdan gayrı
Ne güzellerde dilâ cevır ü cefâdan gayrı

Nâmî, 1. beyit

Gedâyî 'de gönül evinde mevcut olan belâ söz konusu iken, Nâmî'de de aşk yolundaki belâ söz konusu edilmiştir.

Cevr ü cefâ ve mihr ü vefâ sevgili ile olan ilişkiyle zikredilir:

Dime kim yârda yok cevır ü cefâdan gayrı
Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı

Necatî Beg, 1. beyit

Âşık çarşıda herşeyin bulunduğunu, orada sadece sevgilinin mihr ü vefâsının bulunmadığını belirtmektedir. Sevgilinin cevır ü cefâsının varlığı buna karşın mihr ü vefâsının olmayışı söz konusu edilmektedir.

Hûblar senden alur fenn-i melâhatde sebak
Nesne yok bilmedüñ mihr ü vefâdan gayrı

Mesihî, 4. beyit

Mesihî de, güzellerin güzellik dersini sevgiliden aldıklarını, sevgilinin mihr ü vefâdan başka her şeyi bileceğini söylemektedir. Burada mihr ü vefâdan anlamayan, cevır ü cefâ çektiren bir sevgili bulunmaktadır. Necatî'de de, Mesihî'de de sevgilinin mihr ü vefâsının olmayışı ortak kullanımdır.

Cevr ü cefâ ile mihr ü vefâ tezdadı şairler tarafından ortak söyleyiş olarak oldukça çok kullanılmıştır: Fuzûlî-1, 1. beyitte, âşığın sevgiliye mihr ü vefâ göstermesi için, sevgilinin ona cevır ü cefâ etmesi şartı gerekmektedir. Nazmî-3, 1.4. beyitlerde sevgilide cevır ü cefânın mevcut olmasına karşın, âşığın ondan mihr ü vefâ istediği görülmektedir. Namî, 1. ve 4. beyitlerde, güzellerde cevır ü cefâdan başka bir şey olmadığı, buna karşılık, âşıklar çarşısında mihr ü vefâdan başka her şey bulunduğu, ancak mihr ü vefânın bulunmadığı anlatılmaktadır. Gedâyî, 5. beyitte de dostun cevır ü cefâsına rıza göstermek gerektiği söylenmektedir.

Ne dilersen ortak deyişini şairler çeşitli unsurlarla birlikte kullanmışlardır:

Çide-dükkân-ı metâ'-ı gam-ı 'ışkuz bizde

Ne dilersen bulunur sabr u sükûndan gayrı

Sükkerî,4.beyit

Sükkerî,biz aşk gamının toptancı dükkanınız,bu dükkanda sabır ve sükundan başka ne arzu edilirse bulunabilir derken,sevgiliye karşı duyduğu aşk yüzünden artık sabrının kalmadığını anlatmaktadır.Ayrıca Necati,1.beyitte de ne dilersen deyişi sevgilide mihr ü vefadan başka ne dilersen bulunur,şeklinde kullanılmaktadır.

Turfe dükkân-ı hikemdir şu kühen-tâk-ı felek
Ne ararsañ bulunur derde devâdan gayrı

Ragıp Paşa-2,2.beyit

Ragıp Paşa'da da,eski kubbeli feleğin hikmetler dükkanında derde devâdan başka ne aranırsa bulunabileceği ifade edilmektedir.Ne dilersen,ne ararsan ortak söyleyişi şairlerce kimi kez mihr ü vefâ ile,kimi kez de sabr u sükûn ve derde devâ ile birlikte kullanılmışlardır.

Çârsû-yı gam-ı 'aşkında o hürşîd-veşûñ
Her ne dîrsen bulınur mihr ü vefâdan gayrı

Es'ad,2.beyit

Burada,her ne dîrsen bulınur,ortak söyleyiş,yine sevgilide bulunmayan mihr ü vefâ ile birlikte kullanılmıştır.

Elimizden ne gelir ortak söyleyişi,du'â ve hayr du'â kelimeleri ile beraber kullanılmıştır.Bütün şairler tarafından elden duâ etmekten başka bir şey gelmemek şeklinde kullanılmaktadır.

Azm-i kûyuñda gönül yârlık ister bizden
Elimizden ne gelir hayr du'âdan gayrı

Fuzûlî-2,6.beyit

Günde biñ kez n'ola düşnâm ile aña beni yâr
Elimüzden ne gelür aña du'âdan gayrı

Muhibbî-1,3.beyit

Fuzûlî'de sevgilinin semtinde âşık onun için hayır ve du'â dilemektedir. Muhibbî ise sevgili kendisini küfürle ansa bile, yine de ona hayır ve du'â etmektedir.

Sâkî-i bezm dirîg itmez elinden geleni

Elümüzden ne gelür hayr-ı du'âdan gayrı

Riyâzî,2.beyit

Ne kadar sille-hor-ı dest-i 'itâbı olsak
Ne gelir elden ona hayr du'âdan gayrı

Sâlim,3.beyit

Beyitlerde söz konusu olan,du'â edilen kişi sevgilidir.Âşğın sevgiliye du'â etmekten başka elinden bir şey gelmemektedir.

Şairlerce ölünce **mezar üstüne gelmek,ağlamak**, ortak söyleyiş olarak kullanılmıştır.Necatî Beg' de âşğın mezarı üstüne bir avuç toprak atacak sabâ rüzgarı,Riyazi' de bela dalgaları,Muhibbî'de de yağmurdur.

Beni ağlan beni kim üstüme gelmez öliceğ
Bir avuc toprağ atar bâd-ı sabâdan gayrı

Necatî Beg,2.beyit

Gark olup lücce-i 'aşkuñda eger cân virsem
Kim gelür üstüme emvac-ı belâdan gayrı

Riyâzî,5.beyit

Bî-kesem kimesne yok dest-i gamda öliceğ
Üstüme ağlaya bir kimse semâdan gayrı

Muhibbî-2,4.beyit

Üste dönmek ortak söyleyişi,Şemsî Paşa ve Zatî 'de kullanılmaktadır. Zatî 'de üstüne dönen şairin kendi başıdır,Şemsî de ise inatçı felektir.

Enîsüm yok cihân bağında âh u zârdan gayrı
Döner yok üstüme bu çarh-ı kec-reftârdan gayrı

Şemsî-5,1.beyit

Kimesne agzuma tamzurmadı şu yaşdan gayrı
Cihânda üstüme döner bulunmaz başdan gayrı

Zatî-1,1.beyit

İşi başa çıkarmak,işi başa varmak ortak söyleyişi Vehbî ve Hayretî'de Ferhad ile Şîrîn hikayesinin erkek kahramanı Ferhad ile birlikte kullanılmaktadır.

Bu kühsâr-ı belâda tîşe-kârân-ı mahabbetden
İşi başa çıkarmış kimse yok Ferhad'dan gayrı

Seyyid Vehbî,6.beyit

Başı taşa taşı başa urup râh-ı mahbbetde
İşin bir başa iletmiş kanı Ferhad'dan gayrı

Hayretî-2,3.beyit

Vehbî'de bela dağında sevgi külüngüyle iş yapanlar arasında Ferhad'dan başka işi başa çıkarmış kimse yoktur.Yine Hayretî'de de sevgi yolunda başını taşa vurup Farhad'dan başka işini sonuca ulaştıran kişi yoktur.

Zatî-1,6.beyitte ise şairin başına ulaşan ancak kendi dertli başıdır.Zaman âşığı ayaklar altına almıştır.Bu durumu ile âşık sevgilinin lutfunu beklemektedir.Ancak âşığın beklediği lutf gelmez,sadece dertli başı ona ulaşır.Yukarıdaki iki beyitte,işi başa çıkarmak olarak kullanılan deyiş bazen,şairler tarafından başa varmak,başa çıkmak şekline de dönüşmüştür:

Pây-mâl eyledi devrân beni lutf it elüm al
Başa varmaz bir işüm derd-i serümden gayrı

Zatî-3,6.beyit

Emrî sevdâ-yı ser-i zülf-i siyâh-ı yârı
Kimse başa çıkarımadı serümden gayrı

Emrî-1,5.beyit

Emrî'de de sevgilinin sevdası ile başa çıkan tek âşıktır.Ondan başkası buna katlanamaz.

Kapı açmak ortak söyleyişi Fuzûlî'de de,Zatî'de de saba rüzgarı ile birlikte kullanılmıştır.Şairlerin saba rüzgarından başka ziyarete geleni yoktur,yalnızlardır.

Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bad-ı sabâdan gayrı

Fuzûlî-3,5.beyit

Künc-i gamda şu kadar bî-kes ü bîmâram kim
Kimse açmaz kapımı bâd-ı sabâdan gayrı

Zatî-2,2.beyit

Su tamzurmak ortak söyleyişî,Zatî'de gözyaşı,Şemsî'de teb-hâle(uçuk) ile beraber kullanılmaktadır.

Kimesne agzuma tamzurmadı şu yaşdan gayrı
Cihânda üstüme döner bulunmaz başdan gayrı

Zatî-1,1.beyit

Ölürken soñ nefesde tâb-ı gam içre hararetden
Bulunmaz agzuma su tamzurur teb-hâleden gayrı

Şemsî Paşa-2,2.beyit

Yolunda can virürken derd ile ben pister-i gamda
Bulunmaz agzuma su tamzurur teb-hâleden gayrı

Şemsî Paşa-4,2.beyit

Su serpmek ortak deyişî,yüz ile birlikte kullanılmaktadır. Yüze su serpen Zatî'de gözyaşı,Şemsî'de de çiy tanesidir

Revân oldukça sen canâ hayâtum gidüben düşsem
Yüzüme su serper yok çeşm-i deryâ-pâşdan gayrı

Zatî-1,2.beyit

Görinmez bencileyin bagrı yanuk lâleden gayrı
Yüzüme su seper bir kimse yokdur jâleden gayrı

Şemsî-2,1.beyit

Nesi var?,ortak deyişî şairlerce oldukça çok kullanılmıştır.Riyâzî'de gözyaşı ile,Sükkerî'de kadeh ile birlikte kullanılmıştır.

Bakmañuz giryesine zâhid-i efsürde-dilüñ
Nesi var yüze gelür eşk-i riyâdan gayrı

Riyâzî,4.beyit

Öğme ârâyış-i bezm-i tarab-ı çarhı bize
Nesi vardur bir iki câm-ı nigûndan gayrı

Sükkerî,3.beyit

Nesi var? ortak deyişini diğer şairlerden:Nazmî-1,5.beyit gussa,gam ve belâ ; Nabî-1,5.beyit dünya;Rahmî'de pervanenin kol ve kanadından başka nesi var? ifadesindeki kol ve kanat;Şemsî-1',3.beyitte dünyadaki makam ve mevki;Ragıp Paşa-2'de giyecek kabâ;Gedayî'de bedava;Hayretî-1,5.beyitte nâm kelimeleri ile birlikte kullanılmaktadır.

Nesne gelmez,nesne yok ortak kullanımı;Nazmî'de âşîğın diline sevgiliye du'adan başka bir şey gelmemesi şeklinde kullanılırken,Nevî de gül renkli şaraptan başka gönlü açan bir şey bulunmadığı şeklinde kullanılmaktadır.

Zülf ü çeşm ü kad-i cânâne(y)i Nazmî göricek
Nesne gelmez dilüme dahı du'adan gayrı

Nazmî-2,5.beyit

Açar bir nesne yok gönlüm mey-i gül-fâmdan gayrı
Dil-i gamgînüme mahrem bulunmaz câmdan gayrı

Nevî,1.beyit

Nesne yok ortak söyleyişi,Nazmî-4,2.beyitte kederle;Mezâkî-1,3.beyitte yüzlerce kanlı baş ile birlikte;Riyâzî,3.beyitte hata kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır.

Kimse kelimesi şairlerce çeşitli unsurlarla birlikte oldukça fazla kullanılmıştır. Zâtî-1,3. ve 4. beyitlerinde kimse kelimesini sabır ve tat kelimeleri ile;Fuzûlî-2,5.beyit Huda kelimesi ile birlikte;Fuzûlî-3,4.beyit bela girdabı ile birlikte;Nazmî-2,3.beyit hem-pâ ile birlikte;Hısalî,4.beyit lâle ile birlikte;Fevrî-1,1.beyit Allah ile birlikte;Hayâlî tebhale ile birlikte kullanılmaktadırlar.

Bu Muhibbî kime yârim diye ağyâr olur ol
Kimsesi yok bu cihân içre Huda'dan gayrı

Muhibbî-1,5.beyit

Tapduğum Tañrı hakıyçün bu gönül deyinde
Kimse yok sen sanem-i sîm-berümden gayrı

Zâtî-3,8.beyit

Muhibbî'de Huda'dan başka kimsesinin olmaması ile şair,yalnızlıktan Allah'a sığınmaktadır.Zâtî de ise yalnızlıktan gümüş göğüslü sevgiliye sığınmaktadır.

SONUÇ

Klâsik şiirde bir şairin şiirine aynı vezin,kafiye,şekil ve söyleyiş tarzı içinde benzer şiirler söylemek demek olan nazîrecilik,şiir sanatında söyleyişte mükemmelliğe gitme yönünde yetiştirici bir mektep vazifesi de görmüştür.Bunun bir neticesi olarak,üstad sayılan şairler etrafında Fuzûlî mektebi,Nâbî mektebi gibi,şairlerin tarzına has mektepler hâsıl olmuştur.Şairler bu mekteplerden yetişerek,nazîre ile işe başlamışlar ve olgunlaştıkça hâlis şiir ve söyleyiş mükemmelliğine erişmişler.

Nazîre ve nazîre geleneği klâsik şiirde mükemmel bir sanat anlayışıyla,üstün bir sanat seviyesi doğurmuştur.Söylenenden çok söyleyişe önem veren klâsik şiirde,eski veya yeni bir şairin bulduğu ve bu sayede şiir iklimine girmiş bir söz,kafiye,redif ya da tema, diğerleri için de yeni bir malzeme olmuş ve değişik yorumlarla farklı biçimlerde işlenmiştir.İşlendikçe daha güzel,daha derin bir sanat gücüyle kaleme alınan eserlerde, sanat bakımından mükemmel doğru gidiş görülmektedir.

Nazîre ve nazîre geleneği,edebiyatta başta gazel olmak üzere, murabba, tahmîs,taşfır,tesdîs ve terkib-i bend,kaside gibi türlerde kullanıldığı için bu türlerde de artışı sağlamış bu da ,bir zenginleşmeyi beraberinde getirmiştir

İncelenen 55 "gayrı" redifli gazel,birinci bölümde muhtevalarına göre tasnif edilmiş,bunu takiben şekil ve muhteva açısından incelenmiş ve mukayese edilmiştir. Ayrıca gazeller dil (kelime hazinesi,tamlamalar,cümle türleri) ve üslûp (edebî sanatlar, ortak söyleyişler) ana başlıkları altında incelenmiş ve mukayese edilmiştir.İkinci bölümde gazeller yazıldıkları yüzyıllar esas alınarak,ilk yazılandan itibaren sıralanmış,bu gazeller üzerinde açıklamalar yapılmıştır.Bunu yaparken önce beyit değerlendirmeleri yapılmış,sonra da genel bir değerlendirmeye gidilmiştir.Beyit değerlendirmelerinde,beyit günümüz türkçesine çevrilip,açıklanmış,zaman zaman çeşitli divanlardan seçilen örnek beyitlere yer verilmiştir.Bunu takiben edebî sanatları bulunmuştur.Genel değerlendirme kısmında ise,kelimeler,geldiği dillere ve türlerine göre sınıflandırılmış,yüzdeler dilimleri hesaplanmıştır.Ayrıca cümle türleri, deyimler, anlamın odaklaştığı kelimeler de çıkarılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, şekil açısından ele alınan gazeller, beyit sayıları,vezin ve kafiye bakımından incelenmişlerdir.Beyit sayılarına bakıldığında, şairlerin gazellerini, genellikle 5 beyit olarak yazdıkları görülmüştür.Şairler vezin olarak en çok, Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıbını kullanmışlardır.Kafiye olarak da en çok tam kafiye tercih edilmiştir.

Muhteva açısından incelenen gazellerde, şairlerin gazellerini en çok âşikâne-rindâne tarzda yazdıkları görülmektedir.Bunun sonucu olarak,şairlerin en çok işledikleri konular, "aşkın verdiği sıkıntı,mutluluk,sevgiliden yakınma,sevgiliden ayrı oluş,sevgiliye karşı duyulan aşk,özlem,felekten ve insanlardan şikayet, riyakarlık, karamsarlık, sıkıntı , üzüntü" dür.İncelenen "gayrı" redifli gazellerdeki ana tema yalnızlıktır.Şairler çektikleri yalnızlıktan"-den/-dan gayrı" redifinin önünde bulunan

anlamın odaklaştığı kelimeye sığınmaktadırlar.Sığınılan bu unsurların şairlerce en çok kullanılanları; "belâ,cevr ü cefâ,mihir ü vefâ,bad-ı sabâ,Huda,du'a,râ,mâh-likâ, tebhâle, baht, âh, bîmâr,câm"dır.

Dil ve üslûp açısından incelenen gazelerde,kelime hazinesine bakıldığında,en çok Türkçe kelimelerin kullanıldığı görülmüştür.Kelime türü olarak da en çok isim kullanılmıştır.Gazelerde cümle türü olarak en çok fiil cümlesi vardır.Buradan da şairlerin daha çok,iş ve oluş tasviri yaptıkları sonucu çıkmaktadır.Ayrıca "gayrı"redifli gazelerde anlamına göre en çok olumsuz cümle kullanılmıştır.Buna da "-den /-dan gayrı" kullanımı yol açmaktadır.Gazelerde 543 edebî sanat mevcuttur.Buradan şairlerin,klâsik şiirin estetiğini "gayrı" redifli gazellere yansıttıkları sonucu çıkmaktadır.Gazelerde en çok birbiri ile ilişkili kelimelerin bir araya gelmesinden oluşan,tenasüp sanatı kullanılmıştır.Ayrıca nazîre gazelerde şairlerce "bela,cevr ü cefâ,mihir ü vefâ,bad-ı sabâ,ne ararsan,ne dilerse,hayr,dua,elimizden ne gelir,nesne gelmez,kapı açmak,nesne yok" gibi ortak söyleyişler de kullanılmıştır.

Yapılan inceleme ve mukayese sonucunda,model şiire yazılan nazîre şiirlerin, şekil ve muhteva yönünden modelinden daha zengin olduğu görülmüştür.Tespit edilen bazı nazîre gazeller,model şiirin tekrarıdır.Ancak büyük çoğunluğu hayal dünyası,dil,üslûp ve anlam itibariyle model şiirden daha güzel ve daha zengindir.Fuzûlî'nin Necatî Bey'e yazdığı nazîre bunun en güzel örneğidir.Yalnızlık teması üzerine kurulmuş olan bu gazelerde, konu aynı olmak kaydıyla,şairlerde söz açısından mükemmele doğru gidiş görülmüştür.

Netice olarak denilebilir ki,model şiire benzer olarak meydana getirilen nazîre şiirler,sadece taklit ve benzetme amacıyla değil,şiir sanatına yeni,taze,parlak bir eda vermek amacıyla yazılmışlardır.Bunun sonucu olarak,mejdana gelmiş olan nazîre gazelerde manaca dolgunluk ve söyleyiş mükemmelliği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Açıkgöz, Nâmik, *Riyazî Divân'ından Seçmeler*, Ankara 1990
- Açıkgöz, Nâmik, *Riyâzî, Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkitli Metni*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ 1986
- Açıkgöz, Nâmik, Kaş-Göz Üzerine, *Nilüfer Dergisi*, Elazığ, Kasım 1991, S.4
- Açıkgöz Nâmik, Fuzûlî'nin Bir Beyti Üzerine Düşünceler, *Âzerbaycan Türkleri Dergisi*, İstanbul 1990, S.3, s.38-40
- Ak ,Coşkun, *Muhibbî Divânı*, Ankara 1987
- Akkaya, Mehmet, Divân Şairlerinin Gazellerinde Harf Tercihleri ve Redif Hususu, *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 1996
- Akkaya, Mehmet, *Şemsî Paşa Divânı, İnceleme - Edisyon Kritikli Metin*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992
- Akkaya, Mehmet, *Şemsî Paşa, Hayatı-Sanatı ve Divânı'nından Seçmeler*, Balıkesir 1995
- Akkaya, Hüseyin, Nevres-i Kadîm And His Turkish Divân Textual Analysis, Critical Edition and Facsimile, (Part-2: Critical Edition and Index), *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Harvard University 1996
- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler*, Ankara 1965
- Akyüz, Kenan, v.d., *Fuzûlî Divânı*, Ankara 1994
- Alpaslan, Ali, *Kadı Burhaneddin Divânı'ndan Seçmeler*, Ankara 1977
- Ambross, Gülçin, *Nazîre, the will - a ' - the wisp of Ottoman Divân Poetry*, Kunde des Morgenlandes, Wien 1989
- Ayan, Hüseyin, Divân Edebiyatında Hamseler, *Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, Ankara 1979
- Ayan, Hüseyin, *Nesîmî Divânı*, Ankara 1990
- Ayan, Hüseyin, *Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânı'nın Tenkidli Metni*, Erzurum 1981
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1987
- Bilkan, Ali Fuat, *Nâbî Divânı I-II*, İstanbul 1997
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Taşlıcalı Yahya Divânı*, İstanbul 1977
- Çavuşoğlu, Mehmet/ Tanyeri Mehmet A., *İshak Çelebi Divânı*, İstanbul 1990
- Çavuşoğlu, Mehmet / Tanyeri Mehmet A., *Yenice Vardarlı Hayretî Divânı, Tenkidli Basım*, İstanbul 1981
- Çavuşoğlu, Mehmet / Tanyeri Mehmet Ali, *Zâtî Divânı, (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon)*, İstanbul 1987
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Divânlar Arasında*, Ankara 1981
- Çelebi, Kınalızade Hasan, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, (Haz: İbrahim Kutluk), Ankara 1989
- Çiftçi, Cemil, *Maktul Şairler*, İstanbul 1997
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1995
- Erol, Erdoğan, *Sükkerî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı*, Ankara 1994

- Ersoylu, Halil, *Cem Sultan'ın Türkçe Divânı*, Ankara 1989
- Ertan, Mehmet, *Urfalı Şair 'Abdî*, Şanlıurfa 1997
- Fuzûlî, *Leyla ve Mecrûn*, (Haz : Muhammed Nur Doğan), İstanbul 1996
- Gibb, E.J.W., *Osmanlı Şiir Tarihi* (çev: Halide Edip Adıvar), İstanbul 1943
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1983
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Nedim Divânı*, tarihsiz
- Halıcı, Feyzi, *Âşık Şem'i, Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982
- Hançerlioğlu Orhan, *İslâm İnançları Sözlüğü*, İstanbul 1994
- Horata, Osman, *Necatî Bey' den Bakî' ye Döne Döne*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu III (Bildiri), Çanakkale 30.05/01.06 1997
- Horata, Osman, *Nedim-i Kadîm Divânçesi*, Ankara 1987
- İnce, Adnan, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Divânı, Tenkidli Basım*, Ankara 1994
- İpekten, Haluk, *Nâ'îlî Divânı*, Ankara 1990
- İsen, Mustafa, *Ötelerden Bir Ses*, Ankara 1997
- İsen Mustafa, *Usûlî Divânı*, Ankara 1990
- İz, Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, Ankara 1995
- Kalkışım Muhsin, *Şeyh Galip Divânı*, Ankara 1994
- Kam, Ömer Ferit, *Âsâr-ı Edebiyye Tedkikâtı Dersleri*, (Haz: Ali Yıldırım), Elazığ 1998
- Kaplan, Mahmut, *Neşâtî Divânı*, İzmir 1996
- Karacan, Turgut, *Sabit Divânı*, Sivas 1991
- Kayayerli, Ercan, *Selânikli Es'ad Efendi, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divânı'nın Yeni Harflere Çevirisi*, Afyon Kocatepe, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 1997
- Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul 1979
- Koca Ragıp Paşa, *Divân*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Kitaplığı, Manzum 156, 70a
- Kocatürk, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964
- Kurnaz, Cemal, *Divân Edebiyatı Yazıları*, Ankara 1997
- Kurnaz, Cemal, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli*, İstanbul 1996
- Kuşoğlu, Zeki, Yiğitlerin Gururu Bazûbendler, *İlgi Dergisi*, İstanbul 1989
- Kuyumcu, Fehmi, *Kuddusi Divanı*, Ankara 1982
- Küçük, Sabahattin, *Bakî Divânı*, Ankara 1994
- Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi, Giriş*, Ankara 1973
- Macit Muhsin, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara 1996
- Mecmua*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 920 / 583 b.
- Mecmua*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Kitaplığı, Manzum 130, 77b.
- Mengi, Mine, *Mesihî Divânı*, Ankara 1995
- Mengi, Mine, *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Ankara 1991
- Mermer, Ahmet, *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divân'ının Tenkidli Metni*, Ankara 1991
- Mevlana, *Mesnevî*, Ankara 1993
- Okuyucu, Cihan, *Cinânî*, Ankara 1994
- Onan, Necmettin Halil, *İzahlı Divân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1989
- Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara 1993
- Onur, M.Naci, *Harputlu Rahmî Divânı*, Ankara 1996

- Pala, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989
- Pervane b. Abdullah, *Câmiu'n - Nezâir*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdad 406, v. 1095-1193
- Saraç, Yektâ, *Muallim Naci, Istılâhât-ı Edebiyye*, İstanbul 1996
- Saraç, Yektâ, *Emrî ve Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1991
- Sefercioğlu, Nejat, *Nev'i Divânı'nın Tahlili*, Ankara 1990
- Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, (Haz: Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989
- Şentürk, Ahmet Atillâ, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakib'e Dair*, İstanbul 1995
- Şentürk, Ahmet Atillâ, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfi yahut Zâhid Hakkında*, İstanbul 1996
- Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, (Haz: Hüseyin Ayan, Orhan Okay), İstanbul 1975
- Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lugatı*, Ankara 1994
- Tahirü'l-Mevlevî, *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, İstanbul 1329
- Tanyeri, Ali/ Tulum, Mertol, *Nev'i Divân*, İstanbul 1977
- Tarlan, Ali Nihad, *Necâti Beg, Dîvân*, İstanbul 1963
- Tarlan, Ali Nihad, *Fuzûlî Divânı Şerhi*, Ankara 1985
- Tarlan, Ali Nihad, *Ahmed Paşa Dîvânı*, İstanbul 1966
- Tarlan, Ali Nihad, *Hayâlî Beg Divânı*,
- Tekin, Aslan, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul 1995
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul 1986
- Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973
- Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı -II (Divan Şiiri)*, Ankara 1986
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995
- Uludağ, Süleyman, *İslâm Açısından Musîkî ve Semâ*, Bursa 1992
- Uludağ, Süleyman, *Kuşeyrî Risâlesi*, İstanbul 1978
- Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Klavuzu*, Ankara 1994
- Ülken, Hilmi Ziya, *Rubâiyyât-ı Melûl (Rıfka Melûl Meriç'in Rûbâileri)*, İstanbul 1951
- Vecdî, *Dîvân*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Kitaplığı, Manzum Eserler 490; 11 a
- Yılmaz, Nurullah, *Arap Şiirinde Vezin ve Kafiye, Akademik Araştırmalar*, Ankara 1996

Ansiklopedi ve Sözlükler:

- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1993
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983
- Derleme Sözlüğü*, Ankara 1993
- İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993
- İpekten, Haluk vd., *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1992
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1990
- Türkçe Sözlük*, Ankara 1988
- Redhouse, S. James, *Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1992
- Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English*, Beyrut 1975
- Şemsettin, Sami, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul 1989
- Şükûn, Ziya, *Ferheng-i Ziya*, İstanbul 1984

İKİNCİ BÖLÜM

GAZELLER VE AÇIKLAMALARI

NECÂTÎ

Ö. 1508

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (fa'ilün)

- 1 Dime kim yârda yok cevri ü cefâdan gayrı
Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı
- 2 Beni ağlan beni kim üstüme gelmez öliceğ
Bir avuc toprağ atar bâd - ı sabâdan gayrı
- 3 Elif - i kâmetün ile kaşuña râ diyeli
Gönlümi eğleyimez kimse bu râdan gayrı
- 4 Hat u hâlün elemi yetmedi mi gönlüme kim
Çeke hecr âteşini bunca belâdan gayrı
- 5 Ne garaz eyleye uşşâk visâlün var iken
Ne murâd eyleye bîmâr devâdan gayrı
- 6 Dûd - ı âhum ne aceb göklere dutsa yüzini
'Âşîkuñ kimisi var ola Hudâ'dan gayrı
- 7 Yüzine tutsa Necâtî ne aceb haclet elin
Nesi var yüze gelür dest - i du'âdan gayrı

Necatî Beg , *Divân*, 599.gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1 . Beyit :

**Dime kim yârda yok cevri ü cefâdan gayrı
Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
di-(d.me)	söylemek,söz söylemek.	T	F
kim	eski ilgi zamiri;ki.	T	Zm
yâr(y.da)	dost,sevgili,tanıdık,ahbab.	F	İ
yok	bulunmayan,mevcut olmayan nesne,kimse.	T	İ
cevr	haksızlık,ezâ,cefâ,eziyet,zulüm,sitem.	A	İ
cefâ(c.dan)	eziyet,incitme.	A	İ
ne	"her ne" anlamı ile belirsizlik ve umumilik bildirir.	T	E
dile-(d.rsen)	bir şeyin yapılmasını veya olmasını istemek,rica etmek.	T	F
bul-(b.unur)	bir şeyi elde etmek,mevcut olmak.	T	F
mihr	sevgi,güneş,eylül ayı.	F	İ
vefâ(v.dan)	sözünde durma,sözünü yerine getirme.	A	İ
gayrı (2 kez)	başka,özge,diğer.	A	E

B-Açıklama

Sevgilide eziyet ve zulümden başka bir şey yok deme; onda şefkat ve vefâdan başka ne dilersen bulunur.

Beyitte sevgiliden gelen eziyet ve sıkıntıdan söz edilmektedir.Şair,sevgilide şefkat ve vefâ haricinde ne dilersen bulunur diyerek,anlamı cevr ü cefânın çokluğu üzerinde yoğunlaştırmaktadır.

Fuzûlî,sevgilideki cevr ü cefâyı şöyle dile getirmektedir:

Cefâ vü cevri çok dilberlerin mihr ü vefâsı az
Fuzûlî çek elini n'itmek olur bî-vefâlardır

Fuzûlî, 91 /5

Klâsik şiirde âşık sevgiliden gelecek her türlü cevr ve cefâyâ katlanır.Sevgilinin cevr ve cefâyı terketmesi imkansızdır.Âşık eleme,kedere ve sevgilinin eziyetine alışmıştır.Âşığa göre , sevgilinin cevr ve cefâsının artması , aşığa ilgi göstermesi demektir. Bunlardan vazgeçmesi demek , tegafül göstermesi demektir ki, bu aşıkların asla istemediği bir durumdur. Beyitte âşık, sevgilisinin cevr ü cefâsını , mihr ü vefâsına tercih etmektedir.

Benzer bir anlayışı İshak Çelebi şöyle ifâde eder:

Cefâ vü cevrin arturdı bize ol bî-vefâ gelmez
Güzelden her ne dirsek hep gelür illâ vefâ gelmez

İshak Çelebi 107 / 1

Taşlıcalı Yahya'da sevgilinin *cevr ü cefâsı* şaire, *mihr ü vefâ* gibi gelmektedir:

Oldı Yahya kuluña *cevr ü cefâ* *mihr ü vefâ*
Bir olur 'âşık-ı Mecnûn'a *rûz* ile *şeb*

Taşlıcalı Yahya¹

C-Edebî Sanatlar

Beyitteki *cevr ü cefâ* ile *mihr ü vefâ* kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır. Ayrıca *mânaca* aralarında ilgi bulunan *cevr* ile *cefâ* ve *mihr* ile *vefâ* kelimeleri arasında bir **tenasüp** sanatı vardır.

2.Beyit :

Beni ağlan beni kim üstime gelmez ölicek
Bir avuc toprağ atar bâd-ı sabâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ben(b.i/2 kez)	teklîk birinci şahıs zamiri.	T	Zm
agla-(a.n)	türlü sebeplere bağlı olarak gözyaşı dökmek.	T	F
kim	eski ilgi zamiri ; ki.	T	Zm
üst(ü.ime)	yukarı, bir şeyin üst kısmı.	T	İ
gel-(g.mez)	bir yere hareket etmek, gitmek, varmak.	T	F
öl-(ö.icek)	yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, vefat etmek.	T	F
bir	sayıların en küçüğü.	T	S
avuc	elin aya ve parmak içleri ile birlikte iç tarafı.	T	İ
toprağ	toprak, arazi.	T	İ
at-(a.ar)	hareketle bir cismi, yere koymak.	T	F
bad(b.-ı sabâ)	yel, rüzgâr.	F	İ
sabâ(s.dan)	gün doğusundan hafif hafif esen rüzgâr.	A	İ
gayrı	başka, özge.	A	E

B-Açıklama

Siz bana ağlayın, bana ki ,öldüğümde üstüme bir avuç toprak atmak için, sabâ rüzgârından başkası gelmez.

Bilindiği gibi ,ölenin kabre konması esnasında, üzerine, onu tanıyanlar tarafından toprak atılır. Toprak atan ne kadar fazla ise , kişinin o kadar tanıdığı vardır; dolayısıyla, ölen

¹ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, I.cilt, Ankara 1995, s.289

o kadar çok hayır duâ alır.Beyitte bâd-ı sabâdan başka toprak atanın bulunmaması ile , mübâlağalı bir biçimde yalnızlık anlatılmaktadır.

"Bir avuc toprak atma" ifadesine Necâtî Beg'in şu beyitinde de rastlanmaktadır:

Yoluna öldüm bir avuc toprak atmaz üstime
Dostlar bu hasret ile ağlasın dünya beni

Necâtî Beg,589 /6

Mezar üstüne toprak atma başka şairlerce şöyle kullanılmıştır:

Yatdugum yer nur u uçmag ola ey Yahya benüm
Bir avuç hâk atsa ger kabrümde canân üstüme

Taşlıcalı Yahya,407 / 5

Burada,mezara toprak atan bâd-ı sabâ değil, sevgilidir.Bir avuç toprak atma, söyleyişi burada bad-ı sabâ yerine ,sevgili ile kullanılmıştır.

Sabâ (a.i);kuzey - doğu cihetinden hafif hafif esen rüzgar.Klâsik şiirde,bâd-ı sabâ sevgilinin saçlarının kokusunu taşıma ve aşığa sevgiliden haber getirme özellikleriyle de bilinir.

Hiç makdem-i dilberden yollarda eser yok mu
Ey bâd-ı sabâ sende bir taze haber yok mu

Mezâkî, 408/1

Sabâ,koku taşıma özelliği ile de söz konusu edilir.Bâd-ı sabâ,güzel kokuların vatanı olarak bilinen Çin,Maçin,Hitâ gibi ülke isimleri ile birlikte anılır.

Boynuma aldum o zülf-i anberîñün minnetin
Ey sabâ sahrâya saldum misk-i Çînüñ minnetin

Hayâlî Beg 324 / 1

Necâtî Beg 'in "beni ağlan beni kim" kullanımındaki "beni" akkuzatif ekiyle kullanılmış,fakat anlam olarak,"bana" şeklinde datif (yönelme) halini anlatmaktadır.Yine Necâtî Beg'in diğer beyitinde"ağlasın dünya beni" kullanımında "beni"akkuzatif ekiyle birleştirilmiş olmasına rağmen,"bana"(datif,yönelme)anlamına gelmektedir.Ahmed Paşa da aynı şekilde, aşağıdaki örneklerde "anı ağlayalum" kullanımında "anı" kelimesini"ona"

anlamıyla; "halimi yanmağa" kullanımında da "halimi" kelimesini "hâlime" anlamıyla kullanmıştır:

Gelün gelün biraz ol nev-cüvânı ağlayalum
Neden yıkıldı bu serv-i revânı ağlayalum
Hem anı ağlayalum hem anun firâkından
Cihan ne odlara yandı cihâmı ağlayalum

Ahmed Paşa , 31.kıt ' a

Hâlimi yanmaga hoş mûnis olur nâr-ı gamım
Kı tutar şem' gibi her gice bîdâr beni

Ahmed Paşa , 319 / 2

C-Edebî Sanatlar

Bâd-ı sabâya , toprak atma özelliği verilerek **teşhis** sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda bâd-ı sabâ, toprak atan insana benzetildiği için de bir **kapalı istiare** yapılmıştır.Ölünce sabâ rüzgârından başka toprak atanın bulunmaması ile **mübâlağa** sanatı yapılmıştır.

3. Beyit :

Elif-i kâmetüñ ile kaşuña râ diyeli
Göñlümi eğleyimez kimse bu râdan gayrı

A-Kelimeler:

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
elif(e.-i kâmet)	arap alfabesinin ilk harfi,kadın adı.	A	İ
kâmet(k.üñ)	boy,boybos.	A	İ
ile	beraberlik anlamıyla edat.	T	E
kaş(k.uña)	kaş,göz üzerindeki yay biçimindeki kıllar.	T	İ
râ	"rı" harfinin bir adı.	A	İ
de-(d.yeli)	söz söylemek.	T	F
göñül(g.ümi)	insan duygularının merkezi,kalbin manevî yönü.	T	İ
eğle-(e.yimez)	oyalamak,avutmak,durdurmak.	T	F
kimse	kim olduğu bilinmeyen şahıs,adam,biri.	T	Zm
bu	yakına işaret için kullanılır.	T	S
râ(r.dan)	"rı" harfinin bir adı.Râ(y);rey,fikir,oy.	A	İ
gayrı	başka,özge.	A	E

B-Açıklama

Boyumun elifi ile kaşına râ diyeli , gönlümü bu düşünceden(buradan;bu râ'ya benzeyen kaşından) başka ,hiç kimse eğlendiremez (avutamaz).

Beyitte boy elif harfine,kaş da rı harfine benzetilmiştir.Bu benzeyiş,harflerle kendilerine benzetilenler arasındaki şekil benzerliğinden dolayıdır."Ra" kelimesi, "rey,düşünce,kanaat"anlamına da gelir."Bu râ" kelimesi ,1- bu "râ" yani bu râ'ya benzeyen kaş;2-"bura" yani "burası" anlamlarında kullanılmıştır.Benzer bir kullanım,hançerin "rı" harfine benzetilmesiyle,Bakî ve Ahmet Paşa'da da vardır:

Gitmez o mehün râ gibi hançer kemerinden
Üfâdelerin öldürür âh işte burası

Bâkî ,16 /3

Dil kaşın râsına meyl etdüğü peyveste bu dil
Geçdi her nesneden illâ ki bu râdan geçmez

Ahmed Paşa, 110/2

Klâsik Türk şiirinde kaş(ebrû) şairler tarafından;rı ve nun harflerine,hançere, balığa, kuş yuvasına ,kuş kanadına ,güreşe tutuşmuş pehlivana , kemere ,mihrâba , yaya vb. benzetilmiştir.

Kaşı nûnuyla kameti elifin
Gördük ayruk biz ansuz olamazuz

Ahmed Paşa ,111 / 2

Kej-râ kaşın itdi rây -ı fitne
Togrısı gönül bu râya döymez

Ahmed Paşa ,113 /3

Klâsik Türk şiirinde sevgilinin boyu(kad, kamet)şekil olarak,daimâ uzun ve düzgündür.Bunun için bülend,bâlâ,rast,doğru,mevzûn,serkeş,dil-keş,dil-cû,latîf, rânâ, hırâman,revân,âzâde gibi sıfatlarla kullanılır.Sevgilinin boyu bazen de çınar, şimşâd, sanavber ,ar'ar'a benzetilir.¹

¹ Nâmık Açıköz,Kaş-Göz Üzerine,*Nilüfer Dergisi*,Elazığ, Kasım 1991,S.4,s.24-27

Ahmed Paşa sevgilinin boyunun elif harfine benzediğini şöyle ifade eder:

Gönlümün levhinde okurdum elif kaddın revân
Ben dahî bir doğru harf öğrenmedim üstaddan

Ahmed Paşa,240/3

C-Edebî Sanatlar

"Bu râ" kelimesi , bu "râ" ve "burası" anlamlarında **tevriyeli** olarak kullanılmıştır. *Elif-i kâmet, râ kaş* kelimeleri sevgilinin güzellik unsurları olduğundan **tenasüp** sanatı vardır.

4.Beyit :

Hat u hâlûñ elemi yetmedi mi gönlüme kim
Çeke hecr âteşini bunca belâdan gayrı

A-Kelimeler:

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hat	gençlerde yeni terleyen bıyık ve sakal;çizgi,satır.	A	İ
hâl(h.üñ)	vücutta husûle gelen ben,nokta.	F	İ
elem(e.i)	ağrı,acı,sızı;keder,dert,maddî ve manevî ızdırap.	A	İ
yet-(y.medi)	bir ihtiyacı giderecek nicelikte olmak,erişmek.	T	F
göñül(g.üme)	insan duygularının merkezi,kalbin manevî yönü.	T	İ
kim	eski ilgi zamiri ; ki.	T	Zm
çek-(ç.e)	kendine veya başka bir yöne doğru hareket ettirmek.	T	F
hecr	ayrılma,terketme,ayrılık.	A	İ
ateş(a.ini)	od,harâret,kızgınlık.	F	İ
bunca	bu kadar,bu derece,epey,çok.	T	S
belâ(b.dan)	gam,keder,musîbet;afet,ceza.	A	İ
gayrı	başka,özge.	A	E

B-Açıklama

Beninin ve ayva tüylerinin elemi,gönlüme yetmedi mi ki ,bunca belâdan başka bir de ayrılık ateşini çeksin.

Hat(ayva tüyü) ve hâl(ben), aşığa elem veren unsurlardır.Hattın (ayva tüylerinin) ve hâl(ben) yüzde belirmesi ile sevgilinin yüzü görünmez olur ; bu durum da aşığa ızdırap verir.

Necatî Beg hatt-belâ ilişkisini şöyle dile getirir:

Gelmeyüb hatt-ı siyeh redd-i belâ olmag için
Vaslumı nezr eyle lûtf it ben gedâya dostum

Necatî, 345/5

Cevrî,"hatuñ"redifli gazelinde hat(ayva tüyleri)ı şöyle tarif etmektedir:

Devr-i hüsnüñ fitne-i âhır zamânıdur hatuñ
Ehl-i 'ışkuñ âfet-i cân u cihânıdur hatuñ

Cevrî ,143 /1

Belâ (a.i.) : Azap ,musibet , felaket

Belâ (a.e.) : Belî . Evet , hay hay , peki .

Kâlû-belâ:Evet dediler. Hak Teala insanlardan çok evvel onların ruhlarını yaratmış ve sormuş:"Elestü bî Rabbiküm"(Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)Onlar da "Kâlû belâ" (Evet öyledir.) demişler.(Araf Sr.,172).Böylece Tanrı ile kullar arasında bir sözleşme yapılmış;kullar Allah 'a söz vermişlerdir.Buna "Bezm-i elest" (bezm-i ezel,ezeldeki meclis ve ahid)denir.Şairler Allah'la kullar arasındaki bu sözleşmeye sık sık telmihte bulunmuşlardır.

Ulvî,sevgiliden gelen belâların,âşıklar tarafından kabul gördüğünü şöyle dile getirmektedir:

Reh-i 'aşkunda gerçi kim görünmez çok belâlar var
Añda kalû belâdan razı olmuş mübtelâlar var

Ulvî ,108 /1

Âşıklar genellikle sevgilinin cevri ve cefasından , onlardan gelen belâlardan şikayet eder gibi görünseler de , bundan memnundurlar .Onları esas korkutan sevgilinin tegafül göstermesidir.Fuzûlî'nin şu beyitlerinde de görüldüğü gibi âşıklar sevgiliden gelen her türlü belâdan memnundurlar.

Az eyleme inayetini ehl-i derdden
Yani ki çok belâlara kıl mübtela meni

Leylî vü Mecnûn,1124.beyit.

Oldukça men götürme belâdan irâdetim
Men isterim belâyı çü ister belâ meni

Leylî vü Mecnûn,1125.beyit.

Yâ Râb belâ-yı 'aşk ile kıl âşinâ meni
Bir dem belâ-yı 'aşkdan itme cüdâ meni

Leylî vü Mecnûn,1123.beyit

C-Edebî Sanatlar

Âşık "Bu belâlar yetmedi mi ki bir de ayrılık ateşini çekeyim" derken, soru ile anlamı kuvvetlendirerek **istifham** sanatı yapmıştır.

5.Beyit :

**Ne garaz eyleye uşşâk visalûn var iken
Ne murad eyleye bîmâr devâdan gayrı**

A-Kelimeler:

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	hangi şey,nasıl.	T	Zm
garaz	maksat,niyet ;gizli düşmanlık,kötü niyet,kin.	A	İ
eyle-(e.ye/2 kez)	etmek,yapmak,kılmak.	T	F
'uşşâk	âşıklar.	A	İ
visâl(v.üñ)	ulaşma,bitişme,sevgiliye kavuşma.	A	İ
var	bulunan,var olan,mevcut.	T	F
iken	eski şu veya bu halde bulunmak anlamına gelen fiilin türevi.	T	Zr
murad	istek,arzu,dilek,istenilen şey,maksat,meram,niyet.	A	İ
bîmâr	hasta,sayrı.	F	S
devâ(d.dan)	ilaç,çare,tedbir.	A	İ
gayrı	başka,özge.	A	E

B-Açıklama

Sana kavuşmaktan başka âşıkların ne amacı olabilir; hasta, iyileşmekten başka ne isteyebilir?

Âşık sevgilinin cevri ve cefa göstermesi sebebiyle hasta düşmüştür. Şüphesiz her hastanın istediği gibi o da iyileşmek istemektedir, bu da ancak sevgiliye kavuşma ile

vuslatla mümkündür.Âşık aşk hastasıdır.Necatî şu beyitinde ,seher vakti edilen âh ile,sevgiliden vuslat taleb eder:

Leşker-i fûrkat şebîhûn eyler iken her gice
Tâlib olur vuslata âh-ı seher-gâhum benüm

Necatî, 369/4

C-Edebî Sanatlar

Beyitte ,*garaz eyleye /murad eyleye , uşşak / bîmâr , visal / deva* kelimeleri,cümle ögesi olarak birbiri ile paralel olup, aralarında mânen bir **mürettep leff ü neşr** sanatı bulunmaktadır.

6.Beyit :

Dûd-ı âhum ne aceb göklere dutsa yüzini
'Âşikuñ kimisi var ola Hudâ'dan gayrı

A-Kelimeler:

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
dûd(d.-ı âh)	duman,tütün.	F	İ
ne	hangi,hangi şey,nasıl.	T	Zm
aceb	acaba,hayret,gariplik,şaşılacak şey.	A	E
gök(g.lere)	semâ,gökyüzü.	T	İ
dut-(d.sa)	kaplamak,bürümek.	T	F
yüz(y.ini)	yüz,yüzey.	T	İ
'âşık('â.uñ)	birine,bir şeye tutkun.	A	İ
kim(k.isi)	her kim,rastgele biri;hiç kimse.	T	Zm
var	bulunan,mevcut olan.	T	F
ol-(o.a)	varlık alanına geçmek.	T	F
Hudâ(H.dan)	Tanrı,Hâlik,Rabb.	F	İ
gayrı	başka,özge.	A	E

B-Açıklama

Âhumun dumanı yüzünü göklere tutsa niye şaşılırsın ? Âşığın Hudâ'dan başka kimi var ki .

Klâsik şiirde "âh" ,aşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür.Beyitte, âh ederken,ağızdan çıkan buharın göğe yükselmesi tasvir edilmiştir.Âh eden âşık Allah'a sığınmaktadır.Ayrıca deyim olarak "yüz tutmak" kullanılmıştır.

Hayali de bir beyitinde,kıvılcımsız âh dumanının,gökyüzünü,yıldızsız bir gece yaptığını şöyle söyler:

Ehl-i aşkun dūd-ı âhı cûş-ı dilden bî-şirâr
Bir karanu gecedür kim encüm-i rahşâm yok

Hayâlî, 251/3

Âşık,sevgiliye kavuşamadığı için sürekli âh eder.Âşık âh edince,ağzından bir duman çıkar ve zaman zaman da ciğerlerindeki ateşin tesiriyle bu âh dumanı kıvılcımlarla dolu olur ve göğe yükselir.Gerek bu haliyle ve gerekse,söylendiği şartlar itibariyle,âh nidası,şairlerce pek çok benzetmeye konu olmuştur.Bunlardan başlıcaları;dūd,duhan, ebr, od,ateş,şu'a,şihab,şerar,berk,ok,sarmaşık,hava,yel,bâd,tuğ,lâle,servi,Allah lafzı,vahdet gibi unsurlardır.¹

Fuzûlî,âh ile sevgilinin boyunun benzetildiği servi benzerliğini şöyle ifade eder:

Ah eyledüğüm serv-i hıramanûñ içündür
Kan ağladuğum gonce-i handanûñ içündür

Fuzûlî,105/1

M.Raif Yengin,âh ile Allah kelimeleri arasındaki ilgiye şöyle işaret eder:

Bir âh deyip de geçme öyle
Bir âhdadır Celâl-i Zâtı
Bir âh semayı arşı sarsar
Bir âh yıkar bu kâinâtı

M . Raif Yengin,²

C-Edebî Sanatlar

Âhın göklere yüzünü tutması bir **kapalı istiaredir**.

7.Beyit :

**Yüzine dutsa Necâtî ne aceb haclet elin
Nesi var yüze gelir dest-i du'âdan gayrı**

¹ Nâmık Açıkgöz, Fuzûlî'nin Bir Beyti Üzerine Düşünceler,*Azerbaycan Türkleri Dergisi*,İstanbul 1990,S.3,S.38-40;Cemal Kurnaz,*Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*,İstanbul 1996,s.393-396;Mehmet Çavuşoğlu,*Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili*,İstanbul 1971,s.225-230;Nejat Sefercioğlu,*Nev'î Divânı'nın Tahlili*,Ankara 1990,s.302-304

² Nâmık Açıkgöz,Fuzûlî'nin Bir Beyti Etrafında Düşünceler,*Azerbaycan Türkleri Dergisi*,İstanbul 1990, S.3,s.40

A-Kelimeler:

	Anlam	G.Dil	Tür
yüz(y.ine)	yüz,surat,insan yüzü.	T	İ
tut-(t.sa)	kaplamak,bürümek.	T	F
ne	hangi,hangi şey,nasıl.	T	Zm
aceb	acaba,hayret,gariplik,şaşılacak şey.	A	İ
haclet	utanma,şaşıрма.	A	İ
el(e.in)	kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan kısmı.	T	İ
ne(n.si)	hangi şey.	T	Zm
var	mevcut olan,bulunan şey.	T	F
yüz(y.e)	yüz,surat,insan yüzü.	T	İ
gel-(g.ür)	bir yere hareket etmek,gitmek,varmak.	T	F
dest(d.-i du'â)	el.	F	İ
du'â(d.dan)	Allah'a yalvarma,niyaz,gönderme.	A	İ
gayrı	başka,özge.	A	E

B-Açıklama

Necâtî utanma elini yüzüne tutsa şaşılır mı ? Du'â için el kaldırmaktan başka yüze gelir nesi var .

Du'a;Allah'a yalvarma,niyaz.Kulun ihtiyacını ve âcizliğini ifade eden sözlerle,bir şeyin olması ya da olmaması istenir.Bir ayette;"Gizlice ve tazarru yolu ile Rabbinize du'â ediniz(Araf/55)." buyrulmaktadır.Klâsik şiirde âşık daima du'a halindedir.Bazan sevgiliye kavuşmak ,bazen de ıstırapının artması için du'ada bulunur.Bilindiği gibi , duâ eden insanın bu esnada elleri göğe doğru açıktır.Du'a sonunda "amin" denilerek eller yüze sürülür.Utanan insan da elini yüzüne örterek,gizlenir.Şâir burada "yüze el götürmek" deyimini hem dua sonunda elleri yüze sürmek,hem de utanma ile elleri yüze kapatarak,gizlenmek olarak kullanmıştır.

Yahya Beg du'â ve du'âya el götürme ilişkisini şöyle ifade eder:

Makbûl duâ gibi varıp Hazret-i Hakk'a
El götürüben ümmetini kıldı temennâ

Yâhyâ Beg¹

C-Edebî Sanatlar

Beyitte "du'aya el götürmek" **mecâz-ı mürsel** olarak kullanılmıştır.Du'aya el götürmek,du'a etmek demektir.Şair burada benzetme amacı gütmeksizin du'a etmek yerine du'aya el götürmek deyişini kullanmıştır.Şairin sığındığı unsur du' adır ve mahlasına seslenerek **tecrit** sanatı yapmıştır.

¹ İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.140

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A- Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	32	9	48	89
%	%35	%9	%56	%100

B- Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	41	4	11	3	18	11	89
%	%46	%4	%13	%3	%20	%13	%100

C- Cümle Türleri

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	12	2	4	4	6	14
%	%86	%14	%29	%29	%42	%100

D- Deyimler

gönül eğlendirmek(3.beyit); ayrılık ateşi çekmek(4.beyit);yüz tutmak(6.beyit); yüze gelmek(7.beyit)

E- Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

cevr ü cefâ/mihr ü vefâ(1.beyit);bâd-ı sabâ(2.beyit);bu râ(3.beyit);belâ(4.beyit); devâ(5.beyit);Huda(6.beyti);dest-i du'â(7.beyit).

MESÎHÎ

Ö.1512

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
(Fa'ilâtün) (fa'lün)

- 1 Yâra bir tuhfe kanı medh ü senâdan gayrı
Aña lâ'ik nem ola hayr du'âdan gayrı
- 2 'İşk ile 'âleme rüsvâ ideyin hûbları
Baña anlar ne ide cevır ü cefâdan gayrı
- 3 Baña göstermedi bir kimse dem-i firkatde
Dostluk yüzlerin ey dost belâdan gayrı
- 4 Hûblar senden alur fenn-i melâhatde sebak
Nesne yok bilmedüñ mihr ü vefâdan gayrı
- 5 Virdi gark-âba gözüm yaşı vücudum şehrin
Baña mesken komadı kûy-ı fenâdan gayrı
- 6 Nazm ile hüsnüñi kıldı hoş-edâ yine Mesîh
Dahi şî ' rüñ nesi var hüsn-i edâdan gayrı

Mesîhî ,*Divân*, 284.gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Yâra bir tuhfe kanı medh ü senâdan gayrı
Aña lâ'ik nem ola hayr du'âdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yâr(y.a)	: sevgili	F	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
tuhfe	: hediye	A	İ
kanı	: hani	T	E
medh	: övme, övüş	A	İ
senâ(s.dan)	: övme, övüş	A	İ

a(a.ña)	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
lâ'ik	: layık,bir kimseye uygun olan,yakışan	A	S
nem	: neyim	T	Zm
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak,mevdana gelmek	T	F
hayr	: hayır,iyilik	A	İ
du'â(d.dan)	: yalvarış,niyaz	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Övmekten başka yare bir hediye hani? Hayır du'âdan başka ona layık neyim var ?

Âşğın sevgiliye övmekten başka bir hediyesi yoktur.Ona karşı elinden gelen tek şey,ona hayır du'â dilemektir.Klâsik edebiyatta aşık,sevgiliyi daima över, onu hep fevkaledede özelliklerle zikreder ve her fırsatta hayranlığını dile getirir. Sevgilinin saçı,gözü,kaş,dudağı, ayva tüyleri ,beli,yanağı vb. bütün azaları ,aşık tarafından vazgeçilmez unsurlardır.Sevgili aşık katında kutsaldır.Bu yüzden aşık sevgilinin her türlü cevr ü cefâsına razıdır.Beyitte de aşık sevgiliye hediye olarak ,ona yaptığı övgüyü görüyor.Ayrıca onu hayır dua ile anmaya layık buluyor.

C-Edebî Sanatlar

Medh,senâ,tuhfe,hayr,du'â,lâ'ik kelimeleri ile **tenasüp** santı yapılmıştır."Hani? ve ona layık neyim var?"soruları ile **istifham** sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**'İşk ile 'âleme rüsvâ ideyin hûbları
Baña anlar ne ide cevr ü cefâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'ışk	: aşk	A	İ
ile	: birliktelik ifadesi taşıy	T	E
'âlem('â.e)	: dünya	A	İ
rüsvâ	: rezil	F	S
it-(i.eyin)	: eylemek,kılmak,yapmak	T	F
hûb(h.ları)	: güzel	F	S
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
a(a.nlar)	: o üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
ne	: hangi şey	T	Zm
it-(i.e)	: eylemek,kılmak,yapmak	T	F
cevr	: eziyet,sıkıntı	A	İ
cefâ(c.dan)	: eziyet,sıkıntı	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Aşk ile güzelleri dünyaya rezil edeyim ; onlar bana sıkıntı ve eziyetten başka ne edebilirler?

Âşık, sevgilinin sürekli eziyet ve sıkıntısını çekmekten şikâyetçi gibi görünmektedir.Fakat birinci beyitle bağlantı kuracak olursak, aslında bundan memnundur.Sevgilinin cevır ü cefâsına, aşkı ile mukabele etmek düşüncesindedir.Ayrıca âşığın,"sevgili madem bana cevır ü cefâ etmektedir,ben de onu aşkımla dünyaya rezil edeyim." düşüncesi de vardır.Âşık bunu da ,aşkıyı ifşâ etmekle,sevgilinin güzelliğini övmekle yapacaktır.

C-Edebî Sanatlar

Hûb,'ışk,cevır,cefâ kelimeleri ile **tenasüp** santı yapılmıştır."Bana sıkıntı ve eziyetten başka ne edebilirler?"sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Baňa göstermedi bir kimse dem-i firkatde
Dostluk yüzlerin ey dost belâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
göster-(g.medi)	: görmesine sebep olmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
kimse	: kişi	T	Zm
dem(d.-i firkat)	: an,zaman	F	İ
firkat(f.de)	: ayrılık	A	İ
dost(d.luk)	: dost,arkadaş	F	İ
yüz(y.lerin)	: yüz	T	İ
dost	: gönüldaş,arkadaş	F	İ
belâ(b.dan)	: musibet,gam,keder	A	İ
gayrı	:başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey dost,ayrılık vaktinde,beladan başka,hiç kimse bana dostluk yüzlerini göstermedi.

Burada aşık,sevgiliden ayrıldığı zamanı belâ olarak değerlendiriyor.Ve bu beladan başka hiç kimse bana dostluk yüzlerini göstermedi diyor.Dostluk yüzü göstermek, insanların yakınında bulunan ,arkadaş ,dost denilen kişilerin ,birbirlerinin sıkıntılı ,zor anlarını paylaşabilmeleri,dertleşebilmeleri demektir.Beyitte âşığın böyle bir

dostu olmadığından ve yalnızlığından dolayı ,kendisine ancak başındaki bela dostluk etmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Belâ,dem-i firrât arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

4. Beyit :

**Hûblar senden alur fenn-i melâhatde sebak
Nesne yok bilmedüñ mihr ü vefâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hûb(h.lar)	: güzel	F	S
sen(s.den)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
al-(a.ur)	: bir şeyi tutarak yerinden hareket ettirmek	T	F
fenn(f.-i melâhat)	: fen,ilim	A	İ
melâhat(m.de)	: güzellik	A	İ
sebak	: ders	A	İ
nesne	: obje,varlık,şey	T	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
bil-(b.medüñ)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
mihr	: sevgi,güneş,eylül ayı.	F	İ
vefâ(v.dan)	: bağlılık	A	İ
gayrı	: başka,özge.	A	E

B-Açıklama

Güzeller,güzellik ilminde dersi senden alır,senin sevgi ve vefâdan başka bilmediğin nesne yoktur;sadece sevgi ve vefâyı bilmezsın.

Âşğın sevgilisi o kadar güzeldir ki,diğer bütün güzeller,güzellik dersini ondan alırlar.Burada güzellik dersi diye, orjinal bir söyleyiş vardır.Sevgîlinin zaten sevgi ve vefadan başka bilmediği hiç bir şey yoktur.Âşık onda sevgi ve vefâdan başka her şey var derken ,halinden pek de memnun olmadığını belirtiyor.

C-Edebî Sanatlar

Fenn,sebak,bilmek kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır.*Hûb,melâhat,mihr ü vefâ* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

5. Beyit :

**Viridi gark-âba gözüm yaşı vücudum şehrin
Baña mesken komadı kûy-ı fenâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
vir-(v.di)	: ulaştırmak, herhangi bir şeyi birine iletmek	T	F
gark(g.-âb)	: boğulma, boğma, suya batma	A	İ
âb	: su	F	İ
göz(g.üm)	: göz	T	İ
yaş(y.ı)	: boğmak	T	S
vücüd(v.um)	: vücut	A	İ
şehr(ş.in)	: şehir	F	İ
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
mesken	: yer, yurt	A	İ
ko-(k.madı)	: terk etmek, almak	T	F
kûy(k.-ı fenâ)	: semt, köy	F	İ
fenâ(f.dan)	: yokluk	A	İ
gayrı	: başka, özge.	A	E

B-Açıklama

Gözümün yaşı ,vücutumun şehrini boğdu, bana yokluk semtinden başka bir mesken bırakmadı.

Âşğın gözü, aşkı nedeniyle sürekli gözyaşları dökmetedir. Gözünden akan yaşlar o kadar çoktur ki ,bu yaşlar aşğın vücudunun şehrini boğmuş ve ona sadece fena(yokluk) köşesini bırakmıştır.

Fena; 1-yok olma, yokluk, bekâ zıddı, geçip gitme 2-fena şey, kötü, uygunsuz, iyi olmayan anlamlarına gelmektedir.¹ Ayrıca tasavvufî olarak, maddî varlıktan uzaklaşp, hakka ulaşma. Maddeden geçip, maneviyata gitmedir. Ayrıca tasavvufî olarak düşünürsek, beyitte âşık o derece ağlar ki, bu ağlama dolayısıyla vücudu gözyaşlarına boğulur ve aşık gözyaşları ile maddî varlıktan sıyrılıp, manevî varlığa kavuşur.

C-Edebî Sanatlar

Gark-âb, göz yaşı kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır.

6.Beyit :

**Nazm ile hüsnüni kıldı hoş-edâ yine Mesîh
Dahi şî'rüñ nesi var hüsn-i edâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nazm	: şiir	A	İ
ile	: birliktelik ifadesi taşıır	T	E

¹ Süleyman Uludağ, *Tasavuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s.188; Orhan Hançerlioğlu, *İslâm İnançları Sözlüğü*, İstanbul 1994, s.101

hüsn(h. üñi)	:güzellik	A	S
kıl-(k. dı)	: etmek,eylemek,yapmak	T	F
hoş(h.-edâ)	: güzel,iyi	F	S
edâ	: üslûp,tarz	A	İ
yine	: gene,yeniden,bir daha,tekrar	T	Zr
şi'r(ş.ün)	: nazım,şiir	A	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: mevcut olan,bulunan.	T	F
hüsn(h.-i edâ)	: güzel	A	S
edâ(e.dan)	: üslûp	A	İ
gayrı	: başka,özge.	A	E

B-Açıklama

Mesihî, yine şiiri ile, güzelliğini güzel bir üslûpla anlattı.Şiirin güzel üslûbundan başka nesi var ki?

" Mesihî, yine sevgilinin güzelliğini bu şiirle,güzel bir şekilde anlattın." diyor. Ve zaten şiirde üslûp,edâ üslûp,söyleyiş güzelliğinden¹ başka bir şey olmadığından, sevgilinin güzelliğini anlatmak için yegane araç olarak şiiri kabul ediyor.Beyte göre,şiir de, sevgili de eda güzelliğine sahip oldukları için ifadede birbirlerini tamamlamaktadırlar.

C-Edebî Sanatlar

Hüsn,hoş-eda,hüsn-i eda kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

¹ Şiirde edâ güzelliği(hüsn-i edâ) için bakınız:Doç.Dr.Mehmet Çavuşoğlu,*Divânlar Arasında, "Edâ" Meselesi*,Ankara 1981,s.45-54

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	33	12	31	76
%	%43	%16	%41	% 100

B-Kelime Türü Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	35	10	10	1	11	9	76
%	%46	%13	%13	%1	%14	%12	%100

C-Cümle Türleri

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	8	3	4	3	4	11
%	%73	%27	%36	%28	%36	%100

D-Deyimler

yüz göstermek(3.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

senâ / du'â(1.beyit) ; cefâ (2.beyit);belâ(3.beyit);vefâ(4.beyit);fenâ(5.beyit);edâ (6.beyit).

HAYRETİ-1

Ö . 1535

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Lebünden bûse almadı kimesne câmdan gayrı
Soyup koynına komadı seni hammâmdan gayrı
- 2 Sen ol sultân-ı hûbânsın ki öz kullaruña hergiz
Elüñ öpmek müyesser olmadı bayramdan gayrı
- 3 Elünden yimedüm bir lokma ni' met silleden özge
Lebünden tatlu dil gûş itmedüm düşnâmdan gayrı
- 4 Cihânda bulmadum yâr-ı muvâfik gamdan artuk ben
Göñül eglencesi bilmem mey-i gül - fâmdan gayrı
- 5 Bi-hamdi' llâh hele ey Hayretî bed-nâm-ı ' âlemsin
Nesi kalur sonunda kişinüñ bir nâmdan gayrı

Hayretî, *Divân*, 431. gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Lebünden bûse almadı kimesne câmdan gayrı
Soyup koynına komadı seni hammâmdan gayrı

A-Kelimeler

	Anlam	G.Dil	Tür
leb(l.ünden)	: dudak	F	İ
bûse	: öpücük	F	İ
al-(a.madı)	: bir şeyi ele geçirmek	T	F
kimesne	: kim olduğu bilinmeyen şahıs, adam, biri.	T	Zm
cam(c. dan)	: kadeh	F	İ
soy-(s.up)	: elbisesini çıkarmak, çıplak etmek	T	F
koyun(k.ına)	: koyun, göğüsle giysi arası	T	İ
ko-(k.madı)	: yerleştirmek, almak	T	F
sen(s.i)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
hammam(h. dan)	: hamam	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Kadehden başka dudacağından kimse buse almadı, seni hamamdan başka kimse soyup koynuna koymadı.

Âşık sevgiliye, "Kadehden başka kimse seni öpmedi.Hamamdan başka kimse de seni soyup koynuna koymadı." diyor. Âşık,sevgiliyi koynuna almak ve onu öpmek arzusundadır.Ancak klâsik edebiyatta âşığın sevgiliye kavuşması hemen hemen imkansız gibidir.Bu yüzden âşık bu arzularını gerçekleştiremez.Sevgiliden buse alan ve onu soyup koynuna koyabilen ,ancak kadeh ile hamamdır.

Klâsik edebiyatta,hamamla ilgili hamam-nâmeler yazılmıştır.Hamamnâmelerde olay,şairin hamama gelişi ve soyunmuş bir mahbûbla karşılaşmasıyla başlar.Ve bu mahbûb saçından ayağına kadar tasvir edilir.Daha sonra onun yıkantısı ,çeşitli teşbihler vasıtasıyla anlatılır.Bütün bunlar şûh bir edâ ile ifade edilir:

Kıldı o serve seher nâz ile hammâma hurâm
Şem'i-ruhsârî ile oldu münevver hammâm

Fuzûlî ,182 /1

C-Edebî Sanatlar

Burada kadehin buse alması ve hamamın soyup koynuna alması ifadeleri ile kadeh ve hamam kişileştirilmiş ve böylelikle teşhis sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

Sen ol sultân-ı hûbânsın ki öz kullaruña hergiz
Elüñ öpmek müyesser olmadı bayramdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sen	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
ol	: üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
sultân(s.-ı hubân)	: padişah	A	İ
hubân(h.sın)	: güzel	F	S
ki	: ki	F	E
öz	: iç,kalp,bir şeyin en saf ve temiz olanı	T	S
kul(k.larına)	: kul	T	İ
hergiz	: asla	F	Zr
el(e.ün)	: el	T	İ
öp-(ö.)	: öpücük almak	T	F
müyesser	: kolay	A	S
ol-(o.madı)	: meydana gelmek,yeni bir durum kazanmak	T	F
bayram(b.dan)	: bayram	T	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Sen , o güzeller sultanısın ki öz kullarınca, bayramdan başka bir zamanda elini öpmek asla kolay olmadı.

Eskiden devlet büyüklerinin,sultanların eli öpülürmüş.Beyitte de ,sevgili sultana benzetilmiştir.Ve sevgilinin öz kulları yani kendi kulları ,onun elini ancak bayramda kolaylıkla öpebiliyorlar.Bunun haricinde sultanın elini öpmek kolay olmuyor.Çünkü herhangi bir önemli sebebe binaen sultana gidilip,eli öpülebilir.Bu yüzden beyitte güzeller padişahı olan sevgilinin elini bayramdan başka bir zamanda öpmek kolay değildir.

C-Edebî Sanatlar

Sevgili sultâna benzetilerek, **teşbih** sanatı yapılmıştır.*Sultân,kul,el öpmek* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

3.Beyit :

Elüñden yimedüm bir lokma ni'met silleden özge
Lebüñden tatlı dil gûş itmedüm düşnâmdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
el(e.ünden)	: el	T	İ
yi-(y.medüm)	: ağızda çiğnenerek yutmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
lokma	: bir defada alınıp yutulabilecek yiyecek parçası	T	İ
ni'met	: nimet,iyilik,lutuf,ihsan	A	İ
sille(s.den)	: tokat	T	İ
özge	: başka	T	S
leb(l.ünden)	: dudak	F	İ
tat(t.lu)	: tat,lezzet	T	İ
dil	: gönül	F	İ
gûş	: işitme	F	İ
it-(i.medüm)	: eylemek,kılmak,yapmak	T	F
düşnam(d.dan)	: sövme	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Elinden,silleden başka bir lokma nimet yemedim,dudağından da sövmeden başka tatlı dil işitmedim.

Âşık,"Elinden, sille(tokat)den başka bir lokma nimet yemedim,dudağından sövmeden başka tatlı dil işitmedim."diyerek,sevgilisine sitem etmektedir.Beyitte

sille(tokat) ,sövme gibi anlamca olumsuz kelimeler bulunmaktadır.Buradan âşığın kötü bir ruh hali içinde ,karamsar olduğunu çıkarmak mümkündür.Oysa herkesin,temelde istediği şey tatlı dil ve ilgidir.Burada âşığın da isteği ilgi ve tatlı dildir.Bu beyitte,"başka"manasında kullanılan Arapça"gayrı" ile beraber,aynı anlama gelen Türkçe"özge"kelimesi de kullanılmış,şair bununla kelime hazinesinin zenginliğinin bir örneğini vermiştir.Ayrıca aynı anlama gelen bir kelimeyi iki kere tekrarlamaktan sakınmıştır.

Edebî Sanatlar

Lokma,ni'met,yimek,leb kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. *Elünden/lebünden;yimedüm / güş itmedüm;tatlu dil / bir lokma ni'met;silleden / düşnamdan,özge / gayrı* kelimeleri arasında **leff ü neşr** sanatı vardır.

4.Beyit :

**Cihânda bulmadum yâr-ı muvâfik gamdan artuk ben
Gönül eğlencesi bilmem mey-i gül-fâmdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cihân(c.da)	: dünya	F	İ
bul-(b.madum)	: bir şeyi elde etme,istenilen şeye kavuşma	T	F
yâr(y.-ı muvâfik)	: sevgili	F	İ
muvâfik	: uygun	A	İ
gam(g.dan)	: sıkıntı	A	İ
artuk	: bundan böyle,sonra,daha,yeter	T	Zr
ben	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
gönül	: kalbin manevî yönü,insan duygularının merkezi	T	İ
eğlence(e.si)	: gönül eğlendirecek şey	T	İ
bil-(b.mem)	: bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak	T	F
mey(m.-i gül-fâm)	: şarap	F	İ
gül-fâm(g.dan)	: gül renkli	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ben cihanda gamdan başka uygun sevgili bulmadım, artık gül renkli şaraptan başka bir gönül eğlencesi de bilmem.

Âşık,dünyada kendisine gamdan daha uygun sevgili bulamamıştır,yalnızdır.Ona eşlik eden yalnız gamıdır.Bu gam sevgiliden ayrı olmanın,onunla hem-dem olamamanın gamıdır.Bu yüzden de artık ,bundan sonra âşık için gül renkli şaraptan başka bir gönül eğlencesi yoktur.Onun tek tesellisi şaraptır.Şarap,renği, tadı,sarhoş edici özelliği ile gönül eğlencesidir.

Bu beyitte de,şair aynı anlama gelen Türkçe "artuk" ve Arapça "gayrı" kelimelerini beraber kullanmaktadır.

5.Beyit :

**Bi-hamdi'llâh hele ey Hayretî bed-nâm-ı 'âlemsin
Nesi kalur soñında kişinüñ bir nâmdan gayrı**

A-Kelimeler

	Anlam	G.Dil	Tür
bi-hamdi'llah	: Allah'a şükürler olsun	A	Zr
hele	: herşeyden önce,sonunda,nihayet	T	Zr
bednam(b.-ı 'âlem)	: kötü namlı	F	S
'âlem('â.sin)	: dünya	A	İ
ne(n.si)	: hangi şey*	T	Zm
kal-(k.ur)	: o halde kalmak,gerilemekbir duruma girmek	T	F
son(s.ında)	: son,nihayet	T	S
kişi(k.nün)	: kimse	T	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
nam(n.dan)	: şan,şöhret	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Hayretî,Allah 'a şükürler olsun hele;âlemin kötü tanınmışısın. Kişinin ölümünden sonra bir namdan başka nesi kalır?

Şair beyitte,âlemin kötü tanınmışı namıyla anılmakla şükr ediyor.Bu melâmî-meşrep bir tavidir ve"Nefs-i levvâme:kendini kınayan nefis"mertebesine işaretir.¹ Öldükten sonra kişiler namlarıyla anılırlar.Bu yüzden şair kötü namına şükr ederek,melâmî bir tavır sergiliyor.

Klâsik şiirde ve kültürde,insanın ideal tipe ulaşması veya olgunlaşmasının,kendisinin kötülenmesiyle gerçekleşeceği inancı vardır.İslâm tasavvufundan kaynaklanan bu inanca göre,nefs-i emmâre(en alçak nefis),nefs-i levvâme(melâmetî),nefs-i mutma'inne(kötülüklerden arınma)gibi merhalelerden geçerek olgunlaşır. Şair, bu olgunlaşma seyrinin ilk merhalesi olan nefis-i emmâreden kurtulup kemâl yoluna girdiği için,Allah'a şükretmekte;ve bu sürecin adı anıldıkça olgunlaşmayönünde bir seyir takip edeceği inancı taşımaktadır.²

C-Edebî Sanatlar

Bed-nam,nam kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır."Nesi kalır?"ifadesi ile **istifham** sanatı yapılmıştır.

¹ Süleyman Uludağ,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,s.356

² a.g.e.,s.405

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	14	15	34	63
%	%22	%24	%54	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	29	9	6	3	10	6	63
%	%46	%14	%10	%4	%16	%10	%100

C-Cümle Türleri

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	9	-	1	7	1	9
%	%100	%0	%11	%78	%11	%100

D-Deyimler

sille yemek/tatlı dil işitmek(3.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

câm / hammâm(1.beyit);bayrâm(2.beyit);düşnâm(3.beyit);gül-fâm(4.beyit);nâm (5.beyit).

HAYRETİ-2

Ö.1535

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Ne ben bir hem-nefes buldum dilâ feryâddan gayrı
Ne bir yâr-ı muvâfik var gam-ı hem-zâddan gayrı
- 2 Bugün ' âlemde bir serve hevâdâram ki bir kimse
Ayagı tozına yüz sürmemişdür bâddan gayrı
- 3 Başı taşa taşı başa urup râh -ı mahabbetde
İşin bir başa iletmiş kanı Ferhâd 'dan gayrı
- 4 Enisüñ gözleri fikri olupdur ey gönül her dem
Bulmaduñ mı bir hem-dem iki cellâddan gayrı
- 5 Kim itdi kâmetünden kesb-i sâye hâkden özge
Kim aldı kâkülünden bûy-ı lutfi bâddan gayrı
- 6 Gözinüñ zulm ile bîdâdı çokdur Hayretî gerçi
Lebinden görmedük ammâ sorarsañ dâddan gayrı

Hayretî, *Dîvân*, 432.gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Ne ben bir hem-nefes buldumdilâ feryâddan gayrrı
Ne bir yâr-ı muvâfik var gam-ı hem-zâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hiçbiri	T	E
ben	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir(2 kez)	: sayıların en küçüğü ve ilki	T	S
hem(h.-nefes)	: -dak,-deş,-i bir	F	E
nefes	: arkadaş	A	İ
bul-(b.dum)	: bir şeyi elde etmek,istenilen şeye kavuşmak	T	F
dil(d.â)	: gönül	F	İ
feryad(f.dan)	: feryad	F	İ
yâr(y.-ı muvâfik)	: sevgili	F	İ
muvâfik	: uygun	A	İ

var	: bulunan, mevcut olan	T	F
gam(g. -ı hem-zâd)	: sıkıntı	A	İ
zad(h. dan)	: akran	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey gönül, ben feryaddan başka ne bir arkadaş buldum, ne de gam akrânından başka uygun bir sevgili var.

İnsan, feryâd ederken, ağzından çok nefes çıkar; âşığın tek ve en yakın dostu bu feryâd anında çıkan nefesdir. Şair beyitte, gönlüne sesleniyor. Gönlünün, feryaddan başka bir arkadaşının bulunmadığını, gam akrânından başka da bir sevgilisinin olmadığını belirtiyor. Aşık yalnızlık çekmektedir. Kendi feryadı ona arkadaş, yine kendi gamı ona sevgilidir. Aşık beyitte hep kendi etrafında dönmektedir. Yalnız kendisi ile birlikte.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte feryad arkadaşına , gam da sevgiliye **teşbih** edilmiştir.

2. Beyit :

**Bugün 'âlemde bir serve hevâdâram ki bir kimse
Ayagi tozına yüz sürmemişdür bâddan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bugün	: içinde bulunulan gün, zaman	T	Zr
'âlem('â. de)	: dünya	A	İ
bir(2 kez)	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
serv(s. e)	: selvi	F	İ
hevâdâr(h. am)	: dost	F	S
ki	: ki	F	E
kimse	: kim olduğu bilinmeyen şahıs, biri	T	Zm
ayag(a. 1)	: ayak	T	İ
toz(t. ina)	: toz	T	İ
yüz	: yüz	T	İ
sür-(s. memişdür)	: dokundurmak, değdirmek	T	F
bâd(b. dan)	: rüzgâr	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Bugün, dünyada öyle bir selviye dost oldum ki , rüzgârdan başka bir kimse onun ayağının tozuna yüz sürmemiştir.

Serv,selvi.Klâsik şiirde en çok adı geçen ağaçtır.Mevzun boyu ve hafif rüzgârla salınışıyla,sevgilinin boyuna ve yürüyüşünün müşebbehün bihidir.Sevgili için genellikle "serv-i revân" tamlaması kullanılır.Servi mezarlıklarda çoktur.Bunun nedeni,rüzgâr ile salınırken "Hû(Allah)"sesini çıkarmasıdır.Bu sebeple mezarlıklardaki ölümler için bir mağfîret vesîlesi olarak düşünülür.Selvinin dibine etek veya ayak tabîr olunur.Beyte göre,servinin ayağı tozuna rüzgârdan başka kimse yüz sürememiştir.Bu yüzden de âşık dünya üzerinde bir tek selviye dosttur .

C-Edebî Sanatlar

Sevgili yerine **açık istiare** ile serv(selvi) denilmiştir.Bâd(rüzgâr)ın servinin ayağının tozuna yüz sürmesi ile bâd **teşhis** edilmiştir.Ayrıca bâdın servinin ayağı tozuna yüz sürmesi ifadesinde **kapalı istiare** vardır.

3.Beyit :

**Başı taşa taşı başa urup râh-ı mahabbetde
İşin bir başa iletmiş kanı Ferhâd'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
baş(b.1)	: baş,kafa	T	İ
taş(t.a)	: taş	T	İ
taş(t.1)	: taş	T	İ
baş(b.a/ 2 kez)	: baş,kafa	T	İ
ur-(u.up)	: vurmak	T	F
râh(r.-ı mahabbet)	: yol	F	İ
mahabbet	: sevgi	A	İ
iş(i.in)	: iş	T	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
ilet-(i.miş)	: ulaştırmak	T	F
kanı	: hani	T	E
Ferhad(F.dan)	: Ferhad ile Şirin Hikâyesinin erkek kahramanı	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Sevgi yolunda başını taşa,taşı da başına vurup,Ferhad 'dan başka işini sonuca ulaştırmış bir kişi var mı?

Ferhâd klâsik şiirde,sevgilisine kavuşmak için zorlu dağları delip su getirmesiyle bilinir ve gerçekleşmesi güç işleri göze alan âşığı sembolize eder.Şirin bir gün aşkını ispat için Ferhâd'dan şehrin dışındaki pınarın köşke bağlanmasını ister.Ancak arada Bî-sütûn denilen bir dağ vardır.Ferhâd büyük külüngüyle dağı delmeye başlar.Tam dağı deleceği sırada,Hüsrev'in dadısı Ferhâd'ın yanına gelip,ona

Şîrin'in öldüğünü söyler.Ferhâd,bir âh çekip olanca kuvvetiyle, külüngü başına indirir ve ölür.

Ferhâd-Şîrin-Bî-sütûn ilişkisini,Hayâlî şöyle ifade eder:

Hâkinin her zerresi Ferhâd'ın eylermiş figân
Bîsütun'da bir kişi çağırsa Şîrin adını

Hayâlî, 623 / 4

C-Edebî Sanatlar

Beyitte,sevgi yolunda,işini Ferhâd'dan başka sonuca ulaştırmış biri var mı diye sorarak ,istifham sanatı yapılmıştır.Ayrıca Ferhâd ile Şîrin hikâyesine telmih vardır.

4.Beyit :

Enîsûn gözleri fikri olupdur ey gönül her dem
Bulmaduñ mı bir hem-dem iki cellâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
enîs(e.üñ)	: yar,sevgili	A	İ
göz(g.leri)	: göz	T	İ
fikr(f.i)	: düşünce	A	İ
ol-(o.updur)	: yeni bir durum kazanmak,mevdana gelmek	T	F
gönül	: gönül,insan duygularının merkezi	T	İ
her	: birer birer olarak,hepsi,tamamı	T	S
dem	: an	F	İ
bul-(b.imaduñ mı?)	: bir şeyi elde etmek,istenilen şeye kavuşmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
hem(h.-dem)	: -dak,-deş,-i bir	F	E
dem	: an,vakit	A	İ
iki	: biden sonra gelin sayı	T	S
cellâd(c.dan)	: cellad,katil	A	İ
gayrı	başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey gönül her an,yarın gözlerini düşünürsün;o iki celladdan başka bir arkadaş bulamadın mı ?

Klâsik şiirde göz ,kâtil, cellâd, zalim, cadı, büyücü, sayyâd, fitneci olarak zikredilir.Beyitte göz,cellâda benzetilmiştir.Âşık yalnızdır ve bu yalnızlığında ona sadece sevgilinin cellâda benzeyen gözü arkadaşlık etmektedir.Çünkü âşık her an sevgilinin gözlerini düşünmektedir.

Gözün yan bakışı(gamze) ile cellâd ilişkisi,Avnî'de de vardır:

Nedir ey gamze katl-i âma tâ bu rütbe ikdâmın
Saña vâcib mi olmak âlemde cellâd lazımsa

Avnî

C-Edebî Sanatlar

Göz ,cellâda benzetilmek suretiyle **teşbih** sanatı yapılmıştır. Ayrıca şair gönlüne seslenerek **tecrit** sanatı yapmıştır.

5. Beyit :

Kim itdi kâmetüñden kesb-i sâye hâkden özge
Kim aldı kâkülüñden bûy-ı lutfi bâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim(2 kez)	: hangi kişi	T	Zm
it-(i.di)	: etmek,eylemek,kılmak	T	F
kâmet(k.üñden)	: boy, boybos	A	İ
kesb(k.-i sâye)	: kazanç	A	İ
sâye	: gölge	F	İ
hâk(h.den)	: toprak	F	İ
özge	: başka	T	S
al-(a.di)	: bir şeyi bulunduğu yerden ayırıp ele geçirmek	T	F
kâkül(k.üñden)	: kâhkül,perçem,alın üzerinde kısa kesilmiş saçlar	F	İ
bûy(b.-ı lutf)	: koku	F	İ
lutf(l.ı)	: hoşluk,güzellik,iyilik	A	İ
bâd(b.dan)	: yel,rüzgâr	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Boyundan , topraktan başka kim gölge kazancı elde etti. Kakülünden lutf kokusunu ,rüzgârdan başka kim aldı.

Burada sevgilinin boyunun uzunluğunun ,toprağa gölge vermekten başka bir işe yaramadığını söylüyor.Bunun yanında, onun kakülünden de lutf kokusunu rüzgârdan başka kimsenin alamadığı söyleniyor.Âşık ve başkaları sevgilinin boyunu görmekten,saçının kokusunu duymaktan mahrumdur.Sevgilisi yanında değildir,yalnızdır.Sevgilinin saçının kokusundan sadece rüzgar ,boyunun uzunluğundan da toprak faydalanmış;başka kimse faydalanmamıştır.Yani sevgilinin güzelliği havaya ve toprağa gitmiş,kimseye faydalı olmamıştır.

C-Edebî Sanatlar

Kim itdi / kim aldı; kâmetüñden / kâkülüñden; kesb-i sâye / bûy-ı lutfi; hâkden / bâddan; özge / gayrı kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı bulunmaktadır. *Kâkül, kâmet, bûy-ı lutf* kelimeleri sevgili ile ilgili olduğundan **tenasüp** sanatı vardır.

6.Beyit :

**Gözünüñ zulm ile bîdâdı çokdur Hayretî gerçi
Lebinden görmedük ammâ sorarsañ dâddan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
göz(g.inüñ)	: göz	T	İ
zulm	: zulüm, haksızlık, eziyet	A	İ
ile	: birliktelik bildiren edat	T	E
bîdâd(b.ı)	: zalim	F	İ
çok(ç.dur)	: sayı, nicelik, değer bakımından büyük ve aşırı olan	T	S
gerçi	: her ne kadar, ise de	T	Zı
leb(l.inden)	: dudak	F	İ
gör-(g.medük)	: uğramak, görmek, çekmek	T	F
ammâ	: ama, fakat, lâkin	A	E
sor-(s.arsan)	: birine sormak, bilgi istemek	T	F
dâd(d.dan)	: adalet	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-A açıklama

Hayretî, her ne kadar gözümün zulm ile zalimi çoksa da, sorarsan dudağının ihsanından başka bir şey görmedik. (öpersen, dudağından taddan başka bir şey görmedik.)

Klâsik şiirde gözün fitneci, cellâd, zalim, katil, cadı vs. özellikleri dolayısıyla zikredilir. Bu sebeple zulmü ve zalimi çoktur. Dudaksa, cömertlik sözleri söyleme bakımından, ihsan dağıtııcıdır.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte zulm ile ihsan kelimeleri arasında anlam bakımından bir **tezat** görülmektedir. "Sormak" kelimesi de "soru sormak" ve "öpmek" anlamlarında **tevriyeli** kullanılmıştır. "Dad" kelimesi de "ihsan, iyilik, adalet, doğruluk" anlamlarından başka Türkçe "tad" kelimesini de çağrıştırdığı için **tevriyelidir**. "Leb-sorarsan-dâd" kelimelerinde **tenasüp**, "sorarsan" ve "dad" kelimelerinde **iham-ı tenasüp** vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	20	22	43	85
%	% 24	%26	%50	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	38	11	7	3	11	15	85
%	%45	%13	% 8	% 4	% 13	% 17	% 100

C-Cümle Türleri

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	2	4	2	2	8
%	% 82	% 18	% 36	% 36	% 28	% 100

D-Deyimler

yüz sürmek(2.beyit);başı taşa,taşı başa vurmak/işi başa iletmek(3.beyit).

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

feryâd/hem-zâd(1.beyit) ;bâd (2.beyit) ; Ferhâd (3.beyit) ; cellâd (4.beyit) ;bâd (5.beyit);dâd(6.beyit).

ZÂTÎ-1

Ö.1546

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Kimesne agzuma tamzurmadı şu yaşdan gayrı
Cihânda üstüme döner bulunmaz başdan gayrı
- 2 Revân oldukça sen cânâ hayâtum gidüben düşsem
Yüzüme su serper yok çeşm-i deryâ-pâşdan gayrı
- 3 Garâ 'ib bu ki tuş oldum n' ola âh eylesem cânâ
Kimesne buña sabr itmez demürden taşdan gayrı
- 4 Ayak sun destüme sâkî beni gayetde acıtdı
Kimesne gussadan dâd almadı 'ayyaşdan gayrı
- 5 Saña nakş eyleyüb bu vech ile nakşuñ bozan Zâtî
Degüldür hergiz ol nakşî güzel nakkâşdan gayrı

Zâtî, *Divân*, 1734. Gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Kimesne agzuma su tamzurmadı şu yaşdan gayrı
Cihânda üstüme döner bulunmaz başdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlamı	G.Dil	Tür
kimesne	: kişi	T	Zm
aguz(a.uma)	: ağız	T	İ
su	: su	T	İ
tamzur-(t.madı)	: damlatmak	T	F
şu	: biraz uzakya olan bir varlığı işaret için kullanılır	T	S
yaş(y.dan)	: gözyaşı	T	S
cihân(c.da)	: dünya, cihan	F	İ
üst(ü.üme)	: bir şeyin yukarı kısmının adı	T	İ
dön-(d.er)	: bir şey etrafında dolanmak	T	F
bulun-(b.maz)	: bir şeyi elde etmek	T	F
baş(b.dan)	: kafa, baş	T	İ
gayrı(2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ağzıma, şu yaşımdan başka kimse su damlatmadı; cihanda üstüme baştan başka döner bulunmaz.

Âşık âh edip inlemekte,göz yaşları dökmektedir.Bu haliyle ağzına gözyaşları girmektedir.Gözyaşlarından başka ağzına su damlatan kimse yoktur.Âşık,aşk derdiyle hasta olmuş yataklara düşmüştür.Bilindiği gibi ağır hastalar,su içemezler,ancak onların ağızlarına su damlatılabilir.Ayrıca,âşık aşk derdiyle öylesine sarhoş olmuştur ki,başı dönmemektedir.Âşığın kendi başından başka, üstünde dönen kimsesi de yoktur.Beyitte, âşık yalnızdır.

C-Edebî Sanatlar

Göz yaşlarından başka ağza su damlatanın olmaması,âşığın üstüne baştan başka bir dönenin olmaması ifadeleri ile yalnızlık mübâlağalı bir şekilde anlatılmıştır.

2.Beyit :

**Revân oldukça sen cânâ hayâtum gidüben düşsem
Yüzüme su serper yok çeşm-i deryâ-pâşdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlamı	G.Dil	Tür
revân	: akan,yürüten,giden	F	S
ol-(o. dukca)	: : yeni bir durum kazanmak	T	F
sen	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
cân(c.â)	: ruh,can	F	İ
hayât(h.um)	: yaşam	A	İ
git-(g.üben)	: hareket etmek,çıkmaq	T	F
düş-(d.sem)	: yere devrilmek	T	F
yüz(y.üme)	: yüz,çehre	T	İ
su	: su	T	İ
serp-(s.er)	: saçmak,dökmek	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
çeşm(ç.-i deryâ-pâş)	: göz	F	İ
deryâ(d.-pâş)	: deniz	F	İ
pâş(p.dan)	: serpen,saçan,dağıyan	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey sevgili,sen yürüdükçe, hayatım giderek(ölerek),düşsem;denizler gibi su saçan gözyaşından başka yüzüme su serper kimse yok.

Sevgili uzun ve düzgün boyu ile yürüdükçe, âşık perişan olur,ölür.Gözyaşları öylesine çoğalır ki,adeta bu gözyaşları yüze denizler gibi su saçar.Âşığın yüzüne,bu gözyaşlarından başka da su serpen kimse yoktur.

"Çeşm-i deryâ-pâş"ta,ölünün arkasından tutulan matemde akıtılan göz yaşları hatırlanmalıdır.

C-Edebî Sanatlar

Yüze,denizler gibi su saçan gözyaşı ifadesi ile âşığın gözyaşlarının çokluğu ve bu gözyaşlarından başka yüze su serpen birinin olmaması ile yalnızlık mübâlağalı bir şekilde anlatılmaktadır.Çeşm-i deryâ-pâş , su sermek ,revân olmak kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.Sevgili yerine cânâ(ey can)seslenişi kullanılarak açık istiare yapılmıştır.

3.Beyit :

Garâ'ib bu ki tuş oldum n'ola âh eylesem cânâ
Kimesne buña sabr itmez demürden taşdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlamı	G.Dil	Tür
garâ'ib	: garip,şaşılacak şey	A	S
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
ki	: ki	F	E
tuş	: yenmek,mağlup etmek	Fr.	İ
ol-(o.dum)	: yeni bir hal almak	T	F
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
eyle-(e.sem)	: etmek,kılmak	T	F
cân(c.â)	: ruh,can	F	İ
kimesne	: kişi	T	Zm
bu(b.ña)	: yakını işaret için kullanılır	T	Zm
sabr	: katlanma,tahammül	A	İ
it-(i.mez)	: eylemek,kılmak	T	F
demür(d.den)	: demir	T	İ
taş(t.dan)	: taş	T	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey sevgili,gariplikler benim tuş olmamdır;bu yüzden âh edip ağlasam şaşılır mı?Buna karşı demirden taştan başka kimse dayanmaz.

Âşık,sevgiliye karşı duyduğu sevgiye rağmen,onun ettiği eziyetler yüzünden yenik düşmüş ve o yüzden,âh edip inlemektedir.Âşığın,bir insan olarak elinden gelen

ancak ağlayıp inlemektir.Böyle bir eziyete,en sert maddeler olan taş ve demirden başka,kimse dayanamaz.

C-Edebî Sanatlar

Demir ve taş kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.Ayrıca âşîğin derdine demir ve taştan başka kimsenin sabr edememesi ile **mübâlağa** sanatı yapılmıştır.Sevgili yerine "canâ"seslenişi kullanılarak **açık istiare** yapılmıştır.

4. Beyit :

**Ayak sun destüme sâkî beni gayetde acıtdı
Kimesne gussadan dâd almadı 'ayyaşdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ayak	: kadeh.bardak	T	İ
sun-(s.)	: vermek	T	F
dest(d.üme)	: el	F	İ
sâkî	: içki sunan güzel	A	S
ben(b.i)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
gayet(g.de)	: çok,fazla	A	İ
acıt-(a.dı)	: acıtmak,üzmek	T	F
kimesne	: kişi	T	Zm
gussa(g.dan)	: dert	A	İ
dâd	: tat,lezzet	F	İ
al-(a.madı)	: ele geçirmek	T	F
'ayyaş	: sarhoş	A	A
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey sâkî,elime kadeh sun;ayyaştan başka kimsenin tat almadığı dert,beni çok üzdü.

Beyitte âşîğin muhatabı sâkî(içki sunan güzel)dir.Sâkînin sunduğu kadeh ve içindeki şarap âşîği en son acıtmış,gamlandırmıştır.Bu içki kadehinden ayyaş(çok içki içen)dan başka bir kimse kederden başka ihsan,görmemiştir.Âşık içtiği içkiye rağmen keder ve gam içindedir.

C-Edebî Sanatlar

Sâkî,ayyaş,dest,ayak kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Ayak ve dest (el) kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

5. Beyit :

Saîa nakş eyleyüb bu vech ile nakşuñ bozan Zâtî
Degüldür hergiz ol nakşî güzel nakkâşdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
nakş	: nakış,işleme,resim	A	İ
eyle-(e.üb)	: etmek,kılmak	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
vech	: sebep,münasebet; tarz,üslup;vasıta	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
nakş(n.un)	: resim	A	İ
boz-(b.an)	: bir şeyin düzenini karıştırmak	T	F
degül(d.dür)	: olumsuzluk edatı	T	E
hergiz	: asla,katiyyen	F	Zr
ol	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
nakş(n.ı)	: resim	A	İ
güzel	: iyi,hoş	T	S
nakkâş(n.dan)	: resim çizen	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Senin tasvir etme gayretine düşerek nakşını bozan Zâtî, o nakşî güzel nakkâşdan daha güzel resim çizemez.

Sevgilinin bir minyatürü(nakşî) yapılmıştır ve bu çok güzel bir resimdir.Zatî,minyatürü çizilen sevgiliyi,bir de sözle tasvir etmeye kalkışmakta,fakat o resim sanatında usta olan minyatürçünün resmi karşısında âciz kalmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Sevgilinin,güzel nakış yapan nakkâşın bile nakşını bozacak kadar güzel olması ile **mübâlağa** sanatı yapılmıştır.Ayrıca nakş,nakkaş,güzel arasında **tenasüp** sanatı,nakkaş ve nakş kelimeleri arasındaysa **istikak** sanatı bulunmaktadır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	18	10	41	69
%	%26	%14	%59	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	25	9	9	2	16	8	69
%	%36	% 13	% 13	% 3	% 23	% 12	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	9	1	4	5	1	10
%	% 90	% 10	%40	% 50	%10	% 100

D-Deyimler

üste dönmek(1.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

yaş/baş(1.beyit);paş(2.beyit);taş(3.beyit);'ayyaş(4.beyit);nakkaş(5.beyit).

ZÂTÎ-2

Ö. 1546

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fâilün/fa'lun)

- 1 Âhumuñ meskeni yok sakf-ı semâdan gayrı
Yaşumuñ menzili yok taht-ı serâdan gayrı
- 2 Künc-i gamda şu kadar bî-kes ü bîmâram kim
Kimse açmaz kapımı bâd-ı sabâdan gayrı
- 3 Derd ile aglayuben âh idelüm kim yaramaz
Tşk bîmârına bu âb u havâdan gayrı
- 4 Gördi kim cân virürem sinüme sögdi vâfir
Ölmişe pes ne revân ola du'âdan gayrı
- 5 Ey tabîbüm dil ü cân vasluñuñ ölümlüsidür
Ne taleb eyleye bîmâr devâdan gayrı
- 6 Hey nice ser-keş olur gerdenüñ ey serv-i sihî
Kimse kol tolayamaz aña ridâdan gayrı
- 7 Zâtî bir hâldedür kim dehenüñ fikri ile
Kimse vâkıf degül ol sırra Hudâ'dan gayrı

Zâtî ,Divân, 1732.gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

**Âhumuñ meskeni yok sakf-ı semâdan gayrı
Yaşumuñ menzili yok taht-ı serâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mesken(m.i)	: oturulacak yer,hane	A	İ
yok (2 kez)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
sakf(s.-ı semâ)	: çatı	A	İ
semâ(s.dan)	: gökyüzü	A	İ
yaş(y.umun)	: gözyaşı	T	S

menzil(m.i)	: konak yeri,mesafe	A	İ
taht(t.-ı serâ)	: alt	A	İ
serâ(s.dan)	: toprak	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Âhımın gökyüzü çatısından başka meskeni yoktur;göz yaşımın toprak altından başka bir menzili yoktur.

Âşık aşk derdiyle âh edip,göz yaşları akıtmaktadır.Âşığın ettiği âhların dumanı kıvrıla kıvrıla gökyüzüne çıkmaktadır.Gözyaşları da yere,yani toprağa düşmektedir.Âşık,gözyaşları ile gökyüzünü mesken,gözyaşları ile de toprağı menzil tutmuştur.

C-Edebî Sanatlar

Âhumuñ/yaşumuñ,meskeni yok/menzili yok,sakf-ı semâ/taht-ı serâ ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır.Sakf-ı semâ ile taht-ı serâ arasında tezat sanatı vardır.

2.Beyit :

**Künc-i gamda şu kadar bî-kes ü bîmâram kim
Kimse açmaz kapımı bâd-ı sabâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
künc(k.-i gam)	: köşe,bucak	F	İ
gam(g.da)	: keder,tasa,dert	A	İ
şu	: biraz uzak olamı işaret eder	T	S
kadar	: miktarında,ölçüsünde	A	E
bî(b.-kes)	: -sız,-maz	F	E
kes	: kimse,kişi	F	İ
bîmâr(b.am)	: hasta	F	S
kim	: ki,eski ilgi zamiri	T	Zm
kimse	: kişi	T	Zm
aç-(a.maz)	: bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak	T	F
kapu(k.mı)	: kapı	T	İ
bâd(b.sabâ)	: rüzgâr	F	İ
sabâ(s.dan)	: gündeğusundan hafif olarak esen rüzgar	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gam köşesinde o kadar yalnız ve hastayım ki,kapımı saba rüzgarından başka kimse açmaz.

Âşık,çektığı aşk derdi ile yalnız ve hastadır,bulunduğu yer gam köşesidir.Âşık bu kadar hasta ve gamlı olduğu halde kapısını sabâ rüzgarından başka kimse açmaz,yalnızdır.Fuzûlî ve Necatî'de de,yalnızlık/bad-ı sabâ ilişkisi şöyle anlatılmaktadır:

Beni ağlan beni kim üstime gelmez öliceğ
Bir avuc toprağ atar bad-ı sabâdan gayrı

Necatî,2.beyit

Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bad-ı sabâdan gayrı

Fuzûlî,5.beyit

C-Edebî Sanatlar

Âşğın kapısını sabâ rüzgarından başka kimsenin açmaması **mübâlağa** sanatı yapılmıştır.Künc-i gam,bî-kes,bîmâr kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

3.Beyit :

Derd ile ağlayuben âh idelüm kim yaramaz
'Işk bîmârına bu âb u hevâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
derd	: gam,keder,tasa	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
ağla-(a.yuben)	: gözyaşı dökmek	T	F
it-(i.elüm)	: eylemek,kılmak	T	F
kim	: eski ilgi zamiri ki	T	Zm
yara-(y.maz)	: iyi gelmek	T	F
'ışk	: aşk,sevgi	A	İ
bîmâr(b.ına)	: hasta	F	S
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
âb	: su	F	İ
hevâ(h.dan)	: hava	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Derd ile ağlayıp,âh edelim ki,aşk hastasına bu hava ve sudan başka bir şey yaramaz.

Âşık,dert ile ağladığında,gözlerinden yaş akacak ve âh ettiği zaman ağzından nefes(hava)çıkacaktır.Âşığı ferahlatacak olan bu su ve havadır.Dertli birisinin ağladığında ferahladığı,psikolojik bir gerçektir.

C-Edebî Sanatlar

'İşk,bîmâr,derd,ağlamak,âh keliimleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Ayrıca hava ve su arasında da **tenasüp** sanatı bulunmaktadır."*Ağlayuben/âb;âh/hava*" kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

Gör-di kim cân virürem sinüme sög-di vâfir
Ölmüşe pes ne revân ola du'âdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gör-(g.di)	: göz ile seçmek	T	F
kim	: ki	T	Zm
cân	: can,ruh	F	İ
vir-(v.ürem)	: ulaştırmak	T	F
sin-(s.üme)	: mezar	A	İ
sög-(s.di)	: küfretmek	T	F
vâfir	: çok,bol	A	S
öl-(ö.mişe)	: yaşamaz olmak,vefat etmek	T	F
pes	: geri,sonra	F	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
revân	: akan,giden	F	S
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
du'â(d.dan)	: Allah'a yalvarma,niyaz	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Can verdiğimi gördüğünde,mezarıma çok sövdü.Ölmüşe duadan başka ne yollarır .

Âşık burada,mezarına du'â yerine söverek yaklaşıp çatmaktadır.Her kim olursa olsun ölmüşe,arkasından du'â yollanması gerektiği belirtilmektedir.Burada "Ölülerinizi hayırla yad ediniz."hadîs-i şerîfi hatırlanmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Sin,ölmüş,du'â kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır."Ölülerinizi hayırla yad ediniz."hadîs-i şerîfine **telmihte** bulunmaktadır.

5.Beyit :

**Ey tabîbüm dil ü cân vasluñuñ ölümlüsidür,
Ne taleb eyleye bîmâr devâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tabîb(t.üm)	: hekim,doktor	A	İ
dil	: gönül	F	İ
cân	: can,ruh	F	İ
vasl(v.ñuñ)	: kavuşma	A	İ
öl-(ö.ümlüsidür)	: vefat etmek	T	F
ne	: hangi şey	T	Zm
taleb	: istek,arzu	A	İ
eyle-(e.e)	: etmek,kılmak	T	F
bîmâr	: hasta	F	S
devâ(d.dan)	: iyileşme,şifa bulma	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey tabîbim,hasta iyileşmekten başka ne ister,dil ve gönül sana kavuşmak için ölümü göze alır.

Âşığın tabîbi sevgilidir.Âşık hastadır.Hasta olan nasıl iyileşmek isterse,âşık da iyileşmeyi istemektedir.Ancak âşığın iyileşmesi,sevgiliye kavuşma uğruna ölmesine bağlıdır.Şair,bu beyitte,sevgiliye kavuşma uğruna ölümü idealize etme anlayışını dile getirmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Tabîb,bîmâr,ölüm,devâ kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

6.Beyit :

**Hey nice ser-keş olur gerdenüñ ey serv-i sihî
Kimse kol tolayamaz aña ridâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nice	: nasıl,ne türlü,	T	Zr
ser(s.-keş)	: baş,kafa	F	İ
keş	: başı çeken	F	S
öl-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
gerden(g.üñ)	: boyun	F	İ

serv(s.-i sihî)	: selvi, servi	F	İ
sehî	: düz, doğru, fidan gibi boy	F	İ
kimse	: kişi	T	Zm
kol	: kol	T	İ
tola-(t.yamaz)	: etrafımı sarmak	T	F
a(a.ña)	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
ridâ(r.dan)	: hırka	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey servi boylu, o boynum nasıl dik başlı olur; ona hırkadan başka kimse kol dolayamaz.

Selvi boylu sevgilinin boynu dik, mağrur, baş çeker ve inatçıdır. Bu yüzden ona sevgilinin giydiği hırkadan başka kimse kolunu dolayamamakta, kucaklayamamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Serv-i sehî'de sevgilinin boyu kastedilmiştir ve **açık istiare** yapılmıştır. "Kol tolamak" ise kucaklamak anlamında kullanılmış olup **mürsel mecaz** (sebebiyet-müsebbebiyet) sanatı yapılmıştır.

7. Beyit :

**Zâtî bir hâldedür kim dehenüñ fikri ile
Kimse vâkıf degül ol sırra Huda'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bir	: kuvvetlendirme sıfatı	T	S
hâl(h.dedür)	: durum	A	İ
kim	: ki, eski ilgi zamiri ki	T	Zm
dehen(d.üñ)	: ağız	F	İ
fıkr(f.i)	: düşünce	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
kimse	: kişi	T	Zm
vâkıf	: bir şeyi elde eden	A	S
degil	: olumsuzluk edatı	T	E
ol	: o, işaret sıfatı	T	S
sırr(s.a)	: gizli olan şey, sır	A	İ
Hudâ(H.dan)	: Allah, Tanrı	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Zâtî,ağzın düşünerek öyle bir duruma düşmüştür ki,Huda'dan başka hiç kimse o sırta vâkıf değildir.

Âşık(şâir),sevgilinin dudağının düşünerek kendinden geçmiştir.Sevgilinin dudağı,küçüktür,yoktur,bir sırdır.Fena fi'llah'a delalet eder.Bu yüzden bu sırrı Allah'tan başka kimse bilmez.

C-Edebî Sanatlar

Dehen,sırr,Hudâ kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	31	19	35	85
%	% 36	% 23	% 41	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	34	13	10	1	15	12	85
%	% 40	% 15	% 12	%1	% 18	%14	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	8	3	2	6	3	11
%	% 73	% 27	% 18	%55	%27	%100

D-Deyimler

can vermek(4.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

semâ /serâ (1.beyit) ; sabâ (2.beyit) ; havâ (3.beyit);du'â(4.beyit);devâ(5.beyit); ridâ(6.beyit);Huda(7.beyit)

ZÂTÎ-3

Ö.1546

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Acımaz kimse baña eşk-i terümden gayrı
Aglamaz kimse beni dîdelerümden gayrı
- 2 Su sıkar penbe ile agzına ben bîmârun
Görmedüm dîde-i sâhib -nazarumdan gayrı
- 3 Âh kim kimse bulunmadı görüb inledüğüm
Âh ider nâle-i gerdûn-güzerümden gayrı
- 4 Subhumuñ mısırını şâm eyler anuñ da dütünü
Hem-demüm yok benüm âh-ı seherümden gayrı
- 5 Cân virür oklaruñuñ zahmine ey kaşı kemân
Kanı çok başlu kimesne cigerümden gayrı
- 6 Pây-mâl eyledi devrân beni lutf it elüm al
Başa varmaz bir işüm derd-i serümden gayrı
- 7 Şefkat eyle götürüb yüzümi geldüm kapuña
Tuhfe yok hazretüñe rûy-ı zerümden gayrı
- 8 Tapdugum Tañrı hakıyçün bu gönül deyrinde
Kimse yok sen sanem-i sîm-berümden gayrı
- 9 Zâtîyâ pâyna ol cevherüñ îsâr idecek
Dahi nem var sirişk-i güherümden gayrı

Zâtî, *Divân*, 1733. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

**Acımaz kimse baña eşk-i terümden gayrı
Aglamaz kimse baña dîdelerümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
acı-(a.maz)	: üzüntü duymak,üzülmek	T	F
kimse(2 kez)	: kişi	T	Zm
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
eşk(e.-i ter)	: gözyaşı	F	İ
ter(t.ümden)	: ıslak	F	S
agla-(a.maz)	: gözyaşı dökmek	T	F
ben(b.i)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
dide(d.lerümden)	: göz	F	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bana taze gözyaşından başka kimse acımaz,gözlerimden başka kimse bana ağlamaz.

Âşık gam derdiyle acı çekmektedir.Ona ıslak gözyaşlarından başka bir acıyan,gözlerinden başka ağlayan bir kimse yoktur.Âşık yalnızdır;"Kendi halime kendim ağlarım."demektedir.

"Ağlamaz kimse beni dîdelarimden gayrı"mısra'ındaki "beni" bana anlamındadır.Şair birinci mısradaki bana kullanırken ,ikinci mısradaki beni'yi kullanmıştır."Beni" kullanımı ile meful hatası yapmıştır.Ancak hem "bana" hem de "beni"kullanımlarını bana anlamında bir beyit içinde kullanma ustalığını göstermiştir.

C-Edebî Sanatlar

Acımaz/aglamaz,kimse bana/kimse beni,eşk-i ter/dide kelimeleri ile leff ü neşr sanatı yapılmıştır.*Eşk-i ter,dide,aglamak* kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.

2.Beyit :

**Su sıkar penbe ile agzına ben bîmârün
Görmedüm dide-i sâhib-nazarumdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
su	: su	T	İ
sık-(s.ar)	: basınçla bastırarak akıtmak	T	F
penbe	: pamuk	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
agız(a.a)	: ağız	T	İ

ben	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bîmâr(b.in)	: hasta	F	S
gör-(g.medüm)	: göz ile seçmek	T	F
dîde(d.-i sâhib)	: göz	F	İ
sâhib(s.-nazar)	: bir vasfı olan,sahip	A	S
nazar(n.umdan)	: düşünce	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ben hastanın , ağzına tecrübesi kuvvetli olan gözlerimden başka pamukla su sıkarak görmedim.

Beyit birinci beytin devamı şeklindedir.Âşık(şair) aşk derdiyle hasta olmuştur.Hasta olan su içemez,su ağza pamukla damlatılır.Âşık o derece yalnızdır ki gözyaşlarından başka,ona su veren yoktur."Sâhib-nazar";dünyâyı beş duygusu dışında,gönül gözüyle de idrak eden kişidir.Şair,gözüne,görme duygusundan dolayı,böyle bir özellik izafe etmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Göz yaşlarının küçük taneler halinde gözlerden akmasını şair,hasta olanın ağzına pamukla su sıkmasına benzeterek **teşbih-i belîğ** sanatı yapmıştır.Gözyaşlarının ağza su sıkması ile gözyaşı **teşhis** edilmiştir.*Bîmâr,penbe ile su sıkmak* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Gözlerden başka su verenin olmaması ile **mübâlağa** sanatı yapılmıştır."*Dîde-i sahip-nazar*"da **izafet-i teşbihîyye** vardır.

3.Beyit :

Âh kim kimse bulunmadı görüb inledüğüm
Âh ider nâle-i gerdûn-güzerümden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim	: ki,eski ilgi zamiri ki	T	Zm
kimse	: kişi,rastgele biri	T	Zm
bul-(b.inmadı)	: bir şey elde etmek	T	F
gör-(g.üp)	: göz ile seçmek	T	F
inle-(i.düğüm)	: ah edip sızlanmak	T	F
it-(i.er)	: eylemek,kılmak	T	F
nâle(n.-i gerdûn)	: inleme,sızlama	F	İ
gerdûn(g.-güzer)	: dönücü,dönen	F	S
güzer(g.ümden)	: geçme,geçiş	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Âh ki , inlediğimi görüp,dönen dünyanın iniltisinden başka bana âh ederek acıyan kimse bulunmadı.

Eski inanışa göre,dünya sabittir ve gökyüzü onun etrafında döner.Şair,bu dönme esnasında,gökyüzünün tıpkı su dolabı gibi bir gıcirtı çıkardığını farzetmekte ve bunu iniltiye benzetmektedir.Âşığın dert ile inlemesine ortak olan,bu inlemedir.

C-Edebî Sanatlar

Göğün çıkardığı farzedilen gıcirtının sebebi,âşığa dert ortaklığı gibi güzel bir sebebe bağlandığı için,hüsn-i ta'lîl sanatı yapılmıştır.

4. Beyit :

**Subhunuñ mısırını şâm eyler anuñ da dütünü
Hem-demüm yok benüm âh-ı seherümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
subh(s.umun)	: sabah	A	İ
mısır(m.inı)	: ülke	A	İ
şâm	: akşam	F	İ
eyle-(e.r)	: etmek,yapmak	T	F
a(a.nuñ)	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
dütün(d.i)	: duman	T	İ
hem(h.-dem)	: -dak,-deş,-i bir	F	E
dem(d.üm)	: dost,arkadaş	F	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
ben(b.üm)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
âh(â.-ı seher)	: ah,yazık	M	Ü
seher(s.ümden)	: seher,sabah	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Benim sabah ülkemi akşam eden seher vakti âhımın dumanından başka bir arkadaşım yoktur.

Âşık gönlünü ülke olarak düşünmüştür.Aşk derdiyle çekilen âhın dumanı âşığın sabah ülkesi (gönlü)ni akşam etmektedir.Âh dumanlıdır.Âşığın seher vakti ettiği dumanlı âhtan başka arkadaşı yoktur,yalnızdır,fakat âhın dumanı da âşığın gündüzünü akşama çevirmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Subh ve *şam* kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır.Şam,dütün,âh kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

5.Beyit :

**Cân virür oklaruñuñ zahmine ey kaşı kemân
Kanı çok başlu kimesne cigerümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cân	: can,ruh	F	İ
vir-(v.ür)	: herhangi bir şeyi birine iletmek	T	F
ok(o.laruñuñ)	: ok	T	İ
zahm(z.ine)	: yara	F	İ
kaş(k.1)	: kaş	T	İ
keman	: kavis	F	İ
kanı	: hani	T	E
çok	: fazla,miktarca çokluk	T	S
baş(b.lu)	: kafa	T	İ
kimesne	: kişi	T	Zm
ciger(c.ümden)	: ciger,bağır	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey kaşı keman,oklarının yarasıyla cigerimden başka can veren,çok başlı kimse hani?

Şairin"Ey kaşı keman"diye seslendiği sevgilisidir.Sevgilinin kaşı şekil yönünden yay'a benzemektedir.Sevgilinin yan bakışları da birer oktur ve âşığı yaralamaktadır.Âşık bu bakış oklarına can vermektedir.Sevgilinin her okuna can verecek ve hala canlı kalarak onu sevecek,âşıktan başka çok başı olan birisi yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Sevgili yerine **açık istiare** ile *ey kaşı keman* denilmiştir.Sevgilinin bakışları oka benzetilerek **teşbih** sanatı yapılmıştır."Oklarının yarasıyla cigerimden başka hani can veren kimse?" denerek **istifham** sanatı yapılmıştır.

6. Beyit :

**Pây-mâl eyledi devrân beni lutf it elüm al
Başa varmaz bir işüm derd-i serümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
pây-mâl	: ayak	F	İ
mâl	: süren,sürülen	F	S
eyle-(e.di)	: etmek,kılmak	T	F
devrân	: zaman	A	İ
ben(b.i)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
lutf	: ihsan,bağış	A	İ
it-(i.)	: eylemek,yapmak	T	F
el(e.üm)	: el	T	İ
al-(a.)	: ele geçirmek,kaldırmak	T	F
baş(b.a)	: kafa	T	İ
var-(v.maz)	: ulaşmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
iş(i.üm)	: iş	T	İ
derd(d.-i ser)	: tasa,gam,keder	F	İ
ser(s.ümden)	: baş,kafa	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Elimi al , lutf et.Zaman beni ayaklar altına aldı, dertli başımdan başka ,bu işle uğraşıp başarıyla sona erdirecek kimsem yok.

Zaman ,âşığı ayakları altına almıştır.Ayrıca âşığın dertli başından başka başına varan bir işi yoktur.Âşığın"Elim al,lutf it"dediği,önceki beyitlerle bağlantı kurduğumuzda sevgilidir.

C-Edebî Sanatlar

"Derd-i ser"in başa varmasıyla teşhis sanatı yapılmıştır.

7. Beyit :

**Şefkat eyle götürüb yüzümi geldüm kapuña
Tuhfe yok hazretüñe rûy-ı zerümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
şefkat	: acıyarak ve esirgeyerek sevme	A	İ
eyle-(e.)	: etmek,kılmak	T	F
götür-(g.üp)	: taşımak,ulaştırmak	T	F
yüz(y.ümi)	: yüz,çehre	T	İ
gel-(g.düm)	: bir yere hareket etmek,gitmek	T	F

kapu(k.ñā)	: kapı	T	İ
tuhfe	: hediye	A	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
hazret(h.üñe)	: kat, huzur	A	İ
rûy(r.-ı zer)	: yüz	F	İ
zer(z.ümden)	: sarı	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Yüzümü götürüp, (gıururu ve utanma duygusunu bir yana bırakıp) kapına geldim. Senin katına sapsarı olmuş yüzümden başka bir hediye getiremedim; bana şefkat eyle!

Çektiği aşk derdi ile âşığın yüzü altın gibi sapsarı olmuştur. Âşık sevgilinin huzuruna giderken, sadece, hediye olarak altın gibi sapsarı olmuş yüzünü götürebilmektedir; maddî değeri olan başka bir şey götürememektedir. Eskiden kalma bir gelenek olarak, sevilen veya saygı duyulan birisinin huzûruna giderken hediye götürme geleneği, hala devam etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Âşığın yüzü altına **teşbih** edilmiştir. "Kapu" ile sevgilinin evi kastedildiğinden **mürsel mecaz** (cüz'iyet-külliyet) vardır.

8. Beyit :

**Tapdugum Tañrı hakıyçün bu gönül deyrinde
Kimse yok sen sanem-i sîm-berümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tap-(t.dugum)	: kulluk etmek	T	F
Tañrı	: Allah, Huda	T	İ
hak(h.ı)	: adalet; kazanç; uygunluk; pay	A	İ
içün	: gayesiyle, maksadıyla	T	E
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
gönül	: kalbin manevî yönü	T	İ
deyr(d.inde)	: kilise	A	İ
kimse	: kişi	T	Zm
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
sen	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
sanem(s.-i sîm-ber)	: put gibi olan güzel	A	İ
sîm(s.-ber)	: gümüş	F	İ
ber(b.ümden)	: göğüs, sine	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Taptığım Tanrı hakkı için, bu gönül kilisesinde, sen gümüş göğüslü putumdan başka bir kimse yok.

Âşık gönlünü kilise olarak düşünmüş ve gönlünde göğsü gümüş renkli sevgiliden başka kimse bulamamıştır. Klâsik şürde, ideal kadın güzelliğini ifade etmek için hıristiyanların ve putperest kavimlerin ibadethanelerinde bulunan heykel (sanem, büt, put) kullanılırdı. Şair, Allah'tan başka birini sevmeyi adeta bir küfürmüş gibi görüp, gönlünü kiliseye, sevgilisini de, kiliselerdeki heykellere benzetmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Âşığın gönlü kiliseye ,sevgili heykel(put)e **teşbih** edilmiştir.

9. Beyit :

**Zâtîyâ pâyına ol cevherüñ isâr idecek
Dahi nem var sirişk-i güherümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
pây(p.ma)	: ayak	F	İ
ol	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
cevher(c.üñ)	: değerli taş	A	İ
isâr	: saçmak	A	İ
it-(i.ecek)	: eylemek, kılmak	T	F
dahi	: -de/-de ,ile	T	E
nem	: neyim	T	Zm
var	: bulunan, mevcut olan	T	F
sirişk(s.-i güher)	: gözyaşı	F	İ
güher(g.ümden)	: inci	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey Zâtî , o cevher gibi kıymetli sevgilinin ayağına saçmak için gözyaşı cevherimden başka daha neyim var ki.

Sevgili karşısında çaresiz kalan aşık, çok değer verdiği sevgilisi için, ancak gözyaşlarından oluşan inci taneleri saçabilecektir. Şairin, 7. beyitte, sevgilinin huzûruna, hediye olarak, ancak altın gibi sararmış yüzünü götürebiliyordu. Bu beyitte ise, âşık gene çaresizdir ve, sevgilinin ayaklarına ancak gözyaşı incileri saçabilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Sirişk-i güher,cevher kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Aşığın gözyaşları *cevhere teşbih* edilmiştir.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	25	26	57	108
%	% 23	% 24	% 53	%100

B-Kelimelerin Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	48	9	14	-	23	14	108
%	% 45	% 8	% 13	% 0	% 21	% 13	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	7	5	2	8	2	12
%	% 58	% 42	% 17	% 66	% 17	% 100

D-Deyimler

can vermek(5.beyit); el almak,başa varmak(6.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

ter / dîdeler (1.beyit) ; nazar (2.beyit) ; güzer (3.beyit) ; seher (4.beyit);ciger (5.beyit);ser(6.beyit);zer(7.beyit);sîm-ber(8.beyit);güher(9.beyit).

FUZÛLÎ -1

Ö.1555-56

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
(Fa'ilâtün) (fa'ilün)

- 1 Yâr kılmazsa maña cevır ü cefâdan gayrı
Men aña eylemezem mihr ü vefâdan gayrı
- 2 Ey diyen gayre gönül verme kanı mende gönül
Ser -i zülfünde olan bahtı karadan gayrı
- 3 Kıldı Mecnûn kimi çohlar heves-i ışk velî
Döymedi derde men-i bî-ser ü pâdan gayrı
- 4 Müşg-i Çîn zülfün ile eylese da'vî ne aceb
Ne olur yüzü kara kulda hatâdan gayrı
- 5 Lebüne Çeşme-i Hayvân dimezem kim lebünüñ
Var miñ câna değer feyzi bekâdan gayrı
- 6 Hiç kim bilmedi tahkîk ile ağzuñ sırrın
Sırr-ı gaybı ne bilür kimse Hudâ ' dan gayrı
- 7 Ey Fuzûlî bize takdîr gam etmiş rûzî
Kılalum sabr nedür çâre rızâdan gayrı

Fuzûlî, *Dîvân*, 271. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

**Yâr kılmazsa maña cevır ü cefâdan gayrı
Men aña eylemezem mihr ü vefâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yâr	: sevgili	F	İ
kıl-(k.mazsa)	: etmek, eylemek, yapmak	T	F
men(m.a)	: ben, birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
cevır	: eziyet, sıkıntı	A	İ

cefâ(c.dan)	: eziyet,sıkıntı	A	İ
men	: ben,birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
a(a.na)	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
eyle-(e.mezem)	: etmek,yapmak,kılmak	T	F
mihr	: güneş,sevgi	F	İ
vefâ(v.dan)	: sevgi.bağlılık	A	İ
gayn(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Yâr bana cevri ve cefâdan başka bir şey kılmazsa, ben de ona sevgi ve vefâdan başka bir şey göstermem.

Beyitte, yâr bana daima cevri ü cefâ kılsa, ben de ona mihr ü vefâ gösteririm,cevri ü cefâ kılmazsa ben de mihr ü vefâ göstermem denilmiş ve âşığın mihr ü vefâ göstermesi ,sevgilinin cevri ü cefâ göstermesi şartına bağlanmıştır.Anlaşılacağı üzere âşık klâsik şiirde her zaman görüldüğü gibi,sevgilinin cevri ve cefâsını istemektedir.

Fuzûlî,sevgiliden gelecek olan cevri ü cefâyı,büyük bir iştiaqla istediğini,şu beyitinde de dile getirir.

Cefâ vü cevri ile mu'tadem anlarsız n'olur hâlim
Cefâsına had ü cevrine pâyân olmasın ya Rab

Fuzûlî,30 /5

C-Edebî Sanatlar

Cevri ü cefâ ile mihr ü vefâ arasında bir tezat sanatı görülmektedir

2. Beyit :

**Ey diyen gayre gönül verme kanı mende gönül
Ser-i zülfünde olan bahtı karadan gayri**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
di-(d.yen)	: söylemek,söz söylemek	T	F
gayr(g.e)	: başka,başkası	A	S
gönül(2 kez)	: kalbin manevî yönü,insan duygularının merkezi	T	İ
vir-(v.me)	: herhangi birşeyi birine iletme,ulaştırmak	T	F
kanı	: nerede,nerededir?,üstelik	T	E
men(m.de)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
ser(s.-i zülf)	: baş,kafa	F	İ

zülfl(z.üñden)	: saç	F	İ
ol-(o.an)	: yeni bir durum kazanmak, meydana gelmek	T	F
baht(b.1)	: kader, talih	A	İ
kara(k.dan)	: siyah	T	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey başkasına gönül verme diyen ,senin zülfünün ucunda olan bahtı karadan başka bende gönül var mı ?

Beyitte gayra gönül verme diyen sevgilidir.Âşığın gönlü klâsik şiirde her zaman görüldüğü gibi ,sevgilinin saçlarının ucundadır.Saç ,karadır, çokluğundan dolayı kesrettir. Âşığın bahtının kara olmasının sebebi de , sevgilinin kara saçının ucunda olmasındandır.Şair beyitte, senin zülfünün ucunda olan bahtı karadan başka bende gönül var mı diyerek , kazaya rıza göstermektedir.Baht,Tanrı'nın insan için önceden belirlediği kaderdir.Kuran-ı Kerimde "O gün gelince Allah'ın onayı olmadan kimse konuşamaz.İşte o kimselerin kimi bahtlıdır,kimi de bahtsız."(Hud sûresi 105.ayet)Beyitte de şair kendisini bahtsız,kara bahtlı olarak düşünmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Kara baht ile zülfl(saç) arasında tenasüp sanatı yapılmıştır.

3. Beyit :

**Kıldı Mecnûn kimi çohlar heves-i işk velî
Döymedi derde men-i bî-ser ü pâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kıl-(k. dı)	: etmek, eylemek, yapmak	T	F
Mecnûn	: Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı, deli	A	İ
kim(k.i)	: hangi kişi, her kim, rastgele biri	T	Zm
çoh(ç.lar)	: büyük, fazla, aşırı bol	T	S
heves(h.-i işk)	: istek, arzu	A	İ
velî	: lakin, ama, fakat	F	E
döy-(d. medi)	: tahammül etmek	T	F
derd(d.e)	: sıkıntı, dert	F	İ
men(m.-i bî-ser)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bî	: -sız, -maz	F	E
ser	: baş	F	İ
pâ(p.dan)	: ayak	A	E
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Çok kimse,Mecmun gibi aşka heves ettiler;lâkin ben başsız ayaksız(âciz,zebûn,düzensiz,âvâre)den başka hiç kimse aşk derdine tahammül edemedi.

Beyitte, başsız ayaksız olan benden başka, hiç kimse derde doymadı diyerek,aşık kendisini sevgilide yok ettiğini belirtmektedir. "Bî-ser ü pâ" ,âciz ve zebûn anlamlarına da gelmektedir.Âşık,zebûn ve âciz olduğu halde aşk derdine,ızdırabına dayanıyor.Aşk derdine katlanmak çok zor, hatta imkansızdır.Kişi,aşk derdine ancak, kendisini yok ettikten sonra katlanabilir.Bu yüzden,beyitte âşık bu derde katlanmak için kendisini yok etmiştir.

"Bî-ser ü pâ"deyimini,Lutfi şöyle kullanır:

Kaddüne benüm gibi havadar durur âb
Kim serv ayağına düşer bî-ser ü bî- pâ

Lutfi,¹

Şair,kendisinin Mecnûn ve diğer âşıklardan üstün olduğunu söylüyor ve benzeri bir ifadeyi şu beyitinde de tekrar ediyor.

Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti' dâdı var
Âşık-ı sâdik menem Menûn' un ancak adı var

Fuzûlî,75 /1

C-Edebî Sanatlar

Beyitte şair, "*men-i bî-ser ü pâ*" , başsız ayaksız olan benden başkası bu derde dayanamadı diyerek ,mübağla sanatı yapmıştır.Ayrıca beyitte ,Mecnûn ' a **telmih** vardır.

4.Beyit :

Müşg-i Çîn zülfüñ ile eylese da'vî ne aceb
Ne olur yüzü kara kulda hatâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
müşg(m.-i Çîn)	: misk,koku	F	İ
Çîn	: Çin ülkesi	F	İ

¹ Cemil Çiftçi,*Maktul Şairler*,s.91

zülfi(z.üñ)	: saç	F	İ
ile	: birliktelik anlamı verir	T	E
eyle-(e.se)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
da'vi	: dava,iddia	A	İ
ne(2 kez)	: hangi şey,hangi,nasıl	T	Zm
aceb	: acaba,hayret,şaşılacak şey	A	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	F
yüz(y.ü)	: yüz	T	İ
kara	: siyah	T	S
kul(k.da)	: Allah'a göre insan,köle	T	İ
hatâ(h.dan)	: hata,yanlış	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Çin'de yetişen misk,senin zülfün ile yarış davasına kalkışsa şaşılır mı;yüzü kara olan kulda,hatâdan başka ne bulunur.

Müşg-i Çin,siyahlığı ve kokusu ile zülfe benzetilir. Burada miskin,sevgilinin miski ile güzellik da'va etmesinin hata olduğu söyleniyor.Hata,yanlış davranış,yanlış demektir.Çin miski siyahtır,sevgilinin zülfü de siyahtır.Hata,Hitay;miskin üretildiği yerdir.Misk,Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın karnı derisi altındaki bir bezden çıkarılan , güzel kokulu bir maddedir. Saç kokusu ve rengi sebebiyle misk olarak vasıflandırılır.¹

Hita/Hata/Hitay ile müşk/misk ve çin ilişkisi,renk(siyahlık) ve koku açısından,pek çok şair tarafından kullanılmıştır:

Çin-i zülfün miske beñzetdüm hatâsın bilmedüm
Gey perîşan söyledüm bu yüz karasın bilmedüm

Ahmed Paşa,191/1

Müşk-i Hıtâ disem saçına benden incinür
Baht-ı siyâhı gör ki ne dirsem hatâ gelür

Nişânî,²

Görüp Hâkânî' yi ebrûların çin etme sultanım
Muhassal kullarından gördüğün cürm ü hatâdan geç

Hâkânî Mehmet Beg³
(Ayas Paşazâde)

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.352 ;Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s.307; Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*, s.216.

² Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, s. 65

³ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.4, s.21

C-Edebî Sanatlar

Beyitte,müşg-i Çîn'in zülf ile da'vaya kalkışması mantıken mümkün olmayan bir olaydır,bu yüzden **teşhis ve kapalı istiare sanatları** bulunmaktadır.

5.Beyit :

**Lebüne Çeşme-i Hayvân dimezem kim lebüñüñ
Var miñ câna değer feyzi bekâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
leb(l. üñe)	: dudak	F	İ
çeşme(ç.-i hayvan)	: pınar,su kaynağı	F	İ
hayvan	: canlılık,dirilik,canlı şey	A	İ
di-(d.mezem)	: söylemek,söz söylemek	T	F
kim	: rastgele biri,hangi kişi	T	Zm
leb(l. üñüñ)	: dudak	F	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
miñ	: bin, bu sayıyı gösteren rakam,çok fazla	T	S
cân(c.a)	: can,güç,insanın kendi varlığı,öz,yaşama	F	İ
değer	: kıymet,paha	T	İ
feyz(f.i)	: bereket,bolluk	A	İ
bekâ(b.dan)	: sonsuz,sonsuzluk	A	İ
gayrı	: başka,özgr	A	E

B-Açıklama

Dudağıma bengi su çeşmesi diyemem ki , dudağının insana sonsuzluk vermesinden başka binlerce cana değer bereketi var.

Âb-ı hayat ; insan ebedî hayat veren sudur.Ancak sevgilinin dudağı , âb-ı hayattan da üstündür.Sevgilinin dudağı nokta gibidir ,hatta yoktur, bu yüzden fena fi'llah ' tır,fena fi'llah'tan sonra,bekâ bi'llah(Allah'ta sonsuzluk)gelir.Şair,sevgilinin dudağını,insana sonsuzluk veren âb-ı hayattan ve beka bi'llah makamından daha önemli görmektedir.

6.Beyit :

**Hîç kim bilmedi tahkîk ile ağzuñ sırrın
Sırr-ı gaybı ne bilür kimse Hudâ'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hiç	: büsbütün,asla,belirsizlik anlamı	F	Zr
kim	: rastgele biri	T	Zm
bil-(b.medi)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
tahkik	: araştırma	A	İ
ile	: beraberlik anlatır	T	E
ağız(a.in)	: ağız,dudak	T	İ
sırr(s.in)	: sır,gizli	A	İ
sırr(s.-1 gayb)	: gizli tutulan,kimseye söylenmeyen şey	A	İ
gayb(g.1)	: gizli olan,belirsiz,bilinmeyen şeyler	A	S
ne	: hiç kimse	T	Zm
bil-(b.ür)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
kimse	: kim olduğu bilinmeyen şahıs,adam,biri	T	Zm
Huda(H.dan)	: Allah,Tanrı	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Hiç bir kimse,araştırarak, ağızının sırrını bilmedi. Allah ' tan başka hiç kimse gayb sırrını bilmedi.

Klâsik şiirde ,ağız yok olarak kabul edilir.Yok olduğundan dolayı sırdır,fenafillahtır,gaybdır.Gayb,sırdır ve bu sırrı da ancak Allah bilebilir.Tasavvufta gayb:görünmeyen,örtülü,gizli anlamlarına gelir.Gayb-1 mutlak(Allah'tan başka hiç bir kimsenin bilmediği gayb);gayb-1 izâfî(Allah'ın peygamberlerine ve evliyâyâ bildirdiği bazı gaybî hususlar ki bunları onlardan başkası bilmez);gaybu'l-hüviyyet/gaybu'l-mutlak(belirsiz"Lâ-Tayyun)olması itibariyle Hakk'ın zâtı);gayb-1 meknûn/gayb-1 masûn(Allah'tan başka kimsenin bilmediği,saklı ve korunmuş gayb) olmak üzere çeşitlere ayrılır.¹

Sa'di de,benzer bir anlayışı şöyle ifade eder:

Sırr-1 gayb idi dehânum âşikâr itdi demiş
Gamzesi yok yerlere dökmek diler kanum benüm

Sa'di,²

7. Beyit :

Ey Fuzûlî bize takdîr gam etmiş rûzî
Kılâhım sabr nedir çâre rızâdan gayrı

¹ Süleyman Uludağ,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,s.201.

² Cemil Çiftçi,*Maktul Şairler*,s.73

A-Kelimeler

kelime	Anlam	G.Dil	Tür
biz(b.e)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
takdîr	: takdir, değer biçme, verme	A	İ
gam	: sıkıntı, dert	A	İ
et-(e.miş)	: etmek, eylemek, kılmak	T	F
rûzî	: rızık, azık, gıda	F	S
kıl-(k.alım)	: yapmak, etmek, eylemek	T	F
sabr	: sabır, dayanma, katlanma	A	İ
ne(n.dir)	: hangi şey	T	Zm
çâre	: çare, yardım, tedbir	F	İ
rızâ(r.dan)	: razı olma	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey Fuzûlî, Allah bize gıdâ olarak gam yemeyi takdir etmiş; buna rızâdan başka çare nedir ?

Rıza; Sızlanmama , yakınmama ; hoşnud ve memnun olma hali . Hak 'tan gelen her şeyi gönül hoşluğu ile karşılamak demektir. Rıza iki türdür: a -) Allah' ın kulundan razı olması, b-) Kulların Allah 'tan razı olmaları. Bu iki rıza halini gerçekleştiren nefse nefis-i marziye ve nefis-i râziye denir. Rıza, İslâm terminolojisine göre, Tanrı'nın yazdığını kabul etmedir. Beyitte söz konusu olan gam , aşk gamıdır ve aşık kaderine boyun eğmekte yani rıza göstermektedir.¹ Aşığın, kaderine rıza göstermekten başka çaresi de yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Sabr, gam, rızâ kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.435

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	30	19	40	89
%	% 34	% 21	% 45	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	40	7	13	1	15	13	89
%	% 45	% 8	% 15	% 1	% 16	% 15	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	8	3	3	3	5	11
%	%73	% 27	% 27	%27	% 46	%100

D-Deyimler

gönül vermek(2.beyit);derde döymek(3.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

cefâ /vefâ(1.beyit);kara(2.beyit);pâ(3.beyit);hatâ(4.beyit);bekâ(5.beyit);Huda (6.beyit);rıżâ(7.beyit).

FUZÛLÎ -2

Ö.1555-56

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
(Fa'ilâtün) (fa'ilün)

- 1 Ne görür ehl-i cefâ mende vefâdan gayrı
Ne bulur şem' yakan kimse ziyâdan gayrı
- 2 Ey olan sâkin-i mescid ne bulupsan bilmen
Bûriyâsında anuñ bûy -ı riyâdan gayrı
- 3 Gel harâbâta nazar sâkiye kıl kim yokdur
Ruh-ı sâf ü mey -i sâfında safâdan gayrı
- 4 Ser-be-ser vâdi-i mihnetdür ü gam mülk-i vücûd
Bir ferâgat yiri yok şehr -i fenâdan gayrı
- 5 Cümle -i halk maña yâr için ağyâr oldı
Kalmadı kimse maña yâr Hudâ'dan gayrı
- 6 Azm -i kûyuñda gönül yârlık ister bizden
Elümüzden ne gelür hayr du'âdan gayrı
- 7 Fakr imiş fakr Fuzûlî şeref -i ehl -i vücûd
Özüñe eyleme hem-dem fukarâdan gayrı

Fuzûlî, *Dîvân* ,272.gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Ne görür ehl-i cefâ mende vefâdan gayrı
Ne bulur şem' yakan kimse ziyâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hiçbiri	T	E
gör-(g.ür)	: uğramak,çekmek	T	F
ehl(e.-i cefâ) .	: ehl,sahip	A	S
cefâ	: eziyet,sıkıntı	A	İ

men(m.de)	: birinci tekil şahıs	T	Zm
vefâ(v.dan)	: sevgi,bağlılık	A	İ
bul-(b.ur)	: bir şeyi elde etmek,nail olmak	T	F
şem'	: mum	A	İ
yak-(y.an)	: yanmasını sağlamak,tutuşturmak	T	F
kimse	: kim olduğu bilinmeyen şahıs,adam,biri	T	Zm
ziyâ(z.dan)	: aydınlık	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Mumu yakan kimsenin ışıktan başka bir şey elde edememesi gibi,cefâ ehli bende vefâdan başka ne görür.

Şair cefâ ehli ile mumu yakan arasında bir paralellik kuruyor.Mumu yakan aydınlıktan başka bir şey göremez. Sevgilinin cefâsı da , âşığı aydınlatır ,âşiğe saadet verir. Ziya ,aydınlık, yanan mumun mahsulüdür.Cefânın mahsulü de vefâdır. Vefâlı olan şairdir. Yani vefâ aşığın özelliğidir. Cefâ ehli sevgilidir.

Cefâ-vefâ-ziyâ münasebetini,Nişânî de ifade eder:

Görsem yüzünü gözüme nûr u ziyâ gelür
Çeksem cefânı cânuma mihr ü vefâ gelür

Nişânî,¹

2.Beyit :

**Ey olan sâkin-i mescid ne bulupsan bilmen
Bûriyâsında anuñ bûy-ı riyâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ol-(o.an)	: yeni bir durum kazanma,mevdana gelme	T	F
sâkin(s.-i mescid)	: hareketsiz olan,oturan	A	S
mescid	: mescid	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
bul-(b.upsan)	: bir şeyi elde etme	T	F
bil-(b.men)	: bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak	T	F
bûriyâ(b.sında)	: hasır	F	İ
a(a.ñun)	: o,üçüncü şahıs zamiri	T	Zm
bûy(b.-ı riyâ)	: koku	F	İ
riyâ(r.dan)	: ikiyüzlülük	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

¹ Cemil Çiftçi,Maktul Şairler,s.64

B-Açıklama

Ey mescidde oturan , mescidin hasırında riyâ kokusundan başka ne bulursun bilmem.

Klâsik şiirde âşık ve rind tipi ile zâhid(ham sofı)arasında bir çekişme vardır.Şairler,zahidlerin hal,hareket ve sözlerinde iki yüzlülük görürler.¹Beyitte,şairin muhatabı zahiddir. Burada klâsik rind-zahid münakaşası görülmektedir.Riyâkârâne hareketler,halis Allah aşkından başka bir şeye değer vermeyen tasavvuf ehli nazarında hoş görülmez.Riyâ;gösteriş,ikiyüzlülük,sahtekarlık . Hak rızası için yapılmayan ihlissız işler ve samîmiyetsiz ibadetler.

Yahya Efendi benzer bir anlayışı şöyle ifade eder:

Mescidde riyâ-pîşeler itsün ko riyâyı
Meyhaneye gel kim ne riyâ var ne mürâyî

Yahya Efendi²

C-Edebî Sanatlar

Bûriyâ , hasır ; bûy-ı riyâ , riyâ kokusu ma 'nasındadır.Dolayısıyla burada bir cinas-ı nakıs vardır.

3.Beyit :

Gel harâbâta nazar sâkîye kıl kim yokdur
Ruh-ı sâf ü mey-i sâfında safâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gel-(g.)	: bir yere hareket etmek,gitmek,varmak	T	F
harâbât(h.a)	: meyhane	F	İ
nazar	: bakış,bakma	A	İ
sâkî(s.ye)	: içki sunan güzel	A	S
kıl-(k.)	: etmek,eylemek,yapmak	T	F
kim	: hangi kişi	T	Zm
yok(y.tur)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
rûh(r.-ı sâf)	: yüz	F	İ
sâf	: saf,temiz	A	S
mey(m.-i sâf)	: şarap	F	İ
saf(s.mda)	: saf,temiz	A	S
safâ(s.dan)	: safâ,eğlence	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

¹ Ahmet Atillâ Şentürk,*Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden,Sûfi yahut Zahid Hakkında*,İstanbul 1996,s.53-55

² a.g.e.,s.15

B-Açıklama

Meyhaneye gel , sakiye bak ki, onun saf yüzünde ve saf şarabında safâdan başka bir şey yoktur.

İkinci beyitin devamı olan bu beyitte de, şairin muhatabı zahiddir. Âşık mescide gidene, "Mescidin hasırında riya kokusundan başka bir şey yoktur, sen meyhaneye gel, orada sakinin yüzü ve saf şarabı vardır." diyor. Mescidde zühd ve riyâ, meyhanede saf aşk ve samimiyet vardır. Beyitte sözü edilen aşk ilâhî bir aşktır.

Nişânî de şu beyitinde şarap içip, gamı unutmak istemektedir:

Varalım mey-kede küncine kadeh nûş idelüm
Sâkiyâ gel gam-ı devranı ferâmûş idelüm

Nişânî,6/1

C-Edebî Sanatlar

Beyitte geçen safâ; zevk ve safâ ve saflık, berraklık anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır.

4. Beyit :

**Ser-be-ser vâdi-i mihnetdür ügam mülk-i vücûd
Bir ferâgat yiri yok şehri-i fenâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ser-be-ser	: baştan başa	F	Zr
vâdi(v.-i mihnet)	: vadi	A	İ
mihnet(m.dür)	: gam,keder,sıkıntı,dert,zahmet,eziyet	A	F
gam	: sıkıntı,dert	A	İ
mülk(m.-i vücûd)	:mülk,,arazi,ülke	A	İ
vücûd	: vücut,varlık	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
ferâgat	: huzur ve rahat yeri	A	İ
yir(y.i)	: yer,mesken	T	İ
yok	: bulunmayan,mevcuy olmayan	T	F
şehr(ş.-i fenâ)	: şehir	F	İ
fenâ(f.dan)	: yokluk	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Vücut mülkü , baştan başa mihnet vadisidir.Fena mülkünden başka bir huzur ve rahat yeri yoktur.

Mülk-i vücud , kendine varlık vermek ,maddî âleme dalmaktır.Bu âlem mihnet ve gam âlemidir . Huzur ve rahat ancak kendini Allah ' ın varlığında yok etmekle elde edilir. Şair burada fena mülküne sığınıyor.Fena;yok olma,yokluk.Ölümlülüğü ifade eder ve ölümsüzlük anlamına gelen bekâ kelimesinin zıddıdır.İslâm tasavvufunda amaç,kulun kendisini Allah'ın varlığında yok etmesidir ki,buna "fenâ fi'llâh "denir.

Leblerin bizi fenâ kılmağa va'd etmiş idi
Zülf ile işim uzandı hadden aşdı intizâr

Kadı Burhaneddin,522/8

C-Edebî Sanatlar

Mihnet,gam kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

5.Beyit :

**Cümle-i halk maña yâr için ağyâr oldu
Kalmadı kimse maña yâr Hudâ'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cümle(c.-i halk)	: hep,bütün	A	İ
halk	: halk	A	İ
ben(b.a/ 2 kez)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
yâr(2 kez)	: sevgili	F	İ
için	: gayesiyle,maksadıyla,uğrunda	T	E
ağyâr	: yabancı	A	İ
ol-(o.du)	: yeni bir durum kazanmak,mejdana gelmek	T	F
kal-(k.madı)	: olduğu yerde durmak,bir duruma girmek,olmak	T	F
kimse	: kim olduğu bilinmeyen şahıs,adam,biri	T	Zm
Huda(H.dan)	: Allah,Tanrı	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Yarin yüzünden bütün insanlar bana düşman oldu. Allah'tan başka bana yar kalmadı.

Yarı gerçekten sevenler için,diğer bütün varlıklar ağıyardır.Hak'tan gayrı her şey ağıyar olunca,âşığa Hudâ'dan başka yâr yoktur.Âşık burada Hudâ'dan başka kimsenin ona yâr olmayışı,sözü ile yalnız olduğunu belirtmektedir.

Helâkî,Allah'tan başkasının görülmemesini şöyle söyler:

Yâr olduğu yirde görme kendüñ
Hôd-bîn olan olmaya Hudâ-bîn

Helâkî,109/5

6. Beyit :

**Azm-i kûyuñda gönül yârlık ister bizden
Elümüzden ne gelür hayr du'âdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
azm(a.-i kûy)	: kasıt,niyet,karar	A	İ
kûy(k.unda)	: semt,köy	F	İ
gönül	: kalbin manevî yönü	T	İ
yâr(y.lık)	: dost,arkadaş	F	İ
iste-(i.r)	: istek duymak,arzu etmek	T	F
biz(b.den)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
el(e.mizden)	: el	T	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
gel-(g.ir)	: ulaşmak,varmak	T	F
hayr	: hayır,iyi,faydalı,yarar	A	İ
du'â(d.dan)	: niyâz,Allah'a yalvarma,bir yere gönderme	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönül , senin diyarında bizden dostluk istiyor, bizimse elimizden hayır du'adan başkası gelmez.

Beyitte âşık sevgili ile konuşmaktadır.Âşığın gönlü, sevgilinin diyarında dostluk bulmak, istemektedir. Ancak gönlünün bu isteğine karşılık ,âşığın yapabileceği tek şey bunun gerçekleşmesi için hayır du'a etmektir.

C-Edebî Sanatlar

Hayr,duâ,dostluk kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

7.Beyit :

Fakr imiş fakr Fuzûlî şeref-i ehl-i vücûd
Özüne eyleme hem-dem fukarâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
fakr(2 kez)	: fakirlik,yoksulluk,muhtaçlık	A	İ
i-(i.miş)	: idi,ise,imiş çekim şekillerini karşılayan fiil	T	F
şeref(ş.-i ehl)	: haysiyet	A	İ
ehl(e.-i vücûd)	: sahip	A	S
vücûd	: vücut,varlık	A	İ
öz(ö.üne)	: bir kimsenin benliği,manevî varlığı,nefis	T	İ
eyle-(e.me)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
hem(h.-dem)	: -dak,-deş,-i bir	F	E
dem	: an,vakit	F	İ
fukarâ(f.dan)	: fakir,yoksul	A	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Fuzûlî ,var olan insanların şerefi fakr imiş , fukaradan başka kimse ile düşüp kalkma ,arkadaşlık etme.

Âşık sevgiliye kavuşmak için bir dosta sahip değildir.Sevgiliye ulaşmanın yolu, dünya varlıklarından elini eteğini çekmek,yani fakrdır.Beyitte,"Fukaradan,dervişden başkası ile arkadaşlık etme" denilmektedir.

Fakr¹,yoksulluk.(Tas.)dervişlik, salikin hiç bir şeye malik ve sahip olmadığını şuurunda olması, her şeyin gerçek malik ve sahibinin Allah olduğunu idrak etmesi. Saliğin Hak 'ta fani olması ve kendini ona muhtac bilmesi. "Ey insanlar sizler fakirssiniz , Allah 'a muhtacsınız." (Fâtır Sr. ,35 /15) Fakr iki türlüdür. 1- Fakr-ı Surî: Kişinin malı, mülkü olmaması , 2- Fakr-ı Manevî : Kişinin kendisini mutlak surette Hakk'a muhtac bilmesi .Beyitte sözü geçen fakr manevîdir.

Beyitte " El-fakru fahrî" (fakirliğim övüncümdür.) Hadîs-i Şerîfine telmih vardır.

Hayâlî fakr şalına çekerler cism-i uryanı
Onunla fahr edenler atlas u dibâyı bilmez

Ayrıca eskiden büyüklük ifade eden "ben" kelimesi yerine , daha mütevazi olan "fakir" kelimesinin kullanıldığı da görülmektedir.

¹ Süleyman Uludağ,Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,s.184

C-Edebî Sanatlar

Fakr ve *fukara* kelimeleri arasında **ıştikak** sanatı vardır.*Vücut*(varlık) ile *fakr*(yokluk) arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	40	13	34	87
%	%46	%15	%39	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	41	8	9	1	16	12	87
%	% 47	%9	%10	%1	%18	% 14	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	2	10	5	6	1	12
%	% 17	% 83	% 42	% 50	% 8	% 100

D-Deyimler

elden gelmek(6.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

vefâ / ziyâ(1.beyit);riyâ(2.beyit);safâ(3.beyit);fenâ(4.beyit);Hudâ(5.beyit); du'â (6.beyit);fukarâ(7.beyit).

FUZÛLÎ -3

Ö.1555-56

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
(Fa'ilâtün) (fa'ilün)

- 1 Hâsulum yok ser -i kûyuñda belâdan gayrı
Garazum yok reh -i 'aşkuñda fenâdan gayrı
- 2 Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsan yile vir
Oda yanmış kurı cismimde hevâdan gayrı
- 3 Perde çek çihreme hicrân günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likâdan gayrı
- 4 Yetti bî -kesliğim ol gâyete kim çevremde
Kimse yok çizgine gird-âb -ı belâdan gayrı
- 5 Ne yanar kimse baña âteş -i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı
- 6 Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç imâret bu binâdan gayrı
- 7 Bezm -i aşk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettü ' bulmur neyde sadâdan gayrı

Fuzûlî, *Divan*, 273. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Hâsulum yok ser-i kûyuñda belâdan gayrı
Garazum yok reh-i 'aşkuñda fenâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hâsıl(h.um)	: ortaya çıkma, meydana gelme	A	S
yok(2 kez)	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
ser(s.-i kûy)	: baş	F	İ
kûy(k.unda)	: semt, köy	F	İ

belâ(b. dan)	: belâ, musibet, azap, felaket	A	İ
garaz(g. im)	: istek, arzu	A	İ
reh(r. -i aşk)	: yol	F	İ
aşk(a. ında)	: aşk, sevgi	A	İ
fenâ(f. dan)	: yokluk	A	İ
gayrı(2kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Senin semtinde, belâdan başka elde ettiğim bir şey yok, aşkın yolunda fânî olmaktan başka bir isteğim yok.

Aşık, sevgiliye senin semtinde elde ettiğim tek şey beladır derken, elest bezminde edilen ikrardan bahsetmektedir. Elest bezmindeki bu ikrar ile kullar Allah'a bağlılık sözü vermişlerdir. İşte hep bu ikrar yüzünden âşık belâlara uğrar, sevgili onu imtihan eder. Fenâ; İslâm tasavvufunda amaç, kulun kendisini Tanrı'nın varlığında yok etmesidir ki, buna fenâ fi'llâh denir. Aşığın isteği, sevgilinin bekâsına ulaşmak, fânî varlığını hakikî sevgilinin bâki varlığında yok etmektir.

Âhumla yaşum yir ü gök virdi fenâya
Ol yir ü göki yardan için diñ ol aya

Zâfî, 1315/1

C-Edebî Sanatlar

Beyitte *hâsılum / garazım*, *ser-i kûy / reh-i 'aşk*, *belâ / fenâ* kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı bulunmaktadır.

2. Beyit :

Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsan yile ver
Oda yanmış kuru cismimde hevâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ney(n. -i bezm)	: ney	F	İ
bezm(b. -i gam)	: meclis	F	İ
gam(g. em)	: gam, sıkıntı	A	İ
ne	: hangi şer, her ne	T	Zm
bul-(b. san)	: bir şeyi elde etmek, bir şeyle karşılaşmak	T	F
yel(y. e)	: rüzgâr	F	İ
ver-(v.)	: herhangi bir şeyi birine iletmek, ulaştırmak	T	F
od(o. a)	: başka, özge	F	İ
yan-(y. mış)	: tutuşmak, ateşte kalmak	T	F
kuru	: kuru	T	S

cism(c.imde)	: cisim,vücut,beden	A	İ
hevâ(h.dan)	: hava	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gam meclisinin neyiyim,ey âh ateşle yakılmış kuru cismimde,havadan başka ne bulursan yele ver,savur.

Beyitte aşık âh'a seslenerek,"Ben aşk meclisinin "ney"iyim , benim sararmış saz gibi ateşe yanmış kuru vücudumda havadan başka bir şey yoktur.Sen vücudumda bunlardan başka bir şey bulursan rüzgara ver, alsın götürsün."demektedir.

Ney;insandır,Allah ona ruhunu üflemiştir.Ney inler,ah eder,gam meclisinde çalınır.Ney,fırınlanarak terbiye edilir ve delikleri yakılarak açılır;böylece sesi daha güzel çıkar.Neyin içinde hava vardır, neyin içinden geçen hava sıcaktır ve bu hava, neyi her geçen gün biraz daha olgunlaştırır.Bu olay insanın olgunlaşmasına benzetilir.Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin ilk beyitinde de ney buradaki gibi insana benzetilmiştir.

Bişnev ez ney çün hikâyet mî koned
Ez cüdâyî - hâ şikâyet mî koned¹

(Dinle neyden hikâye anlatıyor,ayrılıklardan şikayet ediyor.)

C-Edebî Sanatlar

Beyitte şair kendisini neye benzetererek **teşbih** yapmıştır. Ayrıca " hevâ" kelimesi neyin içinden geçen hava ve hevâ vü heves yani istek anlamlarında **tevriyeli** olarak kullanılmıştır.Hevâ kelimesi,1.hava,2.aşk ,heves,3.nağme anlamlarında **iham** sanatı ile kullanılmışlardır.

3. Beyit :

**Perde çek çihreme hicrân günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmeye ol mah-likâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
perde	: perde	F	İ
çek-(ç.)	: bir şeyi bir yöne doğru çekmek,hareket ettirmek	T	F
çihre(ç.me)	: çehre,yüz	F	İ
hicrân	: ayrılık	A	İ
gün(g.ü)	: gün	T	İ
kan(k.l)	: kan	T	İ
sirişk	: gözyaşı	F	İ
ki	: ki	F	E
göz(g.üm)	: göz	T	İ

¹ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî,Mesnevî, 1.beyit.

gör-(g.meye)	: göz ile bir şeyin varlığını algılamak, seçmek	T	F
ol	: o, üçüncü tek, il. şahıs zamiri	T	Zm
mâh(m.-likâ)	: ay	F	İ
likâ(l.dan)	: yüz, çehre	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey kanlı göz yaşım, ayrılık günü yüziime perde çek ki, gözüm o ay yüzlüden başkasını görmesin.

Kanlı gözyaşı, gözü örtünce her taraf kararır. Âşık için ayrılık günü gece olur. Âşık gündüz her şeyi görebilir fakat gece yalnız ay, yani sevgili görülür.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte kanlı gözyaşı denilerek gözyaşı teşhis edilmiştir. Kanlı gözyaşımın yüze perde çekmesi ile kapalı istiare yapılmıştır. Ayrıca sevgili yerine mâh-likâ (ay yüzlü) denilerek, açık istiare yapılmıştır.

4. Beyit :

**Yetti bî-kesliğim ol gâyete kim çevremde
Kimse yok çizgine gird-âb-ı belâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yet-(y.di)	: bir ihtiyaç karşılayacak, nitelikte olmak; sıkıntı verme	T	F
bî	: -sız, -maz	F	E
kes(k.liğim)	: kimse	F	İ
ol	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
gayet(g.e)	: çok	A	Zr
kim	: her kim, rastgele biri	T	E
çevre(ç.mde)	: çevre, civar, etraf	T	İ
kimse	: kim olduğu bilinmeyen şahıs, adam, biri	T	S
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
çizgi(ç.ne)	: biçim, sınır	T	İ
girdâb(g.-i belâ)	: girdab, suların döndüğü yer tehlikeli yer.	F	İ
belâ(b.dan)	: belâ, azap, musibet, felaket	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Kimsesizliğim o kadar çok ki , etrafımda bela girdabından başka dönüp dolaşan yok.

Âşık belâ girdabı,belâlar içinde döner.Bu belâlar,elest bezmindeki ikrardan kaynaklanan belâlardır.Âşık bu belâ girdâbı içinde yalnızdır.

C-Edebî Sanatlar

Bela girdabının aşığın etrafında dönmesi ile bela girdabı , insana benzetilmiştir. Beyitte insan zikredilmediği için de bir kapalı istiare vardır.

5. Beyit :

**Ne yanar kimse maña âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hiçbiri	T	Zm
yan-(y.ar)	: yanmak,tutuşmak,ateş almak	T	F
kimse(2 kez)	: kim olduğu bilinmeyen şahıs,adam,biri	T	Zm
men(m.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
âteş(â.-i dil)	: ateş	F	İ
dil(d.den)	: kalbin merkezi,manevî yönü	F	İ
özge	: başka	T	S
aç-(a.ar)	:bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak	T	F
kapı(k.m)	: kapı	T	İ
bâd(b.-i sabâ)	: rüzgâr,yel	F	İ
sabâ(s.dan)	: Doğu'dan esen latif rüzgâr	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bana,gönül ateşinden başka kimse yanmaz,sabâ rüzgârından başka kimse de kapımı açmaz.

Beyitte aşığın gönlündeki ateşten başka kimse ona yanmamakta , saba rüzgarından başka kimse de onun kapısını açmamaktadır. Görüldüğü gibi aşık yalnızdır,onun kapısını sadece sabâ yeli açmakta,başka geleni gideni bulunmamaktadır.

Fuzûlî 'nin bu beyitine Necâtî Beg ' in bir hazırlık beyti bulunmaktadır.

**Bir veche unıdıldı Necâtî ki kimsene
Mihnet -serâsı kapısın açmaz meğer ki bâd**

Necâtî Beg , 50 / 6

6.Beyit :

**Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç imâret bu binâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
boz-(b.ma)	: bozmak işi, biçimi ve kullanılışı değiştirilmiş	T	F
mevc	: dalga	A	İ
göz(g.üm)	: göz	T	İ
yaş(y.ı)	: yaş	T	İ
habâb(h.in)	: kabarcık	A	İ
ki	: ki	F	E
bu(2 kez)	: yakını işaret için kullanılır	T	S
seyl	: sel, felaket	A	İ
koy-(k.madı)	: terk etmek, almak	T	F
hiç	: büsbütün, asla	F	Zr
imâret	: umran, bayındırlık, hayır evi	A	İ
binâ(b.dan)	: bina, yapı	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey dalga , gözyaşı kabarcığımı bozma.Çünkü bu sel bu binadan başka hiç imaret bırakmadı.

Sel gözyaşıdır.Mevc,dalga ise gözyaşının akarken vücutta getirdiği dalgadır. Habâb şekil itibariyle kubbeli binaya teşbih ediliyor.İmaret,bayındır yapı,bina demektir.Âşığın,gözyaşı imaretinden başka sığınacağı hiç bir yer kalmamıştır.

7.Beyit :

**Bezm-i aşk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettü' bulunur neyde sadâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bezm(b.-i aşk)	: meclis	F	İ
aşk	: aşk,sevgi	A	İ
içre	: içinde	T	E
nice	: ne kadar,ne çok,bir çok,nasıl	T	S
eyle-(e.meyem)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
ne	: her ne anlamıyla bağlanma ve şart edeatı	T	E
temettü'	: fayda,yarar	A	İ
bulun-(b.ur)	: muhtevasında olmak	T	F
ney(n.de)	: ney,üflelemeli çalgı	F	İ
sadâ(s.dan)	: ses	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Fuzûlî , aşk meclisinde nasıl ah eylemeyeyim, neyin sesinden başka ne faydası bulunur ki.

Aşk,meclisinde ney çalınır ve neyin sesinden istifade edilir.Meclisde âh eden şair gibi ney de ah etmektedir.Şair bu yönden kendisini neye benzetiyor.Neyin kendisi "elif" harfine,delikleri ise "he" harfine benzemektedir,böylece ortaya "âh" kelimesi çıkar.Musikîyi izah için ileri sürülen nazariyeye göre,insanlar bu aleme ruhtar aleminden gelmişlerdir ve devamlı olarak bu alemin özlemini çekmektedirler.Aslından ve esas yurdundan ayrılan her şey ana vatanına dönmek için âh u zarlar içinde sızlanır durur.Mevlânâ da Mesnevî 'sinde,neydeki ahenkli ve yanık nağmelerin zuhura gelmesinin nedenini,neyin esası olan kamaşığa dönmek için duyduğu derin özlemden ve bu özlemin ifadesi olan feryad olarak açıklanmaktadır.

K'ez neyistan ta mera be-büride end
Ez nefrem merd ü zen nalîde end¹

(Beni kamaşıktan kestiklerinden beri,erkek kadın herkes sesimi işiterek ağladı.)

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	28	22	36	86
%	%32	%26	%42	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	45	6	6	2	14	13	86
%	%52	%7	%7	%2	% 17	%15	%100

¹ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, 2. beyit

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	2	10	5	6	1	12
%	% 17	% 83	% 42	% 50	% 8	% 100

D-Deyimler

oda yanmak(2.beyit); kapı açmak/dil(gönül)i yanmak(5.beyit)elden gelmek (6.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

belâ/fenâ(1.beyit);hevâ(2.beyit);mâh-likâ(3.beyit) ; girdab-i belâ(4.beyit); bâd-ı sabâ (5.beyit);binâ(6.beyit);sadâ(7.beyit).

NAZMÎ-1

Ö.1556

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Failâtün) (fa'lun)

- 1 Me'men olmaz kişiye râh-ı hüdadan gayrı
Bir melâz olmaz ebed-i lutf-ı Hudâ' dan gayrı
- 2 Âñ yir altını eyâ yir yüzünüñ mağrunı
Kimsenüñ yiri mi var taht-ı serâdan gayrı
- 3 Ey fakire nazar-ı h*ar kılan sâhib-i câh
Çâh-ı kabre seni kim kor fukâradan gayrı
- 4 'Âlim olanuñ eyâ virür 'âlem kadrin
Bil ki kimdir saña rehber 'ulemâdan gayrı
- 5 Nazmîyâ devlet-i dünyâda olan eşhâsuñ
Nesi var gussa vü gam birle belâdan gayrı

Nazmî, *Mecmûa*, TY 920 / 583 b

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Me'men olmaz kişiye râh-ı hüdâdan gayrı
Bir melâz olmaz ebed-i lutf-ı Hudâ' dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
me'men	: sığınak	A	İ
ol-(o.maz/ 2 kez)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
kişi(k.ye)	: kimse	T	İ
râh(r.-ı hûda)	: yol	F	İ
hûda(h.dan)	: hidayet yolu	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
melâz	: emin	A	İ
ebed(e.-i lutf)	: sonsuzluk	A	İ
lutf(l.-i Huda)	: lutf, iyilik	A	İ
Huda(H.dan)	: Allah, Tanrı	F	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Kişiye hidayet(Kur'an) yolundan başka emin yer olmaz. Allah'ın lutfunun sonsuzluğundan başka bir sığınacak yer olmaz.

Hidâyet;insana Allah tarafından gösterilen doğru yol ve Kur'an-ı Kerim demektir.Beyitte Allah'ın kişiye,gösterdiği doğru yoldan(Kur'an yolundan) başka güvenilir bir yer yoktur.Lutf,hoşluk,güzellik,iyi muâmele,iyilik,kolaylık ve yardım gösterme demektir.Ayrıca Allah'ın yardım ve müsâadesi anlamlarına da gelmektedir.Yine beyitte sonsuz olan Allah'ın lutfundan başka sığınacak bir yer yoktur, denilerek,şair,hikemî tarzda kişiye Allah'ın,hidâyetine ve lutfuna sığınmasını öğütlemektedir.

C-Edebî Sanatlar

"*Me'men*" ve *melâz* kelimelerinin ikisi de sığınak anlamında olduğundan dolayı bu kelimeler arasında bir **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.Ayrıca hidâyet gösterme,lutufta bulunma Allah'ın özellikleri olduğundan dolayı,Allah,râh-ı hüdü,ebed-i lutf-ı Hudâ kelimeleri arasında da **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

2.Beyit :

**Añ yir altını eyâ yir yüzünñ magrûrı
Kimsenün yiri mi var taht-ı serâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
añ	: bu	F	S
yir	: yer,yeryüzü	T	İ
alt(a.ım)	: alt	T	İ
yir yüzü(y.nüñ)	: yeryüzü	T	İ
magrur(m.ı)	: gururlu	A	S
kimse(k.nüñ)	: kişi	T	Zm
yir(y.i mi?)	: yer,mesken	T	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
taht(t.-ı serâ)	: alt	A	İ
serâ(s.dan)	: toprak	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey bu yeryüzünün mağruru, yeraltını hatırla,kimsenin,toprağın altından başka yeri var mı ?

Mağrûr; gururlu,büyüklik taslayan,kendini beğenmiş kimse demektir.Mağrur insan,kendini mükemmel görüp,diğer insanları küçümser,hakir görür.Beyitte kişinin,kendisini yeryüzünün en iyisi sanmasına karşılık,şair ona ölümü hatırlatmaktadır.O da herkes gibi ölünce toprağın altına girecek ve orada kalacaktır,bu yüzden herkesten kendisini üstün görmesi,gururlanması yersizdir.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte yir altı, yir yüzü,taht-ı serâ birbirleriyle ilgili kelimeler olup,aralarında **tezat** ve **tenasüp** sanatları vardır.Yer altını anmak ve taht-ı serâ arasında **tenasüp** ve her ikisi de ölüm kastedilerek söylendiği için **mürsel mecâz**(sebebiyet-müsebbebiyet) ilişkisi vardır.

3.Beyit :

**Ey fakîre nazar-ı h ar kılan sâhib-i câh
Çâh-ı kabre seni kim kor fukâradan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
fakir(f.e)	: yoksul	A	S
nazar(n.-ı h ar)	: bakış,bakma	A	İ
h ar	: hor,hakîr	F	S
kıl-(k.an)	: etmek,eylemek,yapmak	T	F
sahib(s.-i cah)	: sahip,malik	A	S
cah	: mevki,makam	A	İ
çâh(ç.-ı kabr)	: kuyu,çukur	F	İ
kabr(k.e)	: mezar,kabir	A	İ
sen(s.i)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kim	: rastgele biri,adam	T	Zm
ko-(k.r)	: yerleştirmek,terk etmek	T	F
fukâra(f.dan)	: fakir,yoksul kimse	A	S
gayrı	: başk,özge	A	E

B-Açıklama

Ey fakire hor bakan mevki sahibi , seni kabrin kuyusuna fukaradan başka kim koyar?

Şair,mevki sahiplerinin,fakire hor bakmasını eleştirmektedir.İkinci beytin devamı mahiyetinde olan bu beyitte,gururlu mevki sahiplerinin,mevkilerine güvenerek,fakir insanları küçümsemeleri, onları hor,hakîr görmeleri hoş karşılanmamaktadır.Bu yüzden şair,mevki sahiplerine,ölümü ve öldükten sonra onları, mezara hor,hakîr gördükleri insanların, koyacaklarını hatırlatıyor.Çünkü kendisi gibi mevkiye önem verenler,malum olduğu üzere, mezarlıklarda ölüyü kabre koymakla uğraşmayacaklardır.Bu yüzden yine bu işi sevabına fukara yapacaktır.Fukarâ,yoksullar

demek olup,fakîr kelimesinin çoğuludur.Fakîr,yoksulluk anlamındaki fakr kelimesinden türemiş olup,İslâm inançlarında Tanrı karşısında hiç bir şeyin olmadığını bilme anlamındadır."El-fakru fahr" hadis-i şerifine işarettir.

Bir şair,fakirliğiyle övücünü şöyle dile getirir:

Fakr u fahrîyle tefâhür ederiz vallâhi
Anın için gezeriz biz fukarâ şeklinde

Lâedrî

C-Edebî Sanatlar

Beyitte mevki sahibi demek olan sahib-i câh ile fukarâ arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır.*Fakir* ve *fukara* kelimeleri aynı kökten gelmiş olduğundan aralarında **istikak** sanatı vardır.Ayrıca fakir ve fukara kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

4.Beyit :

'Âlim olanuñ eyâ virür 'âlem kadrin
Bil ki kimdir saña rehber 'ulemâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'âlim	: çok okumuş,bilgin	A	İ
ol-(o.an)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
vir-(v.ür)	: herhangi bir şeyi birine iletmek	T	F
'âlem	: dünya,cihan	A	İ
kadr(k.in)	: değer,kıymet	A	İ
bil-(b.)	: bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak	T	F
ki	: ki	F	E
kim(k.dir)	: rastgele biri,adam	T	Zm
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
rehber	: kılavuz	F	İ
'ulemâ('u.dan)	: alimler	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey insan,âlim olanın değerini âlem verir; âlimlerden başka sana rehber olan var mı bil.

Şair,insanların âlimlerin değerini bilinmediklerini düşünmektedir.İnsanların âlimlere değer vermemesine karşılık,yine de âlimlerin dünyada insanlara yol gösterici olduğunu,bu yüzden onlara verilmesi gereken değer verilmesini istemektedir.

C-Edebî Sanatlar

Eski yazıda 'âlem ve 'âlim kelimeleri aynı yazılıp,farklı okunduğundan cinas sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

Nazmîyâ devlet-i dünyâda olan eşhâsuñ
Nesi var gussa vü gam birle belâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
devlet(d.-i dünya)	: mutluluk	A	İ
dünya(d.da)	: cihan,âlem	A	İ
ol-(o.an)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
eşhâs(e.un)	: şahıslar	A	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
gussa	: keder,tasa	A	İ
gam	: gam,keder,tasa	A	İ
bir(b.le)	: ile,-ederek	A	E
belâ(b.dan)	: gam,keder,musibet	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nazmî, dünya mutluluğunun peşinde olan şahısların,keder ve gam ile belâdan başka nesi var ?

Şair dünya mutluluğu peşinde olanların gam,keder,belâ içinde buldukları için gerçek mutluluğu bulamadıklarını anlatmaktadır.Şaire göre,şahısların dünya mutluluğunun peşinde olmaları gereksizdir.Dünya işlerine dalan,maddeci anlayışın, insanları mutlu etmeyeceği,bu yüzden insanların önceki beyitlere bağlı olarak makam,mevki hırsı,gururu olmaması gerektiği,fikri verilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Ayrıca *keder,gam,belâ* birbirleriyle ilgili kelimeler olup,aralarında tenasüp sanatı vardır."Nesi var?" sorusu ile de *istifham* sanatı yapılmıştır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	30	8	22	60
%	% 50	% 13	% 37	% 100

B-Kelimelerin Geldiği Türler Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	29	7	6	-	9	9	60
%	% 48	%12	% 10	%0	%15	%15	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	2	3	2	3	8
%	%75	%25	%38	%24	%38	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

hüdâ / Huda(1.beyit);serâ(2.beyit);fukarâ(3.beyit);'ulemâ(4.beyit);belâ(5.beyit)

NAZMÎ-2

Ö.1556

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lun)

- 1 Yüzüñe ben ne diyem şems-i duhâdan gayrı
Alnuña yâ ne diyem bedr-i dücâdan gayrı
- 2 Dil-i târîküm gün gibi kim eyler rûşen
Hâlet-i şevk ile sen mah-likâdan gayrı
- 3 Yoluña yelmege bu 'aşk hevesiyle baña
Kimse hem- pâ olamaz bâd-ı sabâdan gayrı
- 4 Ey tabîb-i dil ü cân n' ola kapuñ bekler isem
Hastanuñ yiri mi var dâr-ı şifâdan gayrı
- 5 Zülf ü çeşm ü kad-i canane(y)i Nazmî göricek
Nesne gelmez dilüme dahı du 'âdan gayrı

Nazmî, *Mecmûa*, TY 920 / 583 b

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Yüzüñe ben ne diyem şems-i duhâdan gayrı
Alnuña yâ ne diyem bedr-i dücâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yüz(y.üñe)	: yüz	T	İ
ben	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
ne(2 kez)	: hiçbir	T	E
di-(d.yem/ 2 kez)	: söz söylemek	T	F
şems(ş.-i duhâ)	: güneş	A	İ
duhâ(d.dan)	: kuşluk vakti	A	İ
alın(a.na)	: alın,yüzün üst kısmına adı	T	İ
bedr(b.-i dücâ)	: dolunay	A	İ
dücâ(d.dan)	: karanlık	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Senin yüzüne kuşluk vakti güneşinden başka ben ne diyeyim,ya da alnına karanlıktaki dolunaydan başka ben ne diyeyim?

Klâsik şiirde sevgilinin yüzü,güneştir,gündür,sabahtır,nur ve ışıktır;bütün teşbihlerde parlaklık ön plandadır.Beyitte sevgilinin yüzü,kuşluk vakti güneşine benzetilmektedir.Kuşluk vakti,sabahla öğle arasındaki zaman dilimidir.Kuşluk vakti güneşinin özelliği ise sabah doğuştan sonra öğleye kadar sürekli olarak gökyüzünde yükselmesi ve parlaklığının gözü yormamasıdır.Öğleden sonra ise güneş yavaş yavaş alçalır ve batar.Şair sevgilinin yüzünü,kuşluk vakti güneşi gibi,doğup yükselen bir güneş gibi görüyor.Sevgilinin alını ise karanlık gecede bir ay olarak düşünüyor.Bunun sebebi ise sevgilinin alını üzerindeki saç ve perçemleridir.Saç siyah olduğu için,âdetâ dolunayın üzerindeki siyahlıklar gibidir.İbn Abbas'a göre,Allah iki güneş yaratmış;sonra Cebrâil'i bu güneşlerden birini söndürmekle görevlendirmiştir.O da üç kere kanadını bu güneşden birinin yüzeyinden geçirmiş , güneşin ışığı alınmış,geriye nuru kalmış ve ay meydana gelmiştir.Ayın üzerinde görünen siyah lekeler bu hadisenin izleridir.¹Bu nedenle sevgilinin alını üzerindeki saçlar,karanlık dolunay olarak düşünülmüştür.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte sevgilinin yüzü ,şems-i duha(kuşluk vakti güneşi)ya,alnı da bedr-i düca(karanlık dolunaya) **teşbih** edilmiştir.*Alın/yüz,şems/bedr* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Şems ile dücâ(karanlık) kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır.Ayrıca *yüzüne/alnına,ben/yâ,ne diyem(2 kez),şems-i duhâ/bedr-i dücâ,* kelimeleri ile **mürettep leff ü neşr** yapılmıştır.

2.Beyit :

**Dil-i tarîküm gün gibi kim eyler rûşen
Hâlet-i şevk ile sen mâh-likâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
dil(d.-i tarîk)	: gönül	F	İ
tarîk(t.üm)	: karanlık	F	S
gün	: gün	T	İ
gibi	: güneş,gündüz	T	E
kim	: her kim,rastgele	T	Zm
eyle-(e.r)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
rûşen	: aydınlık	F	S
hâlet(h.-i şevk)	: hâl,suret,keyfiyet	A	İ

¹ İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.56

şevk	: şiddetli arzu, keyif, neş'e	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
sen	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
mah(m. -likâ)	: ay	A	İ
likâ(l. dan)	: yüz, çehre	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Karanlık gönlümü, sen ay yüzlüden başka neşeyle, gün(güneş) gibi kim aydınlattır?

Âşğın gönlü sevgiliyi görememekten, ondan yüz bulamamaktan dolayı karanlıktır, sıkıntı içindedir. Sevgilinin yüzü aydınlık ve parlaktır. Sevgilinin ay yüzlü oluşunun nedeni budur. Ay ışığı nurdur, dolayısıyla sevgilinin yüzü de nurludur. Bu nurlu haliyle görünen yüz, âşğın içinde bulunduğu karanlığı yok eder, onu aydınlattır.

C-Edebî Sanatlar

Sevgili yerine açık istiare ile "mâh-likâ" denilmektedir. **Teşbih** sanatı ile âşğın gönlü karanlığa, sevgilinin yüzü de aya benzetilmiştir. Karanlık gönül(dil-i tarîk) ile (ay yüz)mâh-likâ arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır. *Gün, rûşen, mâh-likâ* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. Ayrıca "*târîk*" ile "*gün*" kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır.

3.Beyit :

**Yoluña yelmege bu 'aşk hevesiyle baña
Kimse hem-pâ olamaz bâd-ı sabâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yol(y.una)	: yol	T	İ
yel-(y.meye)	: gelme, bir yere hareket etme	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
'aşk	: aşk, sevgi	A	İ
heves(h.i)	: istek, arzu	A	İ
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kimse	: kişi	T	Zm
hem(h.-pâ)	: -dak, -deş, -i bir	F	E
pâ	: ayak	F	İ
ol-(o.amaz)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
bâd(b.-ı sabâ)	: yel, rüzgâr	F	İ
sabâ(s. dan)	: Doğudan esen lâtif rüzgâr	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Bu aşk hevesiyle,Senin yoluna gelirken,saba rüzgarından başka kimse bana arkadaş olamaz.

Âşık, aşk hevesi ile sevgilinin bulunduğu yere giderken,ona saba rüzgarından başka arkadaş yoktur,yalnızdır.Sabâ rüzgarı;klâsik şiirde sevgiliden haber getirir,âşıktan ona haber götürür.İşte bu özelliklerinden dolayı âşğın arkadaşdır.

C-Edebî Sanatlar

Burada âşık için sabâ rüzgârından başka arkadaşın olmaması bir **mübâlağalı** bir söyleyiştir.

4.Beyit :

**Ey tabîb-i dil ü cân n'ola kapuñ bekler isem
Hastanuñ yiri mi var dâr-ı şifâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tabîb(t.-i dil)	: doktor,hekim	F	İ
dil	: gönül	F	İ
cân	: can	F	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
kapu(k.ñ)	: kapı	T	İ
bekle-(b.r)	: bir yerde kalmak,durmak	T	F
i-(i.sem)	:idi,imiş,ise çekimli şekilleri açıklayan fiil	T	F
hasta(h.nın)	: hasta	F	S
yir(y.imi)	: yer,mesken	T	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
dâr(d.-ı şifâ)	: ev	A	İ
şifâ(ş.dan)	: şifâ,iyi olma	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey can ve gönlün tabibi, kapında beklersem şaşılır mı?Hastanın şifâ evinden başka yeri mi var.

Âşık,aşk derdiyle hastadır.Âşğın canının ve gönlünün tabibi,sevgilidir.Bu yüzden,nasıl ki hastalar hastahane kapılarını aşındırıyorlarsa,âşık olanlar da sevgililerinin kapısına giderler.Onlar için sevgilinin kapısı şifâ yeridir.

C-Edebî Sanatlar

Âşık burada kendisini hastaya, sevgiliyi tabibe ,sevgilinin kapısını(bulunduğu yer)da şifa evine **teşbih** etmektedir.*Tabib,hasta,şifâ evi(dâr-ı şifâ)* birbirleriyle ilgili kelimeler olduğundan aralarında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır."*Tabib / hasta, kapı / dâr-ı şifâ*" kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

5.Beyit :

**Zülf ü çeşm ü kad-i canâne(y)i Nazmî göricek
Nesne gelmez dilüme dahı du'âdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
zülf	: saç	F	İ
çeşm	: göz	F	İ
kad(k.-i canane(y)i)	: boy,boybos	A	İ
canan(c.e(y)i)	: sevgili	F	S
gör-(g.icek)	: göz ile algılamak,seçmek	T	F
nesne	: obje,varlık	T	İ
gel-(g.mez)	: bir yere hareket etmek	T	F
dil(d.üme)	: gönül	T	İ
du'â(d.dan)	: Allah'a yalvarma,niyaz	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nazmî, sevgilinin saç,göz ve boyunu görünce artık, dilime du'âdan başka bir şey gelmez.

Şair sevgilinin,saç,göz ve boyunu görünce,bütün bunlar karşısında büyülenmiştir.Sevgili ve sevgilinin uzuvları o kadar güzeldir ki,âşık onun için perişan olur.Diline sevgili için du'â etmekten başka söz gelmez.Beyitte kaligrafik bir benzetme söz konusudur.Sevgilinin saçı,kıvrımları dolayısıyla dal harfine;gözü şekil olarak yuvarlaklığı dolayısıyla ayın harfine; boyu da düzgünlük ve uzunluk bakımlarından elif harfine benzetilmiştir.Eski harflerle bunlar birleştirildiğinde sırasıyla,saç kıvrımının(dal)/gözün(ayın)/boyunda(elif) hafleriyle du'â kelimesini meydana getirdikleri görülmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Ayrıca **teşbihle** saç dal ,göz ayın,boy da elif harflerine benzetilmiştir.

II- GENEL DEĞERLENDİRMELER

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	20	12	31	63
%	% 32	% 19	% 49	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	28	6	8	1	10	10	63
%	%44	% 9	%14	%1	%16	%16	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	1	6	1	2	4	7
%	%14	% 86	% 14	%29	% 57	%100

D-Deyimler

yoluna gelmek(3.beyit);kapı beklemek(4.beyit);dile gelmek(5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

duhâ / dücâ(1.beyit);mah-likâ(2.beyit);sabâ(3.beyit);şifâ(4.beyit);du'â(5.beyit)

NAZMÎ-3

Ö.1556

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Ne murâd idine dil zevk u safâdan gayrı
Ne recâ eyleye cân mihr ü vefâdan gayrı
- 2 Germ olup dilbere bir vech ile şevk - i mihrin
Kimse izhâr idemez şems - i duhâdan gayrı
- 3 Dilberün kâmet-i balâsına ol kim vire dil
Nesne togrılmaz aña belki belâdan gayrı
- 4 Dil-rübâ cevr ü cefâ itse ne var saña dilâ
Dil-rübâlarda ne var cevr ü cefâdan gayrı
- 5 Gam-ı devrân ile sâkî bu cihân bezminde
Kim dūrūr başa çıkan câm-ı safâdan gayrı
- 6 Sen kadar bilmez eyüsini meyün bâde-fürüş
Sâkiyâ ol ne bilür bey' ü şirâdan gayrı
- 7 Yarün ebrûsı ile zülfi vü kaddî hevesi
Komadı fikr bu Nazmî 'de recâdan gayrı

Nazmî, *Mecmûa*, TY 920 / 583 b.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Ne murâd idene dil zevk u safâdan gayrı
Ne recâ eyleye cân mihr ü vefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hiçbiri	T	E
murâd	: murad, arzu, istek	A	İ
it-(i.ene)	: eylemek, kılmak, yapmak	T	F
dil	: gönül	F	İ
zevk	: zevk, tatma, hoşça giden hal, haz	A	İ
safâ(s.dan)	: eğlence	A	İ

recâ	: ümit	A	İ
eyle-(e.e)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
cân	: cân	F	İ
mihr	: güneş,sevgi	F	İ
vefâ(v.dan)	: sevgi,bağlılık	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönül zevk ve safadan başka ne murad edinsin ? Can sevgi ve bağlılıktan başka ne ümit etsin?

Beypitte sözü edilen gönül ve can,âşığın gönlü ve canıdır.Âşığın gönlünün isteği zevk ve safadır.Âşığın canın ümidi, sevgiliden göreceği sevgi ve bağlılıktır.Âşık için bunlardan başka yaşama sebebi yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Beypitteki *ne murâd idine/ne recâ eyleye;dil/can;zevk u safâ/mihr ü vefâ* kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

2.Beyit :

**Germ olup dilbere bir vech ile şevk-ı mihrin
Kimse izhâr idemez şems-i duhâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
germ	: sıcak	F	S
ol-(o.up)	: yeni bir durum kazanmak	T	Zr
dilber(d.e)	: gönlü alıp götürren güzel	F	S
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
vech	: yüz,surat,çehre	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
şevk(ş.-i mihr)	: şiddetli arzu,sevinç	A	İ
mihr(m.in)	: güneş,sevgi	F	İ
kimse	: kişi	T	Zm
izhâr	: gösterme	A	İ
it-(i.emez)	: etmek,eylemek,yapmak	T	F
şems(ş.-i duhâ)	: güneş	A	İ
duhâ(d.dan)	: kuşluk vakti	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bir güzele ,bir şekilde meyleden güneş ışığını(güneşin şavkını,işınlarını) kuşluk güneşinden başka kimse gösteremez.

Kuşluk vakti nüneşi,sabahla öğle arasındaki güneş olup,bu vakitler arasında güneş havada sürekli yükseldiğinden daha parlaktır.Güneş öğleden sonra yavaş yavaş alçalarak batışa doğru gider.Bu özellikleriyle de,ancak sabahla öğle arası,(kuşluk vakti)güneşi,sevgiliye meyl gösteren güneşin şavkını görebilir.

C-Edebî Sanatlar

"*Germ,mihir ve şems*" kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

3.Beyit :

**Dilberüñ kâmet-i balâsına ol kim vire dil
Nesne togrılmaz aña belki belâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
dilber(d.üñ)	: gönlü alan güzel	F	S
kâmet(k.-i balâ)	: boy,boybos	A	İ
balâ(b.sına)	: uzun,yüksek	F	S
ol	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
kim	: rastgele biri,adam	T	Zm
vir-(v.e)	: herhangi bir şeyi birine iletmek,ulaştırmak	T	F
dil	: gönül	F	İ
nesne	: obje,varlık	T	İ
toğrıl-(t.maz)	: yönelme	T	F
a(a.ña)	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
belki	: ihtimal,olabilir,umudur	F	E
belâ(b.dan)	: gam,keder,musibet	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Sevgilinin,o uzun boyuna kim gönül versin?Belki ona belâdan başka hiç bir şey yönelmez.

Sevgilinin boyu o kadar düzgün ve uzundur ki âşık," Bundan dolayı kimin ona gönül vermeye cesareti var."diyor ve sonra da tahmin yürüterek,"Ona belâdan başka bir şey yönelemez,meyledemez."diyor.Klâsik şiirde genellikle âşık,belâların en kötüsüne kendisinin uğradığını söyler.Sevgilinin güzelliğiyle ilgili her şey onun için bir belâdır.Bu belâ,elest bezminde verilmiş bir sözdür.O zamandan beri âşık belâlar içindedir.

Aşkî, bu belâyı şöyle dile getirir:

Dil her belâna dedi senin can ile "Belâ"
Rûz-ı ezel ki dinledi "Kâlu" nidasını

Aşkî,¹

C-Edebî Sanatlar

Sevgilinin o uzun boyuna kim gönül versin diye sorarak, **istifham** sanatı yapmıştır. "Kamet" ile "togrılmak" arasında **tenasüp**; *kamet/togrılmaz, kim/belâ* arasında manen ilgili **leff ü neşr** sanatı vardır.

4.Beyit :

Dil-rübâ cevır ü cefâ itse ne var saña dilâ
Dil-rübâlarda ne var cevır ü cefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
dilrübâ	: gönül alan, gönül kapan	F	S
cevır	: eziyet, sıkıntı	A	İ
cefâ	: eziyet, sıkıntı	A	İ
it-(i.se)	: eylemek, kılmak, yapmak	T	F
ne(2 kez)	: hangi şey	T	Zm
var(2 kez)	: bulunan, mevcut olan	T	F
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
dil(d.â)	: gönül	F	İ
dilrûba(d.larda)	: gönül alan, gönül kapan	F	S
cevır	: eziyet, sıkıntı	A	İ
cefâ(c.dan)	: eziyet, sıkıntı	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey gönül, gönül alan sevgili sana eziyet ve zulm etse ne var, gönül alanlarda eziyet ve sıkıntıdan başka ne vardır?

Âşık ey gönül diyerek, kendi gönlüne seslenmektedir. Âşığın gönlünü alan sevgilidir. Gönül alan sevgilide, âşığa eziyet ve sıkıntı etmekten başka bir şey yoktur. Klâsik şiirde sevgilinin özelliği, âşığa acı ve ızdırap verici oluşudur. O cevır oku atar, cana kadedir, zulüm ve eziyette aşırı gider, âşığa asla yâr olmaz, vuslatı yoktur; merhametsizdir; sözünde durmaz; o daima dert, belâ, cevır ve cefânın temsilcisidir.

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.280

C-Edebî Sanatlar

Âşık,"dil-rübâlarda ne var cevri ü cefâdan gayrı?" diye sorarak **istifham** sanatı yapmıştır. Ayrıca bu sorunun cevabı kendince malum olduğundan dolayı, **tecâhül-i ârif** sanatı yapmıştır.

5.Beyit :

**Gam-ı devrân ile sâkî bu cihân bezminde
Kim dūrūr başa çıkan câm-ı safâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gam(g.-ı devrân)	: keder,tasa,dert	A	İ
devrân	: dünya,felek,zaman,kader	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
sâkî	: içki sunan güzel	A	S
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
cihân	: dünya,âlem	F	İ
bezm(b.inde)	: meclis	F	İ
kim	: herhangi biri,adam	T	Zm
dūr-(d.ür)	: bulunmak,durmak	T	F
baş(b.a)	: baş,kafa	T	İ
çık-(ç.an)	: baş edebilmek	T	F
câm(c.-ı safâ)	: kadeh,bardak	F	İ
safâ(s.dan)	: safâ,gönül şenliği	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey saki,bu dünya meclisinde, devran gamı ile baş edebilecek,safa kadehinden başka, kim vardır?

Burada âşığın muhatabı, içki meclisinde kadeh sunan güzeldir.Âşık dünya meclisinde,devran gamı,yani başında dönüp duran gam ile başa çıkmak için, içki içmektedir.Ancak böyle yaparsa dünya dertleri ile başa çıkabilmektedir.Sâkînin sunduğu kadeh de meclite elden ele gezerek dolaşır,devr eder.Bu yüzden âşığın gamı döndükçe,kadeh de dönmekte,ve âşığın böylece dönen gama gücü yetmektedir.Deyim olarak"başa çıkmak" kullanılmıştır.Ayrıca,"başa çıkmak"kadehin içmek üzere başa doğru getirilmesi anlamında kullanılmıştır.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte dünya,meclise **teşbih** edilmiştir.*Sâkî,bezm,câm-ı safâ* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Ayrıca,"Devran gamı ile başa çıkan,benden başka kim

var?" sorusuyla,istifham sanatı yapılmıştır."Başa çıkmak" hem "baş edebilmek" hem de "içkiyi başa doğru getirmek" anlamında tevriyeli kullanılmıştır.

6.Beyit :

Sen kadar bilmez eyüsini meyüñ bâde-fürûş
Sâkiyâ ol ne bilür bey' ü şirâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sen	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kadar	: miktarında,ölçüsünde	A	E
bil-(b.mez)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
eyü(e.sini)	: iyi	T	S
mey(m.üñ)	: şarap	F	İ
bâde(b.-furuş)	: şarap,içki	F	İ
fürûş	: satan	F	S
sâkî(s.yâ)	: içki sunan güzel	A	S
ol	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
ne	: hangi şey,nasıl	T	Zm
bil-(b.ür)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
bey'	: satma,satış,satılma	A	İ
şirâ(ş.dan)	: alma,alış	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey saki,şarap satan, şarabın iyisini senin kadar bilemez.O şarabı alıp satmaktan başka ne bilir ki?

Burada yine bir önceki beyitteki gibi âşığın muhatabı sâkîdir.Sâkî mecliste içki sunar.Şarap satan ise sâkî kadar bile şarabın iyisini bilmez,çünkü o şarabı zevkle içmeyi bilmez,sadece alıp satar.

C-Edebî Sanatlar

"O şarap satan şarabı alıp satmaktan başka ne bilir?" diye sorarak istifham sanatı yapmıştır.Ayrıca"*Mey,bâde-fürûş,sâkî*"kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır. "*Bey*" ve "*şirâ*"arasında da tezat sanatı vardır.

7.Beyit :

Yarüñ ebrûsı ile zülfi vü kaddi hevesi
Komadı fikr bu Nazmî'de recâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yâr(y.üñ)	: sevgili	F	İ
ebru(e.sı)	: kaş	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
zülf(z.i)	: saç	F	İ
kadd(k.i)	: boy	A	İ
heves(h.i)	: istek,arzu	A	İ
ko-(k.madı)	: bırakmak	T	F
fikr	: düşünce	A	İ
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
recâ(r.dan)	: ümit,umma	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Sevgilinin boyu ve saçı ile kaşının hevesi ,bu Nazmî 'de ümitlenmekten başka fikir bırakmadı.

Burada sevgilinin boy,saç,kaş güzelliğinden bahsedilmekte ve sevgilinin bu özelliklerinden dolayı âşığın ümitlenmesi söz konusu edilmektedir.Şair,kaligrafik bir benzetmeyle"Ebru-zülf-kad" kelimelerini ipucu olarak vermiş sonra, ikinci mısradan Ebrû (kaş) re harfine / zülf(saçı)- cim harfine/ kad (boyu)- elif harfine benzetmiştir. Eski harflerle re/cim/elif harfleri birleştirildiğinde beytin ikinci mısrandaki recâ kelimesi meydana gelmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Ebru,zülf,kadd kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	35	22	35	90
%	%39	%39	%22	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	39	13	13	1	13	11	90
%	%44	% 14	% 14	%1	%14	%13	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	3	8	-	4	7	11
%	%27	% 73	%0	% 36	% 64	% 100

D-Deyimler

başa çıkmak(5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

safâ / vefâ(1.beyit);duhâ(2.beyit);belâ(3.beyit);cefâ(4.beyit);safâ(5.beyit);şirâ
(6.beyit);recâ(7.beyit)

NAZMÎ-4

Ö.1556

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Ehl-i dünyâya ne var şûr ile şerden gayrı
Yokdur eglence aña sîm ile zerden gayrı
- 2 Ecl-i dünyâ için itseñ ne kadar tûl-ı emel
Nesne yok hâsıl olur kalbe kederden gayrı
- 3 Nasb idüp nefslerün cerre idüp ref' -i hicâb
Yok 'amel şimdiki sûfilere cerden gayrı
- 4 Âşıkâ hem-dem ü eglence mi olur her-dem
Nâle vü âh-ı dem-i şâm u seherden gayrı
- 5 Nazmiyâ eyleme hergiz heves-i câh-ı cihân
Gelmez andan saña bir nef' zarardan gayrı

Nazmî, *Mecmîa*, TY 920 / 583 b.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Ehl-i dünyâya ne var şûr ile şerden gayrı
Yokdur eglence aña sîm ile zerden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ehl(e.-i dünya)	: sahip	A	S
dünya(d.ya)	: cihan, âlem	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan, mevcut olan	T	F
şur	: karışıklık	F	S
ile(2 kez)	: birliktelik ifade eder	T	E
şer(ş.den)	: kötülük	A	İ
yok(y.dur)	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
eglence	: eğlence, gönül şenliği	T	İ
a(a.ña)	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
sîm	: gümüş	F	İ
zer(z.den)	: altın	F	İ
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Dünya sahiplerine,karışıklık ve kötülükten başka ne var, ona gümüş ve altından başka eğlence yeri yoktur.

Bu dünyanın malına düşkün olup,tek eğlenceleri gümüş ve altın olanlar,dünya mallarına sahip olmak amacıyla bir kavgaya tutuşurlar.İnsanlarda sâhiplik ve mülkiyet duygusu,rekâbeti doğurur.Bu rekâbet dengeli ve sınırlı olmazsa karışıklıklar(şûr u şer)a yol açar.

C-Edebi Sanatlar

Beyitteki "şûr" ile "şer" ve "sîm" ile "zer" arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.Ayrıca,"şûr-sîm","şer-zer"arasında da anlama dayanan bir leff ü neşr sanatı vardır.

2.Beyit :

Ecl-i dünyâ için itseñ ne kadar tûl-ı emel
Nesne yok hâsil olur kalbe kederden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ecl(e.-i dünya)	: sebep,illet	A	İ
dünya(d.ya)	: cihan,âlem	A	İ
içün	: gayesiyle,maksadıyla	T	E
it-(i.sen)	: etmek,eylemek,kılmak	T	F
ne	: hangi şey	T	Zm
kadar	: miktarında,derecesinde	A	E
tûl(t.-ı emel)	: güç	A	İ
emel	: emel,istek	A	İ
nesne	: obje,varlık	T	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
hâsil	: meydana gelen	A	S
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
kalb(k.e)	: kalp,yürek	A	İ
keder(k.den)	: tasa,gam	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dünya için , ne kadar ulaşılması güç emeller beslersen ,kalpte kederden başka bir nesne oluşmaz.

Birinci beytin devamı mahiyetindeki bu beyitte,"Dünyada ne kadar ulaşılması uzak olan istekler beslesen de,bunun sonu yine keder olacaktır."deniliyor.Bu yüzden şair,kişinin dünya heveslerine kapılmamasını öğütlemektedir.Şaire göre,ulaşmak istenilen uzak emellere ulaştığında bile insanlar mutlu olmayacaklardır.

C-Edebî Sanatlar

Dünya zikredilip,dünya malları kastedildiği için,mürsel **mecaz** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Nasb idüp nefslerün cerre idüp ref'-i hicâb
Yok amel şimdiki sûfilere cerden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nasb	: dikme,saplama	A	İ
it-(i.üp/ 2 kez)	: etmek,eylemek,kılmak	T	F
nefs(n.lerün)	: ruh,can,hayat	A	İ
cerr(c.e)	: çekme,sürükleme;para,eşya vs. çekme	A	İ
ref'(r.-i hicâb)	: perde	A	İ
hicâb	: utanma	A	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
amel	: amel,iş	A	İ
şimdi(ş.ki)	: içinde bulunduğumuz anda,şu anda	T	Zr
sûfi(s.lere)	: sufi,tasavvuf ehli,sofu	A	İ
cer(c.den)	: cerre çıkma	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Utanma perdesini kaldırıp , kendi nefslerini cerr ile görevlendiren sūfilerin, şimdi cerden başka bir ameli yoktur.

Cerre çıkma;Eskiden medrese talebelerinin,mübârek üç aylarda köylere dağılıp halka,dinî öğütlerde bulunmak,namaz kılmak veya müezzinlik etmek sûretiyle para ve erzak toplamasıdır.¹

Beyitte tenkid edilen tip,nakil ilmiyle donanmış ham sofu tipidir.Bu tipteki insanlar,bilhassa Ramazan ayında,dinî konularda halka yardımcı olmak amacıyla cerre çıktıklarında,esas amaçlarından sapıp,utanmayı bir yana bırakarak yaptıkları işin bedeli peşinde koşmaktadırlar.Şair,bu tip insanların,amel olarak cerden başka bir amaçlarının olmamasını tenkîd etmektedir.

¹ Ahmet Talat Onay,*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*,s.92;İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.102

C-Edebî Sanatlar

Sûfî, nefîs, cerr kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

4.Beyit :

Âşık hem-dem ü eğlence mi olur her-dem
Nâle vü âh-ı dem-i şâm u seherden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
âşık(a. a)	: seven	A	İ
hem-dem	: dost	F	İ
eğlence	: gönül şenliği	T	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
her-dem	: her an	F	Zr
nâle	: inleme,âh etme	F	İ
âh(â. -ı dem)	: âh,inleme	M	Ü
dem(d.-i şam)	: an	F	İ
şam	: akşam	F	İ
seher(s.den)	: sabah	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Âşığa, sabah ve akşam vakti edilen ah ve inlemeden başka, her an arkadaş ve eğlence mi olur ?

Âşığa tek arkadaş ve eğlence,kendi âh ve inlemesidir.Âşık,sabah akşam sürekli olarak âh edip inlemektedir.Âşık,âh ve inlemesinin arkadaşlığı haricinde yalnızdır.Zaten yalnız olduğu için kendi âh ve inlemesini kendisine arkadaş ve eğlence olarak görmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Şam(akşam) ve *seher*(sabah) kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır.Âh ve nâle birbirleriyle ilgili olduğundan aralarında **tenasüp** sanatı vardır.Âşığa âh ve inlemesinden başka arkadaş ve eğlence mi olur?diyerek,soru yoluyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

Nazmîyâ eyleme hergiz heves-i câh-ı cihân
Gelmez andan saña bir nef' zarardan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
eyle-(e.me)	: etmek,eylemek,kılmak	T	F
hergiz	: asla	F	Zr
heves(h.-i câh)	: istek.arzu	A	İ
câh(c.-ı cihân)	: makam.mevki	A	İ
cihân	: dünya,âlem	F	İ
gel-(g.mez)	: bir yere hareket etmek,gitmek	T	F
a(a.ndan)	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
nef'	: yarar,fayda	A	İ
zarar(z.dan)	: zarar,ziyan	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nazmî , dünyanın mevki hevesine asla kapılma,ondan sana, zarardan başka bir yarar gelmez.

Beyit,makam ve mevki hevesine rağbet edilmemesi gerektiğini,bunların insana zarardan başka bir şey vermediğini açıkça belirtmektedir.Bu beytin de,diğer beyitlerde de olduğu gibi hikemî yönü oldukça fazladır.

C-Edebî Sanatlar

Nef' (yarar) ve *zarar* kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	32	10	23	65
%	%50	%15	% 35	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	33	4	5	4	9	10	65
%	%51	%6	%8	%6	%14	%15	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	3	4	-	5	2	7
%	%43	%57	% 0	%71	%29	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

şer / zer(1.beyit);keder(2.beyit);cer(3.beyit);seher(4.beyit);zarar(5.beyit)

HAYALÎ BEG

Ö.1557

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Bulunmaz baña hem-dem bezm-i gamda nâleden gayrı
Ne içsem kimse yok sâgar suna tebhâleden gayrı
- 2 Mahabbet mihrî tâbından vücûdun mahv kılmış yok
Ararsañ gülşen-i dehri benimle jâleden gayrı
- 3 Metâ '-ı derdim istermiş nesi var lâlenün elde
Bir iki kana müstağrak yanık pergâleden gayrı
- 4 Yaşı encümlerin îsâr idüp mâh -ı şeb - efrûzı
Der-âgûş eylemiş yok devr içinde hâleden gayrı
- 5 Hayâlî kara bahtından şikâyet kılmadı çarha
Ruhın zerd eyleyip eşk-i revânın aleden gayrı

Hayalî Beg ,*Divân*,629.gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

**Bulunmaz baña hem-dem bezm-i gamda nâleden gayrı
Ne içsem kimse yok sâgar suna tebhâleden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bulın-(b.maz)	: bulmak işine konu olmak,bir şeyi elde etmek işi	T	F
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
hem(h.dem)	: -dak,-deş,-i bir	F	E
dem	: an,vakit	F	İ
bezm(b.-i gam)	: meclis	F	İ
gam(g.da)	: sıkıntı	A	İ
nâle(n.den)	: inleme	F	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
iç-(i.sem)	: çekip yutmak,içmek	T	F
kimse	: kişi	T	Zm
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
sagar	: kadeh	F	İ

sun-(s.a)	: takdim etmek,göndermekibir şeyi vermek	T	F
tebhâle(t.den)	: uçuk.dudağın kenarındaki kabartı	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bana gam meclisinde , inlemeden başka dost bulunmaz;bir şey içmeye kalksam,bana,dudak uçuklamasından başka bir kadeh sunan yoktur.

Âşık, aşk meclisinde âh edip inlemektedir.Onun kendi âh ve inlemesinden başka bir arkadaşı,bir dostu yoktur.Ayrıca âşık o derece yalnızdır ki,kendisine dudağının uçüğundan başka kadeh sunan kimse yoktur.Gam,sıkıntı çeken kişide moral çöküntüsü yanında gözle görülen bir takım değişiklikler de vardır.Gam çeken kişi kanlı gözyaşları dökerek zayıflar,sararır,hastalanır.Bunlara paralel olarak kişinin,çektığı gam ve sıkıntı sebebiyle bağrında yaralar, dudağının kenerında uçuklar çıkar.Dudak uçukladığı zaman,dudağın kenerında kabarcıklar oluşur.Dudağın uçuguyla şarap içildiğinde,şarap uçuk üzerindeki kabarcıklara yapışıp kalır.Bu yüzden şair,dudağının kenarındaki uçüğün üzerine yapışan şaraptan başka kadeh sunan yok,diyerek yalnız olduğunu anlatmaktadır.Şairin dostu,şairin dudağındaki uçuga bulaşıp kalmış bir parça şaraptır.

Bilindiği gibi bezm-i aşkta ,şarabı saki denilen güzel sunar.Ayrıca ayak seyri denilen şarabın elden ele gezmesi de gelenektir.Ancak beyitte âşık bütün bunlardan mahrumdur ve yalnızlık çekmektedir.Beyit ,Fuzûlî'nin ;

Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bad-ı sabâdan gayrı

beyitini hatırlatıyor.Fuzûlî'deki sabâ rüzgârından başka kapıyı açan kimse olmaması ile beyitteki dudak uçüğundan başka kadeh sunan kimse olmaması birbirine benzer söyleyişlerdir.

Teb-hâle,çiy tanesi olarak da düşünülür.Beliğ,ikisinin ilişkisini bülbül ile bağlantılı olarak şöyle anlatır:

Bülbül seherde germ olıcak âh u nâleden
Teb-haledâr olur dehen-i gonca jâleden

Beliğ ,¹

C-Edebî Sanatlar

Aşık,dudağının kenarındaki kabartıyı içki sunan birisi olarak düşünerek teşbih sanatı yapmıştır.

¹ İskender Pala,Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü,s.267

2. Beyit :

**Mahabbet mihri tâbından vücûdun mahv kılmış yok
Ararsañ gülşen-i dehrî benimle jâleden gayrî**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mahabbet	: sevgi	A	İ
mihr(m.i)	: güneş,sevgi	F	İ
tâb(t.indan)	: parlaklık	F	İ
vücûd(v.un)	: varlık.vücut	A	İ
mahv	: yok etme,ortadan kaldırma	A	İ
kıl-(k.mış)	: etmek,eylemek,kılmak	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
ara-(a.rsañ)	: birini veya birşeyi bulmaya çalışmak	T	F
gülşen(g.-i dehr)	: gül bahçesi	F	İ
dehr(d.i)	: dünya	A	İ
ben(b.imle)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
jâle(j.den)	: çiy tanesi	F	İ
gayrî	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dünyanın gül bahçelerini araştırırsan,sevgi güneşinin ısıyla vücûdumu yok etmiş,benimle çiy tanesinden başka birisini göremezsın.

Aşk,âşığı,üzüntülere sevk ederek vücûdunu çok zayıf düşürür;adeta yok eder.Güneş de,sabahın ilk ışıklarıyla,bitkiler üzerindeki çiy tanelerini buharlaştırarak yok eder.Şaire göre,sevgi güneşi,hem âşığı,hem de çiy tanesini yok eder.Güneş,canlılığın oluşması için bir şart iken,burada,âşığa üzüntüler çektiren sevginin müşebbehün bihi olarak kullanıldığı için,yok olma(ölüm)sebebi olarak görülmüştür.

C-Edebî Sanatlar

"Mahabbet mihri"tımlamasında,sevginin güneşe benzetilmesiyle teşbih yapılmıştır.Ayrıca "mihr" kelimesinin "güneş" anlamından başka "sevgi,şefkat"anımlarında da kullanılmasıyla,,bu kelimedede bir tevriyeli kullanım söz konusudur.

3.Beyit :

**Metâ'-ı derdim istermiş nesi var lâlenün elde
Bir iki kana müstağrak yanık pergâleden gayrî**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
metâ'(m.-ı derd)	: mal,varlık	A	İ
derd(d.im)	: dert,gam,keder	F	İ
iste-(i.rmiş)	: istek duymak,arzu etmek	T	F
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
lâle(l.nin)	: lâle	F	İ
el(e.de)	: elde,hazırda	T	İ
bir	: sayıların en küçüğü ve ilki	T	S
iki	: birden sonraki sayı	T	S
kan(k.a)	: kan	T	İ
müstağrak	: batmış	A	S
yanık	: yanmış olan	T	S
pergâle(p.den)	: parça	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bir iki yanık ve kana batmış bez parçasından başka elinde bir malı olmayan lâle,bir de tutmuş,benim dert malımı istermiş.

Edebiyatta ortasındaki karalığı ile lâle , üzerinde ben olan yanaktır.Klâsik edebiyatta kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve aşğın gözyaşları lâleye benzetilir.Lâlenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara bir dağlama olur.Bu yüzden ciğeri kan olmak, bağı yanmak,pürhûn olmak vb. ile kullanılır.

İran mitolojisine göre yıldırım,lâle yaprağının üstündeki çiy tanesine düşmüş,çiğ tanesi ve yaprak alev alarak donmuştur.Lâlenin ortasındaki karalık da yıldırım yanığı imiş.¹Şair,lâleyi,elinde yanmış ve kana bulaşmış bir iki parça kumaşı olan birisi olarak düşünmüştür.Kumaşın yanıklığı,lâle yaprağındaki siyah kısımdan;kana bulaşmış hali de kırmızı renginden dolaydır.

Lâlenin ortasındaki siyahlık,pek çok şair gibi,Bâkî tarafından da işlenmiştir:

Sehâb-ı lutfun âbın teşne-dillerden dirîğ etme
Bu deştin bağı yanmış lâle-i nû'mânyız cânâ

Bâkî, 109 / 2

Âşık ise,sevgiliye kavuşamadığı için,elinde sadece dert malı(sermayesi) vardır.Şaire göre,âşğın derdine ortak olacak olan lâlenin de ondan kalır yanı

¹ İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.309;Beşir Ayvazoğlu,*Güller Kitabı*,İstanbul 1995,s.107-111

yoktur;lâle de dertlidir.Böyle bir durumu,dillerde dolaşan şu beyit de dile getirmektedir:

Kendisi muhtac-ı himmet bir dede
Nerde kaldı gayrıya yardım ede

C-Edebî Sanatlar

Lâlenin yapraklarının kırmızılığının kana batmış olmasından ileri geldiği söylenerek bir Hüsni talil sanatı yapılmıştır

4. Beyit :

Yaşı encümlerin isâr idüp mâh-ı şeb-efrûzı
Der-âgûş eylemiş yok devr içinde hâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yaş(y.ı)	: yaş,ıslak	T	S
encüm(e.lerin)	: yıldız	A	İ
isâr	: saçmak	A	İ
et-(e.ip)	: eylemek,kılmak,yapmak	T	F
mâh(m.-ı şeb-efrûz)	: ay	F	İ
şeb(ş.-efruz)	: gece	F	İ
efrûz(e.u)	: aydınlatan	F	S
der(d.-âgûş)	: -de,içinde	F	E
âgûş	: kucak	F	İ
eyle-(e.miş)	: etmek,kılmak	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
devr	: dönme,dönüş	A	İ
iç(i.inde)	: belli bir zaman aralığında	T	E
hâle(h.den)	: ay ağılı	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bu zamanda,geceyi aydınlatan ayın,yaşlarının yıldızlarını saçarak kucaklayan ay ağılından başka kucaklayanı yoktur.

Hâle-i mâh: ay ağılı.Hâle ;bazan ay ve güneşin etrafında görülen parlak daire.Beyite göre; yıldızların ıslaklığı parıltılı gece ayını kucaklamış, gökyüzündeki ayı sarmalamıştır.Onu bu zamanda sadece ay ağılından başka bir şey kucaklamamıştır.Bilindiği gibi ayın etrafında bir ışık halkası bulunmaktadır.

Ayine alub ele yüz şevk ile kılfañ nazar
'Arz-ı hüsn eyler saña mah-ı münevver hâleden

Zâtî

Bu ay ağılı,bir buhar birikmesidir ve yağmurun yağacağına delalet eder:

Gün yüzünde hat belürse gözlerüm giryân olur
Hâle görünse kenâr-ı mâhda bârân olur

Hoca Dehhanî,¹

Şair,ay ağılında bulunan su damlacıklarını yıldızlara benzetmekte ve bu yaşlar(yıldızlar)ı,göğe saçılmış bir şekilde tasvîr etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Şair bu ışık halkasının ayın etrafında olmasını , ayı kucaklamış olarak düşünerek bir **Hüsn-i talil** sanatı yapmıştır.Su damlacıklarını yıldız(encüm)a benzettiği için **teşbih**;hâlenin,kucaklaması ile **açık istiare** yapılmıştır.

5.Beyit :

Hayâlî kara bahtından şikâyet kılmadı çarha
Ruhın zerd eyleyip eşk-i revânın âleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kara	: siyah	T	S
baht(b.indan)	: baht,talih	F	İ
şikâyet	: yakınmak	A	İ
kıl-(k.madı)	: etmek,eylemek	T	F
çarh(ç.a)	: felek	F	İ
ruh(r.un)	: yanak	A	İ
zerd	: solgun	F	S
eyle-(e.ip)	: etmek,yapmak	T	F
eşk(e.-i revân)	: gözyaşı	F	İ
revân(r.in)	: akan	F	S
'al('a.eden)	: al,kırmızı	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Hayâlî ,aşk yüzünden yanağının solup göz yaşının kıpkırmızı olmasından başka,kara bahtından dolayı felekten şikâyetçi olmamıştır.

Aşktan dolayı,âşık zayıf düşüp,yüzü sararır ve kanlı göz yaşı döker.Âşığın bahtı karadır;aşk işinde umduğunu bulamaz;bunların da sebebi felek(çarh)tir.Klâsik

¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,C.2,s.222*

şirde,bu yüzden,devamlı felekten şikâyet edilir.Fuzûlî ve Yavuz Sultan Selim de,felekten şikâyeti şöyle dile getirir:

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tâlî' zebûn

Fuzûlî, 232 /1

Batlamyos sistemine dayanan bir düşünüşe göre,dünya kâinatın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler.Bunlar içiçe olmak üzere dünyayı çevrelemektedirler. Birinci felekde ay olmak üzere sırasıyla Utarid , Zühre , Şems(Güneş), Mirrih(Merih), Müşteri,Zühal gezegenleri bulunmaktadır.Dokuzuncu felek,bütün felekleri saran en büyük ve en yüksek felektir ki felek-i atlas(atlas feleği),felek-i a'zam(en büyük felek) ya da felekü'l -eflâk(feleklerin feleği) adıyla anılır.Atlas feleği yirmidört saatde bir devrini tamamlar.Bu dönüş,doğudan batıya olup,diğer felekleri de döndürür.Diğer feleklerin iki türlü hareketi vardır.Biri Atlas feleğiyle birlikte doğudan batıya,diğeri de bunun aksi olarak batıdan doğuyadır.Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi istikametinde dönmeye zorlar.Kendi istikameti dışında ,dönüşe zorlanan sekiz felek insanların tâlihleri,refâh ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar.İşte felekler üzerinde şikâyet etmenin nedeni budur."kahpe felek, dönek felek "gibi şikâyetlerin aslı da dokuzuncu felek olan Atlas feleğinin ters dönüşü nedeniyledir.

Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn itdi felek
Giryemi etdi füzûn ,eşkimi hûn etdi felek

Yavuz Selim,¹

Feleğin dönmesini,"döneklik;iki yüzlülük,sözünde durmama"anlamlarında,Ziyâ Paşa şöyle kullanır:

Pek rengine aldanma felek eski felektir
Zirâ feleğin meşşreb-i nâ-sâzi dönektir

Ziya Paşa,²

C-Edebî Sanatlar

Çarh,kara baht,şikâyet kılmak kelimelerinin hepsi de felekle ilgili olduğu için **tenasüp** sanatı yapılmıştır.

¹ İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.165;Ahmet Talat Onay,*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*,s.166

² Muharrem Ergin,*Osmanlıca Dersleri*,İstanbul 1995,s.129

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	21	21	27	69
%	% 30	% 30	% 40	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	33	9	4	1	13	9	69
%	% 48	% 13	% 6	% 1	% 19	% 13	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	2	4	2	-	6
%	% 67	%33	% 66	%33	%0	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

nâle / teb-hâle(1.beyit);jâle(2.beyit);pergâle(3.beyit),hâle(4.beyit);'ale(5.beyit).

MUHİBBÎ-1

Ö.1566

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün feilün
(Fa'ilâtün) (fa'lün)

- 1 Bu cihânuñ nesi var zecr ü 'anâdan gayrı
Arasan nesnesi yok derd ü belâdan gayrı
- 2 Kasdım oldur ki virem cân u cihânı yolına
Yoğmuş çünki hüner cûd u sehâdan gayrı
- 3 Günde bir kez n'ola düşnâm ile aña beni yâr
Elimüzden ne gelür aña du'âdan gayrı
- 4 Hecriyle ne belâ çekdüğini cân u gönül
Yâre kim itse haber bâd-ı sabâdan gayrı
- 5 Bu Muhibbî kime yârim diye ağyâr olur ol
Kimsesi yok bu cihân içre Hudâ' dan gayrı

Muhibbî, *Divân*, v.1193a.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

**Bu cihânuñ nesi var zecr ü 'anâdan gayrı
Arasan nesnesi yok derd ü belâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu	: yakını işaret eder	T	S
cihân(c.nuñ)	: dünya, âlem	F	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan, mevcut olan	T	F
zecr	: eziyet, sıkıntı	A	İ
'anâ('a.dan)	: meşakkat, güçlük	A	İ
ara-(a.san)	: bir şeyi bulmaya çalışmak	T	F
nesne(n.si)	: obje, varlık	T	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
derd	: gam, tasa, kaygı	F	İ
belâ(b.dan)	: belâ, musibet, âfet	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Bu cihanın eziyet ve meşakkatten başka nesi vardır; ararsan derd ve beladan başka nesnesi yoktur.

Beyte göre dünya,eziyet ve güçlüklerin olduğu bir yerdir.Bu yüzden mutluluk ve rahatlık aramak nafiledir, çünkü mevcut olan tek şey derd ve beladır.Şair burada karamsar bir tablo çizmiştir.Sürekli eziyet,derd ,bela ile güçlük içindedir.Rahatlık ve mutluluk ondan uzaktır.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte birbirleri ile ilişkili *zacr ü 'anâ* ve *derd ü belâ* kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır.Var ve yok kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

2.Beyit :

**Kasdım oldur ki virem cân u cihânı yolına
Yoğımış çünkü hüner cûd u sehâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kasd(k.ım)	: maksad,amaç	A	İ
ol(o.dur)	: üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
ki	: ki	F	E
vir-(v.em)	: herhangi bir şeyi birine iletmek,ulaştırmak	T	F
cân	: cân	F	İ
cihân(c.ı)	dünya,âlem	F	İ
yol(y.una)	: yol	T	İ
yoğ(y.ımuş)	: bulunmayan,yok olan	T	F
çünkü	: şundan dolayı,şu sebeple	F	E
hüner	: marifet,bilme,ustalık	F	İ
cud(c.-ı sehâ)	: cömertlik,el açıklığı	A	İ
sehâ(s.dan)	: cömertlik	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Maksadım odur ki,can ve dünyayı uğruna vereyim,çünkü cömertlikden başka hüner yokmuş.

Cömert; elindeki parayı ve malı esirgemeyip gerektiğe fedakâr davranmaktan çekinmeyen,eli açık demektir.Aşığın isteği can ve dünyayı sevgilinin uğruna feda

etmektedir. Aşık, sevgilisine canını ve dünyayı verecek kadar cömerttir. Ayrıca dünyada cömertlikten başka bir hüner olmadığına inanmaktadır.

3. Beyit :

**Günde bir kez n'ola düşnâm ile aña beni yâr
Elimüzden ne gelür aña du'âdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gün(g.de)	: gün	T	İ
biñ	: bin sayısının adı	T	S
kız	: defa, kere, sefer	T	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak, meydana gelmek	T	F
düşnâm(d.la)	: sövme, sövgü	F	İ
an-(a.a)	: zikretmek, hatırlamak	T	F
ben(b.i)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
yâr	: sevgili	F	İ
el(e.imüzden)	: el, yapılabilecek şey	T	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
gel-(g.ür)	: bir yere hareket etmek, gitmek	T	F
a(a.ña)	: üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
du'â(d.dan)	: Allah'a yalvarma, niyaz	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Yar, günde bin kez sövmeyle beni ansa niye şaşılırsın? Elimizden ona hayır du'â etmekten başka ne gelir?

Âşık, sevgili beni günde bin kez sövmeyle ansa dahi ben ona hayır duadan başka bir şey yapamam diyor. Burada aşığın sevgiliye olan büyük muhabbeti görülmektedir. Klâsik şiirde sevgili aşığa yüz vermez, acımasızdır, aşığa sürekli zulm eder. İşte bütün bu özellikleri ile haiz olan sevgili aşığa her zaman güzel şeyler söylemez, bazen kötü sözler de söyler. Fakat, kötü söz söyleyerek de olsa, sevgili âşık ile konuşmakta, ona ilgi göstermektedir. Âşık bu durumdan da memnundur. Bu anlayış, Bursalı Abdî'nin şu beytinde de dile getirilmiştir:

Bakmadan yüzüme geçip gitme
Söğ beğüm bari merhabâ yerine¹

¹ Nâmık Açıkgöz, *Riyâzî'ş-Şu'ara, Riyâzî Mehmet Efendi, İnceleme-Metin*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, DTCF, Ankara 1982, s.157

Bütün olumsuzluklara rağmen,âşık gene de sevgilisi için hayır duâ eyler.Çünkü âşığın sevgili için kötü şeyler dilemesi mümkün değildir.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte *sövme* ile *hayır dua* kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

4. Beyit :

**Hecriyle ne belâ çektiğini cân u gönül
Yâre kim irse haber bâd-ı sabâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hecr(h.iyle)	: ayrılık	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
belâ	: gam,keder,musibet,âfet	A	İ
çek-(ç.düğünü)	: katlanmak	T	F
cân	: cân	F	İ
gönül	: kalbin manevî yönü	T	İ
yâr(y.e)	: sevgili	F	İ
kim	: her kim,rastgele biri,adam	T	Zm
it-(i.se)	: eylemek,yapmak,kılmak	T	F
haber	: havadis,bilgi	A	İ
bâd(b.-ı sabâ)	: rüzgâr,yel	F	İ
sabâ(s.dan)	: Doğudan esen latif rüzgar	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Can ve gönlün,ayrılık acısıyla ne bela çektiğini ,yâre sabâ rüzgârından başka kim haber etse?

Âşığın canı ve gönlü,sevgiliden ayrı olduğu için bela çekmektedir.Bu halinden sevgilisinin haberdar olmasını istemektedir. Bu haberi sevgiliye sabâ rüzgârının iletmesini istemektedir.Klâsik şiirde,sabâ rüzgârı,sevgili ile âşık arasında bir habercidir.

C-Edebî Sanatlar

"Yâre kim haberitse bâd-ı sabâdan gayrı" sorusuyla,cevabı bilinen bir soru söz konusu edilerek, **istifham sanatı** yapılmıştır.

5. Beyit :

**Bu Muhibbî kime yârim diye ağyâr olur ol
Kimesi yok bu cihân içre Hudâ'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu(2 kez)	: yakını işaret için kullanılır	T	S
kim(k.e)	: her kim,rastgele biri,adam	T	Zm
yâr(y.im)	: sevgili	F	İ
di-(d.ye)	: söylemek,söz söylemek	T	F
ağyâr	: yabancı	A	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
ol	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
kimse(k.si)	: kişi	T	Zm
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
cihân	: dünya,âlem	F	İ
içre	: içinde,belli bir zaman aralığında	T	E
Hudâ(H.dan)	: Allah,Tanrı	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bu Muhibbî, kime dostum derse,o hemen ağyâr olur;bu yüzden,bu dünyada Allah'tan başka bir dostu,kimsesi yoktur.

Dost olarak bilinenlerin bile yabancı(ağyâr) olduğu dünyada şairin,Allah'tan başka kimsesi yoktur;yani sığınağı Allah'tır.

C-Edebî Sanatlar

Yâr ile ağyâr kelimeleri arasında iştikak sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	18	14	35	67
%	% 27	% 21	% 52	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	31	4	10	1	13	8	67
%	% 47	%6	%15	%1	% 19	%12	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	5	3	3	3	9
%	% 44	% 56	% 34	%33	%33	%100

D-Deyimler

yoluna can vermek(2.beyit);elden gelmek(3.beyit);belâ çekmek(4.beyit);haber etmek(4.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

'anâ/belâ(1.beyit);sehâ(2.beyit);du'â(3.beyit);sabâ(4.beyit);Huda(5.beyit).

MUHİBBÎ-2

Ö.1566

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün feilün
(Fa'ilâtün) (falün)

- 1 İstemez 'âşık olan zecr ü 'anâdan gayrı
Nitekim haste olan derde devâdan gayrı
- 2 'İşk sevdâsı ile kim ola sevdâ-yı mizâc
Başda kalmaya anuñ bâd u hevâdan gayrı
- 3 Râyüñ oldı idesin yolına sen cânı fedâ
Sen sen ol bir dahi râ itme bu râdan gayrı
- 4 Bî-kesem kimesne yok dest-i gamda öliceğ
Üstüme aglaya bir kimse semâdan gayrı
- 5 'İşk kitâbını Muhibbî yine ezber okıdı
Hiç harf bilmez iken elif ü bâdan gayrı

Muhibbî ,*Divân*,2742.gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

İstemez 'âşık olan zecr ü'anâdan gayrı
Nitekim haste olan derde devâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
iste-(i.mez)	: istek duymak,arzu etmek	T	F
'âşık	: seven	A	İ
ol-(o.an/2 kez)	: bir durumdan başka duruma geçmek	T	F
zecr	: eziyet,sıkıntı	A	İ
'anâ('a.dan)	: meşakkat,güçlük	A	İ
nitekim	: nasıl ki,olduğu gibi,gibilik ve benzerlik bildirir	T	E
haste	: hasta	F	S
derd(d.e)	: gam,keder,tasa	F	İ
devâ(d.dan)	: ilaç,çare,tedbir	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Hasta olanların, derde devadan başka bir şey istemediği gibi, âşık olan eziyet ve meşakkatten başka bir şey istemez

Hastanın tek isteği, derdinin derman bulmasıdır. Âşık sevgiliden ayrı, eziyet ve meşakkatler çeken bir hasta gibi düşünülürse de, âşık aslında bu durumdan memnundur. Sevgiliden ayrı çektiği eziyetler, âşığın varlık sebebidir. Fuzûlî, Leylî vü Mecnûn'da aşk derdinden kurtulsun diye, şifâ ümidiyle Kabe'ye götürülen Mecnun 'u orada;

Az eyleme inâyetini ehl-i derdden
Yani ki çok belalara kıl mübtelâ beni

Leylî vü Mecnûn, 1124. beyit.

diyerek duâ ettirir. Şu beyitte de Fuzûlî benzer bir halet-i rûhiyyeyi tasvîr eder:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabîb
Kılma derman kim helâkim zehr-i dermanındadır

Fuzûlî, 85 /2

C-Edebî Sanatlar

Zecr, 'anâ, hasta, derd kelimeleri arasında **tenasüp** ,*hasta, derd, devâ* kelimeleri arasında **tenasüp**, *derd, devâ* kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

2. Beyit:

'İşk sevdâsı ile kim ola sevdâyî mizâc
Başda kalmaya anuñ bâd u hevâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'ışk	: aşk, sevgi	A	İ
sevdâ(s. s1)	: aşk, sevgi; istek, heves; aşırı sevgiden doğan hastalık	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
kim	: hangi kişi	T	Zm
ol-(o. a)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
sevdayî(s. -mizac)	: karasevdalı, melankolik	F	İ
mizâc	: huy, tabiat	A	İ
baş(b. da)	: baş, kafa	T	İ
kal-(k. maya)	: bulunmamak, bırakılmak	T	F
a(a. muñ)	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
bâd	: rüzgâr, yel	F	İ
hevâ(h. dan)	: hava	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Aşk hevesiyle kim kara sevdalara düşerse , onun başında rüzgar ve havadan başka bir şey kalmaz.

Şair,bu beytinde,günümüz Türkçesindeki"Başında kavak yelleri esmek" deyimini hatırlatacak bir şekilde,âşıkların,aşk ve sevgiliden başka,dünya ile alakalarının bulunmadığını anlatmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

İşk,sevdâ,sevdayî-mizac kelimeleri arasında **tenasüp** santı vardır.

3.Beyit :

**Râyüñ oldı idesin yolına sen cânı fedâ
Sen sen ol biñ dahi râ itme bu râdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
râ(r.yüñ)	: düşünce	A	İ
ol-(o.dı)	: meydana gelmek	T	F
it-(i.esin)	: eylemek,kılmak	T	F
yol(y.ına)	: yol	T	İ
sen(3 kez)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
cân(c.ı)	: cân,ruh;hayat,yaşayış,gönül	F	İ
fedâ	: gözden çıkarma,uğruna verme	A	İ
ol-(o.)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
biñ	: bu sayıyı gösteren rakam	T	S
râ	: rı harfinin adı,sevgilinin kaşı	A	İ
it-(i.me)	: eylemek,yapmak	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
râ(r.dan)	: sevgilinin kaşı,düşünce	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

İsteğin gerçekleşti,sevgiline kavuştun;artık sevgilinin uğruna canını fedâ et!Sen sen ol bu dilekten başka bir daha dilekte bulunma.

Âşığın tek dileği sevgiliye kavuşmaktır.Beyitte,zimnen,âşığın,"Sevgiliye kavuşursam,canımı onun uğruna fedâ ederim." diye and içtiği;bu kavuşma gerçekleştiği için de,âşığın canını vermesi gerektiği ifade ediliyor.Şaire göre,âşık bir daha böyle bir görüş ifade etmemeli ve dilekte bulunmamalıdır.Çünkü,kavuşma gerçekleşince,aşk bitecektir.Halbuki âşığın varlık sebebi ayrılıktır.Ayrıca,âşık,sevgiliye kavuştuğunda,canını fedâ edeceği için bir daha böyle bir dilekte bulunma imkânı olmayacaktır.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte bu ra ifadesi **tevriyeli** olarak kullanılmıştır. "bu ra" bu ra gibi kaç ve "bura" yani burası anlamında.

4.Beyit :

**Bî-kesem kimesne yok dest-i gamda öliceğ
Üstüme ağlaya bir kimse semâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bî(b.-kes)	: -sız,-maz	F	E
kes(k.em)	: kimse,kişi	F	İ
kimesne	: kişi	T	Zm
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
dest(d.-i gam)	: el	F	İ
gam(g.da)	: keder,tasa	A	İ
öl-(ö.icek)	: vefat etmek	T	F
üst(ü.üme)	: yukarı,bir şeyin üst kısmı	T	İ
ağla-(a.ya)	: göz yaşı dökmek	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
kimse	: kişi	T	Zm
semâ(s.dan)	: gökyüzü	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gam elinde ölünce,üstüme gökyüzünden başka ağlayan bir kimse bulunmaz, kimsesizim.

Dinen,her ne kadar hoş görülmesi de,ölünün arkasından ağlama geleneği yaygındır.Ayrıca,ceset topırağa gömüldükten sonra,üzerine su dökülmesi geleneği de vardır.Şair,bu beyitte,bu iki geleneği hatırlatarak,yalnızlığım,öldüğünde üstüne su serpecek veya ardından ağlayacak gökyüzünden başka kimesesi olmamasıyla anlatmaktadır.Elbette ki,gökyüzünün ağlaması,yağmur şeklinde olacaktır.Yağmura aynı zamanda"rahmet"in ism-i mefûlü olan "merhûm" kelimesi bir sıfat olarak kullanılır.

C-Edebî Sanatlar

Yağmurun yağmasını,ölünün ardından ağlamaya benzettiği için **hüsn-i talil** sanatı yapılmıştır.Semânın ağlamasıyla **teşhis** ve **açık istiare** yapılmıştır.Ayrıca aşık öldüğünde gökyüzünden başka bir ağlayanın bulunmaması bir **mübâlağadır**.

5. Beyit :

'İşk kitâbını Muhibbî yine ezber okıdı
Hiç harf bilmez iken elif ü bâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'ışk	: aşk,sevgi	A	İ
kitâb(k.ını)	: kitap	A	İ
yine	: gene,yeniden,bir daha,tekrar	T	Zr
ezber	: bir şeyi akılda tutmak	F	İ
okı-(o.dı)	: yazılı bir şeyi söze dökmek	T	F
hiç	: büsbütün,asla	F	Zr
harf	: harf,söz,lakırdı	A	İ
bil-(b.mez)	: bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak	T	F
i-(i.ken)	: esnasında,-dığı/-diği halde,-dığı/-diği zaman	T	Zr
elif	: Osmanlı alfabesinin ilk harfi	A	İ
bâ(b.dan)	: Osmanlı alfabesinin eliften sonra gelen harfi	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Elif ve bâ'dan başka hiç bir harf bilmezken, Muhibbî aşk kitabını, yine ezbere okudu.

Elifbâ,elifbe;otuzüç harften ibâret olan Osmanlı alfabesinin ilk iki harfi;bir şeyin başlangıcı. Bilindiği gibi alfabeği bilmeyen bir insan kitap okuyamaz. Âşık, alfabede ki elif ve bâdan başka harf bilmediği halde,aşk kitabını ezbere okumuştur.Aşk gibi ulvî bir duyguyu,sanki öğrenilmesi güç bir ilimmiş gibi düşünen şair,bunun kitabının da okunması gerektiğini;ancak kendisinin okuma bilmeden de,bu kitabı,ezbere okuduğunu ifade etmektedir.Çünkü,aşk her ne kadar yüce bir duyguysa da,onu mutlaka kitaplardan öğrenmek gerekmez;o bir hâl'dir,kâl değil.

C-Edebî Sanatlar

Muhibbî aşk kitabını ezbere okudu denilerek,bir **mübâlağa** yapılmıştır.Ayrıca elif,ba alfabe harfleri ve kitap kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	24	10	29	63
%	%38	%16	%46	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	27	5	7	4	12	8	63
%	%43	%8	%12	%6	%19	%12	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	-	6	2	4	-	6
%	%0	%100	%33	%67	%0	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

'anâ/devâ(1.beyit);hevâ(2.beyit);bu râ(3.beyit);semâ(4.beyit);bâd(5.beyit).

FEVRÎ-1

Ö.1571

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Göñülde nice derdüm var gam-ı cân-gâhdan gayrı
Kimesne derdümi bilmez benim Allâh 'dan gayrı
- 2 Gelür gider kimesnem yok benüm beytü 'l- hazen içre
Sirişk-i çeşm -i pür - nemle duhân- ı âhdan gayrı
- 3 ' Acebdür hâl - i ' âlem kim kişinüñ kendü dâmâmı
Ayagin olmak ister başka seng -i râhdan gayrı
- 4 Zelîhâ - yı felekden Yûsuf - ı dil çok elem çekdi
Belâ - yı kayd- ı mihnetle cefâ -yî çâhdan gayrı
- 5 Fakîr ü bî-kes ü bî-hâş u bî- yâr oldı ve 'l - hâsıl
Penahı yok cihânda Fevrî 'nün sen şâhdan gayrı

Fevrî, *Divân*, R.763, 210a,653

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Göñülde nice derdüm var gam-ı cân-gâhdan gayrı
Kimesne derdümi bilmez benim Allâh'dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
göñül(g.de)	: insan	T	İ
nice	: ne kadar,ne çok,bir çok	T	S
derd(d.üm)	: derd,gam,keder,tasa	F	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
gam(g.-ı cân)	: sıkıntı,keder	A	İ
cân(c.-gâh)	: can azaltıcı,ruh eksiltici	F	S
gâh(g.dan)	: yer bildiren edat	F	E
kimesne	: kim olduğu bilinmeyen şahıs,biri	T	Zm
derd(d.ümi)	: derd,sıkıntı	F	İ
bil-(b.mez)	: bir şeyi anlam,öğrenmiş bulunma	T	F
ben(b.im)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
Allah(A.dan)	: Huda,Tanrı	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gömilde can evinin gamından başka nice derdim var.Benim derdimi Allah'tan başka hiç kimse bilmez.

Beyte göre,şairgam derdinden başka dertler de çekmektedir.Ancak beyitte bu dertlerin neler olduğundan söz edilmiyor.Bu dertleri yalnız Allah'ın bildiği ve ondan başka hiç kimsenin bilmediği söyleniyor.Beyitte sözü edilen can evi şairin gönlüdür ve burası Allah'ın evidir.Yunus Emre"Göñül Çalabın tahtı"diyerek,bunu şiir diliyle söylemiştir.

C-Edebî Sanatlar

Allah'tan başka hiç kimsenin derdini bilmemesi ile de şairin çevresinde kimsenin bulunmadığı söylenerek **mübâlağa** sanatı yapılmaktadır.

2. Beyit :

**Gelür gider kimesnem yok benüm beytü'l-hazen içre
Sirişk-İ çeşm-i pür-nemle duhân-ı âhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gel-(g.ür)	: bir yere hareket etmek,gitmek,varmak	T	F
git-(g.er)	: bir yerden ayrılmak,çıkmaq	T	F
kimesne(k.m)	: kişi,kim olduğu bilinmeyen şahıs	T	Zm
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
ben(b.üm)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
beyt(b.ü'l-hazen)	: ev,mesken,hâne	A	İ
hazen	: hüzn,gam,keer	A	İ
içre	: içinde	T	Zr
sirişk(s.-i çeşm)	: göz yaşı	F	İ
çeşm(ç.-i pür)	: göz	F	İ
pür(p.-nem)	: dolu	F	S
nem(n.le)	: ıslak	F	İ
duhân(d.-ı âh)	: tütün,duman	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Benim gam evime nemli(ıslak) gözyaşı ve âhımın dumanından başka gelen giden kimsem yok.

Gam evi ,şairin gönlüdür. Aşık,sevgiliden ayrı kalmanın üzüntüsünü gönlünde hisseder ve bu eve,kendi ıslak gözyaşından ve ahdan başka gelen giden hiç kimse yoktur.Şair yalnızlık çekmektedir.Bilindiği gibi gamlı insan, gözyaşı döker,ah edip inler.Eğer çevresinde dostları varsa bu gamı onlarla paylaşır.Ancak hiç kimse yoksa,bu gamın paylaşılabilmesi de imkansızdır.Beyitte de şair yalnızdır.Onun gam evine tek gelip giden şey,şairin keñdi ıslak gözyaşları ve ahıdır.

Külbe-i ahzân:Hüzünler kulübesi.Beytü'l-hazen.Yakup peygamberin oğlu Yûsuf kaybolduktan sonra çekildiği ve ağlaya ağlaya gözlerini kör ettiği ev.Kardeşlerinin kuyuya attıkları Yûsuf,bir kervan tarafından kurtarılarak Mısır azizine satılmıştı.Yıllar sonra,kıtlık sırasında kardeşleri yardım istemeğe Mısır'a gittiklerinde,vezir olan Hz.Yûsuf ,gömleğini onlara Ken'an iline göndermiştir.Gömlek yola çıkınca Hz. Yakup,Yûsufun kokusunu almış ve gömlek gözlerine sürülünce yeniden görmeye başlamıştır.

C-Edebî Sanatlar

Şairin gönlü yerine istiare ile gam evi tabiri kullanılmıştır.

3. Beyit :

'Acebdür hâl-i 'âlem kim kişinüñ kendü dâmânı
Ayagın almak ister başka seng-i râhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'aceb('a.dür)	: acaba,hayret,şaşılacak şey	A	İ
hâl(h.-i 'âlem)	: durum,hal	A	İ
'âlem	: dünya,cihan	A	İ
kim	: kişi,rastgele biri	T	B
kişi(k.nüñ)	: kimse	T	İ
kendü	: kişilerin öz varlığını anlatır	T	Zm
dâmân(d.ı)	: etek	F	İ
ayak(a.un)	: ayak	T	İ
ol-(o.)	: bir durumdan başka duruma geçmek	T	F
iste-(i.r)	: arzu duymak,istek duymak	T	F
başka	: özge,başka	T	E
seng(s.-i râh)	: taş	F	İ
râh(r.dan)	: yol	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dünyanın hali tuhaftır;kişinin ayağına,yoldaki taşlardan başka,bir de kendi eteği dolaşır.

Taşlı yollarda yürüyen bir insanın yürüyüşüne,taşlar engel olur.Beyitte,insanın ayağına,bu taşlardan başka,eteğinin de dolaşıp insanı yoldan alıkoyduğu ifade ediliyor.Eteğin ayaklara dolaşması,

Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
Tîz-refât olanın pâyine dâmen dolaşır

beytinde de dile getirilmiştir.

Fevrî,bu beytinde,yeryüzünün veya hayatın beklenmeyen engellerle de dolu olduğunun altını çizmektedir.

4.Beyit :

**Zelîhâ-yı felekden Yûsûf-ı dil çok elem çekdi
Belâ-yı kayd-ı mihnetle cefâ-yı çâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
Zeliha(Z.-yı felek)	: özel isim	A	İ
felek(f.den)	: felek,gökyüzü	A	İ
Yûsuf(Y.-ı dil)	: özel isim	A	İ
çok	: sayı,nicelik,değer bakımından büyük ve aşırı olan	T	S
elem	: sıkıntı	A	İ
çek-(ç.di)	: bir şeyi tutup bir yere doğru çekmek	T	F
belâ(b.-yı kayd)	: belâ	A	İ
kayd(k.-ı mihnet)	: bağ	A	İ
mihnet(m.le)	: gam,keder	A	İ
cefâ(c.-yı çâh)	: eziyet,sıkıntı	A	İ
çâh(ç.dan)	: çukur	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönlün Yusuf'u,feleğin Zeliha'sından mihnet(gam)bağının belasıyla eziyet çukurundan başka çok elem çekdi.

Beyitte,Zelîhâ sevgili,Yûsuf âşığın sembolüdür.Klâsik edebiyatta çok işlenen ve kaynağı Kur'an-ı Kerim'deki Yûsuf sûresi olan hikâyeye dayanan Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinde,Hz. Yûsuf 'un,kardeşleri tarafından bir kuyu(çâh)ya atılması olayına da telmihte bulunulan beyitte,âşıkların,kuyu cefâsından da öte,pek çok sıkıntılar çektiği;kuyuya atılmakla çekilen eziyetin,bunların yanında önemsiz kaldığı anlatılmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Zelîhâ-yı felek ve Yûsuf-ı dil terkiplerinde **izafet-i teşbihiyye**; "Zelîhâ, Yûsuf, çâh" kelimelerinde **tenasüp** ve **telmih** sanatları yapılmıştır.

5. Beyit :

**Fakîr ü bî-kes ü bî-h'îş u bî-yâr oldı ve'l-hâsıl
Penâhı yok cihânda Fevrî 'nüñ sen şâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
fakîr	: fakir,yoksul	A	S
bî (3 kez)	: -sız/-maz	F	E
kes	: kimse	F	İ
h'îş	: akraba	F	İ
yâr	: yar	F	İ
ol-(o.dı)	: yeni bir durum kazanmak,mevdana gelmek	T	F
ve'l-hâsıl	: kısaca,kısacası	A	S
penah(p.ı)	: sığınacak yer	F	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
cihân(c.da)	: dünya,âlem	F	İ
sen	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
şâh(ş.dan)	: padişah	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Fakîr,kimsesiz,dostsuz-akrabasız kaldı;kısacası Fevrî 'nin sen şâhtan başka,bu dünyada sığınacak bir yeri yoktur.

Beyte göre şairin yarsız,akrabasız,dostsuzdur,yani hiç kimsesi yoktur.Bu yüzden o acizdir.Onun dünyada o Allah(şah)tan başka sığınağı yoktur.Şair,Allah yerine istiare ile "şah" demiştir.Şair burada Allah'tan başka sığınacak yerinin bulunmadığını ve yalnız olduğunu belirtiyor .Sığınak olarak da Allah'ı tercih ediyor.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	25	16	24	65
%	%38	%25	%37	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	34	6	7	1	10	11	69
%	%50	% 8	% 10	%2	%14	%16	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	4	6	2	-	8
%	%50	% 50	%75	%25	%0	% 100

D-Deyimler

elem çekmek(4.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

cân-gâh/Allah(1.beyit);âh(2.beyit);râh(3.beyit);çâh(4.beyit);şâh(5.beyit).

FEVRÎ-2

Ö.1571

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Ne eglence yiri var gûşe - i meyhâneden gayrı
Ne bir yâr-1 safâ- meşreb olur peymâneden gayrı
- 2 Halâyıkdan ne muhlis var harâbât - 1 fenâ deñlü
Havâdisden ne me' men bulunur vîrâneden gayrı
- 3 Ne zevk-1 şevk ile memlû mahall var bu cihân içre
Diyâr-1 fakr ile künc- i melâmet - hâneden gayrı
- 4 Ne hurrem bir kişi var cür' a-keş-i mestâneden özge
Ne bî- gam âdem olur ' âşık - 1 dîvâneden gayrı
- 5 Cihânuñi va ' desi efsûnına aldanma ey Fevrî
Nesin gûş itdüñ ol Zâl' üñ kurı efsâneden gayrı

Fevrî ,Divân,653.Gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Ne eglence yiri var gûşe-i meyhâneden gayrı
Ne bir yâr-1 safâ-meşreb olur peymâneden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hiçbir anlamında	T	E
eglace	: eğlenmek fiili,gönül eğlendirecek şey	T	İ
yir(y.i)	: yer,mesken	T	İ
var	:bulunan,mevcut olan	T	F
gûşe(g.-i meyhâne)	: köşe,bucak	F	İ
meyhâne(m.den)	: içki içilen yer	F	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
yâr	: sevgili	F	İ
safâ(s.-meşreb)	: saf,temiz	A	İ
meşreb	: yaradılış,mizâç,huy	A	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	F
peymâne(p.den)	: kadeh	F	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Meyhane köşesinden başka ne bir eğlence yeri var, ne de şarap kadehinden başka saf yaradılışlı bir dost olur.

Rind için meyhane, bir eğlence yeridir. Çünkü, meyhane rinde ruh coşkuluğu verir. Klâsik edebiyatta şarap, insanı kendinden geçirmesi, ona iyi haller vermesi bakımından anlatılır. Rinde göre şarap, tertemizdir, ruha rahatlık ve sevinç verir. Beyitte de rind için, meyhaneden başka gönül eğlencesi, şarap kadehinden başka bir saf yaradılışlı yar yoktur.

Edebî Sanatlar :

Eğlence, guşe-i meyhane, yar-ı safâ-meşreb, peymâne kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.

2.Beyit :

**Halâyıktan ne muhlis var harâbât-ı fenâ deñlü
Havâdisden ne me'men bulunur virânededen gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
halâyık(h.den)	: dünya varlıkları	A	İ
ne(2 kez)	: hiçbiri	T	E
muhlis	: kurtuluş	A	S
var	: bulunan, mevcut	T	F
harâbât(h.-ı fenâ)	: meyhane	A	İ
fenâ	: yokluk, yok olma	A	İ
deñlü	: kadar anlamında üstünlük dercesi bildirir.	T	E
havâdis(h.den)	: olay	A	İ
me'men	: sığınak	A	İ
bul-(b.unur)	: bir şeyi elde etmek, istenilen şeye kavuşmak	T	F
virâne(v.den)	: yıkılmış, harab olmuş yer	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Yokluk meyhânesinde olduğu gibi, dünya varlıklarından bir kurtuluş yoktur. Dünyada olan olaylardan kurtulup sığınmak için virâne meyhânedeyi başka yer de yoktur.

Sarhoş insan, beynindeki uyuşukluk sebebiyle, dünya işlerinden kopar. Onun için, yaşadığı anın değerlendirilmesi söz konusudur. Şair, bu anlayış içinde, klâsik edebî geleneğe uyararak, insanların dünya işlerinden uzaklaşma mekânı olarak meyhaneleri

idealize etmektedir.Tabii ki bu sembolik bir ifadedir ve "harâbat-ı fenâ:yokluk harâbatı"terkibiyle şair,beytinde tasavvufi bir özellik vermiştir.

C-Edebî Sanatlar

"Harâbat" ve "virâne" kelimelerinde **mürsel mecâz** vardır.(haliyyet-mahalliyyet)

3. Beyit :

**Ne zevk-ı şevk ile memlû mahall var bu cihân içre
Diyâr-ı fakr ile künc-i melâmet-hânedan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne	: hangi şey anlamı ile belirsizlik ifadesi taşır	T	Zm
zevk(z.-ı şevk)	: zevk	A	İ
şevk	: istek	A	İ
ile(2 kez)	: beraberlik bildirir	T	E
memlû	: dolu	A	S
mahall	: yer,mesken	A	İ
var	: bulunan,mevcut	T	F
bu	: yakını işaret eder	T	S
cihân	: dünya,âlem	F	İ
içre	: içinde,ortamında,süresince	T	Zr
diyâr(d.-ı fakr)	: diyar,memleket	A	İ
fakr	: yoksulluk	A	İ
künc(k.-i melâmet-hâne)	: köşe,bucak	F	İ
melâmet(m.-hâne)	: kınama	A	İ
hâne(h.den)	: ev	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bu cihan içinde, yoksulluk diyarı ile kınama evinin köşesinden başka, isteğin zevkiyle dolu bir yer yok.

Klâsik edebiyatta rind,yoksulluğu ve kınanmayı ister.Rind,bu dünya ile ilişkisini o derece kesmiştir ki,onu kınayanlardan memnundur ve kınanmayı istemektedir. Rindin,fakirlikten ve kınanmaktan başka bir sermayesi yoktur.

Melâmet:Kınama, ayıplama,kötüleme,karalama.Tasavvufta melâmet,selâmeti terk etmek demektir. Kınayanların kınamasından çekinmeden Hak yolunda yürümektir.Melâmî farzı terketmemek,haramı işlemek şartıyla özellikle halkın

kınamasına yol açan hususları bilerek ve isteyerek yapar.Yerleşik geleneklere aykırı hareket ederler.Levm edile edile,nefslerini terbiye ederler.¹

Hele biz işbu yola gelmedik riyâ ile
Bu melâmet donun bizimle giyen gelsin
Ben melâmet hırkasını kendim geydim eğnime
Âr u namus şişesini taşa çaldım kime ne

Nesîmî

Fakr,islâm tasavvufuna göre,sadece Tanrı'ya muhtaç olmaktır.Yoksulluk anlamındaki "fakr" kelimesi,islâm inançlarında,Tanrı'dan başka hiç bir şey olmadığını bilme anlamındadır.Hz.Muhammed,"e'l-fakr u fahrî"(Ben fakrıyla öğünürüm) dermiş.Tasavvuf ehline göre fakr Tanrı'ya ulaşmanın başlıca yollarından biridir.Fakr gerçekleşince Allah kalır" hadîsi,insanın Tanrı'da yok olacağını ifadesidir.Bu yüzden beyitte,fakr gerçekleşince rind,Allah'a kavuşacaktır.

Fuzûlî'de de fakr şöyle anlatılmaktadır:

Fakr mülki taht ü âlem terki efserdir bana
Şükr-li'llâh devlet-i bâki müyesserdir bana

Fuzûlî ,15 /1

4. Beyit :

Ne hurrem bir kişi var cür'a-keş-i mestâneden özge
Ne bî-gam âdem olur 'âşık-ı dîvâneden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hiçbir	T	E
hurrem	: sevinçli	F	S
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	Ş
kişi	: kişi	T	İ
var	: bulunan,mevcut	T	F
cür'a-keş(c.-keş)	: yudum,içim	A	İ
keş(c.-i mestane)	: çeken,çekici	F	S
mestâne(m.den)	: sarhoş	F	S
özge	: başka,diğer	T	S
bî	: -sız,-maz	F	E
gam	: gam	A	İ
Adem	: insan	A	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	F

¹ Süleyman Uludağ,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,s.356-357.

'âşık('â.-ı dîvâne)	: aşık,seven	A	İ
dîvâne(d.den)	: çılgın	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

İçki yudumlayan sarhoştan başka,ne sevinçli bir kişi var, ne çılgın âşıktan başka gamsız insan olur.

Şaire göre,bu dünyada sarhoştan başka sevinçli bir kişi;çılgın âşıktanbaşka da gamsız kişi yoktur.Yani şair,sevinci sarhoş kişiyle ifade ederken,âşıktan başka herkesin gamsız;dünyada tek gam çeken kişinin de âşık olduğunu söylemektedir.

Şair,beyitte,"özge" ve "gayrı" kelimelerini birlikte kullanmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Hurrem ve *gam* kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

5. Beyit :

**Cihânuñ va'desi efsûnına aldanma ey Fevrî
Nesin gûş itdûñ ol Zâl'üñ kuru efsânedden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cihân(c.nuñ)	: dünya,âlem	F	İ
va'de(v.si)	: vade	A	İ
efsûn(e.na)	: büyü,sihir	F	İ
aldan-(a.ma)	: yanılmak,bir hileye kapılmak	T	F
ne(n.sin)	: hangi şey manası ile belirsizlik anlamı taşır	T	Zm
gûş	: duyma,işitme	F	İ
it-(i.düñ)	: etmek,eylemek,kılmak	T	F
ol	: o	T	Zm
zâl(z.üñ)	: ihtiyar	F	S
kuru	: kuru	T	S
efsâne(e.den)	: efsane	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Fevrî,cihanın vadetme büyüüne aldanma,o Zâl'in/ihtiyarın kuru efsaneden başka nesini duydun?

Bilindiği gibi dünya sonludur ve aynı zamanda çok eskidir.Fakat geçici olmasıyla dünyanın hiç bir varlığı edebî değildir.Şaire göre,geçici vaatlerle,dünyanın büyümesine kapılmamak gerekir.Bu güne kadar yaşlı dünyanın,insanlara verdiği değer geçici zenginliklerin,boş hikâyesinden başka hiç bir şeyi görülmemiştir.İkinci mısradaki "Zâl" kelimesi,sözlük anlamı itibariyle "yaşlı" demekse de,İran mitolojisi kahramanlarından,ünlü bir pehlivanın adıdır ve Rüstem'in babasıdır.¹ Başta Firdevsî'nin Şehname adlı eseri olmak üzere,Zâl'in kahramanlık hikâyeleri çok yaygındır.Kelime bu anlamıyla kullanıldığında,mısra,"O Zâl'in boş,faydasız hikâyelerinden başka ne duydun?" şeklinde anlaşılmalıdır.

Klâsik şürde,çoğu zaman idealize edilen tiplerin hikâyelerinin,kimi zaman bıkkınlık verdiği de ifade edilir.Fevrî,beytinde böyle bir ruh halini anlatır.Nâbî de,Leyla ile Mecnûn hikâyesinden usandığını şöyle dile getirir:

Nâbî ile ol âfetin ahvâlini nakl et
Efsâne-i Mecnûn ile Leylâ'dan usandık

Nâbî ,395 / 5

C-Edebî Sanatlar

Zâl kelimesi, Rüstem'in babası ve ihtiyar,ak sakallı manaları ile tevriyeli kullanılmıştır.Ayrıca Rüstem'in babasını hatırlatması sebebiyle telmih yapılmaktadır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	26	18	30	74
%	% 35	% 24	% 41	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	33	12	3	1	9	16	74
%	%45	%16	%4	%1	%12	%22	%100

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.532.

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	5	7	1	1	9
%	%44	%56	%78	%11	% 11	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

meyhâne / peymâne (1.beyit) ; vîrâne (2.beyit) ; melâmet-hâne(3.beyit);dîvâne (4.beyit);efsâne(5.beyit).

EMRÎ-1

Ö.1575

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1 Bir yanar yok benüm için cigerümden gayrı
Aglarum kanı iki çeşm-i terümden gayrı
- 2 Mübtelâ olduğumu göricek emrâz - ı gama
Bir acır mı bulunur yaralarumdan gayrı
- 3 Gün mi gösterdi baña hatt-ı siyâh-ı ruh-ı dost
Şu 'le-i âteş-i âh - ı şererümden gayrı
- 4 Hâlümü kime diyem kimse de yok yanumda
Bir kurı adum añar şî 'r -i terümden gayrı
- 5 Emrî sevdâ-yı ser - i zülf - i siyâh - ı yârı
Kimse başa çıkarımadı serümden gayrı

Emrî , *Divân*,547.gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Bir yanar yok benüm için cigerümden gayrı
Aglarum kanı iki çeşm-i terümden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
yan-(y.ar)	: tutuşmak, ateşte kalmak	T	F
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
ben(b.üm)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
içün	: gayesiyle, maksadıyla	T	E
ciger(c.ümden)	: ciğer	F	İ
agla-(a.rum)	: göz yaşı dökmek	T	F
kanı	: hani	T	E
iki	: birden fazla olan sayı	T	S
çeşm(ç.-i ter)	: göz	F	İ
ter(t.ümden)	: taze	F	S
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Benim için ciğerimden başka bir yanar yok .Islak iki gözümde başka bir ağlayanım hani?

Beyitte âşık için,ciğerden başka bir yananın,ıslak iki gözden başka bir ağlayanın olmaması sözlerinden yoğun bir yalnızlık sezilmektedir.Bilindiği gibi dertler paylaşıldıkça hafifler ve derdini anlatan insan rahatlar.Bunun için de kişinin etrafında kendisini dinleyecek insana ihtiyaç vardır.Ancak beyitte görüldüğü gibi âşık yalnızdır,tek başına dertlenir,onun arkadaşı yanar ciğeri ve ağlayan iki gözüdür. Fuzûlî de bu ruh halini anlatan beyitler vardır:

2.Beyit :

**Mübtelâ olduğumu göricek emrâz-ı gama
Bir acır mı bulunur yaralarumdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mübtelâ	: düşkün,bağlı olmak	A	S
ol-(o.dugumı)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
gör-(g.icek)	: göz ile bir şeyin varlığını algılamak,anlamak	T	F
emrâz(e.-ı gam)	: hastalıklar	A	İ
gam(g.a)	: sıkıntı,üzüntü	A	İ
bir	: sayıların en küçüğü	T	S
acı-(a.r mı?)	: acılı,ağrılı olmak	T	F
bulın-(b.ur)	: bulmak işine konu olmak,herhangi bir durumda olmak	T	F
yara(y.larumdan)	: yara	T	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gam hastalıklarına düşkün olduğumu görüldüğünde,yaralarımın başka bana bir acıyan bulum mu ?

Bu beyit de anlam olarak önceki beytin devamı mahiyetindedir.Klâsik edebiyatta âşık ,yanar ciğeri, kan ağlayan gözleri,bağrı yanık,yüzü sarı, yaralar içinde bir hasta olarak tellakî edilir.Bu haliyle âşık sevgiliden gelen her türlü cevr ü cefâya kucak açarak,gam hastalığına tutulur.Bu hastalıktan dolayı vücudunun her yerinde yaralar açılır.Ancak beyitte gerçekten anlatılmak istenilen yalnızlık duygusudur.Öyle ki,gam hastalığına tutulmuş olan âşığa,kendi yaralarından başka hiç kimse acımamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Yaraların âşığa acıması ile yaralar teşhis edilmiştir.Ayrıca yine yaraların âşığa acıması ile bir kapalı istiare yapılmıştır.

3.Beyit :

Gün mi gösterdi baña hatt-ı siyâh-ı ruh-ı dost
Şu'le-i âteş-i âh-ı şererümden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gün(g.mi)	: gün,aydınlık	T	İ
göster-(g.di)	: görülmesini sağlamak,görmesine sebep olmak	T	F
ben(b.a)	: tekil birinci şahıs zamiri	T	Zm
hatt(h.-ı siyâh)	: ayva tüyleri	A	İ
siyâh(s.-ı rûh)	: kara siyah	F	S
rûh(r.-ı dost)	: yüz	F	İ
dost	: arkadaş,dost	F	İ
şu'le(ş.-i âteş)	: alev	A	İ
âteş(â.-i âh)	: ateş	F	İ
âh(â.-ı şerer)	: âh	M	Ü
şerer(ş.ümden)	: kıvılcım	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dost yüzünün siyah ayva tüyleri , kıvılcımlı ahı ateşimin alevinden başka bana gün mü gösterdi?

Dost yüzünün siyah ayva tüyleri ile sevgilinin yüzü kasd edilmektedir.Ayva tüyleri siyahtır,karanlıktır.Âh ateşinin alevi ise aydınlıktır.Âşık burada sevgilinin ayva tüyelerinin cevri ü cefasını çektiğini,bu siyah ayva tüyleri yüzünden gün yüzü görmediğini söylüyor.Aşık sevgilinin siyah ayva tüyleri yüzünden ateşli ahlar etmektedir ve ancak bu ateşli ahlar dolayısıyla bir aydınlık,gün yüzü görmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte siyah ayva tüyleri ile ahın ateşli alevi arasında bir tezat sanatı görülmektedir.

4.Beyit :

Hâlümi kime diyem kimse de yok yanumda
Bir kurı adum añar şî'r-i terümden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hâl(h.ümi)	: hal,durum	A	İ
kim(k.e)	: hangi kişi,her kim.biri	T	Zm
di-(d.yem)	: söylemek,söz söylemek	T	F
kimse(k. de)	: kim olduğu bilinmeyen şahıs.adam,biri	T	Zm
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
yan(y.umda)	: sağ veya sol tarafın ortak adı	T	İ
bir	: sayıların en küçüğü	T	S
kuru	: kuru	T	S
ad(a.um)	: isim,ad	T	İ
añ-(a.ar)	: birini veya birşeyi akla getirmek,zikretmek	T	F
şi'r(ş.-i ter)	: şiir,nazım	A	İ
ter(t.ümden)	: taze,yeni	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Halimi kime anlatayım;bir kuru adımı anan yeni şiirimden başka yanımda kimse de yok.

Şair öylesine yalnızdır ki, sadece adını anacak bir kimsesi bile yoktur.Bu sebepten; kendi adını kendisi şiirinde mahlas olarak zikretmiştir.Yani,onun "bir kuru adı"ndan,sadece şiirinde söz edilmekte;onun haricinde hiç bir yerde adı anılmamaktadır.Şair bu beytinde de yalnızlığı anlatmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Şair,"halimi kime diyeyim"diye yalnızlığını anlatmış ve cevabı malum olan bir soru ile **istifham** sanatı yapmıştır.

5. Beyit :

**Emrî sevdâ-yı ser-i zülf-i siyâh-ı yârı
Kimse başa çıkarımadı serümden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sevdâ(s.-yı ser)	: sevda,aşk	F	İ
ser(s.-i zülf)	: baş	F	İ
zülf(z.-i siyâh)	: saç	F	İ
siyâh(s.-i yâr)	: kara	F	S
yâr(y.ı)	: sevgili	F	İ
kimse	: kim olduğu bilinmeyen şahıs,adam,biri	T	Zm

baş(b.a)	: baş,kafa	T	İ
çıkâr-(ç.madı)	: çıkmasını sağlamak,çekmek,göstermek	T	F
ser(s.ümden)	: baş,kafa	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey Emrî , yarin siyah saçının ucundaki sevdam ile başımdan başka kimse başa çıkamadı,uğraşamadı.

"Ey Emrî, yarin siyah saçının ucundaki sevdam ile başımdan başka kimse başa çıkamadı."diyerek, bir mübalağa sanatı yapmıştır.Âşık klâsik edebiyatta görüldüğü üzere sevgilinin siyah saçının sevdası ile perişandır.Beyitte,âşık bu sevdayı herkesin çekemeyeceğini söylemektedir. Bu sevda ile sadece kendisinin başa çıkabileceğini söylemektedir.Beyit bize,Fuzûlî'nin ;

Mende Mecnûn'dan füzûn aşıklık istidâdı var
Aşık-ı sadık menem Mecnûn'un ancak adı var

Fuzûlî , 75 / 1

beyitini hatırlatmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Sevda,zülf,siyah kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.*Ser* ve *baş* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	14	14	29	57
%	% 25	%25	% 50	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	22	10	5	-	12	8	57
%	%39	%17	%9	%0	%21	%14	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	3	1	3	3	7
%	%57	%43	%14	%43	%43	%100

D-Deyimler

başta çıkarmak(5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

ciger/ ter(1.beyit);yara(2.beyit);şerer(3.beyit);ter(4.beyit);ser(5.beyit).

EMRÎ-2

Ö.1575

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Gönülde her ne diseñ var huzûrdan gayrı
Cihân içinde nem eksük sürûrdan gayrı
- 2 Künûde bahtum uyanmaz kulagina çalsa
Deryâ - yı çarhı Sirâfil sûrdan gayrı
- 3 Bu tâli ' ile Süleymân da olsa bulmaz idi
Fakîr sırça-serây çeşm - i mûrdan gayrı
- 4 Gümüş çıkarsa idi göz bîñarı komadı âh
Zemâne anda dahi âb - ı şûrdan gayrı
- 5 Sözüden añlanan ol vâ' izüñ ki nesnesi yok
Kapuñ yanında behiştüñ kusûrdan gayrı
- 6 Olaldan ok gibi toğrı rakîb-i kec- tab'uñ
Yanında yok yirüñ Emrî kubûrdan gayrı

Emrî , *Dîvân*,579.gazel.**I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ****1. Beyit :**

**Gönülde her ne diseñ var huzûrdan gayrı
Cihân içinde nem eksük sürûrdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gönül(g.de)	: gönül,yürek	T	İ
her	: birer birer olarak,hepsi,tamamı	F	E
ne	: hangi şey anlamında belirsizlik bildirir	T	Zm
di-(d.señ)	: söylemek,söz söylemek	T	F
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
huzûr(h.dan)	: huzur	A	İ
cihân	: dünya,âlem	F	İ
iç(i.inde)	: belli bir zaman aralığında,süresince	T	Zr

nem	: neyim	T	Zm
eksük	: noksan	T	Zr
sürür(s.dan)	: sevinç	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Gönülde,huzurdan başka her ne dersen var,cihan içinde sevinçten başka neyim eksik ?

Beyitte şair, gamlıdır ve bu gamı,gama tezdad olan sözcüklerle vermektedir. İlk bakışta ,huzur, sevinç gibi kelimeleri kullanarak halet-i ruhiyesini olumlu gibi göstermekte,içinde bulunduğu sıkıntıyı,gamı tezdadlarla vermeye çalışmaktadır. Öyle ki,şair "Huzurdan ve sevinçten başka hiç bir şeyim eksik değil.",demektedir.Zaten şairin huzur ve sevinçten başka elinde olan tek şeyi gamdır.

C-Edebî Sanatlar

Huzur ve sürür kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

2. Beyit :

**Künûde bahtum uyanmaz kulagina çalsa
Deryâ-yı çarhı Sirâfil sûrdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
künûde	: nankör	A	İ
baht(b.um)	: talih,kader	F	İ
uyan-(u.maz)	: uyku halini terk etmek,uyanık olmak	T	F
kulag(k.ina)	: kulak	T	İ
çal-(ç.sa)	: bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırma	T	F
deryâ(d.-yı çarh)	: deniz	F	İ
çarh(ç.i)	: felek	F	İ
Sîrâfil	: İsrâfil	A	İ
sûr(s.dan)	: sûr,boru	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Nankör bahtım,İsrafil sûrdan başka felek denizinin dalga seslerini kulagina çalsa uyanmaz.

Sûr, kıyamet gününde dört büyük melekten birisi olan İsrâfil'in üfleyeceği borudur.İsrâfil bu suru üflediğinde dünyadaki bütün insanlar ölecektir ve dünya alt-üst olup denizler dalgalanacaktır.Burada şair felek denizinin,İsrafil'in suruna üstün tutuyor

C-Edebî Sanatlar

Nankör bahtımın kulağına İsrail'in sur sesinden başka felek denizinin dalga sesleri çalınsa,yine de nankör bahtım uyanmaz." diyerek, **mübâlağa** sanatı yapıyor.

3. Beyit :

**Bu tâli' ile Süleymân da olsa bulmaz idi
Fakîr sırça-serây çeşm-i mûrdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
tâli'	: talih,kader,kısmet	A	İ
ile	: birliktelik anlatır	T	E
Süleymân	: Süleyman peygamber	A	İ
ol-(o.sa)	: yeni bir durum kazanmak,mevdana gelmek	T	F
bul-(b.maz)	: bir şeyi elde etmek,nail olmak	T	F
i-(i.di)	: idi,imiş,ise çekim şekillerinin fiili	T	F
fakîr	: fakir,yoksul	A	S
sırça(s.-serây)	: sırça	F	İ
serây	: saray	F	İ
çeşm(ç.-i mûr)	: göz	F	İ
mûr(m.dan)	: yoksulluk	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bu talihle Süleymân da olsa,bu fakîrin,karınca gözünden başka sırça saray bulmaz idi.

Beyitte şair,talihsizdir.Ve bu talihsizlikle Süleyman da olsa yoksulluk gözünün sırça-sarayından başka bulmaz idi diyerek ,Süleyman peygambere telmihde bulunuyor.Süleyman peygamberin yüzüğünü balığın karnından tesadüfen bulması talihdir.Ancak beyitte şair o derece talihsizdir ki bu talihle Süleyman dahi olsa nafiledir.

Sırça saray,camdan yapıp süslenmiş saray demektir.Şair bu beyitte,karınca'nın gözünü sırça saraya benzetmektedir.Fakir,talihsiz birisi için sırça saray olarak,karınca gözü yeter.

Bir gün Süleyman peygamber ordusuyla birlikte sefere giderken ,bir karınca beyinin diğer karıncalara "Kaçınız Süleyman'ın orduları sizi ezmesin."dediğini duymuş ve onu yanına çağırmıştır.Süleyman karıncaya "Ben peygamber olduğum halde seni ve arkadaşlarımı çiğneyebileceğimi nasıl düşündün ve niçin onlara kaçmalarımı söyledin?" demiş.Karınca da ona "Senin debdebene dalıp da tesbîhlerini unuturlar diye

söyledim"cevabını vermiştir.Edebiyatta karınca aczin, Süleyman ise iktidar ve gücün timsâli olarak tezat içinde kullanılır.Süleyman peygamberin üzerinde İsm-i A'zam yazılı mühürlü bir yüzüğü varmış.Bu yüzüğün taşı kibrit-i ahmerden olup bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar bu yüzük sayesinde ona itaad etmişlerdir.Süleyman peygamber bir gün abdest alırken yüzüğünü hanımına teslim etmiş ,bu sırada bir cin onun kılığına girip hanımından yüzüğü almış ve denize atmış.Mührü olmayan Süleyman'ı sahtekarlıkla suçlamışlar ve saraydan atmışlar.Süleyman bir gün bir balıkçının tuttuğu balıkları taşımış ,balıkçı da ona hizmetinin karşılığı olarak irice bir balık vermiş.Süleyman balığı açınca kendi yüzüğünü görmüş.Halk arasındaki "mühür kimdeyse Süleyman odur" atasözü buradan gelmektedir.¹

Sevgilinin dudakları da mühr-i Süleymân'a benzetilir.Süleymân peygamberin,pek çok mucizesi vardır.O,kuşlarla,hayvanlarla konuşur,onların dilini anlarmış.Yahya Beg bu mucizeyi şöyle dile getirmektedir:

Ey dil var ise mühr-i Süleymân dehâmdır
K'ana musahhar ins ü perî mürg u mûr u mâr

Yahyâ Bey,²

C-Edebî Sanatlar

Mûr kelimesi,yoksulluk ve karınca anlamlarında tevriyeli olarak kullanılmıştır.

4.Beyit :

Gümiş çıkarsa idi göz bînarı komadı âh
Zemâne anda dahi âb-ı şûrdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gümiş	: gümüş	T	İ
çıkır-(ç.sa)	: çıkmasını sağlamak,göstermek	T	F
i-(i.di)	: idi,imiş,ise çekimli şekillerinin kapsayan fiil	T	F
göz	: göz	T	İ
bînar(b.ı)	: pınar	T	İ
ko-(k.madı)	: bırakmak,terk etmek	T	F
zemâne	: zaman,devir	A	İ
a(a.nda)	: o	T	Zm
âb(â.-ı şûr)	: su	F	İ
şûr(ş.dan)	: tuzlu	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiri Sözlüğü*, s.447-448

² a.g.e.,s.449

B-Açıklama

Göz pınarı gümüş çıkarsa idi ne yazık ki,zamane onda dahi,tuzlu sudan başka bir şey bırakmadı .

Gözyaşı yuvarlaklığı ve saydamlığı nedeniyle inci ve lü'lûdur.Buradaysa şair,göz yaşını,renği itibariyle gümüşe benzetmektedir.Şair zamandan şikayetçidir.Çünkü zaman,gözyaşında bile tuzlu sudan başka bir şey bırakmamıştır.Ağlandığı zaman ,gözden tuzlu su dökülmesi tabii bir durumdur. Ama burada,gözden gümüş çıkmasının suçu zamana yüklenmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Göz,bınar,âb-ı şûr kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.

5. Beyit :

**Sözünden aılanan ol vâ'izüñ ki nesnesi yok
Kapuñ yanında behiştüñ kusûrdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
söz(s.inden)	: söz	T	İ
anla-(a.n)	: akıl erdirmek,zihne sığdırmak,kavramak	T	F
ol	: o	T	Zm
vâ'iz(üñ)	: vaiz	A	İ
ki	: ki	F	E
nesne(n.si)	: varlık,şey	T	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
kapu(k.ñ)	: kapı	T	İ
yan(y.ında)	: yön,yer,sağ ve solun ortak adı.	T	İ
behişt(b.üñ)	: cennet	F	İ
kusûr(k.dan)	: kusur,noksanlık	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

O vaizin sözünden anlaşılın,senin kapının yanında,hiç bir özelliği olmayan cennet köşklerinden başka, sözünü edecek bir şeyinin olmadığıdır.

Klâsik şiirde,âşığın idealize ettiği mekanlardan birisi de,sevgilinin kapısı;daha doğrusu,kapısının eşiği(âstâne)dir.Şair,burada,sevgilisinin kapısını o kadar yüce görüyor ki,vaizin anlattığı cennet köşklerinin bile,bu kapının yanında adları anılmaz olmuştur.Şair için ideal tip sevgilidir,onun dışında hiç bir şeyin anlamı ve önemi yoktur.Yûnus Emre,sevgili olarak Allah'ı ifade ettiği bir şiirinde,bu durumu şöyle izah eder;

Cennet cennet dedikleri
 Bir kaç köşkle bir kaç hûri
 İsteyene ver anları
 Bana seni gerek seni

Ayrıca,kâl ilmiyle hareket eden vaiz,nasîh,zahid tipi ile,hâl ilmiyle donanmış âşık,şair,rind tipleri arasındaki çekişme¹,klâsik şiirin vazgeçilmez gerilim unsurlarından birisidir.

6.Beyit :

**Olaldan ok gibi togrı rakîb-i kec-tab'uß
 Yanında yok yirüñ Emrî kubûrdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ol-(o.aldan)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	F
ok	: ok	T	İ
gibi	: benzetme,benzer,hemen arkasından	T	E
toğrı	: doğru	T	E
rakîb(r.-i kec-tab)	: rakip	A	İ
kec(k.-tab)	: eğri,çarpık	F	S
tab(t.un)	: huy,tabiat	A	İ
yan(y.ında)	: sağ ve solun ortak adı	T	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
yir(y.ün)	: yer	T	İ
kubûr(k.dan)	: mezar	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Emrî,aksi yaradılışlı rakibin,ok gibi doğru olalı beri,senin mezarların yanından başka bir yerde yerin yok.

Rakib,başkalarının menfaatine mâni olarak kendi menfaatine çalışan kimseler demektir.Edebiyatta ,engel, düşman, ağıâr, hasûd, yabancı gibi kelimelerle de ifade edilmiştir.Klâsik şiirde âşık-mâşûk ikilisi arasında âşık ile yarışan ve ona ortak olan kişidir.Burada doğru sözlü olmaya başlayan rakîp, klâsik şiirde fitne çıkarıcı,eğri sözlü,taş yürekli,menfaatçi vs. kötü özelliklerle bilinir.

Sevilmeyen bir tip olan rakîp adının,aşk kitabında lanetsiz anılmamasının gerektiğini Necatî Bey şöyle dile getirir:

Kitab-ı 'ışkda gördüm ne katı yazug imiş
 Rakîb adını anmak kimesne la'netsüz

Necatî Beg

¹ Ahmet Atillâ Şentürk,*Süfî yahut Zâhid Hakkında*,İstanbul 1996,s.15

Sevgili ile âşık arasında hep bir engel olan rakib ok gibi doğru olmaya başladığından beri artık,âşığın yaşamasının bir anlamı yoktur.Artık âşığın yeri mezardır;yani ölümdür.Ceset mezara vücut düzeltilerek konur.Böylece âşık da,sevgiliye karşı doğruluğunu,ancak böyle ispat etmiş olur.

Klâsik şiirde aşık,rakibin engellerine alışmıştır ve mücadele etmeyi sever.Rakib,aşığa çeşitli oyunlar oynar ve sevgili ile aralarına girer.Fakat beyitte rakib bu oyunlarına son vermiş ve ok gibi doğru olmuş ve sevgiliyi ikna edecek duruma gelmiştir.Bu hali gören aşık da artık yerinin mezar olduğunu düşünmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Eğri ve doğru kelimeleri arasında tezat sanatı vardır.Kubûr ile ölüm kasedilmiştir.Dolayısıyla mürsel mecaz(sebebiyet/müsebbebiyet)yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	21	14	36	72
%	%30	%20	%50	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	35	4	4	2	14	12	71
%	%49	%6	%6	%2	%20	%17	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	3	4	1	5	1	7
%	%43	% 57	%14	%72	%14	%100

D-Deyimler

bahtı uyanmak(2.beyit);ok gibi olmak(6.beyit).

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

huzûr / sürûr (1.beyit) ; sûr (2.beyit) ; mûr(3.beyit);şûr(4.beyit);kusûr(5.beyit); kubûr(6.beyit).

ŞEMSİ-1

Ö.1580

Mefâ' ilün /mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün

- 1 Refîkum yok reh -i 'ışkuñda cânâ âhdan gayrı
Benüm hâlüm bilür yok sevdüğüm Allâh'dan gayrı
- 2 Helâk eyler beni şâhâ 'adûnuñ ta'nası -y -ıla
Penâhum yok cihânda bu ulu dergâhdan gayrı
- 3 Reh-i 'ışkuñda cân virmek benüm hôş 'izz ü câhumdur
Nesi var 'âlemün bilsem bu 'izz ü câhdan gayrı
- 4 Egerçi çok-durur bendeñ velî yok âsitânuñda
Derûnından du'â eyler bu devlet- h'âhdan gayrı
- 5 Koma ayakda Şemsî bendeñi devletlü başuñçün
Kimesne dest-gîr olmaz aña sen şâhdan gayrı

Şemsi Paşa, *Dîvân*, 399. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Refîkum yok reh-i'ışkuñda cânâ âhdan gayrı
Benüm hâlüm bilür yok sevdüğüm Allah'dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
refîk(r.um)	: arkadaş,dost	A	İ
yok(2 kez)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
reh(r.-i 'ışk)	: yol	F	İ
'ışk('ı.unda)	: sevgi	A	İ
cân(c.â)	: can,ruh	F	İ
ben(b.üm)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
hal(h.üm)	: durum,hal	A	İ
bil-(b.ür)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
sev-(s.düğüm)	: sevgi ve bağlılık duymak	T	S
Allah(A.dan)	: Tanrı	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey sevgili,aşkın yolunda,âhtan başka yoldaşım yok. Sevdiğim , Allah ' tan başka benim hâlimi bilir yok.

Âşık,sevgili için aşk yolunda âh ederek gezmektedir.Âşığa,aşk yolunda kendi âhından başka bir yoldaş,bir arkadaş yoktur.Bu yüzden yalnızdır.Onun hâlini bilen sadece Allah'tır.Eski harflerle yazıldığında "ah" daki güzel he aşığın ateşli ahından çıkan kıvılcım,elif de göğe doğru yükselerek çıkan duman olarak düşünülür. Bazı yazmalarda ise "Allah" kelimesi "âh" şeklinde yazılır.¹Şair her iki kelimeyi de kasdederek,tek dostunun "âh" ve "Allah"olduğunu söylemektedir.

2.Beyit :

**Helâk eyler beni şâhâ 'adûnuñ ta'nası-y-la
Penâhum yok cihânda bu ulu dergâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
helâk	: mahvolma,ölme	A	İ
eyle-(e.r)	: etmek,kılmak	T	F
ben(b.i)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
şah(ş.a)	: sevgili,padişah	F	İ
a'da(a.nun)	: düşman	A	İ
ta'na(t.sı-y-la)	: yergi,yerme	A	İ
penah(p.um)	: sığınak	F	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
cihân(c.da)	: dünya,âlem	F	İ
bu	: yakını işaret eder	T	S
ulu	: büyük,ulu	T	S
dergah(d.dan)	: tekke,dergah	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey padişah ,düşman yergisiyle beni helâk eder .Bu ulu dergahdan başka dünyada sığınacak yerim yok.

Şair burada sevgili yerine istiare ile padişah diyor.Burada,âşığın aşkının düşmanları,yergileri ile onu helâk etmişlerdir.Sürekli olarak aşığı ve onun aşkını yermişler,alay etmişlerdir.Buna rağmen,âşığın sevgilinin ulu dergahından başka ,yani sevgilinin semtinden başka sığınacak yeri yoktur.Dergâh,padişahların veya tarikat

¹ Nâmık Açıkgoz,Fuzûlî'nin Bir Beyti Etrafında Düşünceler,Azerbaycan Türkleri Dergisi,s.40

pirlerinin mekânıdır ve kutsaldır.Buraya her gelen huzûra ve sükûna kavuşur.Şair,sevgilinin semtini,bir dergâh olarak düşünmektedir;bütün kınamalara rağmen oraya sığınacak huzûr bulacaktır.

C-Edebî Sanatlar

Şâh ile sevgili kasedilmiş fakat zikredilmemiş;ulu dergâh ile sevgilinin semti kasedilmiş fakat zikreilmemiştir.Dolayısıyla her ikisinde de açık istiare yapılmıştır.Şah,penah,ulu dergâh kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

3.Beyit :

**Reh-i 'ışkuñda cân virmek benim hõs 'izz ü câhumdur
Nesi var 'âlemün bilsem bu 'izz ü câhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
reh(r.-i 'ışk)	: yol	F	İ
'ışk('l.unda)	: sevgi	A	İ
cân	: can,ruh	F	İ
vir-(v.)	: herhangi birşeyi birine iletmek,ulaştırmak	T	F
ben(b.üm)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
hoş	: güzel,iyi	F	S
izz(2 kez)	: değer,kıymet;yücelik,ululuk	A	İ
câh(c.umdur)	: makam,mevki	A	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
'âlem('â.ün)	: dünya,cihan	A	İ
bil-(b.sem)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
câh(c.dan)	: makam,mevki	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Aşkın yolunda can vermek benim için yüce bir makamdır.Bu yücelik ve makamdan başka âlemin nesi var, bir bilsem!

Klâsik şiirde,aşık için en yüce makam,aşkın yolunda canını feda etmektir.Aşık için dünyada bundan başka bir şeyin ehemmiyeti yoktur.Onun için önemli olan aşkın yoluna canını vermek ,ulaşılacak en değerli makamdır.

4. Beyit :

**Egerçi çok-durur bendeñ veli yok âsitânuñda
Derûnundan du'â eyler bu devlet-hâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
egerçi	: eğer,şayet;her ne kadar	F	E
çok(ç.durur)	: çok olan	T	Zr
ben(b.deñ)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
velî	: fakat,lâkin,ama	F	E
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
asitan(a.ında)	: eşik	F	İ
derûn(d.ından)	: gönül,iç	F	İ
du'â	: Allah'a yalvarma,niyaz	A	İ
eyle-(e.r)	: etmek,kılmak	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
devlet(d.-h ^v ah)	: mutluluk	A	İ
h ^v ah(h.dan)	: isteyen,ister	F	S
gayrı		A	E

B-Açıklama

Gerçi kulun çokdur, fakat eşiğinde bu sana kavuşma mutluluğu isteyen den başka gönülden duâ eden yoktur.

Burada sevgili bir padişah olarak düşünülmüştür.Onun kapısının eşiğinde kulları vardır.Ancak bu kullar içinde yalnızca kendisinin mutluluk istediğinin olduğunu ve yalnız kendisinin o padişaha , gönülden dua ettiğini belirtmektedir.

5. Beyit :

**Koma ayakda Şemsî bendeñi devletlü başuñçun
Kimesne dest-gîr olmaz aña sen şâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ko-(k.ma)	: bırakmak	T	F
ayak(a.da)	: dikilmek	T	F
Şemsî	: özel isim	A	İ
bende(b.ñi)	: kul,köle	F	İ
devlet(d.lü)	: kutlu	A	S
baş(b.uñçun)	: kafa,baş	T	İ
kimesne	: kişi	T	Zm
dest(d.-gîr)	: el	F	İ
gîr	: tutan,tutucu	F	E
ol-(o.maz)	: meydana gelmek	T	F
a(a.ña)	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
sen	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm

şah(ş.dan)	: padişah,sevgili	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey sevgili,kutlu başın için Şemsî kulunu ayakta koma,yalnız bırakma;sen padişâhtan başka kimse onun elinden tutup ona,yardım etmez.

Burada bir önceki beyitteki gibi,sevgili yine bir padişah olarak düşünülmüştür.Padişahların huzurunda ayakta durulmuş.Şair burada mahlasından kendisini soyutlayarak ,tecrit sanatı ile sultan olan sevgilisine,"ben kulunu başın için ayakta koyma" diye seslenmektedir.Ve kendisine,sevgiliden başka hiç kimsenin el uzatmayacağını söylemektedir.Padişahlar kullarına yardım elini uzatırlar.Beyitte âşık sevgilinin kuludur .Şair istiare ile sevgili yerine devletlü,âşık yerine de kul kelimesini kullanmıştır.Bu nedenle padişah olan sevgilinin,âşığa yani kuluna el uzatması,yardım etmesi beklenmektedir.Çünkü sevgiliden başka âşığa el uzatıp yardım eden hiç kimse olmaz.

C-Edebî Sanatlar

Baş ve ayak kelimeleri arasında **tezdad** sanatı vardır."Dest-gîr olmak"ifadesi **mecâzî** bir kullanımdır.Şah ile sevgili kastedilmiş fakat zikredilmemiş;ulu dergah ile sevgilinin semti kastedilmiş fakat zikredilmemiştir.Dolayısıyla her ikisinde de **açık istiare** yapılmıştır.Şahâ,penâh,ulu,dergah kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	22	16	26	64
%	%34	%25	%41	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	28	8	8	-	13	7	64
%	%44	%13	%13	%0	%20	%10	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	4	4	6	-	10
%	% 60	%40	%40	% 60	%0	%100

D-Deyimler

cân vermek(3.beyit);dest-gîr olmak(elinden tutmak,5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

âh / Allah(1.beyit); dergâh(2.beyit); câh(3.beyit); h âh(4.beyit); şâh(5.beyit)

ŞEMSİ-2

Ö.1580

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Görinmez bencileyin bagrı yanuk lâleden gayrı
Yüzüme su seper bir kimse yokdur jâleden gayrı
- 2 Ölürken soñ nefesde tâb -ı gam içre harâretten
Bulunmaz agzuma su tamzurur teb-hâleden gayrı
- 3 Nigârâ hasretüñden ten libâsı çâk olur bir gün
Tutar yok rişte -i ümîd ile pergâleden gayrı
- 4 Saçı Leylâ için iller n'ola dirse saña Mecnûn
Cihân içinde kârûñ yokdur âh u nâleden gayrı
- 5 Ferâgat eyle iy Şemsî ne hışm eylersin agyâra
Seni yıllarla ferdâya salup hod il iden gayrı

Şemsî Paşa, *Dîvân*, 416. gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Görinmez bencileyin bagrı yanuk lâleden gayrı
Yüzüme su seper bir kimse yokdur jâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gör-(g.inmez)	: göz yardımıyla seçmek	T	F
bencileyin	: benim gibi	T	Zr
bagır(b.ı)	: bağır,sine,göğüs	T	İ
yanuk	: yanmış olan	T	S
lâle(l.den)	: çiçek	F	İ
yüz(y.üme)	: çehre	T	İ
su	: su	T	İ
sep-(s.er)	: atmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
kimse	: kişi	T	Zm
yok(y.dur)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
jâle(j.den)	: çiy tanesi	F	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Lâleden başka, benim gibi bağı yanık görünmez. Çiy tanesinden başka da yüzüme su serpen biri yoktur.

Âşık,bağrını tıpkı lâlenin ortasındaki siyahlık gibi görmektedir.Âşığın bağı gibi lâlenin de bağı yanıktır.Çiy ,sabaha karşı bitkiler üzerine yağın küçük su taneleridir.Âşık bağrının lâle gibi yanık olduğunu söylerken,kendisini lâle ile özdeşleştirmiştir. Âşığın,lâle gibi yanık bağına çiy tanelerinden başka su serpen biri yoktur.

İran mitolojisine göre,bir yaprağın üzerindeki çiy tanesine yıldırım düşmüş ve alev alan yaprak o haliyle donup kalarak lâle'ye dönüşmüştür. Lâlenin ortasındaki siyahlık,yıldırım düştükten sonra kalan yanık izidir.Bu yüzden lâle,renge ve şekli dolayısıyla şairler tarafından,sevgilinin yanağına,şarap dolu kadehe,muma,yaraya vb.benzetilmiştir.¹

C-Edebî Sanatlar

Şair teşbih santiyla bağrını,lâle gibi yanık olarak değerlendirmektedir.

2.Beyit :

**Ölürken soñ nefesde tâb-ı gam içre harâretten
Bulınmaz agzuma su tamzurur tebhâleden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
öl-(ö.ürken)	: yaşamaz olmak	T	F
son	: netice,son	T	S
nefes(n.de)	: nefes,soluk	A	İ
tab(t.-ı gam)	: yaradılış,tabiat	A	İ
gam	: keder,tasa	A	İ
içre	: içinde	T	E
hararet(h.den)	: sıcak basması	A	İ
bul-(b.inmaz)	: bir şeyi elde etmek	T	F
aguz(a.ma)	: ağız	T	İ
su	: su	T	İ
tamzur-(t.ur)	: damlatmak,dökmek	T	F
tebhâle(t.den)	: uçuk,dudak kabartısı	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.309

B-Açıklama

Gam ateşinin hararetiyle ölürlen,son nefeste,uçuk(dudak kabartısı)tan başka ağzıma su damlatan bulunmaz.

Âşık,gam çekmekte ve çektiği bu gam yüzünden de ölmek üzeredir. Klâsik şiirde,bilindiği üzere âşık her zaman sevgiliden çektiği sıkıntı ve eziyetlerden dolayı kanlı gözyaşları döker,yüzü sararır ve hasta olur.Âşığın çektiği gam o kadar yoğundur ki,bundan dolayı âşık hararet içinde kalmıştır.Hararet; ısı(sıcaklık)'ın artması sonucu meydana gelen susamadır.Son nefesini vermek üzere olan birinin ağzına,pamukla su damlatma geleneği vardır.Âşık aşk gamının harareti sebebiyle ölürlen,hararetini gidermek için,uçuktan başka başında ona su verecek bir kimse yoktur,yalnızdır. Şair bu yalnızlığı,"Dudağımdaki uçuktan başka ağzıma su damlatan bulunmaz."diye mübâlağalı bir deyişle belirtmektedir.

Su Kasidesi'nde Fuzûlî hasta-su ilişkisini şu şekilde ifade eder:

Gam günü etme dil-i bîmârdan tîğün dirîğ
Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su

Fuzûlî, 8. beyit.

C-Edebî Sanatlar

Bağır/yüz,lâle/jâle kelimeleri ile mürettep leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

Nigârâ hasretüünden ten libâsı çâk olur bir gün
Tutar yok rişte-i ümîd ile pergâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nigar(n.â)	: sevgili	F	İ
hasret(h.tünden)	: özlem	A	İ
ten	: ten,vücudun dış kısmı	F	İ
libas(l.ı)	: elbise	A	İ
çak	: yırtılma	F	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
bir	: sayıların iki ve en küçüğü	T	S
gün	: gün	T	İ
tut-(t.ar)	: ele almka,elde bulundurmak	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
rişte(r.-i ümîd)	: iplik	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E

pergâle(p.den)	: kaba iplikten yapılmış dokuma;parça	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey sevgili,senin hasretinden ten elbisesi bir gün yırtılır.Omu,ümit ipliğinden ve kaba kumaştan yapılan elbiseden başka bir arada tutan yoktur .

Âşık,sevgiliden uzak kalmaktan dolayı eziyetler çektiği için,tahammülünün son raddesine gelmiştir ve bedene dar gelen elbisenin yırtılması gibi,rûhuna ve gönlüne dar gelen bedeni,neredeyse parçalanacaktır.Fakat,her şeye rağmen,âşığın içinde,kavuşmaya dair bir ümit ipliği vardır ve bu ümit ipliği değersiz kaba kumaştan yapılan elbisesi ile beraber,vücudunun parçalarını,birbirine bağlayıp dağılmaktan kurtarmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Libâs,rişte,pergâle kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Rişte-i ümit ile ümit iplik olarak düşünülmüş ve **izâfet-i teşbihîyye** yapılmıştır.

4.Beyit :

**Saçı Leylâ için iller n'ola dirse saña Mecnûn
Cihân içinde kârûn yokdur âh u nâleden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
saç(s.1)	: saç,zülf	T	İ
Leyla	: Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı	A	İ
içün	: amacıyla,maksadıyla	T	E
il(i.ler)	: başka,başkaları	T	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
dî-(d.rse)	: söz söylemek	T	F
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
Mecnûn	: Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı	A	İ
cihan	: dünya,âlem	F	İ
iç(i.nde)	: belli bir zaman aralığı zarfında	T	İ
kar(k.un)	: kazanç	F	İ
yok(y.dur)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
nâle(n.den)	: inleme,inleyiş	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Başkaları, sana saçı Leylâ (siyah) için Mecnûn(deli, çılgın) derse şaşılır mı? Şu dünyada âh edip inlemekten başka bir işin yoktur .

Başkaları, saçı Leylâ(siyah) için âşığa "Mecnûn"(deli) demektedirler. Âşık, saçı Leyla, yani sevgili ve onun siyah saçları için, sürekli âh edip inlemekte, acılar içinde kıvrınmaktadır. Âşığın âh ederken ağzından çıktığı farzedilen duman da, sevgilinin saçlarını siyahlaştırmaktadır. Onun bu halini görenler, onun Mecnûn gibi deli olduğuna kanaat getirirler. Beyit Leylâ ve Mecnûn hikâyesini hatırlatmaktadır. Hikâyede, Mecnûn sevgilisini göremeyince üzüntüyle aklı başından gider ve çöllere düşer. Bundan sonra da mecnûn(deli) diye anılmaya başlar.

Leylâ saç, siyah saç demektir. Leylâ, çok karanlık gece, geceye mensup, gece renkli gibi anlamlara gelmektedir. Klâsik şiirde sevgilinin saçı daima siyah(kara), uzun, kıvrık olarak anılır.

Bâkî, "Leylâ-saç" ilişkisini şöyle dile getirir :

Âleme Leylâ saçın sevdâsın izhâr eylerin
Nevbahâr eyyâmıdır bir gün tutar Mecnûnluğum

Bâkî,¹

C-Edebî Sanatlar

Beyitte, Leylâ ve Mecnûn hikâyesine **telmih** vardır. Leylâ kelimesi, hem özel isim olan Leylâ, hem de siyah saç anlamında **tevriyeli** olarak kullanılmıştır. Mecnûn kelimesi de yine **tevriyeli** olarak, hem özel isim, hem de çılgın, deli manası ile kullanılmıştır. Ayrıca "eller sana Mecnûn dese ne olur?" diyerek, anlamı soru yoluyla anlamı kuvvetlendirerek **istifham** sanatı yapmıştır. Ayrıca **âh** ve **nâle** kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

5. Beyit :

Ferâgat eyle iy Şemsî ne hışm eylersin agyâra
Seni yıllarla ferdâya salup hod il iden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
feragat	: vazgeçmek	A	İ
eyle-(e.e)	: etmek, kılmak	T	F
ne	: hangi şey	T	Zm
hışm	: kızgınlık, öfke	F	İ
eyle-(e.rsin)	: etmek, kılmak	T	F
agyar(a.a)	: düşman	A	İ
sen(s.i)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s.314

yıl(y.larla)	: sene	T	İ
ferda(f.ya)	: erteleme,sonraya bırakma	F	İ
sal-(s.up)	: iletmek	T	F
hod	: kendi	F	Zm
il	: yabancı	T	İ
it-(i.en)	: etmek,eylemek	T	F
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Şemsî ,yillarca senin sevgiliye kavuşmanı erteleyen ağyâra niçin kıztıyorsun; vazgeç, seni sevgiliye yabancı eden başkası(gayr)ını ne yapacaksın?

Klâsik şiirde,âşık ile sevgili arasında,bunların aşkını çekemeyen şahıslara ağyâr ve rakîb denir.Âşık,bu iki tipe düşmandır ve bunlarla mücadele eder.Beyitte,âşık ile sevgilinin kavuşmasını engelleyen ağyâr ile uğraşmaktan dolayı,âşığın bir bezginlik hissi taşıdığı görülmektedir.Bu psikoloji klâsik şiirde pek rastlanmayan bir tavidir.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	18	14	40	72
%	%25	%19	%56	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	36	4	6	1	16	9	72
%	%50	%6	%8	%1	%22	%13	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	3	2	5	2	9
%	%67	%33	%22	%56	%22	%100

D-Deyimler

ferdaya salmak(5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

lâle / jâle(1.beyit); tebhâle(2.beyit); pergâle(3.beyit); nâle(4.beyit);
iden(5.beyit)

ŞEMSİ-3

Ö.1580

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Senüñ halüñ bilür yok iy gönül dildârdan gayrı
Saña rahm eylemez 'âlemde kimse yârdan gayrı
- 2 Uzun sevdâlara iletürse zülfüñ tañ mı 'uşşâkı
Şeb-i hicrüñ belâsın añlamaz bîmârdan gayrı
- 3 Cihânda görmedüm hergiz benümle bagrı hûn olmuş
Çemende lâlelerle nâfe-i Tâtâr'dan gayrı
- 4 Irag olsa 'aceb mi vasl-ı gülden her zaman bülbül
Yakın olmaz saña gülşende kimse hârdan gayrı
- 5 Güneş gibi cihânı devr idersin Şemsîyâ hergün
Bulınmaz saña bir feryâd-res efkârdan gayrı

Şemsî Paşa ,Divân, 391. gazel

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Senüñ halüñ bilür yok iy gönül dildârdan gayrı
Saña rahm eylemez 'âlemde kimse yârdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sen(s.üñ)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
hal(h.üñ)	: durum,hal	A	İ
bil-(b.ür)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
gönül	: kalbin manevî yönü	T	İ
dildâr(d.dan)	: birinin gönlünü almış,sevgili	F	S
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
rahm	: acıma,esirgeme,koruma	A	İ
eyle-(e.mez)	: etmek,kılmak	T	F
'âlem('â.de)	: dünya,cihan	A	İ
kimse	: kişi	T	Zm
yâr(y.dan)	: sevgili	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey gönül,sevgiliden başka senin halini bilen yok;dünyada sevgiliden başka kimse sana acımaz.

Klâsik şiirde sevgili,âşığa mihr ü vefâ göstermezdi;burada halden anlayan ve âşığa acıyan bir sevgili vardır.Cevr ü cefâsının sınırı olmayan,acımasız,zalim vs. özellikleriyle bilinen sevgili,burada âşığın acımakta,halinden anlamakta ve ona merhamet etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Göñül,dildâr,yâr kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.Şair kendi gönlüne,başka birisiymiş gibi hitap ederek tecrit sanatı yapmıştır.

2.Beyit :

Uzun sevdâlara iletürse zülfün tañ mı 'uşşâkı
Şeb-i hicrün belâsın anlamaz bîmârdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
uzun	: çok süren	T	S
sevdâ(s.lara)	: aşk,sevgi	F	İ
ilet-(i.ürse)	: ulaştırmak	T	F
zülf(z.üñ)	: saç	F	İ
tañ	: sövme,yerme,ayıplama	A	İ
'uşşâk('u.ı)	: aşıklar	A	İ
şeb(ş.-i hicr)	: gece	F	İ
hicr(h.üñ)	: ayrılık	A	İ
belâ(b.sın)	: musibet,gam,keder	A	İ
anla-(a.maz)	: bir şeyin neye işaret ettiğini kavramak	T	F
bîmâr(b.dan)	: hasta	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Senin saçın,âşıkları uzun sevdalara iletirse ayıp mı?Hastadan başka hiç kimse senin ayrılık gecenin belâsını anlamaz.

"Sevdâ" kelimesi "esved"den gelir.İkisi de sıfat-ı müşebbehe veznidir. Sevda, fa'lâ vezninde müennes,esved müzekkerdir ve siyah demektir.Sevdâ,zülf,gece kelimelerinin tümü siyah rengi çağrıştırmaktadır.Sevgilinin saçı uzunluğundan dolayı,âşıkları uzun sevdalara süürükler,âşık geceleri ayrılık belâsı ile hasta olur.Bu

karanlık,uzun gecelerde âşık,sevgilinin gece gibi karanlık olan sevdâ(siyah)zulfünü arzular.

C-Edebî Sanatlar

Sevdâ,zülf /şeb-i hicr ;'uşşâk/bîmâr kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.*Sevdâ,zülf,şeb* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

3.Beyit :

**Cihânda görmedüm hergiz benümle bağı hûn olmuş
Çemende lâlelerle nâfe-i Tâtâr'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cihân(c.da)	: dünya,alem	F	İ
gör-(g.medüm)	: göz yardımıyla seçmek	T	F
hergiz	: asla,hiç bir sûretle	F	Zr
ben(b.ümle)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bağır(b.ı)	: bağır,göğüs	T	İ
hûn	: kan	F	İ
ol-(o.muş)	: yeni bir şekle girmek	T	F
çemen(ç.de)	: bahçe,çimenlik	F	İ
lâle(l.lerle)	: lale çiçeği	F	İ
nâfe(n.-i Tâtâr)	: koku,misk	F	İ
Tâtâr(T.dan)	: Tatar	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dünyada asla benim gibi,çemende lalelerle Tatar ceylanından başka, bağı kan olmuş görmedim.

Lâle ortası siyah,kenarları kırmızı olan bir çiçektir.Ortasındaki bu siyahlık sebebiyle,bağı yanıp siyahlaşmış olarak düşünülür. Misk,Hıta ülkesinde yaşayan âhû(bir çeşit yaban keçisi)nun göbeğinden elde edilen siyah,kokulu bir maddedir.Bu madde çıkarılmak üzere,ceylan öldürüldüğünde ceylanın bağı kan olmuştur.Lalenin de rengi kırmızı olduğundan dolayı onun da bağı kanlı olarak düşünülmüştür. Klâsik şiirde "Tatar" misk ile birlikte anılır.Misk,"Tatar" ülkesinden elde edilir.Bu nedenle nafe-i Tatar olarak kullanılır.¹

C-Edebî Sanatlar

Çemen,lâle,hûn,bağır,nâfe-i Tatar kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

¹ İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.377

4.Beyit :

**Irag olsa 'aceb mi vasl-ı gülden her zaman bülbül
Yakın olmaz saña gülşende kimse hârdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
irag	: uzak	T	S
ol-(o.sa)	: yeni bir duruma girmek	T	F
'aceb	: acaba,şaşılacak şey	A	İ
vasl(v.-ı gül)	: kavuşma,ulaşma	A	İ
gül(g.den)	: gül,çiçek	F	İ
her	: hepsi,tamamı	F	E
zaman	: vakit	A	İ
bülbül	: sesi güzel olan kuş	A	İ
yakın	: mesafe bakımından az olma	T	S
ol-(o.maz)	: meydana gelmek	T	F
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
gülşen(g.de)	: gül bahçesi	F	İ
kimse	: kişi	T	Zm
hâr(h.dan)	: diken	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bülbül her zaman güle kavuşmaktan uzak olsa şaşılır mı?Gül bahçesinde dikenden başka kimse sana yakın olmaz.

Klâsik şürde bülbül daima gül(sevgili)e kavuşmak ister.Gülün dikeni âşğın rakibidir.Bülbül,her zaman gülden uzaktır.Gülün dikeni ise,güle bülbülden daha yakındır.

C-Edebî Sanatlar

Irag/yakın kelimeleri arasında **tezat** ; *irag/yakın* ; *gül,bülbül/gülşen* kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.*Gül,har,bülbül,gülşen* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

5.Beyit :

**Güneş gibi cihânı devr idersin Şemsîyâ hergün
Bulınmaz saña bir feryâd-res efkârdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
güneş	: güneş	T	İ
gibi	: benzetme,benzer,	T	E
cihân(c.1)	: dünya,alem	F	İ
devr	: dönüp dolaşma	A	İ
it-(i.ersin)	: eylemek.kılmak	T	F
her	: hepsi,tamamı	F	E
gün	: içinde bulunulan zaman	T	İ
bulın-(b.maz)	: bir şeyi elde etmek	T	F
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
feryâd(f.-res)	: yardım istemek için bağırma,yaygara	F	İ
res	: erişen,yetişen,ulaşan	F	S
efkâr(e.dan)	: fikirler	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Şemsî,her gün güneş gibi dünyayı dolanırsın,fikirlerden başka senin feryâdına bir yetişen bulunmaz.

Şair(âşık),sevgili için güneş gibi dünyayı dolaşmaktadır.Âşık bu dolaşma esnasında feryat ederken,yanında kendi fikirlerinden başka bir şey bulamaz.Âşık ne yaparsa yapsın,sonunda yine kendi düşünceleriyle başbaşa kalmaktadır.

Şair beyitte,mahlası olan"Şemsî"ile ,"güneş" kelimesini birlikte kullanmıştır. Böyle bir kullanım sebebi,mahlasındaki Arapça "şems"kelimesinin,Türkçe "güneş" anlamına gelmesidir."Dünyayı güneş gibi devr etmesi" ise,eski telakkiye göre,güneşin dünya etrafında döndüğü inancından kaynaklanmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Cihân,güneş,devr kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Efkâr,feryada yetişen bir kişi olarak düşünülerek **teşhis** sanatı yapılmıştır.Şemsî'nin güneş gibi,dünyanın etrafında dolaşması ifadesi ile,şair güneşe **teşbih** edilmiştir.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	19	21	27	67
%	% 28	%32	% 40	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	32	7	7	1	11	9	67
%	% 48	% 11	% 11	% 1	%16	%13	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	2	7	1	6	2	9
%	%22	%78	%11	%67	%22	%100

D-Deyimler

hali bilmek(1.beyit); sevdaya iletmek(2.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

dildâr / yâr(1.beyit);bîmâr(2.beyit);Tâtâr(3.beyit);hâr(4.beyit);efkâr(5.beyit).

ŞEMSİ -4

Ö.1580

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

- 1 Cihânda bagrı yanuk yok benümle lâleden gayrı
Gözüm yaşını var mı kan ider pergâleden gayrı
- 2 Yolunda cân virürken derd ile ben pister-i gamda
Bulınmaz agzuma su tamzurur teb-hâleden gayrı
- 3 Usûlüñden düşersin sâzuñı depretme iy mutrib
Baña âheng ider yok bezm-i gamda nâleden gayrı
- 4 Tolanurken seg-i kûyuñıla kapuñ subha dek cânâ
Şeb-i hicrûñde aglar yok benümle jâleden gayrı
- 5 N'ola ruhsârı üzre hatt belürse Şemsiyâ yâruñ
Meh-i bedr olıcak nesne tolaşmaz hâleden gayrı

Şemsi Paşa, Dîvân, 464. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Cihânda bagrı yanuk yok benümle lâleden gayrı
Gözüm yaşını var mı kan ider pergâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cihân(c.da)	: dünya,alem	F	İ
bagır(b.ı)	: bağır,sine	T	İ
yan-(y.uk)	: yanmış olan	T	S
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
ben(b.ümle)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
lâle(l.den)	: lâle çiçeği	F	İ
göz(g.üm)	: göz	T	İ
yaş(y.ını)	: gözyaşı	T	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
kan	: kan	T	İ
it-(i.er)	: eylemek,kılmak	T	F
pergâle(p.den)	: parça,kaba iplikten yapılan bir çeşit dokuma	F	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Cihanda benimle lâleden başka(bir) bağı yanık yok,gözümün yaşını parçadan başka kan eden var mı?

Lâle,ortası siyah,kenarları kırmızı bir çiçektir.Ortasının siyahlığı dolayısıyla,bağı yanık olarak düşünülür.Âşık,kendini lâleye benzeterek,"Dünyada lâle ve benden başka bağı yok.",demektedir.Âşık,aşk derdiyle kanlı gözyaşları dökmektedir.Gözyaşları damlalar halinde parça parça dökülür.Bu parçalardan başka,gözyaşını kan eden biri yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Kan,lâle,bağı yanık kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır."Gözümün yaşını parçadan başka kan eden var mı?"sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**Yolunda cân virürken derd ile ben pister-i gamda
Bulmaz agzuma su tamzurur tebhâleden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yol(y.unda)	: yol	T	İ
cân	: ruh,can	F	İ
vir-(v.ürken)	: herhangi bir şeyi birine iletme	T	F
derd	: tasa,gam,sıkıntı	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
ben	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
pister(p.-i gam)	: yatak,döşek	F	İ
gam(g.da)	: tasa,dert	A	İ
bulun-(b.maz)	: bir şeyi elde etmek	T	F
aguz(a.ma)	: ağız	T	İ
su	: su	T	İ
tamzur-(t.ur)	: damlatmak	T	F
tebhâle(t.den)	: uçuk	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ben gam döşeginde,Senin yolunda derdle can verirken,ağzıma uçuktan başka su damlatan buluramaz.

Âşık aşk yüzünden gam yatağında can verirken yalnızdır,yani başında kimse yoktur.Gamlı insan çektiği acı ve sıkıntıların etkisiyle dudaklarının kenerlarında uçuk

çıkartır. Uçuk, dudağın kenarındaki içi su dolu kabarcıklardır. Bu kabarcıklar, patladığında içinden sarı bir su çıkar. Âşık da çektiği sıkıntı ve acıdan dolayı uçuk çıkartmıştır. Bu sıkıntılar dolayısıyla hastalanıp, can verecek seviyeye gelen âşığın ağzına uçuktan başka su damlatacak kimse yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Su, teb-hâle kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. *Gam, dert, teb-hâle, can vermek* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

3. Beyit :

Usûlünden düşersin sâzuñi depretme iy mutrib
Baña âheng ider yok bezm-i gamda nâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
usûl(u. ünden)	: kaide, düzen	A	İ
düş-(d. ersin)	: olumsuz bir duruma girmek	T	F
sâz(s. um)	: çalgı	F	İ
depret-(d. me)	: kımlıdatmak	T	F
mutrib	: çalgı çalan, çalgıcı	A	S
ben(b. a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
âheng	: uygunluk, düzen	F	İ
it-(i. er)	: eylemek, kılmak	T	F
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
bezm(b. -i gam)	: meclis	F	İ
gam(g. da)	: tasa, sıkıntı, dert	A	İ
nâle(n. den)	: inleme, inilti	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey çalgıcı, sazını kımlıdatma, usul(ritm)ünden düşersin. Gam meclisinde bana inlemeden başka uyan birisi yoktur.

Usûl, mûsikîde ritmdir. "Düm tekâ düm tek" gibi. Burada âşığın gönlündeki gam, bir meclise benzetilmiş ve bu mecliste âşığa uyan sadece kendi inlemesidir. Meclisteki çalgıcı da sazını kımlıdatırsa ritme uyum(usûl)u kaybolur; ritmi tekrar yakalaması güç olur. Âşık, gam meclisinde inlemesi ile birlikte yalnızdır, onlara uyan biri yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Âşığın gönlündeki gam, içki meclisine benzetilerek **teşbih** sanatı yapılmıştır. *Mutrib, saz, depretme, bezm, âheng* kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

Tolanurken seg-i kûyuñla kapuñ subha dek cânâ
Şeb-i hicründe aglar yok benümle jâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tolan-(t.urken)	: etrafında dönmek	T	F
seg(s.-i kûy)	: köpek	F	İ
kûy(k.uñla)	: semt	F	İ
kapu(k.ñ)	: kapı	T	İ
subh(s.a)	: sabah	A	İ
dek	: kadar	A	E
cân(c.â)	: sevgili	F	İ
şeb(ş.-i hicr)	: gece	F	İ
hicr(h.üñde)	: ayrılık	A	İ
agla-(a.r)	: gözyaşı dökmek	T	F
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
ben(b.ümle)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
jâle(j.den)	: kırağı, çiy	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey sevgili, sabaha kadar semtinin köpeğiyle kapını dolanırken, ayrılık gecesinde benimle çiy tanesinden başka bir ağlayan yoktur.

Sevgilinin semtinin köpeği ile rakip kastedilmektedir. Âşık, rakip ile sevgilinin semti etrafında dolanırken, ona çiy tanelerinden başka bir acıyıp, ağlayan yoktur. Çiy taneleri, geceleri yağın küçük su damlacıklarıdır. Beyitte, çiy taneleri göz yaşına benzerliği dolayısıyla zikredilmiştir. Bu damlalar âşığın sevgiliden ayrı geçen geceleri için ağlamaktadırlar.

C-Edebi Sanatlar

Geceleri çiy tanelerinin yağması doğal bir durumdur. Ancak beyitte çiy tanelerinin âşık için ağladığı gibi güzel bir sebep düşünülerek **hüsn-i talil** sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda çiy tanesine ağlamak gibi bir insanî özellik verilerek, çiy taneleri, **teşhis** edilmiştir. *Seg-i kûy* ile rakip kasedilerek **açık istiare** yapılmıştır. Subh ve şeb kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

5.Beyit :

N'ola ruhsârı üzre hatt belürse Şemsîyâ yâruñ
Meh-i bedr olıcak nesne tolaşmaz hâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
ruhsâr(r.1)	: yanak	F	İ
üzre	: bir şeyin dış düş yüzü	T	İ
hatt	: ayva tüyleri	A	İ
belür-(b.se)	: ortaya çıkmak, tezahür etmek	T	F
yâr(y.uñ)	: sevgili	F	İ
meh(m.-i bedr)	: ay	F	İ
bedr	: dolunay	A	İ
ol-(o.ıcağ)	: meydana gelmek	T	F
nesne	: obje, varlık, cisim	T	İ
tolaş-(t.maz)	: etrafını sarmak	T	F
hâle(h.den)	: ay ağılı, parlak daire	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey Şemsi, sevgilinin yanağı üzerinde ayva tüyleri belirse şaşılır mı? Zira (dolunay olunca) ayın etrafında ay ağılından başka bir nesne dolanmaz.

Ayva tüyleri gençlerin yüzünde yeni çıkmaya başlayan sarı renkli tüylerdir. Bu tüyler sevgilinin yanağı üzerinde belirmeye başladığında, sevgilinin dolunaya benzeyen yüzünün üzerini, tıpkı dolunayın etrafındaki ay ağılı gibi kaplar. Yeni çıkmaya başlayan ayva tüyleri de, ayın etrafındaki ay ağılının ışığı da sarı renktedir.

C-Edebi Sanatlar

Ruhsâr, hatt, yâr kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. *Meh-i bedr, hâle* arasında yine bir **tenasüp** sanatı vardır. *Ruhsâr/meh-i bedr; hatt/hâle* arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	17	18	34	69
%	%25	%26	%49	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	38	2	5	-	16	8	69
%	%55	%3	%7	%0	%23	%12	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	3	2	5	2	9
%	% 67	%33	%22	%56	%22	%100

D-Deyimler

bağrı yanmak(1.beyit); can vermek(2.beyit);

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

lâle / pergâle(1.beyit);teb-hâle(2.beyit);nâle(3.beyit);jâle(4.beyit);hâle(5.beyit).

ŞEMSİ-5

Ö.1580

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

- 1 Enisüm yok cihân bâğında âh u zârdan gayrı
Döner yok üstüme bu çarh-ı keç-reftârdan gayrı
- 2 Gice zâr ideridüm subha dek gülşen bucagında
Yog ıdı hâlüm añlar ' andelîb-i zârdan gayrı
- 3 Terahhum eylemezsin deşt-i gamda iy gözi âhû
Benümle kan yudar yok nâfe-i Tâtârdan gayrı
- 4 Uyurken büsesin alsañ uyansa yâr hışm itse
Aña bir çâre yokdur dünyâda inkârdan gayrı
- 5 Kiminüñ yârı vardır Şemsiyâ kiminüñ agyârı
Senüñ kimesneñ yokdur hazret-i hünkârdan gayrı

Şemsî Paşa, *Dîvân*, 438. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Enisüm yok cihân bâğında âh u zârdan gayrı
Döner yok üstüme bu çarh-ı keç-reftârdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
enîs(e.üm)	: dost,arkadaş,yar,sevgili	A	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
cihân	: dünya,alem	F	İ
bag(b.ında)	: bahçe	F	İ
zâr(z.dan)	: ağlayan,inleyen	F	S
dön-(d.er)	: etrafında dolaşmak	T	F
üst(ü.ime)	: bir şeyin yukarı kısmının ismi	T	İ
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
çarh(ç.-ı keç-reftâr)	: felek	F	İ
keç(k.-reftâr)	: eğri,çarpık	F	S
reftâr(r.dan)	: gidiş,yürüyüş,hareket	F	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dünya bahçesinde âh ve inlemeden başka dostum yok.Üstüme, bu eğri giden felekten başka dönen yok.

Dünya bahçesinde âşğın âh ve inlemeden başka dostunun olmaması,onun yalnız olması demektir. Âşık,bu âh ve inlemeler içindeyken,onun etrafında kavisli gökyüzünden başka bir dönen yoktur.Şair öyle bir yalnızlık içindedir ki,artık başının üstünde dönen gökyüzünü bile kendisi için bir avunma sebebi olarak görmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte dünya bahçeye benzetilerek **teşbih** sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**Gice zâr ideridüm subha dek gülşen bucagında
Yog idi hâlüm añlar 'andelîb-i zârdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gice	: gece	T	İ
zâr	: ağlayan,inleyen	F	S
it-(i.derdüm)	: eylemk,kılmak	T	F
subh(s.a)	: sabah	A	İ
dek	: kadar	A	E
gülşen	: gül bahçesi	F	İ
bucak(b.ında)	: köşe,kenar,yer	T	İ
yoğ(y.ıdı)	: bulunmamak	T	F
hâl(h.üm)	: durum,vaziyet	A	İ
anla-(a.r)	: bilmek,kavramak,zihne sığdırmak	T	F
'andelîb('a.-i zâr)	: bülbül	A	İ
zâr(z.dan)	: ağlayan,inleyen	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gece gül bahçesinin köşesinde sabaha kadar ağlar,inlerdim.Hâlimi inleyen bülbülden başka anlayan yok idi.

Birinci beytin devamı olarak,âşık gece sabaha kadar ağlar,inler.Âşğın bu halini de bülbülden başka anlayan yoktur.Bülbül gül bahçesindeki güle âşıktır.Geceler boyu,sabahlara kadar gül goncasının açmasını bekler.Bu esnada aşk ateşiyle sürekli âh edip,inler.Tıpkı bülbül gibi âşık da,bülbül gibi sevgilisinin kûyunda bekler.

C-Edebî Sanatlar

Dünya gül bahçesine benzetilerek, **teşbih** sanatı yapılmıştır. Gülşen, 'andelîb-i zâr kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. Ayrıca gece, gündüz kelimeleri ile **tezat** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Terahhum eylemezsin deşt-i gamda iy gözi âhû
Benümle kan yudar yok nâfe-i Tâtârdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
terahhum	: merhamet etme,acıma	A	İ
eyle-(e.mezsın)	: etmek,kılmak	T	F
deşt(d.-i gam)	: çöl	F	İ
gam(g.da)	: tasa,eziyet	A	İ
göz(g.i)	: göz	T	İ
âhû	: ceylan	F	İ
ben(b.ümle)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kan	: kan	T	İ
yut-(y.ar)	: yutmak	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
nâfe(n.-i Tâtâr)	: koku	F	İ
Tâtâr(T.dan)	: Tatar	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey gözü âhû, gam çölünde merhamet etmezsin. Tatar miskinden başka benimle (birlikte) kan yutar kimse yoktur.

Ceylanın gözleri güzel olduğu için, sevgilini gözleri ahuya benzetilir. Ahu gözlü sevgili, gam çölünde âşığa merhamet göstermez; ona bir tek Tatar miskin kokusu arkadaşlık etmektedir. Misk, Hoten ülkesinden elde edilen güzel kokudur. Âşığın bu kokudan başka yanında hiç kimse yoktur, yalnızdır. Anadolu halkı, Hoten ülkesindeki insanları Tatar olarak kabul etmişlerdir.

C-Edebî Sanatlar

Nâfe-i Tatar, âhû, göz kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

4.Beyit :

Uyurken bûsesin alsañ uyansa yâr hışm itse
Aña bir çâre yokdur dünyâda inkârdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
uyu-(u.rken)	: uyku haline girmek	T	F
bûse(b.sin)	: öpücük	F	İ
al-(a.san)	: ele geçirmek	T	F
uyan-(u.sa)	: uyku halinden çıkmak	T	F
yâr	: sevgili	F	İ
hışm	: kızgınlık, öfke	F	İ
it-(i.se)	: eylemek, kılmak	T	F
a(a.ña)	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
çâre	: ilaç, tedbir	F	İ
yok(y.dur)	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
dünyâ(d.da)	: cihan, alem	A	İ
inkâr(i.dan)	: reddetme	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Uyurken yardan öpücük alsan, uyanıp öfkelendiğinde, dünyada bunu inkâr etmekten başka bir çare yoktur.

İnsan uyurken ,etrafında olan bitenden haberi olmaz.Beyite göre böyle bir anda,sevgili öpülse ve sevgili hemen uyanıp,durumu fark ederek kızsaa,başka tevil yollarına gitmeden,sadece inkâr etmekle işin içinden çıkmak mümkündür.

Muhibbî'de de buna benzer bir anlayış görülmektedir:

Hıabda yâri bulup fırsatla bûsesin al
Uyanup hışma gelürse koma inkâr eteğin

Muhibbî,¹

C-Edebî Sanatlar

Uyumak,uyanmak kelimelri arasında tezat sanatı vardır.

¹ Çoşkun Ak, *Muhibbî Divânı*, Ankara' 1987,s.640

5.Beyit :

**Kiminüñ yârı vardır Şemsîyâ kiminüñ agyârı
Senüñ kimesneñ yokdur hazret-i hünkârdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim(k.inüñ/2 kez)	: rastgele biri,adam	T	Zm
yâr(y.ı)	: sevgili	F	İ
var(v.dur)	: bulunan,mevcut olan	T	F
agyâr(a.ı)	: yabancı,düşman	A	İ
sen(s.ün)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kimesne(k.ñ)	: kişi	T	Zm
yok(y.dur)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
hazret(h.-i hünkâr)	: saygıdan dolayı büyüklere verilen ünvan	A	İ
hünkâr(h.dan)	: padişah	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey Şemsî,kiminin düşmanı,kiminin dostu vardır ;senin padişah hazretlerinden başka bir kimsen yoktur.

Nasıl ki,her insanın dostu olduğu gibi düşmanı da mevcutsa,şâirin de padişah (sevgili)tan başka kimsesi yoktur.Burada âşık ,sevgiliye sığınmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Yâr,agyâr kelimeleri ile **tezat** sanatı yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	17	19	27	63
%	%27	%30	%43	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	30	6	5	-	15	7	63
%	%48	%10	%7	%0	%24	%11	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	3	7	3	7	-	10
%	%30	%70	%30	%70	%0	%100

D-Deyimler

halden anlamak(2.beyit); buse almak(4.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

zâr / keç-reftâr (1.beyit) ; zâr (2.beyit) ; Tatar (3.beyit) ; inkâr (4.beyit);hünkâr (5.beyit).

NEV'Î

Ö.1598

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

- 1 Açar bir nesne yok gönlüm mey-i gül-fâmdan gayrı
Dil-i gamgînüme mahrem bulunmaz câmdan gayrı
- 2 Habâb-ı meyden artuk istemez gönlüm tehî kâse
Gerekmez bir musâhib rind ü dürd-âşâmdan gayrı
- 3 Kadüfile zülfüne refât ile sihr öğreden hâce
Baña harf itmemiş ta ' lîm elifden lâmdan gayrı
- 4 Ümîd -i vasl ile ' âşıklarun gerçi yazar nâme
Saña bir kimse vuslat bulmadı peygâmdan gayrı
- 5 Gam-ı gîsû vü rûyuñla nasîb olmadı Nev'î'ye
Belâ- yı şâm -i hecr ü mihnet -i eyyâmdan gayrı

Nevî, Divân, 515. gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Açar bir nesne yok gönlüm mey-i gül-fâmdan gayrı
Dil-i gamgînüme mahrem bulunmaz câmdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
aç-(a.ar)	: bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
nesne	: varlık, obje, cisim	T	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
göñül(g.m)	: kalbin manevî yönü	T	İ
mey(m.-i gül-fâm)	: şarap	F	İ
gül-fâm(g.dan)	: gül renkli	F	S
dil(d.-i gamgîn)	: gönül	F	İ
gamgîn(g.üme)	: kederli, tasalı	A	S
mahrem	: çok samimi, yakın	A	S
bulun-(b.maz)	: bir şeyi elde etmek	T	F
câm(c.dan)	: kadeh	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Gönlümü, gül renkli şaraptan başka bir açar nesne yok; kederli gönlüme, kadehten başka bir yakın bulunmaz.

Şair, " Gönlümü gül renkli şaraptan başka bir açar nesne yok." ifadesi ile şarabın rengi ve gönlü açıcılığı özelliklerine değinmiştir. Ayrıca âşık olan, kederlidir. Bu kederli zamanlarında ona kadeh ve gül renkli şaraptan başka yakın kimse yoktur, yalnızdır.

C-Edebî Sanatlar

Şarap ve kadeh kelimeleri ile *tenasüp* sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**Habâb-ı meyden artuk istemez gönlüm tehî kâse
Gerekmez bir musâhib rind ü dürd-âşâmdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
habâb(h.-ı mey)	: kabarcık	A	İ
mey(m.den)	: şarap	F	İ
artuk	: başka, bundan böyle	T	Zr
iste-(i.mez)	: istek duymak, arzu etmek	T	F
göñül(g.m)	: kalbin manevî yönü	T	İ
tehî	: boş	F	S
kâse	: kase, kap	F	İ
gerek-(g.mez)	: ihtiyaç olmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
musâhib	: arkadaş	A	S
rind	: kalender, dünya işlerini hoş gören kimse	F	S
dürd-âşâm(d.dan)	: şarabın tortusunu içen kalender	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Gönlüm şarabın kabarcıklarından başka boş kadeh istemez, bana rind ve tortu içenden başka sohbet arkadaşı gerekmez.

Şair, sona ermekte olan bir içki meclisini tasvir etmektedir. Son yudumlar(dürd-âşâm) içilmiş ve kadehler boşalmıştır. Bu anda, boş kâse olarak, şekil itibariyle şarap kabarcıkları düşünülmemekte, sohbetin son demleri, rind ve tortu içenlerle yapılmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Şarap kabarcıkları (habab-ı mey), şekil itibariyle kadehe benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır. " Habab-ı mey, kâse, rind, dürd-âşâm " arasında tenasüp sanatı vardır.

3.Beyit :

**Kadüñle zülfüñe reftâr ile sihr öğreden hâce
Baña harf itmemiş ta'lim elifden lâmdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kad(k.üñle)	: boy	A	İ
zülf(z.üñe)	: saç	F	İ
reftâr	: gidiş, salınarak edalı yürüyüş, hareket	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
sihr	: sihir, büyü	A	İ
öğred-(ö.en)	: birine bilgi ve görgü kazandırmak	T	F
hâce	: hoca	F	İ
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
harf	: söz, lakırdı	A	İ
it-(i.memiş)	: eylemek, kılmak	T	F
ta'lim	: öğrenme, öğretme	A	İ
elif(e.den)	: Osmanlı alfabesinin ilk harfi, sevgilinin boyu	A	İ
lâm(l.dan)	: Osmanlı alfabesinin yirmialtıncı harfi, sevgilinin saç	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Boyunla , zülfüne yürüyüş ile sihir öğreten hoca, bana elif ve lamdan başka harf öğretmemiş.

Şair sevgiliye salınarak yürümeyi; saçlarına da büyü yapmayı bir hocanın öğrettiğini; fakat bu hocanın âşığa elif ve lâm harfinden başka bir harf öğretmediğini söylüyor.

Sevgilinin yürüyüşü, normal bir yürüyüş değildir; âşıkların gönlünü cezbeden bir yürüyüştür ve ancak talimle olur. Saç da, bir büyü yapma aracı olarak kullanılır ve bu da bir öğrenmeyi gerektirir. Sevgiliye bunları öğreten hoca, âşığa elif ve lam harfinden başka bir şey öğretmemiştir. Hoca, aslında bunu yapmakla, âşığa, sevgilinin boyu ve zülfünü öğretmiştir. Çünkü, sevgilinin boyunun elif, zülfünün ise, ucunun kıvrımıyla lam harfine benzetilmesi geleneğine uyulmuştur.

C-Edebî Sanatlar

" Kad, zülf, reftâr, sihr " arasında tenasüp; kad-elif, zülf-lam arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

4. Beyit :

Ümîd-i vasl ile 'âşıklarun gerçi yazar nâme
Saña bir kimse vuslat bulmadı peygâmdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ümîd(ü.-i vasl)	: umut,ümit	F	İ
vasl	: kavuşma	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
'âşık('â.larun)	: seven	A	İ
gerçi	: her ne kadar,ise de	F	E
yaz-(y.ar)	: söz ve düşünceleri harflerle anlatmak	T	F
nâme	: mektup,kitap,mecmua	F	İ
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir	: sayıların ,ilki ve en küçüğü	T	S
kimse	: kişi	T	Zm
vuslat	: kavuşma	A	İ
bul-(b.madı)	: bir şeyi elde etmek,bir şeye kavuşmak	T	F
peygâm(p.dan)	: haber	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Her ne kadar, âşıkların sana kavuşma ümidi bildiren bir mektup yazarlarsa da, sana haberdan başka bir kimse kavuşmadı.

Âşıklar, sevgiliye kavuşma dileklerini bildirmek için mektup yazarlar.Âşıklara göre bu mektuplar sayesinde sevgiliye haber ulaştıracaktır ve belki de sevgili kavuşma isteğine olumlu cevap verecektir.Ancak öyle ki, aşğın gönderdiği bu haberler sevgiliye ulaşmasına rağmen, âşık sevgiliye ulaşamaz. Haberdan, başka hiç kimse sevgiliye ulaşamaz. Yani sevgiliye kavuşan sadece mektup veya haber olur.

C-Edebî Sanatlar

Vasl ile vuslat kelimeleri arasında *ıştikak* sanatı vardır.

5.Beyit :

**Gam-ı gîsû vü rûyuñla nasîb olmadı Nev'î'ye
Belâ-yı şâm-ı hecr ü mihnet-i eyyâmıdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gam(g. -ı gîsû)	: keder,tasa	A	İ
gîsû	: omuza dökülen saç,kâhkül	F	İ
rûy(r. uñla)	: yüz	F	İ
nasîb	: pay,hisse,birinin elde edebildiği şey	A	İ
ol-(o.madı)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
belâ(b. -yı şâm)	: musibet,felaket	A	İ
şâm(ş. -ı hecr)	: : akşam	F	İ
hecr	: aylık	A	İ
mihnet(m. -i eyyâm)	: eziyet	A	İ
eyyâm(e.dan)	: gün	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Nev'î'ye saçının ve yüzünün gamından dolayı,ayrılık akşamının belası ve günlerin üzüntüsünden başka bir şey nasîb olmadı.

Şair için sevgilinin güzellik unsurlarından birisi saç ve yüzdür.Şair bunları görmeyi arzulamakta ve bu yüzden de üzüntülere gark olmaktadır.Fakat şair bunları göremediği için ayrılık akşamlarında bela,gündüzleri de üzüntü,sıkıntı çekmektedir. Yani şairin gecesi de gündüzü de üzüntülerle doludur.

C-Edebî Sanatlar

—Gîsu ve rûy ile **mürsel mecaz** (cüz'iyet-külliyet;sevgilinin bir cüz'ü söylenip, tamamı kastedilmiş) yapılmıştır. Saç (gîsu) siyahtır, akşam (şâm) da karanlıktır. Yüz ise (rûy) parlaklığı dolayısıyla gündüze **teşbih** edilmiştir. Karanlık ve aydınlık arasında **tezat** sanatı vardır. Dolayısıyla gîsû-şâm,rûy-eyyâm arasında hem teşbih, hem de **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	25	19	22	66
%	%39	%28	%33	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	34	10	3	2	10	6	66
%	%52	%15	%5	%3	%15	%10	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	1	-	7	-	7
%	%86	%14	%0	%100	%0	%100

D-Deyimler

gönül açmak (1.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

gül-fâm / câm (1.beyit); dürd-âşâm (2.beyit); lâm (3.beyit); peygâm (4.beyit);
eyyâm (5.beyit)

GEDÂYÎ

16.asır

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Hâne-i dilde ne var derd ü belâdan gayrı
Mülket-i cânda n'ola zecr ü 'anâdan gayrı
- 2 Sad-hezâr ola bir dem yalvarub yüz sürici
O gülün ayağına bâd-ı sabâdan gayrı
- 3 Beni öldür beni bi'llah cefâ tığı ile
Ey tabîbim n'ola bîmâra devâdan gayrı
- 4 'Âşkda hâsiluñ efgân ile âh oldu senüñ
Bu tîmâruñ nesi var bâd-ı hevâdan gayrı
- 5 Ey Gedâyî ne var ola bu cihân içinde
Dostun cevri ü cefâsına rızâdan gayrı

Câmiu'n-Nezâir, *Mezmua*, v. 1193

I-BEYÎT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Hâne-i dilde ne var derd ü belâdan gayrı
Mülket-i cânda n'ola zecr ü 'anâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hane(h.-i dil)	: ev,mesken	F	İ
dil(d.de)	:gönül	F	İ
ne(2 kez)	: hiçbirisi	T	Zm
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
derd	: derd,sıkıntı	F	İ
belâ(b.dan)	: musibet	A	İ
mülket(m.-i cân)	: mülk	A	İ
cân(c.da)	: can	F	İ
ol-(o.a)	: meydana gelme	T	F
zecr	: sıkıntı	A	İ
'anâ('a.dan)	: meşakket,güçlük	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönül hanesinde dert ve beladan; can mülkünde ise eziyet ve güçlükten başka ne var.

Gönül hanesi ve cân mülkü ifadelerinde sözü edilen âşğın gönlü ve canıdır. Âşğın gönlünde dert ve belâdan başka bir şey, canında da eziyet ve güçlükten başka bir şey yoktur. Çünkü sevgili, âşğa zulmetmektedir. Âşık, sevgiliye duyduğu aşkıdan dolayı dert, belâ, eziyet içinde güç durumdadır.

C-Edebî Sanatlar

Âşğın gönlü haneye, canı da mülke teşbih edilmiştir. *Derd ü belâ* ve *zerc ü 'anâ* kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. Ayrıca "*hane-i dil mülket-i can, ne var n'ola, derd ü belâ zerc ü 'anâ*" kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı bulunmaktadır.

2. Beyit :

Sad-hezâr ola bir dem yalvarub yüz sürici
O gülün ayagina bâd-ı sabâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sad-hezar	: yüz bin	F	S
ol-(o.a)	: meydana gelmek	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
dem	: an	F	İ
yalvar-(y.ub)	: birinden ısrarla bir şey istemek	T	F
yüz	: yüz	T	İ
sür-(s.ici)	: dokundurmak, değdirmek	T	F
o	: üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
gül(g.ün)	: gül	F	İ
ayak(a.ına)	: ayak	T	İ
bâd(b.-ı sabâ)	: rüzgâr	F	İ
sabâ(s.dan)	: Doğudan esen lâtif rüzgâr	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

O gülün ayağına bir an yalvarıp, saba rüzgarından başka yüz bin(defa) yüz sürücü olsun.

Beyitte söz konusu gül,sevgilidir.Burada sevgilinin ayağına bir an yalvarıp,yüz bib defa yüz süren âşıktır.Bu yönüyle âşık sabâ rüzgârı gibidir.Sabâ rüzgârı da,sevgilinin ayağına yüz sürer.Sabâ,kuzey-doğudan hafif hafif esen bir rüzgâr olup,sevgilinin iz ve ayağı tozunu,zülfü kokusunu getirmesi ile anılır.Beyitte deyim olarak"Yüz sürmek" deyimini kullanılmıştır

C-Edebi Sanatlar

Sevgili yerine açık istiare ile gül denmiştir.Sabâ rüzgârı sevgilinin ayağına yüz sürmekle teşhis edilmiştir.

3.Beyit :

Beni öldür beni bi'llah cefâ tîgı ile
Ey tabîbim n'ola bîmâra devâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ben(b.i/ 2 kez)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
öl-(ö.dür)	: yaşamaz olmak,vefât etmek	T	F
bi'llah	: Allah için	A	Zr
cefâ	: eziyet,sıkıntı	A	İ
tîg(t.ı)	: kılıç	F	İ
ile	: birliktelik bildirir	T	E
tabîb(t.im)	: doktor,hekim	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanma,meydana gelme	T	F
bîmâr(b.a)	: hasta	F	S
devâ(d.dan)	: çare,ilaç	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Allah için,eziyet kılıcı ile beni öldür.Ey tabibim hastaya devâdan başka ne olur.

Âşık ,burada sevgiliye "Allah için,eziyet kılıcı ile beni öldür."diye yalvarmaktadır.Eziyet kılıcı,sevgilinin kirpiği,gamzesi,cevr ve cefâsıdır.Normalde bu tür tavırlar,âşığa bir hastalık gibi üzüntü vermelidir.Oysa ,âşık, bu dertten kurtulmak istemez, sevgilisinin kendisini(âşığı)öldürerek devâ vermesini istemektedir.

C-Edebi Sanatlar

Tabîb,bîmâr,devâ kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.

4.Beyit:

'Aşkda hâsiluñ efgân ile âh oldı senüñ
Bu tîmârün nesi var bâd-ı hevâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'aşk('a.da)	: aşk.sevgi	A	İ
hâsıl(h.uñ)	: meydana gelme.ortaya çıkma	A	S
efgân	: inleme	F	İ
ile	: birliktelik ifadesi verir	T	E
ol-(o.dı)	: elde edilen şey.meydana gelen	T	F
sen(s.üñ)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
tîmâr(t.uñ)	: arazi	F	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
bâd(b.-ı hevâ)	: rüzgâr	F	İ
hevâ(h.dan)	: hava	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Senin aşktan elde ettiğin inleme ve âh oldu. Bu arazinin,hoş havasından başka nesi var?

Âşığın aşkından elde ettiği kazanç,âh ve inleme oldu,zaten bu,aşk arazisinden havadan başka bir şey elde edilmez.Âşık olan,sevgiliyi düşünmekten dolayı, hasta bir halde,âh edip,inler;âh ederken de ağzından nefes(hava)çıkırır.Şaire göre aşktan elde edilen de,sadece bu havadır.Bad-ı heva,Farsça bir tamlama olup, sonradan, "karşılık, bedel vermeden alma"demek manasında "bedava"şekline dönüşmüştür.Beyitteki,"bâd-ı hevâ"bu anlamda düşünüldüğünde,"karşılıksız sevgi elde etme"manasına gelir.

C-Edebî Sanatlar

Efgân ve *âh* kelimeleri arasında **tenasüp sanatı** vardır.Aşığın gönlündeki aşkı,aşk arazisine **teşbih** etmiştir.Ayrıca aşk arazisinin bedava olmasından başka nesi var diye,soru yoluyla **istifham** ve **tecahül-i ârif** sanatı yapılmıştır."*Bâd-ı hevâ*"iki anlamda da kullanıldığından **tevriyelidir**.

5.Beyit :

**Ey Gedâyî ne var ola bu cihân içinde
Dostun cevr ü cefâsına rızâdan gayrı**

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan, mevcut olan	T	F
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak, meydana gelmek	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
cihân	: dünya, âlem	F	İ
iç(i. inde)	: belli bir zaman aralığı zarfında	T	Zr
dost(d. un)	: dost, sevilen kimse	F	İ
cevr	: eziyet, sıkıntı	A	İ
cefâ(c. sına)	: eziyet, sıkıntı	A	İ
rızâ(r. dan)	: râzı olma	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey Gedâyî, bu cihan içinde dostun eziyet ve sıkıntısına razı olmaktan başka ne vardır?

Rızâ; kadere boyun eğme, râzı olma demektir. Önceki beyitlerle bağlantı kurarsak, dost burada sevgilidir. Dünyada âşık için, sevgilinin eziyet ve sıkıntısına boyun eğip, razı olmaktan başka yapacak bir şey yoktur. Âşık zaten sevgiliden gelen her türlü cevr ve cefâyâ katlanır, elinden bundan başka bir şey gelmez.

C-Edebî Sanatlar

"Sevgilinin eziyet ve sıkıntısına razı olmaktan başka ne var?" sorusuyla istifham sanatı yapılmıştır. *Cevr* ve *cefâ* kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	21	17	27	65
%	%32	%26	%42	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	27	6	9	2	11	10	65
%	%42	%9	%13	%4	%17	%15	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	3	3	-	4	7
%	%57	%43	%43	%0	%57	%100

D-Deyimler

yüz sürmek(2.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

belâ/ 'anâ(1.beyit);sabâ(2.beyit);devâ(3.beyit);hevâ(4.beyit);rıżâ(5.beyit).

HISÂLÎ

(16. asır)

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Der-âgûş idemez kimse o mâhı hâleden gayrı
Emer yokdur leb-i cân-bahşını teb-hâleden gayrı
- 2 O servi yirde gökde cüst ü cû eyler kimim var
Sirişkim peyki vü dellâl-ı âh u nâleden gayrı
- 3 Elinden ayağı düşmez harâbat ehlinüñ ammâ
Bize sunmaz felek bir iki üç gassâleden gayrı
- 4 Göñülde nâr-ı gamla var niçe biñ dâğ-ı pür-hûnum
Benüm derd-i derûnum kimse bilmez lâleden gayrı
- 5 Kimi kucar kimi de mû miyânın ol gülüñ yoksa
Hısâlî giremez koynına kimse jaleden gayrı

Hısâlî, *Mecmûa*, Manzum 130**I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ****1. Beyit :**

**Der-âgûş idemez kimse o mâhı hâleden gayrı
Emer yokdur leb-i cân-bahşını teb-hâleden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
der-âgûş	: kucaklama	F	İ
it-(i.emez)	: etmek, eylemek, kılmak	T	F
kimse	: kişi	T	Zm
o	: üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
mâh(m.ı)	: ay	F	İ
hâle(h.den)	: ay ağılı	A	İ
em-(e.er)	: emme işi, dudakla bir şeyi içine çekmek	T	F
yok(y.dur)	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
leb(l.-i cân-bahş)	: dudak	F	İ
cân-bahş(c.m)	: can bağışlayıcı	F	S
teb-hâle(t.den)	: uçuk	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ayın etrafındaki parlak daire(ay ağılı)den başka kimse o ay yüzlüyü kucaklayamaz (saramaz). Can bağışlayıcı dudakımı uçuk(dudak kabartısı)tan başka bir emer yoktur.

Sevgilinin yüzü,parlaklığı ve nuru ile tıpkı ay gibidir.Bu yüzden,onun bu parlak ve nurlu yüzünü ay ağılından(ayın etrafındaki parlak daire) başka bir kucaklayan yoktur.Klâsik şiirde sevgili ay,âşık da bu ayı kucaklayan âşık olarak düşünülür.Bu sebeple,sevgili ay olduğuna göre,bu ay ağılı da âşığın kucağıdır.

Şair,şu beyitte de sevgilisini aya,kendi kucağını ayın hâlesine benzetmiştir:

Seni bir şeb felekte etse zîb-i hâle-i âgûş
Sabâh-ı haşre dek dil sanma ey meh gayrı tâm ister

Şeyhülislâm Ârif Hikmet¹

Âşık için sevgilinin dudağı,can bağışlayıcıdır.Ancak,sevgili dudağımı âşiğâ sunmaz.Onun dudağımı,dudağının kenarındaki uçuktan başka emen bir kimse yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Sevgili yerine açık istiare ile ay denilmiştir.Ayın etrafındaki parlak dairenin ,ay yüzlüyü kucaklaması ile,ayın halesi teşhis edilmiştir.*Mah hale . . . leb can-bahş* kelimeleri arasında tenâsüp sanatı bulunmaktadır.

2.Beyit :

O servi yirde gökde cüst ü cû eyler kimim var
Sirişkim peyki vü dellâl-ı âh u nâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
o	: üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
serv(s.i)	: selvi.selvi boylu güzel	F	İ
yir(y.di)	: yer	T	İ
gök(g.de)	: gök	T	İ
cüst ü cû	: araştırma	F	İ
eyle-(e.r)	: etmek.kılmak.yapmak	T	F
kim(k.im)	: her kim,rastgele biri,hangi kişi	T	Zm
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
sirişk(s.im)	: gözyaşı	F	İ
peyki	: haberci	F	S

¹ Ahmet Talat Onay.*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*.s.187

dellâl	: tellal	A	î
nâle(n.den)	: inleme,sızlama	F	î
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

O servi boylu sevgiliyi,yerde ve gökte,gözyaşı habercisi ve âh ile ağlama tellalından başka arayan kimim var?

Servi,bütün ağaçlar gibi,kökleri yerde olan ve göğe doğru yükselen bir ağaçtır.Şair,bunu,"yir"ve"gök"kelimeleriyle ifade etmiştir.İnsanlar âh ettiklerinde, ağızlarından bir dumanın çıkıp göğe doğru yükseldiği farzedilir ve bu duman,şekil ve renk itibariyle serviye benzetilir.

Fuzûlî "âh-servi" ilişkisi için şöyle söyler:

Âh eyledüğüm serv-i hıramanun içündür
Kan ağladuğum gonce-i handanun içündür

Fuzûlî,105 /1

Gözyaşı da,gözden çıkıp toprağa düşer.Şair,boyunu.servi ağacına benzettiği sevgilisini,gökte,"âh"ile yerde de gözyaşı ile aramaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Sevgili yerine açık istiare ile serv denilmiştir.Âh ve nâle kelimeleri arasında tenasüp ;yir-gök arasında tezat; "yir sirişk,gök âh u nâle"arasında mürettep leff ü neşr sanatları yapılmıştır.

3.Beyit :

Elinden ayagı düşmez harâbat ehlinün ammâ
Bize sunmaz felek bir iki üç gassâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
el(e.inden)	: el	T	î
ayak(a.1)	: kadeh	T	î
düş-(d.mez)	: yere devrilmek.yukarıdan aşağı inmek	T	F
harâbat	: meyhane	F	î
ehl(e.inün)	: sahip	A	S
ammâ	: ama,fakat.lâkin	A	E
biz(b.e)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
sun-(s.maz)	: takdim etmek,bir şeyi vermek	T	F

felek	: felek,gökyüzü	A	İ
bir	: sayıların ,ilki ve en küçüğü	T	S
iki	: birden sonraki sayı	T	S
üç	: ikiden sonraki sayı	T	S
gassal(g.eden)	: gasleden,yıkayan,yıkayıcı	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Meyhaneyi uğrak yeri yapanların elinden kadehleri düşmez amma, felek bize bir iki tane selâse-i gassâleden başka bir şey sunmaz.

Selâse-i gassâle:Üç yıkayıcı,içki kadehini üçleme, üçüncü kadehi içmiş olma.İçki içerken ilk üç kadehe bu ad verilmiştir.Bu üç kadehten fazla olan içki artık insanda hayâ,edep ve korku bırakmazmış.Bu üç kadehlik içkinin ise yemek sonrası hazmı kolaylaştırdığına inanılmış. İlk üç kadeh insanı iyi şeylerden sıyırdığı için selâse-i gassâle denilmiştir.¹Felek,insanların talihleri,refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve olumsuz tesirler yapar.Şairin istediği daha çok içmektir.Ama,insanın talihini belirlediğine inanılan felek,bu isteği yerine getirmeyerek,insanı mutsuz eder.

C-Edebî Sanatlar

Harabat ehli,ayak(kadeh),bir iki,üç gassâle arasında tenasüp sanatı vardır.

4.Beyit :

Gönülde nâr-ı gamla var niçe biñ dâg-ı pür-hûnum
Benüm derd-i derûnum kimse bilmez lâleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gönül(g.de)	: kalbin manevî yönü,gönül	T	İ
nâr(n.-ı gam)	: ateş	A	İ
gam(g.la)	: gam,tasa,kaygı	A	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
niçe	: ne kadar,nasıl,oldukça çok	T	Zr
bin	: bu sayının adı	T	S
dağ(d.-ı pür-hûn)	: yara	F	İ
pür-hûn — { . i	: kan dolu	F	S
ben(b.üm)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
derd(d.-i derûn)	: gam,keder,tasa	F	İ
derûn(d.um)	: iç	F	İ
kimse	: kişi	T	Zm

¹ Ahmet Talat Onay,*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*,s.366;İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.431

bil-(b.mez)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
lâle(l.den)	: lâle	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönülde gam ateşiyle oluşmuş,kan içinde binlerce yaram var.Benim gönül derdimi lâleden başka kimse bilmez.

Yıldırım ateşi,yaprağın üzerindeki çiy tanesine düşmüş;çiy tanesi ve yaprak alev alarak donmuş;lâle böylece ortaya çıkmıştır.Lâlenin ortasındaki siyahlık,yıldırımın düştüğü yer olduğundan,lâlenin bağrında bir yara,dağlama vardır.Bu nedenle ciğeri kan olmak,bağrı yanmak,pürhûn olmak gibi kelimelerle birlikte kullanılır.¹Âşığın gönlü de tıpkı lâle gibi gam ateşiyle yanmış ve kanlı yaralar içinde kalmıştır.Bu özellikler dolayısıyla âşık gönlünün derdini ancak lâlenin anlayabileceğini düşünmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Nâr,dâğ,derd kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.*Gönül derin; dağ-ı pür-hin lâle* arasında leff ü neşr sanatı vardır.

5.Beyit :

Kimi kucar kimi de mû miyânın ol gülün yoksa
Hısâlî giremez koynına kimse jaleden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim(k.î/ 2kez)	: her kim,rastgele biri.hangi kişi	T	Zm
kuc-(k.ar)	: kucaklamak	T	F
mû	: kıl	F	İ
miyân(m.nın)	: bel	F	İ
ol	: üçüncü çoğul şahıs zamiri	T	Zm
gül(g.ün)	: gül	F	İ
yoksa	: bir düşüncenin ters olma ihtimalini anlatır	T	B
gir-(g.emez)	: yer almak,almak	T	F
koyun(k.ina)	: koyun.boyunla göğüs arası	T	İ
kimse	: kişi	T	Zm
jâle(j.den)	: çiy tanesi	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

¹ Cemal Kurnaz,*Hayâli Bey Divânı'nın Tahlili*,s.541;Nejat Sefercioğlu,*Nev'i Divânı'nın Tahlili*,s.409-410

B-Açıklama

Bazıları o gülün kıl gibi ince belini kucaklar.Ey Hisâli,yoksa o gülün koynuna çiy tanesinden başka bir kimse giremez mi?

Şair,gülün dalını,kıl gibi ince bele benzeterek,bazılarının,onu kucakladığını ifade etmektedir.Bazıları da(çiy tanesi)onu kucaklamakla kalmaz,koynuna da girer. Bilindiği gibi çiy taneleri,gülün taç yapraklarının üzerinde bulunduğu,ona bir güzellik,tazelik katar.

C-Edebî Sanatlar

Kucmak koyna girmek;gül jâle kelimeleri arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	16	19	34	69
%	%23	%28	%49	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	31	7	10	1	12	8	69
%	%45	%10	%14	%1	%18	%12	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	3	5	2	4	2	8
%	% 38	% 62	%25	%50	%25	%100

D-Deyimler

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

hâle/teb-hâle(1.beyit);nâle(2.beyit);gassale(3.beyit);lâle(4.beyit);jâle(5.beyit).

NÂMÎ

Ö.1604

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

- 1 Reh-i aşk içre ne var derd ü belâdan gayrı
Ne güzellerde dilâ cevır ü cefâdan gayrı
- 2 Bulmadık def'-i gama biz bu cihân içre dahı
Zahidâ Merve hakı câm - ı sefâdan gayrı
- 3 Müşteri yüzlülerin çârsû -yı 'uşşakında
Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı
- 4 Kûy-ı 'âşkında beğüm mihnet ocağında iken
Kimseler halimi bilmedi Hudâ 'dan gayrı
- 5 Nesne gelmez gözime göricek ol serv-i kaddi
Nâmiyâ el götürüb medh ü senâdan gayrı

Nâmi Mecmua, v.1192

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Reh-i 'aşk içre ne var derd ü belâdan gayrı
Ne gözlerde dilâ cevır ü cefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
reh(r.-i 'aşk)	: yol	F	İ
'aşk	: aşk, sevgi	A	İ
içre	: içinde, belli bir süre zarfında	T	E
ne(2 kez)	: hiçbir	T	E
var	: bulunmak, mevcut olmak	T	F
derd	: keder, tasa	F	İ
belâ(b.dan)	: musibet, felaket	A	İ
güzel(g.lerde)	: hoş giden, hayranlık uyandıran	T	S
dil(d.â)	: gönül	F	İ
cevır	: sıkıntı, eziyet	A	İ
cefâ(c.dan)	: eziyet, sıkıntı	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Aşk yolunda derd ve beladan başka ne var; 7ey gönül, eziyet ve sıkıntıdan başka güzellere ne var ?

Âşıklar için, aşk yolu sıkıntılarla doludur. Bu yüzden âşık, derd ve bela içindedir. Klâsik şiirde, âşık zaman zaman sevgilinin cevr ü cefâsından şikayet etse de, aslında bu durumdan memnundur. Âşığın tahammül edemediği tek şey sevgilinin tegâfûlüdür. Âşık için sevgiliden gelecek en büyük kötülük budur. Beyte göre, âşığın güzellere, çektiği eziyet ve sıkıntı bellidir.

C-Edebî Sanatlar

Eziyet ve sıkıntıdan başka güzellere bir şey var mı ? sorusu ile istifham sanatı ile anlamı kuvvetlendirmektedir.

2. Beyit :

Bulmadık def'-i gama biz bu cihân içre dahı
Zahidâ Merve hakı câm-ı sefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bul(b.maduk)	: bir şey elde etmek	T	F
def'(d.-i gam)	: öteye itme.savma	A	İ
gam(g.a)	: keder. tasa	A	İ
biz	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
cihân	: dünya. âlem	F	İ
içre	: içinde. belli bir zaman zarfı aralığında	T	E
Zahid(z.â)	: çok aşırı sofu. kaba sofu	A	İ
Merve	: Mekke'de bir dağın adı	A	İ
hakı	: hak. hukuk	A	İ
câm(c.-ı sefâ)	: kadeh	F	İ
sefâ(s.dan)	: gönül huzuru.Mekke'de Safa denilen yer	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

İy zâhid, Merve hakkı için, biz bu cihan içinde, gönül huzuru kadehinden başka gamı def'edecek bir şey bulamadık.

Zâhid, nakli bilgilerle donanmış olan ve dünya hazlarına yabancı kalan, ayrıca rindlerin sevmediği bir tipdir. Şair, zahide, "Biz bu dünyada gönül huzuru

kadehinden başka gamı yok eden bir şey bulamadık", demektedir. Beyte göre aşğın gamını tek yok eden şey şaraptır. Burada safâ kadehi ile şarap kastedilmektedir. Şarap verdiği lezzet ve sarhoş edici özelliğiyle, bir zevk sembolüdür. Beyitte, Mekke'deki Merve ve Safâ tepelerine telmih yapılmaktadır. Hacılar Merve ile Safâ arasında sa'y eyleyerek (yedi defa gelip gitme) haccın bir farızasını yerine getirmiş olurlar. Bu iki tepe arasında yedi defa gelip gitmek İsmail peygamberin annesi Hacer'in su aramak için koşuşturması hatıraşına yapılır. Safâ kelimesinin " keyif, saflık, parlaklık, ruh ve gönül aydınlığı " anlamları da vardır. Bu anlamı ile safâ kadehi olarak kullanılmış, ayrıca Mekke yakınındaki bir tepe de hatırlatılmıştır. Merve hakkı, bu dağda, su için yedi defa gidip gelmeyi anlatmaktadır.

Şemsî Paşa'da da benzer bir söyleyiş görülmektedir:

Gördi mihrâb kaşuñ anuñçun didi sultân
Ka'be'de Merve hakı ehl-i safâ ikide bir

Şemsî Paşa. 91 / 3

C-Edebi Sanatlar

Safâ kelimesi hem zevk ve eğlence, hem de Mekke'de bulunan Safâ dağı anlamlarında tevriyeli olarak kullanılmıştır.Zahid,Safâ,Merve kelimeleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

Müşteri yüzlülerin çârsûyî 'uşşakında
Ne dilersen bulunur mihr ü vefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
müşteri	: Müşteri yıldızı,Jüpiter; alıcı,müşteri	A	İ
yüz(y.lülerin)	: yüz	T	İ
çârsû(ç.-yı 'uşşak)	: dört tarafı olan şey,çarşı	F	İ
'uşşak('u.ında)	: aşıklar	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
dile-(d.rsen)	: isteme,arzu etme	T	F
bulun-(b.ur)	: elde etme	T	F
mihr	: güneş; sevgi	F	İ
vefâ(v.dan)	: sevgi, bağlılık	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Müşteri yüzlülerin âşıkların çarşısında, sevgi ve vefadan başka ne dilersen bulunur.

Bilindiği gibi,çarşıda her şey satılır ve bunları almak için müşteriler gelir.Her şeyin satıldığı çarşıda bulunmayan sadece " mihr ü vefâ " dir. Şâir de " mihr ü vefâ " nın çarşıda pazarda satılmayacağını,elbette bilmektedir. Ancak, o, sevgililerin ne kadar acımasız olduğunu ifade etmek için bu tür bir anlatımı seçmiştir.

Beyitteki " müşteri " kelimesi," alış-veriş yapan, satın alan, alıcı " anlamlarına gelmekteyse de, aynı zamanda Jüpiter yıldızına da Müşteri denir.Sevgili, yüzünün parlaklığı sebebiyle müşteri yıldızı gibi düşünülür.Müşteri,gezegenlerin en büyüğüdür.Çıplak gözle görülebilen tek gezegendir.Bu özelliği ve parlaklığı sebebiyle,şairlerce sevgilinin yüzüne benzetilir.¹

C-Edebî Sanatlar

Müşteri kelimesi, " alış-veriş yapan ", satın alan, alıcı " ve " Jüpiter " anlamlarında tevriyeli olarak kullanılmıştır. " Müşteri " ile " çarsû " arasında tenasüp, müşteri kelimesinde de iham-ı tenasüp bulunmaktadır.

4. Beyit :

Kûy-ı 'âşkında beğüm mihnet ocağında iken
Kimseler halimi bilmedi Huda'dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kûy(k.-ı 'aşk)	: semt. mahalle	F	İ
'aşk('a.ında)	: aşk. sevgi	A	İ
beğ(b.üm)	: bey. efendi	T	İ
mihnet	: eziyet. sıkıntı	A	İ
ocak(o.ında)	: ocak. ev. bark	T	İ
i-(i.ken)	: esnasında. -diği. -dığı zaman	T	Zr
kimse(k.ler)	: kişi	T	Zm
hal(h.imi)	: durum. hal	A	İ
bil-(b.medî)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
Huda(H.dan)	: Allah. Tanrı	F	İ
gayrı	: başka. özge	A	E

B-Açıklama

Beyim ,aşkımm semtinde sıkıntı evinde iken, Allah'tan başka kimseler halimi bilmedi .

Âşık, sevgili yerine istiâre ile bey hitabını kullanmıştır. Aşık sevgilinin semtindeki evinde eziyet çekerken, Allah'tan başka onu gören, halinden anlayan olmamıştır. Beyitte âşık, sevgiliden çektiği eziyeti, belaları anlatmakta ve bu durumda

¹ Nejat Sefercioğlu..Nev'i Divânı'nın Tahlili.s.337:Cemal Kurnaz..Hayâli Beg Divânı'nın Tahlili.s.453

yanında kimsenin bulunmadığını ifade etmektedir.Âşık yalnızdır,ancak bu yalnızlıkta, onu kimseler görmezken Allah görmektedir.

5.Beyit :

**Nesne gelmez gözime göricek ol serv-i kaddi
Nâmi'yâ el götürüb medh ü senâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nesne	: obje, varlık, cisim	T	İ
gel-(g.mez)	: ulaşmak, varmak	T	F
göz(g.ime)	: göz	T	İ
gör-(g.icek)	: göz ile seçmek,algılamak	T	F
ol	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
serv(s.-i kadd)	: selvi	F	İ
kadd(k.i)	: boy	A	İ
el	: el	T	İ
götür-(g.üb)	: taşımak, ulaştırmak	T	F
medh	: övme, övgü	A	İ
senâ(s.dan)	: övme,övuş	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nâmi , o servi boylu sevgiliyi görünce, el açıp onu övmekten başka , gözüme bir nesne gelmez; elimden bir şey gelmez.

Sevgili ,servi gibi uzun boyludur.Bu uzun boyu gören,aşığın elinden onu övmekten başka bir şey gelmemektedir.Bu yüzden aşık ,sevgilinin bu uzun boyundan daima övgü ile bahseder.

C-Edebî Sanatlar

Medh ve senâ kelimeleri arasında tenasüp ;*göz ve görmek* kelimeleri arasında da yine tenasüp sanatı bulunmaktadır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	25	11	26	62
%	% 40	% 18	% 42	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	36	2	6	-	8	10	62
%	%58	%3	%10	%0	%13	%16	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	2	1	3	2	6
%	%66	%34	%16	%50	%34	%100

D-Deyimler

hâli bilmek(4.beyit); göze gelmek, el götürmek(5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

belâ / cefâ (1.beyit); safâ (2.beyit); vefâ (3.beyit); Huda (4.beyit); senâ (5.beyit)

ES'AD

Ö.1620

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (fa'lün)

- 1 Elimüzden ne gelür âh u bükâdan gayrı
Yârdan gelmeyecek cevır ü cefâdan gayrı
- 2 Çârsû -yı gam-ı 'aşkında o hûrşîd -veşûñ
Her ne dîrsen bulunur mihr ü vefâdan gayrı
- 3 Reh-i 'aşkı gözedür her gice mihmân gelmez
Hâne -i 'aşık -ı gam -gîne belâdan gayrı
- 4 Bizden artuk 'acebâ hân -kâh -ı dünyâda
Nesi var zâhidüñ esbâb -ı ri'yâdan gayrı
- 5 'Aşk bir hâlete ırgürdi hele Es'ad'ı kim
Kimseye minneti yok Bârî Hudâ'dan gayrı

Selânikli Es'ad Efendi, Divân, s.195.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Elimüzden ne gelür âh u bükâdan gayrı
Yârdan gelmeyecek cevır ü cefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
el(e.üzden)	: el	T	İ
ne	: hangi şey anlamında belirsizlik ifade eder	T	Zm
gel-(g.ür)	: bir yere hareket etmek, ulaşmak	T	F
bükâ(b.dan)	: ağlama	A	İ
yâr(y.dan)	: sevgili	F	İ
gel-(g.miyecek)	: gitmek, varmak	T	F
cevır	: eziyet, sıkıntı	A	İ
cefâ(c.dan)	: eziyet, sıkıntı	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Sevgiliden eziyet ve sıkıntıdan başka(bir şey)gelmeyince elimizden,âh ve ağlamadan başka ne gelir?

Âşık sevgiliden gördüğü eziyet ve sıkıntı karşısında âh edip,ağlamaktan başka bir şey yapamaz.Sevgili âşığa,sürekli olarak cevri ü cefâ (eziyet ve sıkıntı) eder.Âşığınsa bu durumda âh etmekten başka elinden gelen bir şey yoktur.Burada olduğu gibi klâsik şiirde de sevgili çoğu zaman cevri ü cefâ göstermesi sebebiyle söz konusu edilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Cevri / cefâ ;âh - hüka arasında tenasüp sanatı vardır."Elimizden ne gelir?" sorusuyla istifham sanatı yapılmıştır.*Yârdan elimizden;ne gelir gelmeyecek;âh u hüka cevri ü cefâ* arasında mürettep leff ü neşri sanatı vardır.

2.Beyit :

Çârsû-yı gam-ı 'aşkında o hürşid-veşûn
Her ne dirseñ bulunur mihr ü vefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
çârsû(ç.-yı gam)	: çarşı.pazar	F	İ
gam(g.ı)	: sıkıntı	A	İ
'aşk('a.ında)	: aşk.sevgi	A	İ
o	: o	T	Zm
hürşid(h.-veş)	: güneş	F	İ
veş(v.ün)	: gibi manasını veren edat	F	E
her	: birer birer olarak.hepsi.tamamı	T	S
ne	: hangi şey anlamı ile belirsizlik ifade eder	T	Zm
di-(d.rsen)	: söylemek.söz söylemek	T	F
bulun-(b.ur)	: bir şeyi elde etme.bulunma	T	F
mihr	: güneş	F	İ
vefâ(v.dan)	: sevgi.bağlılık	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

O güneş gibi sevgilinin aşk gamının çarşısında, sevgi ve bağlılıktan başka ne dersen bulunur.

Sevgili yüzünün parlaklığı nedeniyle güneşe benzetilir.Bu güneş yüzlü sevgilinin aşk gamının çarşısında,sevgi ve bağlılık haricinde ne dilenirse bulunacağı söylenmektedir.Beyitte,birinci beytin bir devamı olarak, sevgilinin mihr ü vefâ(sevgi

ve bağıllık) göstermediği, onda ancak cevr ü cefâ (eziyet ve sıkıntı)nın bulunduğu ifade edilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Aşk gamı, çarşıya teşbih edilmiştir. *Mihr, vefâ* kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. Sevgili yerine açık istiare ile "hurşid-veş" denilmiştir.

3. Beyit :

Reh-i 'aşkı gözedür her gece mihmân gelmez
Hâne-i 'âşık-ı gam-gîne belâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
reh(r.-i 'aşk)	: yol	F	İ
'aşk('a.ı)	: aşk, sevgi	A	İ
gözet-(g.ür)	: bakma, gözleme	T	F
her	: birer birer olarak, hepsi, tamamı	T	S
gece	: gece	T	İ
mihmân	: misafir	F	İ
gel-(g. mez)	: bir yere hareket etmek, gitmek, varmak	T	F
hâne(h.-i 'âşık)	: ev	F	İ
'âşık('â.-ı gam-gîne)	: âşık	A	İ
gam-gîne	: hüznü	A	S
belâ(b. dan)	: belâ	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Her gece aşk yolunu gözetir, fakat hüznü âşığın hânesine belâdan başka misafir gelmez.

Bilindiği gibi dertler geceleyin daha yoğun bir şekilde hissedilir. Bu yüzden âşık dertleriyle beraber, geceleri aşk yolunu gözetir ve aşk yolunun gamını çeker. Buna rağmen hüznü âşığın bulunduğu eve belâdan başka bir misafir gelmemektedir. Âşık, aşk yolunda o kadar sıkıntı ve dertlere mübtela olmuştur ki, artık evine beladan başka bir şey uğramamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Mihmân, hâne kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. Reh-i 'aşk ifadesinde izafet-i teşbihiye vardır.

4.Beyit :

Bizden artuk 'aceba hân-kâh-ı dünyâda
Nesi var zâhidüñ esbâb-ı riyâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
biz(b.den)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
artuk	: artık	T	Zr
'aceba	: acaba.şüphe ve tereddüt bildirir	A	E
hân-kah(h.-ı dünya)	: tekke	A	İ
dünya(d.da)	: âlem.cihan	T	İ
ne(n.si)	: hangi şey anlamı ile belirsizlik bildirir	T	Zm
var	: mevcut olan.bulunan	T	F
zahid(z.ün)	: zahid.ham sofu.çok aşırı kaba sofu	A	S
esbâb(e.-ı riyâ)	: sebepler	A	İ
riyâ(r.dan)	: ikiyüzlülük	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Zâhidin,dünya tekkesinde bizden fazla ,riyâlarından başka acaba nesi var?

Zahid,ham sofu.Kuru kuruya dini savunan,hoşgörüsü olmayan kişidir.İkiyüzlü davranışları ile bilinen bu tip, sevilmez.Dinî konularda anlayışı kıt,her işin ancak dış kabuğunda kalabilen,derinlere inmesini beceremeyen,ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan,bunu da başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişiler olarak ele alınırlar.Dar bir dünya görüşü içine sıkışıp kalmışlardır.¹

Mescidde riyâ-pişeler itsün ko riyâyı
Meyhâneye gel kim ne riyâ var ne mürâyî

Yahyâ Efendi,²

C-Edebî Sanatlar

Dünya tekkeye teşbih edilmiştir.Zâhid,riyâ,hân-kâh kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır."Acaba nesi var?"ifadesi ile istifham sanatı yapılmıştır.

¹ İskender Pala,Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü,s.531

² Ahmet Atıllâ Şentürk,Süfi yahut Zâhid Hakkında,s.15

5.Beyit :

'Aşk bir hâlete ırgürdi hele Es'ad'ı kim
Kimseye minneti yok Bârî Hudâ'dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'aşk	: aşk.sevgi	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
hâlet(h.e)	: hâl.durum	A	İ
ırgür-(i.di)	: getirmek	T	F
hele	: herşeyden önce.sonunda.nihayet	T	Zr
kim	: her kim.rastgele biri.hiç kimse	T	Zm
kimse(k.ye)	: kişi.kim olduğu bilinmeyen şahıs	T	Zm
mihnet(m.i)	: zahmet.eziyet.şükran borcu	A	İ
yok	: bulunmayan.mevcut olmayan	T	F
Bârî	: yaratan.yaratıcı	A	İ
Huda(H.dan)	: Allah.Tanrı	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Hele Es'ad'ı aşk öyle bir hale getirdi ki,omun, yaratan Huda'dan başka kimseye şükran borcu yoktur.

Şair,aşk hissiyle,artık Huda'dan başka kimseye şükran borcu duymamaktadır. Aşk onu öyle bir hale getirmiştir ki,Allah'tan başkasına şükran borcu duymayacak bir vaziyettedir.Zaten aşk yüzünden artık gözü insanları görmemektedir.

C-Edebi Sanatlar

Bârî,Hudâ,minnet kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	25	9	24	58
%	%43	%16	%41	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	27	5	7	2	9	8	58
%	%47	%7	%12	%4	%16	%14	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	2	2	2	2	6
%	%67	%33	%33	%33	%33	%100

D-Deyimler

elden gelmek(1.beyit);yol gözetmek(2.beyit).

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

bükâ/cefâ(1.beyit);vefâ(2.beyit);belâ(3.beyit);riyâ(4.beyit);Hudâ(5.beyit).

RİYÂZÎ

Ö. 1644

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
(Fâilâtün) (fa'lun)

- 1 Bir güler yok yüzüme berk-ı belâdan gayrı
Kim siler yaşımı seylî-i cefâdan gayrı
- 2 Sâkî-i bezm dirîg itmez elinden geleni
Elümüzdən ne gelür hayr-ı du 'adan gayrı
- 3 Umaram nâme-i a ' mâlüm okımaya kala
Anda bir nesne mi var sehv ü hatâdan gayrı
- 4 Bakmanuz giryesine zâhid-i efsürde - dilün
Nesi var yüze gelür eşk- i riyâdan gayrı
- 5 Gark olup lücce-i aşkunda eger cân virsem
Kim gelür üstüme emvac-ı belâdan gayrı
- 6 Nazm-ı zîbâ-yı Riyâzî -i sühan perdâzun
Pâk ma 'nâsı mı yok hüsn-i edâdan gayrı

Riyâzî, *Divân*, 107. gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Bir güler yok yüzüme berk-ı belâdan gayrı
Kim siler yaşımı seylî-i cefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
gül-(g.er)	: eğlenmek.neşeli zaman geçirmek	T	F
yok	: bulunmayan.mevcut olmayan	T	F
yüz(y.üme)	: çehre	T	İ
berk(b.-ı belâ)	: şimşek	A	İ
belâ(b.dan)	: musibet.felaket	A	İ
kim	: hangi kişi	T	Zm
sil-(s.er)	: bir şeyin ıslaklığını gidererek,kuru duruma getirmek	T	F

yaş(y.umı)	: gözyaşı	T	İ
seyli(s.-i cefâ)	: sel	A	İ
cefâ(c.dan)	: cziyet,sıkıntı	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Yüzüme , bela şimşeginden başka bir gülen yok . Yaşımı cefa selinden başka kim siler?

Şimşegin çakması daha çok geceleri görülür ve çakmasıyla gök ortadan ikiye bölünmüş gibi olur, arkasından yağmur yağar. Aşık beyitte yalnız olduğunu dile getirmektedir. Ona bela şimşeginden başka bir gülen yoktur. Gözyaşını da cefa selinden başka silen hiç kimse yoktur. Sel geldiği yerde ne varsa hepsini süpürür, götürür. Cefa seli de aşığın gözyaşını silmiş, götürmüştür, gözyaşından baskın çıkmıştır. Yalnız aşığın haline ağlayan gökyüzünden başkası yoktur. Muhibbi de ,

Bî-kesem kimesne yok dest-i gamda ölicek
Üstüme ağlaya bir kimse semadan gayrı

diyerek,aynı atmosferi dile getirmiştir. Beyitte, şimşekli,yağmurlu bir gece de yalnız kalan şair tasvir edilmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Kim siler? sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.Cefa,bela kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır."Yüze gülmek" ile "berk","yaş silme" ile "seyl" kelimelerinde teşhis ve açık istiare sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

Sâkî-i bezm dirîg itmez elinden geleni
Elümüzden ne gelür hayr-ı du'âdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sâkî(s.-i bezm)	: içki sunan güzel	A	S
bezm	: meclis	F	İ
dirîg	: esirgeme; yazık,eyvah; önleme	F	İ
ît-(i.mez)	: eylemek,kılmak	T	F
el(e.inden)	: el	T	İ
gel-(g.eni)	: yapabilmek	T	F
el(e.ümüzden)	: el	T	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
gel-(g.ür)	: yapabilme gücü	T	F
hayr(h.-ı du'â)	: hayır,iyi,faydalı	A	S

du'â(d.dan)	: du'â,Allah'a yalvarma.niyâz	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Meclisin sakisi, elinden geleni esirgemez.Onun için elimizden hayır dua etmekten başka ne gelir?

Sâkî, eliyle kadeh sunan,içki veren güzel. Meclisdeki en önemli kişidir,oraya neşe ve canlılık verir.Ortada dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Âşık, içkiden değil, sakînin güzelliğinden sarhoş olur.Bütün bu özelliklere sahip olan sâkî ,meclisde dolanır,içki sunar,kısaca elinden geleni yapar.İşte bu durumda şair için de hayır istemekten başka elinden bir şey gelmez. Sâkî meclistekilere nasıl eliyle iyilik yaparsa,onlar da,ellerini açarak sâkî için hayır duada bulunurlar; ellerinden sadece bu gelir.

C-Edebî Sanatlar

Ne gelir? sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.Bezm,sâkî kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

3. Beyit :

Umaram nâme-i a'mâlüm okımaya kala
Anda bir nesne mi var sehv ü hatâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
um-(u.aram)	: ümit etmek.istemek	T	F
nâme(n.-i a'mâl)	: mektup.defter	F	İ
a'mâl(a.üm)	: amel,yapılan işler	A	İ
okı-(o.maya)	: sözcüklerle ifade etmek	T	F
kal-(k.a)	: bırakılmak	T	F
a(a.nda)	: o. üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
nesne(n.mi)	: obje.cisim	T	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
sehv	: yanlışlık,hata	A	İ
hatâ(h.dan)	: yanlış	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Amel defterimin okunmadan kalmasını umarım; onda, yanlışlıklardan başka bir nesne mi var ?

Amel defteri, insanların dünyada yaptıkları iyi-kötü bütün işlerin yazıldığı defterdir. Kıyamette inanmışların ve iyi ameli olanların defteri sağ yanından ,kötü amelli olanları ise sol tarafından verilecektir.Şair, beyitte kendi amel defterinin okunmadan kalmasını istemektedir.Çünkü bu amel defterinde yanlışlıklardan başka iyi bir şey yoktur.

Amel defterini,Ahmed Paşa da bir beytinde şöyle dile getirir:

Nâme-i a'mal-i mücrimden siyehdir haşrda
Şol mahabbet-nâme kim nâmın ana unvân değil

Ahmed Paşa, 179 / 3

C-Edebî Sanatlar

Onda yanlışlıklardan başka bir nesne mi var? sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

Bakmanuz giryesine zâhid-i efsürde-dilün
Nesi var yüze gelür eşk-i riyâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bak-(b.manuz)	: göz yardımı ile seçmek	T	F
girye(g.sine)	: gözyaşı	F	İ
zâhid(z.-i efsürde)	: ham sofu.kaba sofu	A	S
efsürde(e.-dil)	: donmuş,donuk	F	S
dil(d.ün)	: gönül	F	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
yüz(y.e)	: yüz.çehre	T	İ
gel-(g.ür)	: hareket etmek.gitmek.varmak	T	F
eşk(e.-i riyâ)	: gözyaşı	F	İ
riyâ(r.dan)	: ikiyüzlülük	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Duygusuz ham sofumun göz yaşlarına bakmayınız , onun riya göz yaşından başka yüze gelecek nesi var?

Klâsik şiirde ham sofu,dar bir dünya görüşü içine sıkışıp kalmış,kimsedir.Bu bakımdan pek sevilmeyen bir tipdir. İmanı yalnız dış görünüşle algılayan,bu yüzden asla hakikata ulaşamayan, samimiyetsiz kişilerdir. Aşkı inkar ederler ve âşıkları kınarlar,

alaya alırlar, riyakardırlar. Beyitte âşık, "Duygusuz ham sofunun gözyaşlarına aldanmayın, onlar sadece ikiyüzlülüğün gözyaşlarıdır.", demektedir.

C-Edebî Sanatlar

Nesi var? sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.

Ş.Beyit :

Gark olup lücce-i aşkunda eger cân virsem
Kim gelür üstüme emvâc-ı belâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gark	: boğulma	A	İ
ol-(o.up)	: yeni bir duruma girmek	T	F
lücce(l.-i aşk)	: engin su	A	İ
aşk(a.unda)	: sevgi	A	İ
eger	: eğer,şayet	F	E
cân	: can,ruh	F	İ
vir-(v.sem)	: herhangi bir şeyi birine vermek,bağışta bulunmak	T	F
kim	: hangi kişi	T	Zm
gel-(g.ür)	: gitmek,varmak	T	F
üst(ü.üme)	: yukarı,bir şeyin üst kısmı	T	İ
emvâc(e.-ı belâ)	: dalga	A	İ
belâ(b.dan)	: bela,musibet	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Eğer aşkının engin suyunda boğulup can verirsem, üstüme belâ dalgalarından başka kim gelir ?

Burada aşk, engin bir suya teşbih edilmiştir. Ayrıca bu engin sudaki dalgalar da bela dalgaları olarak düşünülmüştür. Âşık sevgilinin aşkının engin suyunda boğulup, aşkı uğruna can verse dahi, üstüne bela dalgalarından başka bir gelen olmayacaktır. Beyitten aşğın yoğun bir yalnızlık duygusu içinde olduğu anlaşılmaktadır. Âşık can verdiğinde mezarı üstüne su serpecek olan yalnızca bela dalgalarıdır.

C-Edebî Sanatlar

Gark olmak,lücce-i aşk,emvac-ı belâ denizle ilgili kelimelerle tenasüp sanatı yapılmıştır.Kim gelir? sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.

6.Beyit :

Nazm-ı zîbâ-yı Riyâzî-i sühan-perdâzun
Pâk ma'nâsı mı yok hüsn-i edâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nazm(n.-ı zîbâ)	: şiir	A	İ
zîbâ(z.-yı Riyâzî)	: süs	F	S
sühan(s.-perdaz)	: söz	F	İ
perdaz(p.un)	: söyleme.söyleyen	F	S
pâk	: temiz	F	S
ma'nâ(m.sı mı)	: anlam	A	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
hüsn(h.-i edâ)	: güzellik	A	S
edâ(e.dan)	: tarz,üslûp	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Düzgün söz söyleyen Riyâzî ' nin süslü nazımın üslûp güzelliğinden başka, temiz ma ' nası yok mu ?

Burada şair kendisini düzgün söz söyleyen,(hüsn-i edâ)¹süslü nazım yazan,üslûbu güzel bir şair olarak medh etmektedir.Ancak nazımın bütün bu olumlu özelliklerinin yanında temiz bir manasının olup olmadığını sorgulamaktadır.Buradan anlaşılacağı üzere şair nazımda anlamın da önemli olduğunu belirtmektedir.Nazımın üslûbunun yanında manasının da temiz olması gerektiğini söylemektedir.

C-Edebî Sanatlar

Nazm-ı zîbâ,hüsn-i edâ ,pak ma'na,sühan-perdaz hepsi de söyleyişle ilgili özellikler olduğundan tenasüp sanatı vardır.Yok mu? sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.

¹ Şiirde edâ güzelliği (hüsn-i edâ) için bakınız: Mehmet Çavuşoğlu,*Divânlar Arasında*,s.45-54

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	29	11	30	70
%	%41	%16	%43	%100

B-Kelime Türleri Sayısı

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	31	10	5	-	16	8	70
%	%44	%14	%7	%0	%23	%12	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	4	2	2	6	10
%	%60	%40	%25	%25	%50	%100

D-Deyimler

yüze gülmek (1.beyit); elinden gelmek (2.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

belâ / cefâ (1.beyit); du'â (2.beyit); hatâ (3.beyit); riyâ (4.beyit); belâ (5.beyit); edâ (6.beyit)

CEVRÎ

Ö. 1654

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün feilün
(Fa'ilâtün) (falün)

- 1 Nükte yok sırr-ı 'ademde dehenüñden gayrı
Kim beyân eyler o râzı sühanüñden gayrı
- 2 Var mı meydân-ı hevesde ele girmez bir güy
Ne kadar himmet olunsa zekanüñden gayrı
- 3 Kanı bir gül k'ola berkinden anuñ nükhet-i cân
Ten -i pâkünde olan pirehenüñden gayrı
- 4 Bir semen var mı ki bî-şeb-nem ola tâze vü ter
Bu letâfetle o nâzük bedenüñden gayrı
- 5 Tûtî -i tab '-ı sühan- küsterinüñ Cevrî 'nüñ
Söyledür yok leb-i şekker- şikenüñden gayrı

Cevrî, Divân, 269. gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Nükte yok sırr-ı 'ademde dehenüñden gayrı
Kim beyân eyler o râzı sühanüñden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nükte	: gizli anlam	A	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
sırr(s.-ı 'adem)	: sır, gizli	A	İ
'adem('a.de)	: yokluk	A	İ
dehen(d.üñden)	: ağız	F	İ
kim	: ki	T	E
beyân	: açıklama	A	İ
eyle-(e.r)	: etmek, eylemek	T	F
o	: işaret sıfatı	T	S
râz(r.ı)	: sır	F	İ

sühan(s. üfiden)	: söz	F	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Yokluk sırrında,ağzında başka gizli bir anlam yok;o sırrı sözünden başka açıklayacak biri yoktur.

Sevgilinin ağzı genel olarak;rengi,darlığı,yuvarlaklığı,söz söyleyici olma özelliğiyle anılır.Ayna zamanda ,bir sır, râz-ı nihân, nükte-i İlâhî'dir.Görünmeyecek kadar küçüktür,bir noktadır,hatta hiç görünmez.Dudağın gülümsemesi ve konuşması âşık için fevkalâde bir durumdur.Sevgili konuştuğu zaman dudağının olduğu ortaya çıkacaktır.

C-Edebî Sanatlar

Nükte,sır,'adem,dehen,râz kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.
Nükte ve *beyân* kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır.

2.Beyit :

Var mı meydân-ı hevesde ele girmez bir gûy
Ne kadar himmet olursa zekanuñdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
var(v. mı)	: mevcut olan,bulunan	T	F
meydân(m.-i heves)	: meydan	A	İ
heves(h.de)	: istek,arzu	A	İ
el(e.e)	: el,kazanç	T	İ
gir-(g.mez)	: dışarıdan içeriye girmek,yer almak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
gûy	: top	F	İ
ne	: nasıl,hangi	T	S
kadar	: miktarında,derecesinde,ölçüsünde	A	E
himmet	: gayret	A	İ
ol-(o.unsa)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	F
zekan(z.uñdan)	: çene	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

İstek meydanında,ne kadar gayret edilirse edilsin,çenenenden başka,ele gelecek bir top var mı ?

Çene,zekân;kuyu veya zindan imajı dışında ,yuvarlaklığı ile de benzetmelerde söz konusu olmuş ve şekil yönünden elma,şeftali,turunç ve topa benzetilmiştir.Bu top,şimdiki golf oyununa benzeyen ve ucu kıvrık bir sopa(çevgân)ile oynanan bir oyundur.¹

C-Edebî Sanatlar

Çene(zekan);yuvarlaklığı sebebiyle gûy(top)a benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

Kanı bir gül k'ola berkinden anuñ nûkhet-i cân
Ten-i pâkünde olan pirehenüñden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kanı	: hani	T	E
bir	: en küçük sayıyı gösteren rakam	T	S
gül	: gül	F	İ
ki	: ki	F	E
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak,mevdana gelmek	T	F
berk(b.inden)	: yaprak	A	İ
a(a.nuñ)	: o	T	Zm
nûkhet(n.-i cân)	: koku	A	İ
cân	: can	F	İ
ten(t.-i pâk)	: ten	F	İ
pâk(p.ünde)	: temiz,pak	F	S
ol-(o.an)	: bir durumdan başka duruma geçmek,gerçekleşmiş	T	F
pirehen(p.üñden)	: gömlek	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Senin temiz teninde olan gömleğinden başka,yapraklarından can verici koku saçan bir gül hani; var mı?

Güzel koku,insana yaşama sevinci verir.Güzel kokunun sembolü de daha çok güldür.Şair,sevgilisinin beden kokusunu yayan gömleğinin kokusunu,gülün kokusundan üstün tutmaktadır.

¹ İskender Pala,Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü,s.116

C-Edebî Sanatlar

Gül yaprağı(berk) ile gömlek(pirehen) arasında **teşbih** sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

**Bir semen var mı ki bî-şebnem ola tâze vü ter
Bu letâfetle o nazûk bedenüñden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
semen	: yasemen çiçeği	F	İ
var(v.mı)	: bulunan,mevcut olan	T	F
ki	: ki	F	E
bî(b.-şebnem)	: -sız,-maz	F	E
şebnem	: çiy	F	İ
ol-(o.â)	: meydana gelmek,yeni bir durum kazanmak	T	F
taze	: taze	T	S
ter	: taze	F	S
bu	: yakını işaret eder	T	S
letâfet(l.le)	: güzellik,hoşluk	A	İ
o	: o	T	Zm
nâzûk	: nazik,zarif	F	S
beden(b.üñden)	: beden,vücut	T	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bu güzellik ve hoşlukla,o nazik bedeninden başka,çiy tanesiz taze olan bir yasemen var mı ki ?

Çiy,sabahleyin bitki ve çiçeklerin üzerinde olan küçük su damlacıklarıdır.Bu küçük taneler çiçeklerin üzerine yağdığında çiçekler ıslak ve taze görünürler.Beyitte de sevgili o kadar güzel ve hoştur ki ,onun nazik bedeninden başka ,taze ve ıslak olan çiytsiz bir yasemen yoktur.Yasemen beyaz renkli bir çiçektir ve üzerinde çiy taneleri olduğu zaman taze bir görünüşe sahiptir.Oysa,sevgili her zaman tazedir.

C-Edebî Sanatlar

"Semen" ve "beden" beyazlığı sebebiyle birbirlerine benzetilerek **teşbih** sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

Tûtî-i tab'-ı sühan-küsterinüñ Cevrî 'nüñ
Söyledür yok leb-i şekker-şikenüñden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tûtî(t.-i ta'b)	: papağan	F	İ
ta'b(t.-ı sühan-küster)	: yaratılış,tabiat	A	İ
sühan(s.-küster)	: söz ,lakırdı	F	İ
küster(k.inüñ)	: söyleyen	F	S
söyle-(s.dür)	: düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
leb(l.-i şekker)	: dudak	F	İ
şekker(ş.-şiken)	: şeker	F	İ
şiken(ş.üñden)	: kıran,kırıcı	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Senin şeker yaran dudağımdan başka,Cevri 'nin güzel söz söyleyen yaratılış papağanını söyletir (bir kimse)yok.

Eskiden papağanları konuşturmak için şeker verirlermiş.Şairin konuşabilmesi için de,şekere benzetilen dudağı görmesi gerekir.Dudak,tadı ve kırmızı rengi itibariyle şekere benzetilmiştir.İki parça olduğu için de yarılmış dudak,ikiye bölünmüş şeker(şekker-şiken)e benzetilmiştir.

Zâtî,leb-i şekker-şiken ifadesini şöyle ele almıştır:

Devlet yine kande dir aña sâkî gören
Câm 'azm itse leb-i şekker-şikenden cânibe

Zatî,1466/2

C-Edebî Sanatlar

Leb(dudak) ile şeker arasında izafet-i teşbihiyye vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	19	20	26	65
%	% 29	% 31	% 40	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ.	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	28	12	3	-	11	11	65
%	%43	%18	%5	%0	%17	%17	%100

C-Cümle Türleri

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	1	5	2	1	3	6
%	%17	%83	%33	%17	%50	%100

D-Deyimler

ele girmek(ele gelmek manasına deyim,2.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

dehen/sühan(1.beyit);zekan(2.beyit);pîrehan(3.beyit);beden(4.beyit);şekker-şiken(5.beyit)

VECDÎ

Ö.1661

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Cilvegâh istemezüz gûşe-i gamdan gayrı
Hem-zebân istemezüz sâgar-ı Cem'den gayrı
- 2 Gelmemişdür derdi mi var bâde-i aşkuñda
Ser - i bî - devletime zıll - ı keremden gayrı
- 3 Bu 'acibdür dil-i pür-sûzı iderken mecrûh
Kimse dermân idemez yine o femden gayrı
- 4 Eylese çeşm - i zıyâl âyîne - i kalbe nazar
Hiç sûret göremez şekl - i elemden gayrı
- 5 Söylememiş idüñ Vecdî ehâdis-i gamı hâme ile
Hem-zebân yok sana dünyâda kalemden gayrı

Vecdî, *Divân*, 490;11 a.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Cilve-gâh istemezüz gûşe-i gamdan gayrı
Hem-zebân istemezüz sâgar-ı Cem'den gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cilve(c.-gâh)	: cilve	A	İ
gâh	: yer bildirir	F	E
iste-(i.mezüz/ 2kez)	: arzu etmek	T	F
guşe(g.-i gam)	: köşe.bucak	F	İ
gam(g.dan)	: tasa.dert	A	İ
hem(h.-zeban)	: -dak.-daş.-i bir	F	E
zeban	: dil.lisan	F	İ
sâgar(s.-ı Cem)	: kadeh.içki bardağı	F	İ
Cem(C.den)	: hükümdar.içkiyi icat eden	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Gam köşesinden başka görünecek yer istemeyiz,Cem'in kadehinden başka bir arkadaş istemeyiz.

İnsan,bu dünyada devamlı sıkıntı çektiğinden,artık,onun mekanı gam köşesidir; o,böyle bir yerde uzlete çekilir.Bu durumda olan birisi,konuşacağı insanlardan da uzaklaştığı için,oturup sohbet edeceği kişi,sadece Cem'in kadehidir.Şair,kadeh ile "hem-zeban"olmayı,içki içilirken,kadehin aynı zamanda bir konuşma organı olan dudağa götürülmesiyle ilişkilendirmektedir.Cem,şarabın mücidi sayılan bir İranlı hükümdardır.

C-Edebî Sanatlar

Sagar-ı Cem ile hem-zeban olmak,kadehi dudağa götürüp,içki içmek demektir.Dolayısıyla,burada içki içmek kastedilmiştir;bu yüzden **mürsel mecaz** yapılmıştır.Sagr-ı Cem ile şarabın mücidi sayılan Cem hatırlatılarak **telmih** sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**Gelmemişdür derdi mi var bâde-i 'aşkında
Ser-i bî-devletime zıll-ı keremden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gel-(g.memişdür)	: ulaşmak	T	F
derd(d.i mi?)	: sıkıntı,tasa	F	İ
bâde(b.-i aşk)	: şarap,içki	F	İ
aşk(a.uñda)	: sevgi,aşk	A	İ
ser(s.-i bî-devlet)	: kafa,baş	F	İ
bî(b.-devlet)	: -sız,-maz	F	E
devlet(d.ime)	: mutluluk	A	İ
zıll(z.-ı kerem)	: gölge	A	İ
kerem(k.den)	: cömertlik,el açıklığı	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Aşkın şarabında,talihsiz başıma cömertlik gölgesinden başka bir dert mi gelmemişdir?

Âşık o kadar talihsizdir ki,sevgilinin aşkının şarabıyla sarhoş olduğu anda bile,sevgilinin cömertliği değil,onun gölgesi dahi âşğın mutsuz başına düşmemiştir.

C-Edebî Sanatlar

Bî-devlet ile kerem arasında tezat sanatı vardır.

3.Beyit :

**Bu 'acîbdür dil-i pür-sûzı iderken mecrûh
Kimse dermân idemez yine o femden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
'acîb('a.dür)	: acayip,tuhaf	A	S
dil(d.-i pür-sûz)	: gönül	F	İ
pür(p.-sûz)	: dolu	F	S
sûz(s.ı)	: yakan,yakıcı	F	S
it-(i.erken)	: eylemek.kılmak	T	F
mecrûh	: yaralanmış	A	S
kimse	: kişi	T	Zm
dermân	: ilaç.çare	F	İ
it-(i.emez)	: eylemek.yapmak	T	F
yine	: gen.tekrar	T	Zr
o	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
fem(f.den)	: dudak	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

O, yanık gönlümü yaralarken yine onun dudağından başka kimsenin derman etmemesi,şaşılacak bir şeydir.

Sevgili,her zaman âşığın gönlünü yaralar.Fakat âşığın gönlünü iyileştirecek olan yine sevgilinin dudağıdır.Eğer sevgili âşık ile konuşur veya onu bir kere bile olsa öperse,sevgili iyileşecektir.Böylece,derdin sebebi de,dermeni da sevgilide bulunmuş olmaktadır.Âşık bu durumu hayretle karşılar.

C-Edebî Sanatlar

Dil-i pür-sûz ile mecrûh arasında tenasüp,mecrûh ile derman arasındaysa tezat sanatları vardır.

4.Beyit :

Eylese çeşm-i zıyâl âyîne-i kalbe nazar
Hiç sûret göremez şekl-i elemden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
eyle-(e.se)	: etmek,kılmak	T	F
çeşm(ç.-i zıyâl)	: göz	F	İ
zıyâl	: hayal	A	İ
âyîne(â.-i kalb)	: ayna	F	İ
kalb(k.e)	: kalp,yürek	A	İ
nazar	: bakış	A	İ
hiç	: yok denecek kadar az olan	F	Zr
sûret	: biçim,görünüş	A	İ
gör-(g.emez)	: göz ile seçmek	T	F
şekl(ş.-i elem)	: biçim	A	İ
elem(e.den)	: ağrı,sızı,keder	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Hayal gözü,kalp aynasına baksa,elem şeklinden başka hiç bir görüntü göremez.

Klâsik şiirde kalp,bu dünyanın her şeyini yansıtan,bu dünyada ne varsa içinde olan bir aynaya benzetilir.Âşık için,bu dünya elemlele dolu olduğu için,bu aynada elem şeklinden başka bir görüntü görünmez.

C-Edebî Sanatlar

Çeşm,nazar,âyine,sûret,göremez arasında **tenasüp** sanatı vardır.

5.Beyit :

Söylememiş idüñ Vecdî ehâdîs-i gamı hâme ile
Hem-zebân yok saña dünyâda kalemden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
söyle-(s.memiş)	: demek	T	F
i-(i.dün)	: idi,imiş,ise çekimli biçimlerini içine alan fiil	T	F
ehâdîs(e.-i gam)	: hadisler	A	İ

gam(g.ı)	: tasa,dert,sıkıntı	A	İ
hâme	: kalem	F	İ
ile	: birliktelik bildirir	T	E
hem(h.-zeban)	: -dak.-daş.-i bir	F	E
zeban	: dil,lisan	F	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs,zamiri	T	Zm
dünya(d.da)	: cihan,alem	A	İ
kalem(k.den)	: kalem	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Vecdi,gam olaylarını kalemle söylemiştin;ama,dünyada kalemden başka sana arkadaş yoktur.

Şair(aşık),aşk yüzünden çektiği gamı,bilmemesini istediği için kalemler bile yazmaz.Fakat,onun kalemden başka bir derdini konuşarak paylaşacağı bir arkadaş(hem-zeban)ı olmadığı için,gamını kalemle yazarak paylaşmaktan başka bir çaresi de yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Hame,kalem kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.*Söylememiş hem-zeban; hame kalem* kelimeleri arasındaysa mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	26	19	15	60
%	%43	%32	%25	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	30	5	3	2	9	11	60
%	%50	%8	%5	%3	%16	%18	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	1	1	5	1	7
%	% 86	%14	%14	%72	%14	%100

D-Deyimler

derman etmek(3.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

gam/Cem(1.beyit); kerem(2.beyit) ;fem(3.beyit) ;elem(4.beyit); kalem(5.beyit).'

NAİLÎ-İ KADÎM

Ö.1667

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lun)

- 1 Dilde yok harf-i temennâ deheniñden gayrı
Cânda yok zâ'ika fikr-i suheniñden gayrı
- 2 Cüst-cû eyleyicek dilleri zülfüñde hatıñ
Fitne yer bulmadı çâh-ı zekaniñdan gayrı
- 3 Şart-ı 'ismet bu mudur kim ola benden sonra
Seni pehlûya çeker pîrehiñden gayrı
- 4 Bir semen var mı bu gülzârda tercih olunur
Gül-i hürşide mutarrâ bedeniñden gayrı
- 5 Tütî -i nâtıka -ı Nâ'iliye kand olmaz
Güft-güy-ı leb-i şekker -şikenîñden gayrı

Nâ'ili, *Divân*, 384. gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Dilde yok harf-i temennâ deheniñden gayrı
Cânda yok zâ'ika fikr-i suheniñden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
dil(d.de)	: gönül	F	İ
yok(2 kez)	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
harf(h.-i temennâ)	: söz, lâkırdı	A	İ
temennâ	: dilemek, istemek	A	İ
dehen(d.iñden)	: ağız	F	İ
cân(c.da)	: can, kişinin kendi varlığı, özü	F	İ
zâ'ikâ	: tat	A	İ
fikr(f.-i suhen)	: fikir, düşünce	A	İ
suhen(s.iñden)	: söz	F	İ
gayrı(2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Gönülde, senin dudağını dilemekten başka bir söz yok; canda senin sözünü düşünmekten başka tat yok.

Burada bahsedilen gönül, âşığın gönlüdür. Âşığın gönlü sevgilinin dudağını istemektedir. Dudak, görünüşündeki güzellik, rengi, darlığı, yuvarlaklığı, kenarındaki ben, ayva tüyleriyle çevrili oluş, konuşma vs. yönleriyle sevgilinin güzellik unsurlarından birisidir. Ayrıca canın son çıkış noktası dudak olduğu için can ile de yakından ilgilidir. Bu nedenle dudaktan gelen can bağışlayıcı kelimeler de önemlidir. Bu yüzden de âşığın canında, sevgilinin ağzından dökülen sözleri düşünmekten başka bir tat yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Dehen ve zâ'ikâ (tat) kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır." Dil/ can; harf-i temennâ / zâ'ika; dehen / fikr-i suhen" kelimeleri arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

2. Beyit :

**Cüst-cû eyleyicek dilleri zülfünde hatın
Fitne yer bulmadı çâh-ı zekânından gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cüstcû	: araştırma	F	F
eyle-(e.yicek)	: etmek, kılmak, yapmak	T	F
dil(d.leri)	: gönül	F	İ
zülf(z.ünde)	: saç	F	İ
hat(h.ıñ)	: ayva tüyleri	A	İ
fitne	: karışıklık	A	İ
yer	: yer, mesken	T	İ
bul-(b.madı)	: bir şeyi elde etmek, istenilen şeye kavuşmak	T	F
çâh(ç.-ı zekan)	: kuyu, çukur	F	İ
zekan(z.ıñdan)	: çene	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ayva tüylerin, gönülleri saçlarında aradığında, çene çukurundan başka karışık yer bulamadı.

Beyitte sevgilinin yüzündeki saçlar, ayva tüyleri ve çene çukurundan bahsedilmektedir. Sevgilinin saçı, yanağın üzerindeki ayva tüyelerine temas etmektedir. Zaten sevgilinin saçı da, ayva tüyleri de siyahtır. Âşığın gönlü sevgilinin her bir saçına takılmıştır. Ayva tüyleri gönülleri bu yüzden sevgilinin zülfünde aramaktadır. Oysa, âşığın gönlü, sevgiden dolayı bir karmaşa (fitne) ya düşmüştür ve sevgilinin çene çukurundadır. Çünkü çene çukuru fitne, karışıklık yeridir. Sevgili, âşıklarının gönüllerini fitne ve büyüyle çene çukuruna düşürmüştür. Klâsik şiirde çene (zekân), çok zaman ortasındaki çukurluk söz konusu edilerek kuyu ve zindana benzetilir. Âşığın gönlü âdeta bir suçlu gibi bu kuyuya, zindana düşer. Bu durumda sevgilinin saçları da zincir ve bağ olup onu bağlar. Eğer çene çukuru çâh-ı Bâbil olursa saç ve ben de burada asılan Hârût olur. Klâsik şairler Çâh-ı Bâbil'i bir büyü kaynağı olarak görürler ve sevgililerinin bu kuyuda Hârût ve Mârût'tan büyü öğrendiğini söylerler.¹

C-Edebî Sanatlar

Zülf, hat, fitne, çâh-ı zekân kelimeleri arasında *tenasüp* sanatı vardır. Ayrıca ayva tüyelerinin çene çukurunda âşıkların gönlünü araması ile de, ayva tüyleri *teşhis* edilmiştir.

3. Beyit :

Şart-ı ismet bu mudur kim ola benden sonra
Seni pehlûya çeker pîrehiñden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G. Dil	Tür
şart (ş.-i ismet)	: şart	A	İ
ismet	: masumluk	A	İ
bu (b. mudur)	: yakını işaret eder	T	Zm
kim	: her kim, rastgele biri	T	Zm
ol- (o. a)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
ben (b. den)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
sonra	: daha ileri bir zamanda	T	Zr
sen (s. i)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
pehlû (p. ya)	: vücudun iki yanından biri, yan	F	İ
çek- (ç. er)	: bir şeyi tutarak hareket ettirmek	T	F
pîrehiñ (p. iñden)	: gömlek	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Benden başka seni kucaklayan gömleğinden başka bir şey mi olsun? Masumluk şartı böyle mi olur?

¹ İskender Pala *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.214

Şair, bir kıskançlık psikolojisiyle, sevgilisinin kendini, kendinden başka, sadece gömleğinin sarabileceğini; kendisinden gömleğinden başka birisinin sevgilisini kucaklayamayacağını, bunun masumluk, temizlik ve namusluluk şartına uymayacağını ifade etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

"Şart-ı ismet bu mudur?" ifadesi ile cevabı belli bir soru sorulduğundan istifham sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

**Bir semen var mı bu gülzârda tercih olunur
Gül-i hûrşîde mutarrâ bedeniñden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
semen	: yasemen	F	İ
var(v.mı)	: bulunan, mevcut olan	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
gülzâr(g.da)	: gül bahçesi	F	İ
tercih	: seçme	A	İ
ol-(o.unur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
gül(g.-i hûrşîd)	: gül	F	İ
hûrşîd(h.e)	: güneş	F	İ
mutarrâ	: taze	A	S
beden(b.iñden)	: beden, vücut	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Bu bahçede ,taze bedeninden başka güneş gülüne tercih olunur bir yasemen var mı?

Âşığın gönlü, bahçe; sevgilinin bedeni de güneş gülü gibi tazedir. Âşık bu bahçede güneş gibi taptaze duran sevgilinin bedeni varken, bahçedeki yasemen çiçeğine rağbet etmeyecektir. Şair, sevgilinin taze bedenini güneş gülü ile mukâyese etmektedir. Onun bedeni güneş gülü gibi, parlak ve tazedir. Bu yüzden âşık yasemeni, gönlü bahçesindeki bu güneş gülüne rakib olarak görmez.

C-Edebî Sanatlar

Âşığın gönlü bahçeye, sevgilinin bedeni de yasemine benzetilmiş, ancak müşebbehler zikredilmediği için açık istiare yapılmıştır. Ayrıca, gülzâr, gül-i hûrşîd, mutarrâ, semen kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.

5.Beyit

Tûtî-i nâtıka-ı Nâîlî'ye kand olmaz
Güftgûy-ı leb-i şekker-şikenînden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tûtî(t.-i nâtıka)	: papağan	F	İ
nâtıka(n.-ı Nâîlî)	: konuşan	A	İ
kand	: şeker	A	İ
ol-(o.maz)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
güftgûy(g.-ı leb)	: dedikodu	F	İ
leb(l.-i şekker-şiken)	: dudak	F	İ
şekker-şiken(ş.înden)	: tatlı konuşan.tatlı söz söyleyen	F	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Nâîlî'nin konuşan papağanına, tatlı konuşan dudağının konuşmasından başka, şeker olmaz.

Şâirin,konuşma papağanı diye bahsettiği şey,kendi şiir söyleme kabiliyetidir.Bu papağana(şairin şiir söyleme kabiliyeti),yine sevgilinin dudağından çıkan sözler şeker olur.Bilindiği gibi papağan şeker ile beslenir.Zaten papağanın tatlı dilli oluşu da buna bağlanmaktadır.Eskiden papağanları konuşturmak için şeker verirlermiş.Şairin konuşabilmesi için de,şekere benzetilen dudağı görmesi gerekir.Dudak,tadı ve kırmızı rengi itibariyle şekere benzetilmiştir.İki parça olduğu için de yarılmış,dudak.ikiye bölünmüş şeker(şekker-şiken)e benzetilmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Şâirin şiir söyleme kabiliyeti yerine,açık istiare ile tûtî-i nâtıka denmiştir.*Tûtî-i nâtıka,güft-gûy,leb-i şekker-şiken,kand* kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır."*Natıka güft-gûy;kand şekker-şiken*" kelimeleri arasında mürettep leff ü neşr sanatı yapılmıştır.Leb(dudak) şekere benzetilerek,izafet-i teşbihiyye yapılmıştır

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Kelime Türü	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	21	18	17	56
%	% 38	%32	%30	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	32	4	3	1	9	7	56
%	%57	%8	%5	%1	%16	%13	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	3	-	4	3	7
%	% 57	% 43	% 0	% 57	% 43	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

dehen / suhen(1.beyit);zekan(2.beyit);pîrehen(3.beyit);beden(4.beyit);şekker-
şiken(5.beyit)

NEDİM-İ KADİM

Ö.1670

Mefâilün / mefâilün /mefâilün / mefâilün

- 1 Vücûdumda eser yok künc-i gamda âhdan gayrı
Gören cism-i nizârüm rahm ider ol mâhdan gayrı
- 2 Bize ' arz itmesün pervâne-veş meclisde germiyyet
Nesin gördük o şem' ün şu' le- i cân-gâhdan gayrı
- 3 O sengin dilde yokdur kehrübâ denlü meger ragbet
Yâhûd bir şekle girdi cism-i zerdüm kâhdan gayrı
- 4 Temâşâ- yı cemâlünden beni men ' itme rahm eyle
Murâdum yok benüm bir nazra-i dil-h ahdan gayrı
- 5 Nedîm-i zârı bulsak derd-i ' ışk-ı yâri söyletsek
Bilür yok hâlümüzü ol ' arif-i bi' llâhdan gayrı

Nedim-i Kadim Divânçe,34.gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Vücûdumda eser yok künc-i gamda âhdan gayrı
Gören cism-i nizârüm rahm ider ol mâhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
vücud(v.umda)	: vücut,varlık	A	İ
eser	: iz.nişan,belirti	A	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
künc(k.-i gam)	: köşe.bucak	F	İ
gam(g.da)	: tasa,keder	A	İ
gör-(g.en)	: göz ile algılamak,seçmek	T	F
cism(c.-i nizâr)	: cisim,varlık,beden,gövde	A	İ
nizâr(n.um)	: zayıf,güçsüz	F	S
rahm	: acıma,esirgeme,koruma	A	İ
it-(i.er)	: eylemek,kılmak	T	F
ol	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm

T.C. YÜKSEK
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

mâh(m.dan)	: ay	F	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Vücudumda,gam köşesinde ettiğim âhlardan başka bir iz yok.O aya benzeyen sevgiliden başka ,zayıf vücudumu her gören bana acır.

Gam köşesinde âh eden âşğın vücûdu öyle zayıflamıştır ki,hilal gibi incelmış ve eğrilmiştir.Onun bu haline mâh(dolunay)dan başka âh eden yoktur.Şekil olarak,hilal eski alfâbedeki "elif" harfine,dolunay da "güzel he" harfine benzer ve ikisinin birleşmesinden "âh" ortaya çıkar.

C-Edebî Sanatlar

"Mah" ile sevgili kasedilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır.*Künc-i gam,âh,cism-i nizâr* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Ayrıca âşğın gönlü gamla dolu bir yere **teşbih** edilmiştir.

2.Beyit :

**Bize 'arz itmesün pervâne-veş meclisde germiyet
Nesin gördük o şem'ün şu'le-i cân-gâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
biz(b.e)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
'arz	: gösterme,bir büyüğe sunma	A	İ
it-(i.mesün)	: eylemek,kılmak	T	F
pervâne(p.-veş)	: ışık etrafında dönen küçük kelebek	F	İ
veş	: gibi benzetme edatı	F	E
meclis(m.de)	: oturulacak,toplanılacak yer	A	İ
germiyyet	: sıcaklık,hararet	A	İ
ne(n.sin)	: hangi şey	T	Zm
gör-(g.dük)	: göz ile seçmek,algılamak	T	F
o	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
şem'(ş.ün)	: mum	A	İ
şu'le(ş.-i cânghâh)	: alev,ateş alevi	A	İ
cân-gâh	: can azaltıcı;can evi	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bize pervane gibi, mecliste sıcaklık göstermesin;o mumun,cân eriten alevinden başka nesini gördük?

Sevgili mecliste, bazen, âşığa, pervane gibi, yumuşak davranışlarda bulunur. Sevgilinin çoğu zaman âşığa yüz vermemesi âşığı usandırır. Bir zaman gelir ki, âşık, sevgiliden güler yüz görmek istemez. Yani, fazla naz âşığı usandırır. Beyitte, sevgilinin yüz vermesi (sıcaklık, yumuşaklık) karşısında, sevgiliden bıkmış âşığın kanıksanmış ruh hali anlatılmaktadır. Sevgilinin gösterdiği sıcaklık ile, mum alevinin sıcaklığı aranda bir irtibat kurulmuş ve mum alevinin canı yakan alevinden başka bir özelliği olmaması ile sevgilinin, âşığın canını yakması arasında "yakıcılık" yönünden bir ilişki kurulmuştur.

C-Edebî Sanatlar

Pervâne, germiyyet, şûle, şem' arasında tenasüp sanatı vardır. *Pervâne/şem'*; *germiyyet/şûle* arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır. Pervâne ile âşık kasedildiği için açık istiare; şem' ile sevgili kasedildiği için gene açık istiare sanatı yapılmıştır.

3. Beyit :

**O sengîn dilde yokdur kehrübâ denlü meger ragbet
Yâhûd bir şekle girdi cism-i zerdüm kâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
o	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
sengîn(s. -dil)	: taştan, taştan yapılmış	F	S
dil(d. de)	: gönül	F	İ
yok(y. dur)	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
kehrübâ	: saman kapan	F	İ
denlü	: kadar, derecesinde	T	E
meger	: meğer, oysa ki, halbuki, ancak	F	E
ragbet	: istekle karşılama, istek, arzu	A	İ
yâhûd	: veya, isterseniz, iyisi	F	E
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
şekl(ş. e)	: şekil, biçim, kılık	A	İ
gir-(g. di)	: yeni bir duruma geçmek, dönüşmek	T	F
cism(c. -i zerd)	: beden, gövde	A	İ
zerd(z. üm)	: sarı, solgun	F	S
kâh(k. dan)	: saman, saman çöpü	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Meğer , o taş yüreklide , (bize karşı) kehribarım gösterdiği kadar da ragbet yok yahud da sararmış cismim, saman çöpünden başka bir şekle girdi.

Kehrübâ,kâhrübâ,bugün kehriber dediğimiz ve saman çöpünü mıknatis gibi çeken bir tür sarı renkli taştır.Farsçada "kâh"veya bunun muhaffeti olan "keh", "saman" demektir.Gene Farsça "rübûden:çekmek"fiilinin ism-ği fâili de "rübâ:çeken"dir.Terkip sözlük anlamıyla da "saman çeken"demektir.

Sevgili,hep taş yürekli;bu yüzden beyitte sevgilinin gönlü kehribara benzetilmiştir.Aşk derdiyle sararıp solan âşığın bedeni saman rengine döndüğü için,sevgilinin gönlü,aslında âşığı çekmesi gerekir.Eğer sevgilinin taş yüreği,böyle bir şey yapmıyorsa,âşığın teni,samandan başka bir şekle girmiş demektir.

C-Edebî Sanatlar

Sengîn,kehrübâ,rağbet,cism-i zerd,kâh kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Âşığın,sevgilinin ilgisizliğini aslında bildiği halde,sanki,bedeninin samandan başka bir şekle girdiğini söylemesiyle **tecahül-i arif** sanatı yapılmıştır.Taş yürekli ifadesi,sevgili yerine kullanıldığı için **açık istiare** yapılmıştır.

4. Beyit :

**Temâşâ-yı cemâlünden beni men' itme rahm eyle
Murâdum yok benüm bir nazra-i dil-h ahdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
temâşâ(t.-yı cemâl)	: bakıp,seyretme,gezme	F	İ
cemâl(c.ünden)	: yüz güzelliği	A	İ
ben(b.i)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
men'	: yasak etme,esirgeme,önleme	A	İ
it-(i.me)	: eylemk,kılmak	T	F
rahm	: acıma,esirgeme	A	İ
eyle-(e.)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
murâd(m.um)	: istek,arzu	A	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
ben(b.üm)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
nazra(n.-i dil-h ah)	: bakış,bir tek bakış	A	İ
dil-h ah(d.dan)	: gönül isteği,gönül dileği	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Yüzünün güzelliğini seyretmekten beni mahrum bırakma, bana acı.Benim gönlümün arzusu bir kerecik bakıştan başka bir şey değildir.

Âşık,devamlı,sevgilinin yüz güzelliğini seyretmek ister fakat sevgililer buna acımasızca engel olurlar.Beyitte,âşığın istediği,uzun uzun sevgilinin yüzünü seyretmek değildir;o,sevgiliye bir kere bile bakmakla yetinecektir.

C-Edebî Sanatlar

Nazra-i dil-hah,temâşâ kelimeleri gözle ilgili kelimeler olduğundan,bu kelimeler arasında **tenasüp** sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

**Nedîm-i zârı bulsak derd-i 'ışk-ı yârî söyletsek
Bilür yok hâlimüzü ol 'ârif-i bi'llâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
zâr(z.ı)	: ağlayan.inleyen	F	S
bul-(b.sak)	: arayarak istenilen şeye kavuşmak	T	F
derd(d.-i 'ışk)	: gam.keder.tasa	F	İ
'ışk('ı.-ı yâr)	: aşk.sevgi	A	İ
yâr(y.i)	: sevgili	F	İ
söylet-(s.sek)	: söz söyleme	T	F
bil-(b.ür)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
yok	: bulunmayan.mevcut olmayan	T	F
hâl(h.ümüzü)	: hal.durum.oluş	A	İ
ol	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
'ârif('â.-i bi'llah)	: bilen.bilgili.irfan sahibi	A	S
bi'llah(b.dan)	: Allah için	A	Zr
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Inleyen Nedîm' i bulup , sevgilinin aşkının derdini söyletsek .O veliden başka, halimizi anlayan yok.

Velî,(ârif-i bi'llâh)ler,kalp gözleri açık insanlardır ve insan tabiatını iyi bilip, hâlden anlarlar.Şair,kendisini,başka birisi,bir velî gibi kabûl etmekte ve aşk derdini ancak o velinin,yani kendisinin anlayabileceğini belirtmektedir.Üstelik bu velî de aşk yüzünden ağlayıp inlemekte,yani bu derdi çekmektedir.Burada "Hekimden değıl çekenden sor."atasözü de hatırlanmalıdır.

C-Edebî Sanatlar

Şair,kendisinden başkası imiş gibi bahsederek **tecrit** sanatı yapmıştır.*Zâr,derd-i 'ışk,yâr* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	27	18	25	70
%	%39	%26	%35	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	31	8	8	1	13	9	70
%	%44	%11	%11	%1	%20	%13	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	6	4	5	1	10
%	%40	%60	%40	%50	%10	%100

D-Deyimler

hâli bilmek(5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

âh / mâh(1.beyit);cân-gâh(2.beyit);kâh(3.beyit);dil-h âh(4.beyit);bi'llâh(5.beyit)

MEZÂKÎ -1

Ö.1676-77

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lun)

- 1 Bizde bir yer mi var iklim-i cünûndan gayrı
Bizde tâli' mi olur baht-ı zebûndan gayrı
- 2 Nesi var zâhir ü bâtında meger 'uşşakın
Şerha-i sine ile dâg-ı derûndan gayrı
- 3 Sahn-ı bismilgeh-i 'uşşakı temâşâ itdüm
Nesne yok sad-ser-i âğuşte be-hûndan gayrı
- 4 Tire -şâm-ı emelüz bizde çerâğ olmaz hiç
Şem'-i meh-tâb-ı şeb-i gâliye-gûndan gayrı
- 5 Görinürde nesi var bezm-i sipihrüñ andan
Mey-i hûn-ı şafak-ı cam-ı nigûndan gayrı
- 6 Fûrkati ârzü-yı vuslat ile hoş görelüm
Hiçre bir çâre mi var sabr u sükûndan gayrı
- 7 Her ne kâr olsa Mezâki anı Hak'dan bilür
Emr-i nâfiz mi olur Kâf ile Nûndan gayrı

Mezâki, *Divân*, 438. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Bizde bir yer mi var iklim-i cünûndan gayrı
Bizde tâli' mi olur baht-ı zebûndan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
biz(b.de / 2 kez)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
yer	: yer.mesken	T	İ
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
iklim(i.-i cünûn)	: iklim.memleket.ülke.diyar	A	İ

cünûn(c.dan)	: delilik	A	İ
tâli'	: talih,kader	A	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	F
baht(b.-ı zebûn)	: talih,kader,kısmet	F	İ
zebûn(z.dan)	: aciz	F	S
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bizde çılgnlık ülkesinden başka bir yer ,âciz bahtımızdan başka talih mi var?

Âşık,aşkıyla öylesine kendinden geçmiştir ki,artık onun çılgnlık ülkesinden başka bir yeri yoktur.Âşığa bu çılgnlık ülkesinde âciz bahtından başka talih,şans yoktur.O çılgnlık ülkesindeki yerinde âciz bahtı ile beraberdir.

C-Edebî Sanatlar

Bizde / bizde,bir yer mi var / tâli' mi olur,iklîm-i cünûn /baht-ı zebûn kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır."Bizde aciz bahtımızdan başka talih mî var?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

2. Beyit :

**Nesi var zâhir ü bâtında meger 'uşşakın
Şerha-i sîne ile dâğ-ı derûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: mevcut olan,var olan	T	F
zâhir	: görüntü,görünüş	A	İ
bâtın(b.da)	: iç	A	İ
meger	: ancak,olsa olsa	F	E
'uşşak(u.ı)	: aşıklar	A	İ
şerha(ş.-i sîne)	: parça parça	A	İ
sîne	: göğüs	F	İ
ile	: birliktelik ifadesi taşır	T	E
dâğ(d.-ı derûn)	: yara	F	İ
derûn(d.dan)	: iç	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Âşıkların, ancak, parça parça göğsü ile iç yarısından başka iç ve dışta nesi var?

Aşk,kalp atışlarıyla doğrudan ilgili bir duygu olduğu için,insan bedenindeki tesiri göğüs kısmında hissedilir.Bu yüzden âşğın,aşk derdiyle göğsü parça parça olmuş ve yaralıdır.Âşğın içte gönlü yara(dağ)lıdır,parça parça olmuştur.Dışta ise âşık kanlı göz yaşları akıtmaktadır,yüzü aşk derdiyle sararmıştır.Âşık içi ve dışı ile tam olarak yaralı ve hastadır.

C-Edebî Sanatlar

Şerha-i sine , *dâğ-ı derûn*,*'uşşak* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.*Zâhir* ile *bâtın* kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır."*Âşıkların içte ve dışta nesi var?"*sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

Sahn-ı bismilgeh-i 'uşşakı temâşâ itdüm
Nesne yok sad-ser-i âğuşte be-hûndan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sahn(s.-ı bismilgeh)	: avlu,orta,meşdan	A	İ
bismilgeh(b.-i'uşşak)	: salhâne,hayvan kesilen yer	F	İ
'uşşak(u.ı)	: aşıklar	A	İ
temâşâ	: seyr etme,izleme	F	İ
it-(i.üm)	: kılmak,eylemek,yapmak	T	F
nesne	: şey,obje,varlık	T	İ
yok	: bulunan,mevcut olan	T	F
sad-ser(s.-ser)	: yüz	F	S
ser(s.-i âğuşte)	: baş	F	İ
âğuşte	: bulaştırılmış,kirletilmiş	F	S
be-hun(b.dan)	: kanlı	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Âşıkların kurban edildiği yeri seyrettim,yüzlerce kanlı başdan başka nesne yok.

Âşık sevgiliden sevgisine karşılık göremeyince,aşk derdiyle âh edip,inler,kanlı göz yaşları akıtır,yüzü sararır,gönlü parça parça olur,yaralar içinde tam bir hastayı andırır.İşte bu haliyle sevgilinin semtinde kendini kurban eder.Sevgilinin âşığı o kadar çoktur ki,bunların hepsi kurban edilince,yüzlerce kanlı baş ortaya çıkar.

C-Edebî Sanatlar

Sahn-ı bismilgeh,*'uşşak*,*sad-ser-i âğuşte be-hûn* kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

**Tîre-şâm-ı emelüz bizde çerâğ olmaz hiç
Şem'-i meh-tâb-ı şeb-i gâliye-gûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tîre(t.-şâm)	: karanlık	F	S
şâm(ş.-ı emel)	: akşam	F	İ
emel(e.üz)	: istek,arzu	A	İ
biz(b.de)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
çerağ	: mum	F	İ
ol-(o.maz)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	İ
hiç	: büsbütün,asla	F	Zr
şem'(ş.-i meh-tâb)	: mum	A	İ
meh(m.-tâb)	: ay	F	İ
şeb(ş.-i galiye-gûn)	: gece	F	İ
gâliye-gûn(g.dan)	: güzel siyah renkli	A	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Emelin karanlık akşamıyız; bizde, siyah renkli gecenin mehtabının mumundan başka bir meş'ale bulunmaz.

Âşık,sevgiliye kavuşma emeline kavuşamadığı için ümitsizliğe düşmüştür.Şair,bu ümitsizliği akranlık bir akşam(tîre-şâm)a benzetmektedir.Âşığın bu ümitsizlik akşamını aydınlatmak üzere,mum olarak,dolunaydan başka bir aydınlatıcısı(meş'alesi)bulunmamaktadır.Beyitte anlatılan olumsuz ruh hali,aydınlık-karanlık ziddiyetiyle verilmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Tîre-şâm/şeb-i gâliye-gûn ile çerağ/şem'-i meh-tâb kelimeleri arasında **tezâf** sanatı bulunmaktadır. Ayrıca *çerağ,şem',meh-tâb* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

5.Beyit :

**Görinürde nesi var bezm-i sipihrüñ andan
Mey-i hûn-ı şafak-ı câm-i nigûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gör-(g.inürde)	: görülür olmak.görülür duruma gelmek	T	F
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
bezm(b.-i sipihr)	: meclis	F	İ
sipihr(s.üñ)	: gök	F	İ
a(a.ndan)	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
mey(m.-i hûn)	: şarap	F	İ
hûn(h.-ı şafak)	: kızıl.kan	F	İ
şafak(ş.-ı câm)	: güneş doğmadan biraz önceki vakit	A	İ
câm(c.-ı nigûn)	: kadeh	F	İ
nigûn(n.dan)	: ters dönmüş.ters	F	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Gök meclisinin,ters dönmüş kadehe ve şafak kızılığma benzeyen şarabından başka görünürde nesi var?

Şafak vakti,meclisdeki eğlence bitmiş,kadehler ters dönmüş,şaraplar oraya buraya saçılmıştır.Yere dökülen bu şaraplar,tıpkı şafak vaktindeki göğün kızılığma benzemektedir.Şafak vaktinde nasıl etraf,kızılığa bürünürse,eğlenceden sonra meclis de dökülen şaraplar nedeniyle,içki meclisinin yapıldığı mekan kızılığa bürünür.Şair,gece vakti,yıldızlarla dolu gökyüzünü,kadehlerin dolaştığı bir eğlence meclisi olarak düşünmüştür.Sabah olunca,bu yıldızlar kaybolmuş ve sadece ters dönmüş bir kadehe benzeyen gökyüzü ve oraya buraya saçılmış şaraba benzeyen şafağı kalmıştır.

C-Edebî Sanatlar

Bezm-i sipihr ile gökyüzü meclise teşbih edilmiştir.Bezm-i sipihr,mey-i hûn-ı şafak-ı câm-ı nigûn kelimeleri ile tenasüp,"Şarabından başka nesi var?"sorusuyla da istifham sanatı yapılmıştır.

6.Beyit :

**Fürkati ârzû-yı vuslat ile hoş görelüm
Hicre bir çâre mi var sabr u sükûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
fürkat(f.i)	: ayrılık	A	İ
ârzû(â.-yı vuslat)	: istek	F	İ
vuslat	: kavuşma	A	İ
ile	: birliktelik ifde eder	T	E
hoş	: güzel, iyi	F	S
gör-(g.elüm)	: anlayış gösterme	T	F
hicr(h.e)	: ayrılık	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
çâre	: tedbir, ilaç	F	İ
var	: bulunan, mevcut olan	T	F
sabr	: sabır, dayanma gücü	A	İ
sükûn(s.dan)	: sessizlik	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ayrılığı, kavuşma arzusuyla hoş görelim; sabır ve sükûndan başka, ayrılığa bir çare mi var?

Ayrılığı hoş karşılayabilmenin tek çaresi, kavuşma arzusudur. Ayrılığın tesellisi, kavuşma düşüncesidir. Ayrılık karşısında, kavuşmayı düşleyerek sabır ve sükûnet göstermekten başka yapacak bir şey yoktur. Bu yüzden ayrılık derdinin ilacı, sabır ve sükunettir.

C-Edebî Sanatlar

Fürkat/hicr ve vuslat kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. *Çare, sabr, sükûn* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır. "Ayrılığa bir çare mi var?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır. *Fürkat/hicr, hoş görmek/sabr u sükûn* arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

7.Beyit :

**Her ne kâr olsa Mezâkî anı Hak'dan bilür
Emr-i nâfız mi olur Kâf ile Nûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
her	: birer birer olarak, hepsi , tamamı	F	E
ne	: hangi şey	T	Zm
kâr	: iş, kazanç	F	İ

ol-(o.sa)	: yeni bir duruma girmek.meydana gelmek	T	F
a(a.nı)	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
Hak(H.dan)	: Tanrı.Allah	A	I
bil-(b.ür)	: bir şeyi anlamış bulunmak	T	F
emr(e.-i nâfiz)	: emir.buyruk.komut	A	I
nâfiz	: tesir eden	A	S
ol-(o.ur)	: yeni bir duruma girmek.meydana gelmek	T	F
Kâf	: Osmanlı alfabesinin yirmidördüncü harfinin adı	A	I
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
Nûn(N.dan)	: Osmanlı alfabesinin yirmisekizinci harfinin adı	A	I
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Her ne iş olsa Mezâki onu Hak'tan bilir;kaf ile mundan başka tesir eden bir emir mi olur?

Kün.Allah'ın dünyayı yaratmak için verdiği buyruğu anlatır.Bu söz "kâf u nûn" deyişi ile de dile getirilmektedir.Kaf ve nun;Arapça "kün:ol"kelimesine işaretir Allah "Ol" demiş ve dünya olmuştur. "Lehü kün fe-yekûn"-O bir şeyi dilemekle ol der ve o şey hemen oluverir.(Kur'ân-ı Kerim;Âli İmrân/47)

Kader;dünyada olmuş ve olacak bütün şeylerin önceden Allah tarafından saptanmış bulunmasıdır.Allah her şeye muktedirdir.Allah'ın her şeye muktedir olmasına,irâde-i külliye denir.Irâde-i cüz'iyeye ise insanın irâdesidir.Irâde-i cüz'iyeye ile Allah insana,iyi veya kötü davranışlarda seçim hakkı vermiştir.Mezâki, bu beyitte, âdeta,irade-i külliyeye teslim olmuş gibidir.

C-Edebî Sanatlar

Emr-i nâfiz,Kâf u Nûn,Hak kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır."Kâf ile Nûndan başka tesir eden bir emir mi olur?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	30	32	28	90
%	% 34	% 35	% 31	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	43	10	8	1	13	15	90
%	%48	%11	%9	%1	%14	%17	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	5	4	2	5	11
%	% 55	% 45	% 36	% 19	% 45	% 100

D-Deyimler

hoş görmek(6.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

cünûn/zebûn(1.beyit);derûn (2.beyit);gâliye-gun(3.beyit);nigûn(4.beyit);sükûn (5.beyit);nûn(6.beyit).

MEZÂKÎ-2

Ö.1676-77

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fâ'lun)

- 1 'Âlemüñ zevki nedür sad-kederinden gayrı
Nef ' i var mı bu metâ'uñ zararından gayrı
- 2 Biz ki abdâl-ı Hudâyuz nesi var abdâluñ
Şerha-i sîne ile dâg-ı serinden gayrı
- 3 Mîz-bâr-ı feleküñ lutfi nedür ehl-i dile
Bir nemek-çeş kadarı mâ-hazarından gayrı
- 4 'İbret ise garazuñ tâk-ı der-i kasrı gör
Nesi kalmış o şikeste-kemerinden gayrı
- 5 Nesine ragbet ider deyr-i cihânuñ 'ârif
Mey ile bir sanem-i 'işve-gerinden gayrı
- 6 Şimdi bir âhû-yı vahşîye esîr oldum kim
Bulmadum bir eserin reh-güzerinden gayrı
- 7 Hem-dem ü hem-nefes-i 'âşık-ı şeydâ kim olur
Girye-i şâm u enîn-i seherinden gayrı
- 8 Baña sor vâdî-i 'ışkı ne bilürmiş Mecnûn
Bir bilür yok bu yolu râh-berinden gayrı
- 9 Tuhfe-i nazm-ı Mezâki n'ola olsa makbûl
Şâ'irüñ nesnesi yok şî'r-i terinden gayrı

Mezâkî, *Divân*, 439. gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

'Âlemüñ zevki nedür sad-kederinden gayrı
Nef ' i var mı bu metâ'uñ zararından gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'âlem('â.üñ)	: dünya.cihan	A	İ
zevk(z.i)	: tat.haz	A	İ
ne(n.dür)	: hangi şey	T	F
sad(s.-keder)	: yüz	F	İ
keder(k.inden)	: gam.tasa	A	İ
nefi	: yarar	A	İ
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
metâ'(m.uñ)	: mal.eşya.elde bulunan varlık	A	İ
zarar(z.indan)	: ziyan.kayıp	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Dünyanın yüzlerce kederinden başka zevki nedir;bu malın zararından başka bir faydası var mı ki?

Dünya kişi için gam ve keder yeridir.Bu yüzlerce kederden başka dünyanın zevki yoktur.Bu dünya,malıninsa kişiye zararından başka bir faydası yoktur.Çünkü,dünya malı,yüzlerce keder de olsa,insanı,derde,endişeye,hırsa sürükler;bu yüzden zararlıdır.

C-Edebî Sanatlar

Nef' ile zarar;zevk ile sad-keder kelimeleri arasında **tezat** sanatı bulunmaktadır."Bu malın zararından başka faydası var mı?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.Ayrıca keder,mala benzetilerek **teşbih** yapılmıştır.

2.Beyit :

**Biz ki abdâl-ı Hudâyuz nesi var abdâluñ
Şerha-ı sine ile dâg-ı serinden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
biz	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
ki	: ki	F	E
abdâl(a.-ı Huda)	: dünya ile ilgisini kesip.Allah'a bağlanmış olan derviş	A	İ
Huda(H.yız)	: Allah.Tanrı	F	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
abdâl(a.uñ)	: derviş	A	İ

şerha(ş.-i sîne)	: parça	A	İ
sîne	: göğüs	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
dâg(d.-ı ser)	: yara	F	İ
ser(s.inden)	: baş,kafa	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Biz ki Allah'ın abdalyız,abdalm parça parça sinesi ile başındaki yaradan başka nesi vardır?

Abdâl;nefislerini ruhlarına bedel eden Hak âşıklara verilen isimdir.Bunlar az konuşan,az yiyen ve az uyuyan,halktan ayrı ve gezgin olarak yaşayan,düşkünlere yardım eden kişiler olarak bilinirler.Bu Hak âşıklarının Allah aşkıyla gönülleri parça parça olmuş,başı yaralanmıştır.Onların bu parça parça yürek ve yaralı bir başdan başka hiç bir şeyleri yoktur.Bunlar ömürlerini kanaatla geçirirler.

C-Edebî Sanatlar

Şerha-i sîne ,dâğ-ı ser,abdâl,Hudâ kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır."Başındaki yaradan başka nesi var?"sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Mîz-bâr-ı feleküñ lutfi nedür ehl-i dile
Bir nemek-çeş kadarı mâ-hazarından gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mîz(m.-bâr)	: sofras,misafir,konuk	F	İ
bâr(b.ı)	: yağdıran,saçan,serpen	F	E
felek(f.üñ)	: gökyüzü,felek	A	İ
lutf(l.ı)	: ihsan,iyilik	A	İ
ne(n.dür)	: hangi şey	T	Zm
ehl(e.-i dil)	: sahip	A	S
dil(d.e)	: gönül	F	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
nemek(n.-çeş)	: tuz	F	İ
çeş	: tatma,tadına bakma	F	S
kadar(k.ı)	: miktarında,derecesinde	A	E
mâ-hazar(m.indan)	: hazır olan	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönül ehline,misafır yağdıran feleğin lutfu,bir tadına bakmalık kadar,hazır olandan başka nedir?

Felek,gökyüzü dünya üzerindeki her şeyi yönlendirmekte ve dünyada olup biten her şey feleğe isnad ettirilmektedir.Eski astronomiye göre,gökyüzünde bulunan yıldızlar,insanlar ve onların işleri üzerinde etkili olurlar.¹Beyitte de,gönül sahiplerine feleğin lutfu,bir tadına bakmalık hazır olandan başka bir şey değildir.Yani felek gönül sahipleri üzerinde,onlar için bir kader hazırlamıştır.Bu hazır olandan başka bir şey beklenmesi yersizdir.Burada kadercilik anlayışı vardır.Gönül sahipleri,hep beraber toplanıp sohbet ederler,beyitte bu doğal durum kader anlayışına isnad ettirilerek,gönül sahiplerinin birbirlerine misafır olmasının feleğin lutfu olduğu söylenmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Felek,lutf,mâ-hazar kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Feleğin lutfu nedir? sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır.

4. Beyit :

'İbret ise garazûñ tâk-ı der-i kasrı gör
Nesi kalmış o şikeste-kemerinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'ibret	: kötü bir hadiseden alınan ders	A	İ
i-(i.se)	: ise.imiş.idi çekimli biçimlerini açıklayan fiil	T	F
garaz(g.uñ)	: istek.amaç	A	İ
tâk(t.-ı der)	: kemer	A	İ
der(d.-i kasr)	: kapı	F	İ
kasr(k.ı)	: köşk.saray	A	İ
gör-(g.)	: göz ile algılamak.seçmek	T	F
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
kal-(k.mış)	: bırakılmak.geride bulunan	T	F
o	: üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
şikeste(ş.-kemer)	: kırık.kırılmış	F	S
kemer(k.inden)	: kavisli kubbe.tavan	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.165

B-Açıklama

Maksadın ibret ise,köşk kapısının kemerini gör;yıkık kemerinden başka onun nesi kalmış?

Kisra,büyük padişah,padişahlar padişahı anlamında İran Sasani hükümdarlarından,Nuşirevan'ın lakâbıdır.Nuşirevân adaletiyle ün yapmış bir hükümdardır.Akıllı,tedbirli,dirayetli,kudretli,hayırsever,sanat ve kültüre hizmet eden bir padişaktır.Bağdat yakınlarında Tâk-ı Kisrâ(Eyvan-ı Kisrâ) adında geniş ve muhteşem bir saray yaptırmıştır.Genişliği ve yüksekliği ile ünlü olan bu tâk(kubbe)a, Nuşirevân,çan astırıp,ucuna da zincir bağlatmış.Onun adaletine müracaat edenler,bu zinciri çekerek çanı çalar ve onun huzuruna çıkarlarmış.Hz.Muhammed,bu zamanda doğmuştur.¹Hz. Muhammed doğduğunda,Kisra'nın sarayı yıkılmış;ibret olsun diye sadece kemeri kalmıştır.Şâir beyitte,ilâhî hükümler karşısında kul iradesinin aczini ifade etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte,Hz. Muhammed'in doğumu ile Kisra'nın sarayının yıkılması olayına telmih vardır.

5. Beyit :

Nesine ragbet ider deyr-i cihânuñ 'ârif
Mey ile bir sanem-i 'işve-gerinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(n.sine)	: hangi şey	T	Zm
ragbet	: istekle karşılama,arzu	A	İ
it-(i.er)	:eylemek,kılmak	T	F
deyr(d.-i cihân)	: kilise	A	İ
cihân(c.nuñ)	: dünya,âlem	F	İ
'ârif	: bilen,bilgili,irfan sahibi	A	S
mey	: şarap	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
sanem(s.-i 'işve-ger)	: put gibi olan güzel	A	İ
'işve(i.-ger)	: naz	A	S
ger(g.inden)	: failiyet bildiren edat	F	E
gayrı	: başka,özge	A	E

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.393

B-Açıklama

Arif bu kilisenin, şarap ile nazlı put gibi güzelinden başka, neyine rağbet eder?

Büt,müşriklerin yapıp taptıkları heykellere verilen addır.İnsan şeklinde,güzel yontulmuş olanına sanem denir.¹Sevgilinin güzelliği,âşığın aklını başından alır ve onu ne yaptığını bilmez bir hale getirir.Klâsik şiirde sevgili özenilerek yapılan bir put gibi tapılacak kadar güzeldir.Sevgilinin beni ve kâkülü ,siyahlığı nedeniyle küfür ve putperest olarak bilinir.Âşık sevgiliyi büt'ün bu özellikleriyle sevip,âşık olduğundan dolayı,dinden imandan çıkmış olarak nitelendirilir.

Benzer bir düşünüşü Fuzûlî'de de görmekteyiz:

Kangı bütdür bilmezem imânımı gâret kılan
Sende iman yok ki sen alduñ diyem imânımı

Fuzûlî ,263/6

Deyr,kilise anlamına geldiği gibi.edebiyatta mecazî olarak meyhaneye anlamına da gelmektedir.Arif,bu meyhanede şarap ve put gibi güzel sevgiliye rağbet etmektedir.Bu iki unsur da,arifin dinden çıkması demektir.Çünkü,şarap içme ve puta tapma geleneği Hristiyanlara ait bir gelenektir.

C-Edebî Sanatlar

Dünya kiliseye benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır.Ayrıca sevgili yerine açık istiare ile *sanem-i 'işve-ger* denilmiştir.

6.Beyit :

Şimdi bir âhû-yı vahşîye esîr oldum kim
Bulmadum bir eserin reh-güzerinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
şimdi	: içinde bulunduğumuz anda,şu anda	T	Zr
bir(2 kez)	: yakını işaret için kullanılır	T	S
âhû(â.-yı vahşî)	: ceylan	F	i
vahşî(v.ye)	: vahşi,yabani	A	S
esîr	: esir,köle	A	S
ol-(o.dum)	: yeni bir durum kazanmak	T	F

¹ Ahmet Talat Onay,*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*,s.84

kim	: her kim,rastgele biri,adam	T	Zm
bul-(b.madum)	: bir şey elde etmek	T	F
eser(e.in)	: nişan,iz,alâmet,te'lif	A	İ
reh(r.-güzer)	: yol	F	İ
güzer(g.inden)	: geçme,geçiş	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Şimdi bir vahşi ceylana esir oldum ki,geçtiği yoldaki izinden başka bir izini bulamadım.

Ceylan,güzel gözlü,güzel kokulu ve ürkek olduğu için sevgiliye benzetilir. Ceylan ürkek bir hayvan olduğu için,hızlı hareket ederek kaçması sebebiyle,onun izinden başka bir şey görmek mümkün değildir.O kendini göstermez,kaçar.Sevgili de,tıpkı ceylan gibi âşığa yüzünü göstermez,ceylan gibi gizlenir.

C-Edebî Sanatlar

Ahû-yı vahşi ile sevgili kastedilerek,açık istiare yapılmıştır.

7.Beyit :

Her dem ü hem-nefes-i 'âşık-ı şeydâ kim olur
Girye-i şâm u enîn-i seherinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hem(h.-dem)	: -dak,-deş,-i bir	F	E
dem	: an,vakit	F	İ
hem-nefes(h.-i 'âşık)	: arkadaş	A	İ
'âşık('â.-ı şeydâ)	: seven	A	İ
şeydâ	: çılgın	F	S
kim	: her kim,rastgele biri,adam	T	Zm
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak,	T	F
girye(g.-i şâm)	: gözyaşı	F	İ
şâm	: akşam	F	İ
enîn(e.-i seher)	: inleme,âh etme	A	İ
seher(s.inden)	: sabah	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Akşam ağlaması ve sabah inlemesinden başka,çılgın âşığın,arkadaşı ve dostu kim olur?

Âşık,öylesine yalnızdır ki,ona sabah ve akşam ettiği inleme ve ağlamadan başka bir arkadaş,bir dost yoktur.Âşığın ettiği inleme ve ağlamalar sebebiyle sıkıntı içinde olduğu anlaşılmaktadır.Bilindiği üzere,dert ve sıkıntılar paylaşıla paylaşıla azalır.Dertli kişi dert ve sıkıntılarını anlattığı zaman rahatlar.Ancak beyitte âşık yalnızdır.Sıkıntılarını paylaşacak birisi yoktur.Bu yüzden kendi inleme ve ağlamaları ona arkadaşdır.

C-Edebî Sanatlar

Hem-dem hem-nefes ile *giry'e/enîn* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.*Şam* ve *seher* arasında **tezat** sanatı vardır."Âşığın inleme ve ağlamasından başka arkadaşı kim olur?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

8.Beyit :

Baňa sor vâdî-i 'ışkı ne bilürmiş Mecnûn
Bir bilür yok bu yolu râh-berinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
sor-(s.)	: bilgi istemek	T	F
vâdî(v.-i 'ışk)	: çukur,dere.bir nehrin aktığı yer	A	İ
'ışk('ı.ı)	: aşk.sevgi	A	İ
ne	: nasıl	T	Zm
bil-(b.ürmiş)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
Mecnûn	: Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
bil-(b.ür)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
yok	: bulunmayan.mevcut olmayan	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
yol(y.ı)	: yol	T	İ
râh-ber(r.inden)	: rehber	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Bana sor;aşk vadisini Mecnun ne bilirmiş;bu yolu rehberinden başka bir bilen yok.

Beyitte,aşk vadi olarak düşünülmüştür.Bu vadiye ilerleyebilmek için ,bu yolun rehberi olmak gerekir.Bu yolun rehberi de âşıktan başkası değildir.Şair,"âşık"ın sembolü olan Mecnûn ile kendi aşkını karşılaştırıyor ve kendi aşkını onun aşkıdan üstün tutuyor.Benzer duyguyu Fuzûlî ve Nefî de ifade etmiştir:

Bende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dadı var
Âşık-ı sadık benem Mecnûn'un ancak adı var

Fuzûlî ,75 /1

Benem 'âşık ki rüsvâlîkla tutdı şöhretim şehri
Yazanlar kıssa-i Mecnûnı hep yâbâne yazmışlar

Nefî,29/4

C-Edebî Sanatlar

Vâdî-i 'îşk ile âşk vâdîye teşbih edilmiştir.Vâdî-i 'îşk,Mecnûn kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.Mecnûn ile Mecnûn ile Leyfî hikâyesine telmih vardır.

9.Beyit :

Tuhfe-i nazm-ı Mezâkî n'ola olsa makbûl
Şâ'irüñ nesnesi yok şî'r-i terinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tuhfe(t.-i nazm)	: hediye	A	İ
nazm(n.-ı Mezâkî)	: şiir,nazım	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.a)	: meydana gelmek	T	F
ol-(o.sa)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
makbûl	: kabul olunmuş	A	S
şâir(ş.üñ)	: şiir yazan	A	İ
nesne(n.si)	: varlık,obje	T	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
şî'r(ş.-i ter)	: şiir,nazım	A	İ
ter(t.inden)	: taze	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Mezâkî,nazım hediyen makbûl olsa şaşılır mı;şairin tâze şiirinden başka bir şeyi yoktur.

Anadolu'da hediye geleneği,çok yaygındır.Büyüklerin ve saygı duyulan kişilerin yanına gidilirken hediye götürülür.Bu onlara olan saygının bir ifadesidir.Beyitte,şâirin yeni yazdığı şiirinden başka verecek hediyesi yoktur.Bu yüzden de o, yazdığı şiiri hediye olarak sunmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Şair,şi'r-i ter, tuhfe-i nazm kelimeleri ile tenasüp sanatı yapmaktadır.Şâ'ir ile şi'r kelimeleri arasında iştikak sanatı yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	48	29	39	116
%	% 41	% 25	% 34	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	51	18	10	1	18	18	116
%	% 44	% 15	% 8	% 1	% 16	% 16	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	7	7	3	3	8	14
%	% 50	% 50	% 21	% 21	% 58	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

sad-keder / zarar (1.beyit) ; ser (2.beyit) ; mâ-hazar (3.beyit) ; şikeste-kemer (4.beyit) ; işve-ger (5.beyit) ;reh-güzer (6.beyit) ; seher (7.beyit) ;râh-ber(8.beyit) ; ter (9.beyit) .

SÜKKERÎ

Ö.1686

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Bildüğüm yok gam- ı dil şûr-ı derûndan gayrı
Âşıkam sorma baña 'ışk u cünûndan gayrı
- 2 Yâ tahammül gamına yâ sefer-i dūr u dirâz
Derd-i 'ışkuñ belî yok çâresi bundan gayrı
- 3 Öğme ârâyiş-i bezm-i tarab-ı çarhı bize
Nesi vardur bir iki câm-ı nigûndan gayrı
- 4 Çide-dükkân-ı metâ' -ı gam-ı 'ışkuz bizde
Ne dilerseñ bulunur sabr u sükûndan gayrı
- 5 Bildüğüm harf-be-harf 'ışk u cünûndur ancak
Baña öğretmedi üstâd o funûndan gayrı
- 6 Kim olur râh - zen-i kâfile-i ehl-i suhan
Düşmen-i tâli '-i dîn-baht-ı zebûndan gayrı
- 7 Câdü-yı çeşmine meftûn olan ol sehâruñ
Ne görür Sükkeriyâ mekr ü füsûndan gayrı

Sükkerî, *Dîvân*, 134. gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Bildüğüm yok gam-ı dil şûr-ı derûndan gayrı
Âşıkam sorma baña 'ışk u cünûndan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bil-(b.düğüm)	: tanınmış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
gam(g.-ı dil)	: keder, tasa	A	İ
dil	: gönül, yürek, kalp	F	İ
şûr(ş.-ı derûn)	: karmaşa, şamata, gürültü	F	S

derûn(d.dan)	: iç.içeri,dahil	F	İ
âşık(â.am)	: seven,birine tutkun	A	S
sor-(s.ma)	: bilgi istemek	T	F
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
'ışk	: sevgi.aşk	A	İ
cünûn(c.dan)	: delirme,çıldırma	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Gönlün gamından ve içinin karmaşasından başka bir bildiğim yok.Âşığım,bana aşk ve çılgınlıktan başka bir şey sorma .

Beyitte âşık,gönlünün gamlı ve karmaşa içinde olduğunu belirtmiş ve kendisinden aşk ve çılgınlıktan başka bir şey sorulmamasını istemiştir;çünkü en iyi bu konuyu bilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Gam , şîr-ı derûn,cünûn kelimeleri arasında **tenasüp**;âşık ve 'ışk kelimeleri arasında **istikak** sanatı vardır.

2.Beyit :

**Yâ tahammül gamına yâ sefer-i dûr u dırâz
Derd-i 'ışkuñ belî yok çâresi bundan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yâ (2 kez)	: birinden birinin olacağı sanılan iki iş için kullanılır	F	B
tahammül	: yüklenme,dayanma,katlanma	A	İ
gam(g.ina)	: keder,tasa,dert	A	İ
sefer(s.-i dûr)	: yolculuk; savaşa gitme	A	İ
dûr	: uzak	F	S
dırâz	: uzun	A	S
derd(d.-i 'ışk)	: dert,gam,tasa	F	İ
'ışk('i.uñ)	: sevgi.aşk	A	İ
belî	: evet	A	E
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
çâre(ç.si)	: yol,yardım; ilaç,tedbir	F	İ
bu(b.ndan)	: yakını işaret için kullanılır	T	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ya gamına tahammül , ya da uzun uzadıya sefer eylemek gerekir.Evet, aşk derdinin bundan başka çaresi yoktur.

Aşk derdinin çaresi,ya tahammül ya da seferdir.Âşık genellikle birinci yolu seçer.Aşk yolu ne kadar tehlikeli olursa olsun,sabretmeyi bilir.Sevgiliden ayrı kalmak âşık için ölümdür.Aşk derdi ile âşık hasta olur,buna çare olarak sefer önerilir.

Nedîm ve Ahmed Paşa da aşkın çaresinin ya tahammül ya sefer olduğunu şöyle dile getirmektedirler:

N'ola gitse kendünden hayretle cân-ı nâ-sabûr
Yâ seferdür yâ tahammül çünkü 'ışkun çâresi

Nedim,159/6

Kıldum belâ-yı ışk ile ben mübtelâ sefer
Meşhûrdur ki 'âşık ya sabr u ya sefer

Ahmed Paşa 73 /1

C-Edebî Sanatlar

"Ya tahammül ya sefer" atasözü kullanılarak irsal-i mesel sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

Öğme ârâyiş-i bezm-i tarab-ı çarhı bize
Nesi vardur bir iki câm-ı nigûndan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
öğ-(ö.me)	: medhetmek	T	F
ârâyiş(â.-i bezm)	: süs,ziynet,süsleme	F	İ
bezm(b.-i tarab)	: meclis	F	İ
tarab(t.-i çarh)	: sevinçlik,şenlik	A	İ
çarh(ç.1)	: felek,gök	F	İ
biz(b.e)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var(v.dur)	: bulunan,mevcut olan	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
iki	: birden sonra gelen sayı	T	S
câm(c.-i nigûn)	: sırça,kadeh	F	İ

nigûn(n.dan)	: tersine dönmüş,ters.aksi	F	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Bize,feleğin eğlence meclisinin süsünü öğme;onun altüst olmuş bir iki kadehinden başka nesi vardır?

Eğlence meclisi bittiğinde,yerlerde, düşmüş, ters dönmüş,kadehlerden başka bir şey yoktur.Gökyüzü şekil ve şeffaflık itibariyle kadeh gibi düşünölmüştür ve kubbe gibi düşünölmesiyle de tepe taklak(nigûn) kadehe benzetilmiştir.Şaire göre bu yüzden,yıldızlarla süslenmiş olsa da,gökyüzü meclisini övmek boşunadır.

C-Edebî Sanatlar

Ârâyiş-i bezm-i tarab-ı çarh ,câm-ı nigûn kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır."Nesi vardır?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.Çarh,câm-ı nigûn'a benzetilerek **teşbih** sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

Çide-dükkân-ı metâ'-ı gam-ı 'ışkuz bizde
Ne dilerseñ bulunur sabr u sükûndan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
çide(ç.-dükkân)	: toplanılmış,devşirilmiş	F	S
dükkân(d.-ı metâ')	: içinde öteberi satılan yer	A	İ
metâ'(m.-ı gam)	: satılacak mal,eşya	A	İ
gam(g.-ı 'ışk)	: keder,tasa	A	İ
'ışk('ı.uz)	: sevgi,aşk	A	İ
biz(b.de)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
ne	: hangi şey	T	Zm
dile-(d.lersen)	: istemek,arzu etmek	T	F
bulun-(b.ur)	: bulma işine konu olma	T	F
sabr	: sabır,dayanma,katlanma	A	İ
sükûn(s.dan)	: durgunluk,hareketsizlik	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Aşk gamının malının toptancı dükkânıyız; bizde sabır ve sükûndan başka ne dilerseñ bulunur.

Âşık o kadar büyük bir aşk yaşamaktadır ki,kendisini aşk malının toptancı dükkanı olarak görmektedir.Bu dükkanda sabır ve sükundan başka ne istenirse bulunduğunu söyleyerek,aşkta sabır ve sükunun olamayacağını dile getirmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Âşık kendisini ,aşk gamının malının toptancı dükkanına **teşbih** etmektedir.Sabr ve sükûn kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

5.Beyit:

**Bildüğüm harf-be-harf 'ışk u cünûndur ancak
Baña öğretmedi üstâd o fûnûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bil-(b.düğüm)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
harf-be-harf	: olduğu gibi,aynen	A	Zr
'ışk	: sevgi	A	İ
cünûn(c.dur)	: delirme,çıldırma,delilik	A	İ
ancak	: yalnız,sadece;ençok,olsa olsa	T	Zr
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
öğret-(ö.medi)	: birine bir konuda bilgi ve görgü kazandırmak	T	F
üstâd	: usta,sanatkar,muallim	F	İ
o	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
fûnûn(f.dan)	: fenler,bilgiler	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bildiğim ancak, aynen, aşk ve çılgınlıktır;o usta bana bu bilgilerden başka bir şey öğretmedi.

Âşığın en iyi bildiği konu aşk ve aşktan kaynaklanan çılgınlıktır.Bu işin üstadı,âşığa bundan başka bir bilgi öğretmemiştir.

C-Edebî Sanatlar

Üstad,öğretmek,fûnûn,harf-be-harf kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

6.Beyit :

**Kim olur râh-zen-i kâfile-i ehl-i suhan
Düşmen-i tâli'-i dûn-baht-ı zebûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim	: hangi kişi	T	Zm
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak, meydana gelmek	T	F
râh(r.-zen)	: yol, meslek, usul	F	İ
zen(z.-i kâfile)	: vurucu, vuran, atan, çalan	F	S
kâfile(k.-i ehl)	: birlikte yolculuk eden topluluk, zümre	A	İ
ehl(e.-i suhan)	: sahip, malik	A	S
suhan	: söz, lakırdı, kelâm	F	İ
düşmen(d.-i tâli')	: düşman, yağı	F	S
tâli'(t.-i dûn)	: talih, kader	A	İ
dûn(d.-baht)	: aşağı, aşıklık	A	İ
baht(b.-ı zebûn)	: talih, kader, kısmet	F	İ
zebûn(z.dan)	: zayıf, güçsüz, aciz	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Söz ehli kafilésinin yol kesen eşkiyası, talihin zayıf, alçak bahtlı aciz düşmanından başka kim olur?

Eşkiya, bilindiği gibi yol kesip, uygunsuz davranışlarda bulunan kimsedir. Burada söz söyleyenler bir kafileye benzetilmiştir. Bu kafilenin yolunu kesen eşkiya da talihin zayıf, alçak aciz bahtlı düşmanıdır; yani, kendisi söz (şiir) söyleme kabiliyetine sahip olmayan, başkasının sözünü çalarak şiir söyleyen kişidir. Böyle kişiler gerçek söz söyleyenlerin yolunda bir engeldir.

C-Edebî Sanatlar

Söz (şiir) söyleyenler, kâfile (kervan) ye teşbih edilmiştir. *Düşmen, dîn-baht, râh-zen* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. "Başka kimi olur?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

7. Beyit :

**Câdû-yı çeşmine meftûn olan ol sehhârûn
Ne görür Sükkeriyâ mekr ü füsûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
câdû(c.-yı çeşm)	: cadı, büyücü: çok güzel göz	F	S
çeşm(ç.ine)	: göz, ayn, dide	F	İ
meftûn	: sihirlenmiş, fitneye düşmüş	A	S

ol-(o.an)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
ol	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
sehâr(s.uñ)	: büyücü,büyüleyici	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
gör-(g.ür)	: göz ile seçmek,algılmak	T	F
mekr	: hile,düzen	A	İ
füsûn(f.dan)	: sihir,büyü	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Sükkârî,o büyücümün gözümün cadısına tutkun olan ,onda hile ve büyüden başka ne görür?

Klâsik şiirde göz,hileci,büyücü,cadı vs. gibi özelliklerle bilinir.Beyitte,şâir de sevgilinin gözlerini cadıya benzetmiş,bu cadıya tutkun olmanın yanlışlığını,onda hile ve büyüden başka bir şey olmadığını işaret ederek belirtmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Câdü-yı çeşm,sehâr,mekr ü füsûn kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır."Onda hile ve büyüden başka ne görür?"sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	37	23	27	87
%	% 43	% 26	%31	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	38	15	10	2	12	10	87
%	%44	% 18	%11	% 2	% 14	% 11	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	7	5	5	3	13
%	%46	% 54	% 38	% 38	%34	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

derûn / cünûn(1.beyit); bu(ndan,2.beyit); nigûn(3.beyit); sükûn(4.beyit); fûnûn
(5.beyit); zebûn(6.beyit); fûsûn(7.beyit)

NÂBÎ-1

Ö.1712

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
(Fâ' ilâtün) (fa' lün)

- 1 Kim düşer dâmenime katre-i hûndan gayrı
Kim öper pâyımı zencîr-i cünûndan gayrı
- 2 Hep şikayetdeyüz ammâ ki yine başımıza
Kimimiz var dönecek çarh-ı nigûndan gayrı
- 3 Hayf o bî-çâre-i ber-geşte-dilin hâline kim
Olmaya çâre -geri baht-ı zebûndan gayrı
- 4 Nice tefhîm ideyim hâlimi çeşm -i yâre
Gördügi bildügi yok mekr ü füsûndan gayrı
- 5 Nesi var cünbiş -i kânun -ı cihânun Nâbî
Bî-nemek zemzeme-i perde-birûndan gayrı

Nâbî ,*Dîvân*, 828. Gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

**Kim düşer dâmenime katre-i hûndan gayrı
Kim öper pâyımı zencîr-i cünûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim(2 kez)	: hangi kişi	T	Zm
düş-(d.er)	: yere devrilmek,yukarıdan aşağıya inmek	T	F
dâmen(d.ime)	: etek	F	İ
katre(k.-i hûn)	: damla	A	İ
hûn(h.dan)	: kan	F	İ
öp-(ö.er)	: öpücük almak	T	F
pay(p.ımı)	: ayak	F	İ
zencîr(z.-i cünûn)	: zincir	F	İ
cünûn(c.dan)	: delilik	A	İ
gayrı(2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Eteğime, kan damlasından başka ne düşer ; ayağımı, delilik zincirinden başka kim öper?

Âşık sevgiliden gördüğü zulüm karşısında sabahlara dek ağlar, gözüne uyku girmez. Yakasını yırtar, kan yutar, kan içinde oturur. Yüreği kanla doludur, gözü kan ağlar. Bu sebeptendir ki, âşığın eteğine, kan damlasından başka düşen bir şey yoktur. Zencîr-i cünûn; delilik zinciridir. Bilindiği üzere deliler zincire bağlanarak tedavi edilirler. Klâsik şiirde âşık deli olarak nitelendirildiği için zincîr ile birlikte anılır. Beyitteki "dâmene düşmek" ve "pây öpmek" ifadelerini şâir, hem gerçek, hem de mecazî anlamlarıyla birlikte kullanmıştır. Bu iki ifade de, "yalvarmak, yakarmak" anlamlarında birer deyimdir. Şâir, bu ifadeleri beyitte, *katre-i hûn* ve *zencîr-i cünûn* terkipleriyle gerçek anlamında kullanmıştır. Fakat bu terkiplere getirdiği "-den gayrı" kullanımıyla asıl maksadı olan mecazî anlamlarını kullanmıştır. Şair, "Bana değer verip, eteğime yapışarak ve ayağımı öperek yalvarıp yakaran birisi yok. Bunları, sade, eteğime düşen kanlı gözyaşlarım ve ayağıma bağlanan çılgınlık zinciri yapmaktadır." demektedir.

C-Edebî Sanatlar

Delilik zincirinin, ayağı öpmesi ile zincir teşhis edilmiştir. *Kim düşer/kim öper, dâmenime/pâyımı, katre-i hûn/zencîr-i cünûn* kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Ayrıca *kim düşer?/kim öper?* ifadeleri ile istifham sanatı yapılmıştır.

2. Beyit :

**Hep şikâyetdeyüz ammâ ki yine başımıza
Kimimiz var dönecek çarh-ı nigûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hep	: hiçbiri dışarda kalmamak üzere, bütün, daima	T	Zr
şikâyet(ş. deyüz)	: hoşnutsuzluk, sızlanma	A	İ
ammâ	: ama, fakat, lâkin	A	E
ki	: ki	F	E
yine	: tekrar	T	Zr
baş(b.ımıza)	: kafa, baş	T	İ
kim(k.imiz)	: hangi kişi	T	Zm
var	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
dön-(d.ecek)	: kendi ekseni üzerinde hareket etmek	T	F
çarh(ç.-ı nigûn)	: felek	F	İ
nigûn(n.dan)	: ters	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Hep ondan şikâyet ediyoruz ama,başımızın etrafında dönecek şu ters dönmüş felekten başka kimimiz var.

Feleğin dünya üzerindeki canlı,cansız her şeye hâkim ve müessir olduğu farz olunmuş,yıldızların farklı hâkimiyet saatleri olduğu sanılmış,işte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe isnâd olunmuştur.Ancak burada şâir o kadar yalnızdır ki,başının üzerinde dönen felekten başka kimsesi yoktur.Klâsik şürde her zaman şikâyet konusu olan feleğe bu kez şâir sahip çıkmıştır.Şâir,ters dönüp tepetaklak olan feleğin kötü şans getirmesine rağmen,ondan başka kimsesinin olmadığını belirtmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Şikâyet,çarh-ı nigûn,dönmek,baş kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.Baş dönmek bir deyim olup "ilgilenmek"manasında kullanıldığı için **mecaz-ı mürsel**(sebebiyet-müsebbebiyet) sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Hayf o bî-çâre-i ber-geşte-dilin hâline kim
Olmaya çâre-geri baht-ı zebûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hayf	: yazık	A	E
o	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
bî-çâre(b.-i ber-geşte-dil)	: çaresiz	F	S
ber-geşte-dil(b.in)	: tersine dönmüş	F	S
hâl(h.ine)	: hal,durum	A	İ
kim	: hangi kişi	T	Zm
ol(o.maya)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
çâre(ç.-ger)	: yardım,ilac.tedbir,yol,hile,ayrılık	F	İ
ger(g.i)	: isim sonuna eklenen fâliyet bildiren edat	F	E
baht(b.-ı zebûn)	: talih,kader	F	İ
zebûn(z.dan)	: aciz	A	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Âciz bahtından başka bir çare arayanı olmayan,o gönlünün de yüz çevirdiği çaresiz kişinin haline yazık!

Şair, genel olarak, şanssızlığından dolayı hayata küsmüş kişilerin ruh hallerini tasvir ettiği bu beytinde, bu tür insanların derdinin o kadar büyük olduğunu ve yanlarında, çâre olarak sadece âciz şanslarının bulunduğunu söylemektedir. Yani, bu tür insanları hayata bağlayan son çare olarak, sadece olumsuz bir duygu hali vardır. Şair, böyle insanlara acımak gerektiğine inanmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Hayf, hî-çare, ber-geşte-dil, baht-ı zebûn, çâre-ger kelimeleri arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.

4. Beyit :

Nice tefhîm ideyim hâlîmi çeşm-i yâre
Gördüğü bildüğü yok mekr ü füsûndan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nice	: nasıl, ne türlü, ne kadar	T	Zr
tefhîm	: anlatmak	A	İ
it-(i.eyin)	: eylemek, kılmak	T	F
hâl(h.îmi)	: durum, hal	A	İ
çeşm(ç.-i pâre)	: göz	F	İ
pâre	:	F	İ
gör-(g.düğü)	: göz ile seçmek, algılamak	T	F
bil-(b.düğü)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
mekr	: büyü, hile	A	İ
füsûn(f.dan)	: sihir	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Halimi , sevgilimin gözlerine nasıl anlatayım?Omın gözleri büyüclükten, aldatmaktan ve hileden başka bir şey bilmiyor.

Sevgilinin gözü daima sihir gücüne sahiptir.O âşıklarını büyüler ve hile ile onları aldatır.Bu yüzden âşik sevgiliye durumunu bir türlü anlatamamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Çeşm/gördüğü;mekr/füsûn kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.Ayrıca "Nasıl anlatayım?" ifadesi ile istifham sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

**Nesi var cünbiş-i kânûn-ı cihânun Nâbî
Bî-nemek zemzeme-i perde-birûndan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
cünbiş(c.-i kânun)	: eğlence	F	İ
kânun(k.-ı cihân)	: kanun,saz	A	İ
cihân(c.un)	: dünya,âlem	F	İ
bî-nemek	: tuzsuz	F	S
zemzeme(z.-i perde-birûn)	: ezgili,nağmeli ses	A	İ
perde-birûn(p.dan)	: utanmaz,açık saçık konuşma	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nâbî,dünya kanununun(sazının)hariçten gelen tatsız-tuzsuz seslerinden , iniltilerinden başka eğlence olarak nesi var?

Şaire göre,dünya kanununun tatsız-tuzsuz ses ve iniltilerinden başka bir eğlencesi yoktur.Orada kimse mutlu değildir.Dünya sazı,tatsız ses ve iniltilerden başka bir eğlence yapmamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Kanun,hem "yasa",hem de"müzik aleti" anlamlarında tevriyeli olarak kullanılmaktadır.Çünbiş-i kânûn-ı cihân ile bî-nemek zemzeme-i perde-birûn arasında tezat sanatı bulunmaktadır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimeleri Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	17	19	20	56
%	% 30	% 34	% 36	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	25	3	7	3	10	8	56
%	%45	%5	% 13	%5	%18	%14	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	3	4	3	1	3	7
%	%43	%57	% 43	% 14	% 43	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

hûn / cünûn(1.beyit);nigûn(2.beyit);zebûn(3.beyit);fûsûn(4.beyit);perde-birûn
(5.beyit)

NÂBÎ-2

Ö.1712

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Gayre bakma İlâh'dan gayrı
Gayre eyle nigâhdan gayrı
- 2 Kalmadı kâle-i ta'allukdan
Dilde bir dûd-ı âhdan gayrı
- 3 Şâm-ı firkatde dil-nevâzum yok
Nâle-i gâh gâhdan gayrı
- 4 Bezmüme kâselik mi eyler var
Çeşm-i câm-ı iştibâhdan gayrı
- 5 Bilemem hâsilum ne gurbetde
Cümleye 'izz ü câhdan gayrı
- 6 Nâ'il oldum diyâr-ı gurbetde
Cümleye 'izz ü câhdan gayrı
- 7 Virmedi bâgbân-ı ümîdüm
Nâmı gam bir giyâhdan gayrı
- 8 Sath-ı pîşânî-i ümîdümde
Bir rakam yok tebâhdan gayrı
- 9 Baña bildüm ki bir sadîk olmaz
Ye's-i hasret-penâhdan gayrı
- 10 Görmedüm mâni'-i murâdâtum
Tâli'-i nîk-h âhdan gayrı
- 11 Nazarın dostdan dirîg itmez
Var mı baht-ı siyâhdan gayrı
- 12 Meclis-i rahmete niyâz idecek
Kudretüm yok günâhdan gayrı
- 13 Mâ-hasal rabt-ı kalbe lâyık yok
Nâbîyâ bir İlâh'dan gayrı

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Gayre bakma İlâh'dan gayrı
Gayre eyle nigâhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gayr(g.e/ 2 kez)	: başka,başkası	A	S
bak-(b.ma)	: bakışı bir şey üzere çevirmek	T	F
İlâh(İ.dan)	: Allah	A	İ
eyle-(e.)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
nigâh(n.dan)	: bakma,bakış	F	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

İlâh'tan başkasına bakma,başkasına bakıştan başka birşey eyle.

Kainatın mutlak varlığı Allah'tır ve vahdettir;başka(gayr) her şey kesrettir.Nefsini kemâle erdiren kişi,Allah'tan başka bir şeye bakmaz ve görmez.Devekuşu,yumurtasına bakarak kuluçkaya yattığı için,eskiden,bu tek noktaya(Allah'a)bakışın sembolü olarak,tekke ve zâviyelerde şeyhin oturduğu yere devekuşu yumurtası konur ve müritlerce bakılacak tek noktanın Allah olduğu böylece telkîn edilmiş olurmuş.

C-Edebî Sanatlar

Gayre/gayre;bakma/nigah kelimeleri arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

2.Beyit :

Kalınadı kâle-i ta'allukdan
Dilde bir dūd-ı âhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kal-(k.madı)	: bitmek	T	F
kâle(k.-i ta'alluk)	: kumaş	F	İ
ta'alluk(t.dan)	: asılı olma,asılma,ilişği,ilgisi olma	A	İ
dil(d.de)	: gönül	F	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
dūd(d.-ı âh)	: duman,tütün	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönülde bir âhm dumanından başka,ilgi kumaşı kalmadı.

İnsan bu dünyaya çıplak olarak gelir fakat,bu dünyaya ait olan kumaşlarla giyinir.Klâsik şiirin idealize ettiği derviş ve rind tipleri,gösterişe kaçmayan sade giyimleri tercih eder;dünya malına tamah edenler ise değerli kumaşlardan yapılmış elbiseye düşkünlüdürler ve bu özellikleriyle dünya malına ilgi(te'alluk)leri fazladır.Şâirin gönlündeysen,dünya ile ilgisini kuracak,renk itibariyle kumaşa benzeyen âh dumanından başka bir şey kalmamıştır.

C-Edebî Sanatlar

Kâle-i te'alluk ifadesi ile,dünya ilgisi kumaşa benzetildiğinden dolayı **teşbih** (izafet-i teşbihîyye)vardır.Ayrıca,kâle(kumaş)renk itibariyle dūd-ı âh(âh dumanı)a benzetildiğinden,burada da **teşbih** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

Şâm-ı firkatde dil-nevâzum yok
Nâle-i gâh gâhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
şâm(ş.-ı firkat)	: akşam	F	İ
firkat(f.de)	: ayrılık,ayrılış	A	İ
dil(d.-nevâz)	: gönül	F	İ
nevâz(n.um)	: okşayan.okşayıcı	F	S
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
nâle(n.-i gâh gâh)	: inleme.inilti	F	İ
gâh gâh(g.dan)	: zaman zaman	F	Zr
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ayrılık gecesinde,zaman zaman gelen ağlamadan başka bir gönül okşayanım yoktur.

Ayrılık,daha çok akşam veya gece ile beraber düşünülür ve böyle bir anda,insan derdini paylaşacak bir dost arar.Böyle bir akşamda,şâir yalnızdır ve yanında zaman zaman gelen ağlamasından başka hiç bir dostu yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Şâm-ı firkat ile dil-nevâz arasında anlam itibariyle **tezat** sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

Bezmüme kâselik mi eyler var
Çeşm-i câm-ı iştibâhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bezm(b.üme)	: meclis	F	İ
kâse(k.lik mi?)	: çiniden.fağfurdan.billurdan yapılmış çanak	F	İ
eyle-(e.r)	: etmek.kılmak.yapmak	T	F
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
çeşm(ç.-i câm)	: göz	F	İ
câm(c.-i iştibâh)	: kadeh.bardak	F	İ
iştibâh(i.dan)	: şüphelenme	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Meclisime,şüphelenme kadehinin gözünden başka,kâselik eyleyen mi var?

Göz yuvarlağı şekil itibariyle ve şeffaf olmasıyla câm(kadeh)a benzer.Şâir,yalnızlığıyla,dostlarından şüpheye düşmüştür ve ona,kanlı yaşlarla dolu gözünden başka kâselik eden birisi bulunmamaktadır.Beyitte.zimnen,renk itibariyle,kanlı gözyaşı-şarap ilişkisi kurulmuştur.

C-Edebî Sanatlar

Kâse,çeşm-câm kelimeleri arasında **tenasüp**,*çeşm-i câm* terkinde ise **izafet-i teşbihîye** sanatları yapılmıştır.

5.Beyit :

Bilemem hâsilum ne gurbetde
Cümleye 'izz ü câhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bil-(b.emem)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
hâsil(h.um)	: ortaya çıkma.meydana gelme	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
gurbet(g.de)	: yabancı bir memleket.gariplik	A	İ
cümle(c.ye)	: hep.bütün	A	İ
'izz	: değer.kıymet.yücelik	A	İ
câh(c.dan)	: itibar.makam	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Gurbetde kıymet ve mevkîden başka, elde ettiğim ne bilemem.

İnsanlar Tanrı katı(asıl vatan)ndan ayrılıp bu dünyaya gelmekle, gurbete düşmüşlerdir. Pek çok insan, bu gurbet âleminde asıl vatanına dönmek için gayret sarfetmekteyse de, kimileri, bu dünyada makam ve mevkî heveslerine kapılıp asıl vatana dönüş için hazırlık yapma(nefsi olgunlaştırarak fena fi'llah'a ulaşma)yı terk etmektedirler.

Hz. Mevlânâ, asıl vatan(Allah katı)a ulaşmayı şöyle ifade etmektedir:

Her kesî k'û dūr-mand ez-asl-ı h'îş
Baz cûyed rûzgâr-ı vasl-ı h'îş¹

(Aslından uzak kalan herkes, tekrar kavuşma gününü arar durur.)

C-Edebî Sanatlar

Gurbet ile, bu dünya kasedilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır.

6. Beyit :

Nâ'il oldum diyâr-ı gurbetde
Cümleye 'izz ü câhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nâ'il	: muradına eren, ermiş	A	S
ol-(o. dum)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
diyâr(d.-ı gurbet)	: memleket, ülke	A	İ
gurbet(g. de)	: gariplik, yabancılık, yabancı bir memleket	A	İ
cümle(c. ye)	: bütün, hep	A	İ
'izz	: değer, kıymet, yücelik	A	İ
câh(c. dan)	: itibar, makam	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Gurbet diyarında yücelik ve mevkîden başka her şeye nâil oldum.

Kelimeleri itibariyle, bir önceki beyit ile benzerliği olan bu beyitte şâir, bu dünyada, makam ve mevkiden başka her şeye sahip olduğunu ifade etmekte; böylece, bu dünyaya pek tamah etmeyip, gönlünü Allah sevgisiyle doldurduğunu belirtmektedir.

¹ Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, *Mesnevî*, 4. beyit

Fakat böyle bir kazanımı,sanki,makam ve mevkie ulaşmak istemiş de ulaşamamış gibi, sitemkâr bir üslûpla dile getirmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Bir önceki beyitte olduğu gibi gurbet kelimesinde **açık istiare** sanatı vardır.

7.Beyit :

**Virmedi bâgbân-ı ümmîdüm
Nâmı gam bir giyâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
vir-(v.medi)	: ulaştırmak,ihsan ve bağışta bulunmak	T	F
bâgbân(b.-ı ümmîd)	: bahçıvan,bağcı	F	İ
ümmîd(ü.üm)	: umut.umma	F	İ
nâm(n.ı)	: isim.ad	F	İ
gam	: sıkıntı.üzüntü	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
giyâh(g.dan)	: nebat.bitki.taze ot	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ümidimin bahçıvanı,adı ot olan gamdan başka bir şey vermedi.

İnsan bu dünyaya geldiğinden beri,bir şeyler elde etmeye çabasındadır.Tarım toplumunda,maddî olarak elde edilecek olan şey gıda maddesidir.Klâsik şiir,bir yönüyle tarım toplumu sosyal zeminine dayandığı için benzetmeler de bu çerçevede yapılmış ve şâir,ümidi bahçıvana benzetmiştir.İkisi arasında ilişki kurmasının sebebi,bahçıvan bir bitkiyi dikip ve yeşerip ürün vermesini beklemesi(ümit etmesi)dir.Fakat şâirin bütün beklentilerine rağmen,ümit bahçıvanı ona gam dene ottan başka bir şey verememiştir.Bahçıvanın,esas bitkiler arasında yetişen otlardan memnun olmaması gibi,şâir de otlara benzeyen gamdan başka bir şey elde edememekten şikâyetçidir.

C-Edebî Sanatlar

Bâgbân-ı ümmîd tamlaması ile **izafet-i teşbihîyye** ;gam ile giyah(ot) arasında ise **teşbih** sanatı yapılmıştır.

8.Beyit :

**Sath-ı pişânî-i ümmîdümde
Bir rakam yok tebâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sath(s.-i pîşânî)	: ev damı,bir şeyin dış yüzü	A	İ
pîşânî(p.-i ümîd)	: alın	F	İ
ümîd(ü.ümde)	: umut,umma	F	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
rakam	: yazı ile işaret	A	İ
yok	: bulunmayan ,mevcut olmayan	T	F
tebâh(t.dan)	: bozuk,harap,yıkılmış	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ümidimin alınının (yüzeyinde),yıkılmışlıktan başka bir rakam yoktur.

Ümit,gelecek hakkında beslenen bir duygudur.Aln yazısı da kaderdir ve gelecekle ilgilidir.Şâir,"alın yazısı" deyimini mecazî anlam yerine gerçek anlamda ihsâs ettirerek alındaki çizgileri,alın yazısı olarak tasavvur etmekte fakat kırıksıklıklardan dolayı bu yazıyı bozulmuş bir yazı gibi görerek,talihsizliğini dile getirmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Pîşânî-i ümîd terkibi ile **izafet-i teşbihiyye** sanatı yapılmıştır.Bundan başka alın yazısı (rakam)ile alındaki çizgiler arasında manen bir ilişki kurularak **teşbih** sanatı yapılmıştır.

9.Beyit :

**Baña bildüm ki bir sadîk olmaz
Ye's-i hasret-penâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bil-(b.düm)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
ki	: ki bağlacı	F	E
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
sadîk	: doğru,gerçek dost	A	S
ol-(o.maz)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
ye's(y.-i hasret)	: ümitsizlik,elem,keder	A	İ
hasret(h.-penâh)	: ele geçirilemeyen bir nimete üzülp,yanma	A	İ
penâh(p.dan)	: bir şeyin sığınağı,koruyucusu	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bildim ki bana,hasret sığnağımın üzüntüsünden başka bir dost olmaz.

Üzüntülü bir insanın,üzüntülerini paylaşmak üzere,yakın bir dost araması tabiidir.Fakat şâir kimsesiz olduğundan,hasret sığnağındaki üzüntüsünden başka bir dostu yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Ye's(üzüntü),dostluk(sadîk) gösteren bir kimse olarak düşünülmüş ve teşhis sanatı yapılmıştır.

10.Beyit :

Görmedüm mâni'-i murâdâtum
Tâli'-i nîk-h^ââhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gör-(g.medüm)	: göz ile seçmek,algılamak	T	F
mâni'(m.-i murâdât)	: meneden,engel olan	A	S
murâdât(m.um)	: arzu,istek,dilek	A	İ
tâli'(t.-i nîk)	: kader,talih,baht	A	İ
nîk(n.-h ^â âh)	: iyi,hoş,güzel	F	S
h ^â âh(h.dan)	: isteyen,ister	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

İsteklerime,iyilik isteyen talihimden başka bir engel görmedim.(İsteklerime engel olarak,iyilik isteyen talihimden başka bir şey görmedim.

İyilik isteyen talihin,aslında insanın hayattan beklediklerine yardımcı olması gerekirken,şâir bu talihin,dileklerine engel olduğu düşüncesindedir.Bu beyitte de,6.beyitte olduğu gibi,sitemkâr bir söyleyiş vardır.

C-Edebî Sanatlar

Murâdât,tâli' nîk h^ââh arasında tenasüp;mani'- nîk h^ââh arasında ise tezat sanatı vardır.

11.Beyit :

Nazarın dostdan dirîğ itmez
Var mı baht-ı siyâhdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nazar(n.in)	: bakış,bakma	A	İ
dost(d.dan)	: arkadaş,dost	F	İ
dirîg	: esirgeme;eyvah,ah;önleme	F	İ
it-(i.mez)	: eylemek,kılmak	T	F
var(v.mı?)	: mevcut olan,bulunan	T	F
baht(b.-i siyâh)	: talih,kader,kısmet	F	İ
siyâh(s.dan)	: kara	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Kara bahttan başka,bakışını dosttan esirgemeyen birisi var mı?

İnsanın bu dünyadan beklediği şeylerden birisi de mutluluktur.Fakat bunun önündeki en büyük engel ise kara baht(baht-ı siyah)tır.Hayattan güzel şeyler ümit eden şâirin dostlarına baht gülerse de,bu baht "kara baht"tır.Bu beyitte de sitemkâr bir söyleyiş vardır.

C-Edebî Sanatlar

Kara bahttan başka,bakışını dosttan esirgemeyen var mı? sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır.

12. Beyit :

**Meclis-i rahmete niyâz idecek
Kudretüm yok günâhdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
meclis(m.-i rahmet)	: oturulacak,toplanılacak yer.	A	İ
rahmet(r.e)	: acıyıp,esirgeme	A	İ
niyâz	: yalvarma,yakarma	F	İ
it-(i.ecek)	: eylemek,kılmak,yapmak	T	F
kudret(k.üm)	: kuvvet,güç	A	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
günâh(g.dan)	: dinî suç	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Rahmet meclisine,günahtan başka bir şey arzedecek gücüm yok.

İnsanlara bu dünyada yaptıklarının hesabının sorulacağı mahşer gününde (beyitte "meclis-i rahmet"),şâirin,günahlarından başka bir şeyi sunmaya kudreti yoktur.

Dine ve özellikle tasavvufî anlayışa göre,insanoğlu,bu dünyada salih amellerde bulunmalı ve yaşadığı her an Allah'ı zikretmeklegeçmelidir.Ancak bu durumda,mahşer gününde ödüllendirilecektir.Şâir böyle bir hazırlığı,istenen ölçülerde yapamamanın verdiği mahcûbiyeti yaşamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte,"mahşer günü" için *meclis-i rahmet* (esirgeme,bağışlama ve bereket meclisi) ifadesini kullanarak **açık istiare** ve **mürsel mecaz**(sebebiyyet-müsebbebet) sanatları yapılmıştır.

13.Beyit :

**Mâ-hasal rabt-ı kalbe lâyük yok
Nâbiyâ bir İlâh'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mâ-hasal	: hâsıl olan,meydana gelen şey,netice	A	İ
rabt(r.-ı kalb)	: bağlama,bağlanma	A	İ
kalb(k.e)	: yürek,göntül	A	İ
lâyık	: yakışan,yakışır	A	S
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
İlah(İ.dan)	: Allah	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nâbi,sözün kıyası,kalp bağına İlâh'dan başka lâyük olan yoktur.

"Rabt-ı kalb" veya râbîta,tasavvufî anlamıyla "şeyh ile kalbî bağ kurmak" demektir.Şâir,bütün tecrübelerinden sonra,dünyanın hiç bir şey(kesret)ine kalbî bir bağ ile bağlanmadığını;bu bağın ancak Allah ile kurulması halinde,insanın gerçek mutluluğu yakalayabileceği kanaatindedir.Tasavvufta râbîta,mürîdin,rûhaniyetinden feyz alacağına inanarak kâmil şeyhinin sûret(şekil)ini zihinde tasavvur etmesi demektir. Mürîdin şeyhini severek yâdetmesi ve sûretini zihninde canlandırmasına râbîta-i mahabbet denir.Mürîdin kalben şeyhi ile beraber olması,manevî birliktelik ve

gönüllerinin bir olması,kaynaşmaları ise râbîta-i kalbiyedir.¹Mürîdin ilk hedefi,şeyhinde fâni olmaktır.Zira şeyhte fâni olmak,Allah'ta fânilîğın mukaddimesidir.Sâlik,râbîta vasıtasıyla önce şeyhi ile,sonra Allah'la manevî ve batınî bir ilişki kurar.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Kelime Türü	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	51	29	25	105
%	% 48	% 28	% 24	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	53	16	2	1	18	15	105
%	% 50	% 15	% 2	%1	% 17	% 14	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	9	6	2	11	2	15
%	%60	% 40	% 13	% 74	% 13	% 100

D-Deyimler

gönül okşamak(3.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

İlah / nigâh(1.beyit);âh(2.beyit);gâh(3.beyit);iştibâh(4.beyit);câh(5.-6.beyit);
giyâh(7.beyit);tebâh(8.beyit);penâh(9.beyit);h âh(10.beyit);siyâh(11.beyit);günâh (12.
beyit);İlah(13.beyit)

¹ Süleyman Uludağ,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,s.425

NÂBÎ -3

Ö.1712

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Ne bilür derdümi bir kimse Hudâ'dan gayrı
Ne bilür menzil -i cânânı sabâdan gayrı
- 2 Katı hâilügi var bâdiye -i ihlâsun
Tokunur yok nazara gerd-i riyâdan gayrı
- 3 Eyledüm çok tek u pû merhale-i mihnetde
Dest-gîr olmadı bir kimse 'asâdan gayrı
- 4 Pirlük mevsimi bilmem kime tahmil ideyüm
Bâr-ı endûhı yine püşt-i dü -tâdan gayrı
- 5 Mihre da'vâ-yı vefâdarî ider çok ammâ
'Âşık-ı sâdıkı yok mihr-i giyâdan gayrı
- 6 Saña bu mısra'-ı meşhûr yiter vird-i zebân
Elümüzden ne gelür hayr du'âdan gayrı
- 7 İztırâb eyleme bihûde yire ey Nâbî
Çâre yokdur buña teslim-i rızâdan gayrı

Nâbî ,*Divân*, 863.gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

I.Beyit :

Ne bilür derdümi bir kimse Huda'dan gayrı
Ne bilür menzil-i cânânı sabâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne (2 kez)	: nasıl.hangi şey	T	Zm
bil-(b.ür/ 2 kez)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
derd(d.ümi)	: derd.gam.keder.tasa.kaygı	F	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
kimse	: kişi	T	Zm
Huda(H.dan)	: Allah.Tanrı	F	İ
menzil(m.-i cânân)	: yollardaki konak yeri.mcsâfe	A	İ

cânân(c.1)	: sevgili,gönül verilmiş	F	S
sabâ(s.dan)	: Doğudan esen latif rüzgâr	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Derdimi Allah'tan başka bir kimse bilmez.Sabâ rüzgârından başkası sevgilinin bulunduğu yeri bilmez.

Âşık aşk acısıyla dert ve sıkıntı içindedir.Bu halini Allah'tan başka bir bilen yoktur.Zaten kulun Allah'tan başka sığınacak bir yeri yoktur.Sevgilinin bulunduğu yeri de sabâ rüzgârında başka biri bilmemektedir.Sabâ rüzgârı edebiyatta,sevgiliden haber getirme,sevgilinin kokusunu taşıma özellikleri ile bilinir.Burada da sevgilinin bulunduğu yeri bilen tek sabâ rüzgârıdır.Âşık sabâ rüzgârından meded ummaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Ne bilür/ ne bilür;derdimi bir kimse/ menzil-i cânânı;Huda'dan/sabâdan kelimeleeri arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.Ne bilür soru ifadesi ile de istifham sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**Katı hâflügi var bâdiye-i ihlâsun
Tokunur yok nazara gerd-i riyâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
katı	: pek,büyük	T	E
hâli(h.lügi)	: boşluk	A	S
var	: mevcut olan,bulunan	T	S
bâdiye(b.-i ihlâs)	: çöl,kır	A	İ
ihlâs(i.un)	: ihlas,halis,temiz,gönülden gelen samimiyet	A	İ
tokun-(t.ur)	: olmak,değirmek,değmek	T	F
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
nazar(n.a)	: bakma,gözetme,düşünme	A	İ
gerd(g.-i riyâ)	: toz,toprak	F	İ
riyâ(r.dan)	: ikiyüzlülük	A	İ
gayrı	: başk,özge	A	E

B-Açıklama

Ihlâs(kalp temizliği)ın büyük bir boşluğu vardır;ikiyüzlülük tozundan başka göze görünen bir şey yoktur.

Kalp temizliği çölü(badiye-i ihlâs)nün boş olması(halîliği),insanların kalp temizliklerinin olmadığını ifade eder.Çölde çok toprak bulunur.Şâir bu toprakları riyâ tozuna benzeterek,insanların kalplerinde iyi niyet ve temizliğin bulunmadığını;bunun yerini iki yüzlülüğün aldığını belirtmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Bâdiye-i ihlâs terkibi ile **izafet-i teşbihiyye**;gerd-i riyâ terkibi ile de yine **izafet-i teşbihiyye** sanatı yapılmıştır. Var ve yok kelimeleri ile **tezat** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Eyledüm çok tek u pû merhale-i mihnetde
Dest-gîr olmadı bir kimse 'asâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
eyle-(e.düm)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
çok	: büyük,fazla,aşırı	T	S
tek	: öteye beriye koşuşmalar	F	İ
pû	: araştırma,arama,koşma	F	İ
merhale(m.-i mihnet)	: menzil,konak	A	İ
mihnet(m.de)	: eziyet	A	İ
dest-gîr	: elinden tutan,yardımcı	F	S
ol-(o.madı)	: yeni bir durum kazanmak,meydana gelmek	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
kimse	: kişi	T	Zm
'asâ('a.dan)	: sopa,deynek	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Eziyet merhalesinde öteye beriye çok koşuşturdum;'asâdan başka bir elimden tutan(yardım eden) olmadı.

Şâir,kendisini,eziyet çektiği bir ortamda,çaresiz bir şekilde oraya-buraya koşuştururken tasavvur ettiğinde,ona yardımcı olarak,sadece elinde tuttuğu asâsı bulunmakta;başka hiç bir tutunacak dalı bulunmamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

'Asâ'nın dest-gîr(elden tutan)olması ile 'asâ **teşhis** edilmiştir.Ayrıca bu teşhis benzetme amacı güdülmeden yapıldığından dolayı aynı zamanda burada **mecaz-ı mürsel** sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

**Pîrlük mevsimi bilmem kime tahmîl ideyüm
Bâr-ı endûhı yine püşt-i dü-tâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
pîr(p.lük)	: dünya,hayat	F	S
mevsim(m.i)	: bir şeyin muayyen zamanı	A	İ
bil-(b.mem)	: bir şeyi öğrenmiş bulunmak	T	F
kim(k.e)	: her kim,rastgele biri,adam	T	Zm
tahmîl	: yükleme,bir işi birinin üzerine bırakma	A	İ
it-(i.eyüm)	: eylemek,kılmak	T	F
bâr(b.-ı endûh)	: Tanrı,Allah	F	İ
endûh(e.i)	: gam,keder,tasa	F	İ
yine	: gene,tekrar	T	Zr
püşt(p.-i dü-tâ)	: arka,sırt	F	İ
dü-tâ(d.dan)	: iki kat bükülmüş,eğri	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Yaşlılık mevsiminde sıkıntı yükünü,yine iki büküm olmuş sırttan başka,kime yükleyeyim.

İnsanların bazıları,yaşlandıklarında iki büküm olurlar.Aynı durum,ağır bir yükü sitta taşıırken de olur.Şâir,artık iki büküm olmuş sırtında,sıkıntı yükünü çekemeyeceğini ama bu yükü,yükleyecek bir başkasını bulamamaktan şikâyetçidir.

C-Edebî Sanatlar

Pîrlük/püşt-i dü-tâ,tahmil etmek/bâr-ı enduh kelimeleri arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

5.Beyit :

**Mihre da'vâ-yı vefâdârî ider çok ammâ
'Âşık-ı sâdıkı yok mihr-i giyâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mihr(m.e)	: güneş,sevgi	F	İ
da'va(d.-yı vefâdâr)	: mesele,iddia	A	İ
vefâdâr(v.î)	: vefalı,sözünde duran	A	S
it-(i.er)	: eylemek,kılmak	T	F

çok	: fazla.aşırı.bol	T	S
ammâ	: ama.fakt.lâkin	A	E
'âşık('â.ı)	: seven	A	İ
sâdık(s.ı)	: gerçek.içten bağlılığı olan	A	S
yok	: bulunmayan.mevcut olmayan	T	F
mihr(m.-i giyâ)	: güneş.sevgi	F	İ
giyâ(g.dan)	: nebat.bitki.taze ot	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Sevgiye bağlılık davası eden çoktur ama,sevgi otundan başka sadık âşığı yoktur.

Sevgiye sadakat eyleyen çok ise de,onların sonunda,en yakını ve sadık âşığı olmaz,sadece ellerinde bir sevgi otu kalır.

Sevgi otu(mihr-i giyâ)için Riyâzî Mehmet Efendi(1572-1644) Düstürü'l-Amel adlı eserinde : "Hitâ vilâyetinden hâsıl olur bir otdur.Rivâyet iderler kim ol oti yiyen ve getüreen mahbûbu'l-kulûb olur."¹diyerek bu otu yanında bulunduranın aşkının arttığını söylemektedir.

Atâyî,mihr-i giyâ otunun ay çiçeği gibi,güneşe dönük olduğunu ve zemin ehlinin bu otun lutfuna değer verdiğini şöyle anlatmaktadır:

Güneşe mihr-i giyâ gibi hemin
Lutfına bakar anuñ ehl-i zemin

Atâyî²

C-Edebî Sanatlar

Mihr,vefâ,âşık,mihr-i giyâ kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

6.Beyit :

**Saña bu mısra'-ı meşhûr yiter vird-i zebân
Elümüzden ne gelür hayr du'âdan gayrı**

¹ Nâmık Açıköz,*Riyâzî,Hayatı,Eserleri ve Edebî Kişiliği,Divân,Sakî-name ve Düstürü'l-Amel'inin Tenkidli Metni*.(Basılmamış Doktora Tezi),Fırat Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Elazığ 1986.C.3.s.924.Mihr-i giyâ için Ziya Şükûn şöyle der:"Yebruhussanem,muharrefi abdüsselâm denilen bitki ki yanında bulundurmak halk nazarında muhabbeti temin edermiş.Beyinlerinde ziyade muhabbet hissi olanlar hakkında "mihrigiya hürde end":sevgi otu yemişler.Darb-ı meseldir."Ziyâ Şükûn,*Perheng-i Ziya*,İstanbul 19 .C.3.s.1839.Steingass'ta ise şu bilgiler vardır: "muhabbet otu,kökünden taze meyva suyu çıkarılan,ay çiçeği gibi bir bitki."F.Steingass,*A Comprehensive Persian-English Dictionary*,Beyrut 1975.s.1354

² Ömer Ferit Kam,*Âsar-ı Edebiyye Tedkikâtı Dersleri*.(Haz: Ali Yıldırım),Elazığ 1998,s.34

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
mısra'(m.-ı meşhûr)	: kapı kanadı,satır	A	İ
meşhûr	: şöhretli,şöhret kazanmış	A	S
yit-(y.er)	: bir ihtiyacı karşılayacak nitelikte olmak	T	F
vird(v.-i zebân)	: Kur'an cüzleri,duaları	A	İ
zebân	: dil,lisan	F	İ
el(e.ümüzden)	: el	T	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
gel-(g.ür)	: bir yere hareket etmek,gitmek	A	E
hayr	: iyi,faydalı	A	S
du'â(d.dan)	: Allah'a yalvarma ,niyaz	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Diline dolamak için sana,bu meşhur,"Elimizden ne gelir?" mısraı yeter.

"Vird-i zebân" kalıplaşmış olan ve dilde devamlı tekrarlanan sözdür.Bunun büyük bir kısmı dîni mahiyette sözler olup,kalıplaşmış duâ cümlelerini de ihtiva eder.

Beytin anlamını düşünürken,"elden ne gelir"deyimi ile,dua edilirken ellerin göğe açılması da göz önünde bulundurulmalıdır.

C-Edebî Sanatlar

"Elimizden ne gelir" ifadesi ile **mürsel mecaz** yapılmıştır.

7.Beyit :

İztırâb eyleme bîhûde yire ey Nâbî
Çâre yokdur buña teslim-i rızâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ıztırâb	: acı,elem,azap	A	İ
eyle-(e.me)	: etmek,yapmak	T	F
bîhûde	: boş yere,boşuna	F	S
yir(y.e)	: yer,mesken	T	İ
çâre	: çare,tedbir	F	İ
yok(y.dur)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
bu(b.na)	: yakını işaret için kullanılır	T	S

teslim(t.-i rızâ)	: kadere razı olma	A	İ
rızâ(r.dan)	: hoşnutluk,razı olma	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nâbi,boş yere ıztırıp etme,buna razı olup,teslim olmaktan başka çare yoktur.

Dünyanın sıkıntıları karşısında,uğraşmak boşuna çaba harcamak,irâde-i külliye karşı gelmektir.Halbuki insan,irâde-i külliye karşısında,nefsin ulaşacağı en yüksek mertebe olan "razı olmuş nefs"(nefs-i raziyye)mertebesine ulaşırsa,bu dünyanın bütün sıkıntılarının da Allah'tan geldiğini bilip bundan râzı olma şuuruna erişmesi gerekir.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	34	20	31	85
%	% 40	% 24	% 36	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	36	17	7	1	14	10	85
%	% 43	% 20	% 8	% 1	% 16	% 12	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	5	8	6	4	3	13
%	% 38	% 62	% 46	% 31	% 23	%100

D-Deyimler

dest-gİR olmak(3.beyit);elden gelmek(6.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

NÂBÎ-4

Ö.1712

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
(Fâ' ilâtün) (fa' lün)

- 1 Bî-bedel gerçi ki yok hüsn ile senden gayrı
Var mıdur hüsnüñe de âyîne benden gayrı
- 2 Nişlesin yâ günül olduğu için zülfünde
Haddi yok piç ü hamuñ çin ü şikenden gayrı
- 3 Penbe âvihte olmazdı zih -i hallâca
'Âşikuñ dest -resi olsa resenden gayrı
- 4 Umma ümmîd -i vefâ elbise-i fâhireden
Yok vefâ eyleyecek saña kefenden gayrı
- 5 Şevk -i gîsû ile âhum n'ola çıksa çerhe
'Âlemüñ menzili yok bürc-i bedenden gayrı
- 6 Bî-vefâ olduğu yokdur baña gam bir yirde
Künc-i meyhâne ile sahn-i çemenden gayrı
- 7 Kiminüñ câmi' i var kimi yapar pül Nâbî
Şu' ârânuñ n'olur âsârı suhandan gayrı

Nâbî, *Dîvân*, 883. gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit:

Bî-bedel gerçi ki yok hüsn ile senden gayrı
Var mıdur hüsnüñe de âyîne benden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bî(b.-bedel)	: -sız, -maz	F	E
bedel	: karşılık, karşı	A	İ
gerçi	: her ne kadar, ise de	F	E
ki	: ki	F	E
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
hüsn	: güzellik	A	S

ile	: birliktelik ifade eder	T	E
sen(s.den)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
var (v.mıdır?)	: mevcut olan.bulunan	T	F
hüsn(h.üñe)	: güzellik	A	S
âyine	: ayna	F	İ
ben(b.den)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
gayrı(2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Her ne kadar,güzellik ile senden başka bir eşsiz,benzersiz yoksa da,senin güzelliğine ayna olarak benden başka biris var mıdır?

Âşığın gözünde sevgili güzellik olarak eşsiz,benzersizdir.Bu güzellik karşısında hayran olan âşık,bu güzelliği gösterecek tek aynanın kendisi olduğunu söylemektedir.Çünkü sevgili âşığın gözüyle güzeldir.Mecnûn'a Leylâ'nın çirkin bir kız olduğunu,onu nasıl bu kadar sevebildiğini sorduklarında,"Bir de benim gözümle bakabilmeniz." demiştir.Tıpkı bunun gibi burada da,sevgilinin güzelliğini gösterecek olan âşığın gönlüdür.

Âşık Veysel 20.yüzyılda,sevgilinin güzelliğinin değerinin,ancak âşığın gönlü ile değer kazanacağını şöyle ifade etmiştir:

Güzelliğin on para etmez
Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulamaz
Gönlümdeki köşk olmasa

Âşık Veysel

C-Edebî Sanatlar

Bî-bedel,hüsn,âyine tenasüp sanatı vardır."Senin güzelliğine ayna olarak benden başka var mıdır?" sorusuyla istifham sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

N'ışlesin yâ gönül olduğu için zülfünde
Haddi yok piç ü hamuñ çin ü şikenden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
n'ışlesin	: yapacak bir şeyi olmamak	T	F
yâ	: o halde.öyle ise	F	E
gönül	: kalbin manevi yönü	T	İ
ol-(o.duğı)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
içün	: gayesiyle.maksadıyla	T	E

zülfi(z.üñde)	: saç	F	İ
hadd(h.i)	: sınır	A	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
pîç	: büküm,kıvrım	F	İ
şiken(ş.den)	: büküm,kıvrım	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gönül zülfünde olduğu için kıvrım ve bükümün, kıvrılıp bükülerek kiskanmaktan başka yapacak bir şeyi yoktur.

Âşığın gönlü daima sevgilinin saçlarında asılı bulunmaktadır.Sevgilinin saçları şekil olarak kıvrım kıvrımdır.Âşığın gönlü,sevgilinin saçında olduğu için,kıvrım ve büküm zülfü kiskanıp kıvrım kıvrım kıvrınmaktadırlar.

C-Edebî Sanatlar

Çün ü şiken ile kiskanın insanın iç burkuntuları anlatıldığı için **mürsel mecaz** (sebebiyyet-müsebbebiyyet) vardır.*Zülf,pîç,hâm,çîn,şiken* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

3.Beyit :

**Penbe âvîhte olmazdı zih-i hallâca
'Âşikuñ dest-resi olsa resenden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
penbe	: pamuk	F	İ
âvîhte	: asılı,asılmış şey	F	S
ol-(o.mazdı)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
zih(z.-i hallâc)	: kiriş,kaytan	F	İ
hallâc(h.a)	: pamuk,yatak,yorgan atan kimse	A	İ
'âşık('â.uñ)	: seven	A	İ
dest-res(d.i)	: kuvvet ve zenginlik	F	S
ol-(o.sa)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
resen(r.den)	: ip,urgen,halat	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Eğer âşığın eli ipten başka bir şeye ulaşıyorsa,hallacın kaytanına pamuk asılmazdı.

Hallac,elindeki pamuk atma aletiyle,pamuk atar.Atılan pamuklar,zaman zaman bu alete assılı kalır.Âşığın gönlü de,sevgilinin şşaçının ipinde tıpkı bu pamuklar gibi assılı durmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Hallac,zih,penbe,resen kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

4.Beyit :

Umma ümmîd-i vefâ elbise-i fâhireden
Yok vefâ eyleyecek saña kefenden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
um-(u.ma)	: bir şeyin olmasını istemek,beklemek	T	F
ümmîd(ü.-i vefâ)	: umut, umma	F	İ
elbise(e.-i fâhire)	: libaslar	A	İ
fâhire(f.den)	: fahreden, onurlu	A	S
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
vefâ	: sevgi,bağlılık	A	İ
eyle-(e.yecek)	: etmek,kılmak	T	F
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kefen(k.den)	: ölüye sarılan bez.	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Övünme elbisesinden vefâ bekleme,sana kefenden başka vefâ eyleyecek yoktur.

Kefen hiç bir zaman değiştirilemeyecek bir elbise olduğu için vefâlıdır,insana bağlıdır;bu dünyada giyilen elbiseler değiştirilir ve bir müddet sonra atılır.Bu yüzden bu dünyada giyilen elbiseyle övünüp,ondan vefâ beklemek yersizdir.Kişiye vefâlı olacak tek elbise kefendir.

C-Edebî Sanatlar

Kefenin vefâ eylemesi ile kefen teşhis edilmiştir.*Ümmid-i vefâ vefâ;elbise-i fahire kefen* kelimeleri arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır

5.Beyit :

Şevk-i gîsû ile âhum n'ola çıksa çerhe
'Âlemün menzili yok bürc-i bedenden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
şevk(ş.-i gîsû)	: istek, arzu	A	İ
gîsû	: omuza dökülen saç, uzun saç	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	F
n'ol-(n.a)	: şaşılır mı?	T	F
çık-(ç.sa)	: içeriden dışarıya varmak, gitmek	T	F
çerh(ç.e)	: felek	F	İ
'âlem('â.üñ)	: dünya, kâinat	A	İ
menzil(m.i)	: konak yeri, mesafe	A	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
bürc(b.-i beden)	: burc	A	İ
beden(b.den)	: beden, vücut	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Şağının arzusuyla, âhın feleğe çıksa şaşılır mı? Kâinâtının, beden burcundan başka bir menzili yoktur.

Âşık burada sevgilinin siyah saçlarının arzusuyla âh etmektedir. Âhın dumanı da siyahtır ve şekil itibariyle saça benzetilir. Bu âhın, dönerek gökyüzüne çıktığı farzedilir. Felekte yıldız (burçlar) bulunmaktadır. Kâinâtın son menzili evcdır. Yaratılmışların içinde en şerefli olarak kabil edilen insan ise, yaratılmanın son noktasıdır ve makam(menzil) itibariyle, sanki en yüksek makamda evcde oturmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Âh, çerh, bürc kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

6.Beyit :

**Bî-vefâ olduğu yokdur baña gam bir yirde
Künc-i meyhâne ile sahn-ı çemenden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bî (b.-vefâ)	: -sız, -maz	F	E
vefâ	: vefâ	A	İ
ol-(o.duğı)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
yok(y.dur)	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
gam	: keder, musibet	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
yir(y.de)	: yer, mesken	T	İ

künc(k.-i meyhâne)	: köşe	F	İ
meyhâne	: içki içilen yer	F	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
sahn(s.-i çemen)	: orta.saha	A	İ
çemen(ç.den)	: çemen.bahçe	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Gamın bana,bahçenin ortası ile meyhane köşesinden başka bir yerde vefâsız olduğu yer yoktur.

Vefâsızlık,bağlılık duygusu hissetmeme demektir.Âşığın en yakın dostu,aşk yüzünden çektiği gamdır.Âşık,bu gamından,sadece meyhanede ve gül bahçesinde kurtulmaktadır;diğer zamanlarda gam ,vefâlı bir dost gibi daima yanındadır.

C-Edebî Sanatlar

Gam ile künc-i meyhâne ve sahn-ı çemen arasında tezat sanatı vardır.

7.Beyit :

Kiminüñ câmi'i var kimi yapar pül Nâbi
Şu'ârânuñ n'olur âsârı suhandan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim(k.inüñ)	: rastgele biri,adam	T	Zm
câmi'i	: cami.cemeden,toplayan	A	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
kim(k.i)	: adam.herhangi biri	T	Zm
yap-(y.ar)	: etmek,eylemek	T	F
pül	: köprü	F	İ
şu'arâ(ş.nuñ)	: şairler	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
âsâr(â.ı)	: eserler	A	İ
suhan(s.dan)	: söz	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

İy Nâbi,kimi köprü yapar,kiminin de camii vardır.Şairlerin sözünden başka ne eseri olur ?

Dünyada hayırsever insanlar köprü ve cami gibi,herkesin kullanabileceği hayırlar yaparlar ve bu eserlerinden dolayı,hep hayırla yad edilirler.Şairler ise,böyle bir imkandan mahrûm olduklarından,insanlığa söz eseri(şiir)birakırlar ve böylece yad edilirler.

C-Edebî Sanatlar

"Ne eseri olur?" sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır. *Kimi/ şu'arâ, cami,pül/ suhan* kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

B-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	30	23	32	85
%	%35	%27	%38	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	37	6	7	-	19	16	85
%	%44	%7	%8	%0	%22	%19	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	6	3	4	3	10
%	%40	%60	%30	%40	%30	%100

D-Deyimler

âhı çıkmak (5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

sen / ben (1.beyit); şiken (2.beyit); resen (3.beyit); kefen (4.beyit); beden (5.beyit); çemen (6.beyit); suhan (7.beyit)

NÂBÎ-5

Ö.1712

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Görmedüm râh-ı emîn terk-i recâdan gayrı
Bulmadum hısn-ı hasîn şerm ü hayâdan gayrı
- 2 Rûze-dâra kim olur tesliye -bahş -ı hâtır
Ramazan içre olan lafz -ı "mezâ"dan gayrı
- 3 Küşt -gîrân zebûn ola meger ' âlemde
Püşt -râhat be-zemîn dest-i gedâdan gayrı
- 4 Lezzet-i 'ömr o mıdur k' olmaya hâlî bâli
Rîsmân -bâz gibi havf u recâdan gayrı
- 5 'Aks -i bî-hüsn -i tehî -deste bulunmaz çâre
Vatan -ı hâne -i mir'ât-ı halâdan gayrı
- 6 Emn gelmez tama' indan baña hengâm -ı vedâ
Kime ısmarlasam ol şûhı Hûda' dan gayrı
- 7 Mansıb -ı dagdaga-fermâ-yı hayâlûñ Nâbî
Gayrı mahsûlî mı var bâd-ı hevâdan gayrı

Nâbî, *Divân*, 885.gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Görmedüm râh-ı emîn terk-i recâdan gayrı
Bulmadum hısn-ı hasîn şerm ü hayâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gör-(g.medüm)	: göz yardımıyla seçmek,algılamak	T	F
rah(r.-ı emîn)	: tutulan yol, meslek, usûl	F	İ
emîn	: emniyet sahibi,güvenilen,korkusuz	A	S
terk(t.-i recâ)	: bırakma,vazgeçme	A	İ
recâ(r.dan)	: ümit, umma	A	İ
bul-(b.madum)	: bir şeyi elde etmek, nail olmak	T	F

hısn(h.-1 hasîn)	sağlam, sarp	A	İ
hasîn	: müstahkem, kuvvetli, sağlam (yer)	A	S
şerm	: utanma	F	İ
hayâ(h.dan)	: utanma, sıkılma; ar, namus	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ümidi terketmekten başka emin yol görmedim; utanma ve sıkılmadan başka sağlam bir sığınak bulmadım.

Recâ, " havf u recâ " kullanımıyla, Allah'tan korkma ve ümit etme, demektir. Kul, Allah'tan korkar fakat, Allah'a karşı ümitvardır; çünkü Allah Rahman ve Rahîm (esirgeyici ve bağışlayıcı)dir. Allah korkusuna havfullah ve haşyetullah denir. Hâif, yani korkan içinde Allah korkusu hissi bulunan kimse demektir. Allah'ın zâtından korkmak âşkın ma'sûkunu üzmesinden ve rahatsız etmesinden korkması gibi bir korkudur. Âriflerin korkusu böyledir. ¹Şâir, Allah'ın rahmetinden ümit kesmemekle beraber (Lâ taknetû min rahmeti'llah: Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz.)², bir tevekkül anlayışıyla, ümidi bile terk ederek tam bir teslimiyet halini tasvir ve tavsiye etmektedir. Şâire göre, İlahî irâde karşısında, kul için en sağlam sığınak, utanma duygusudur.

C-Edebî Sanatlar

Râh-ı emîn , terk-i recâyâ benzetilerek **teşbih** ; aynı şekilde şerm ü hayâ, hısn-ı hasîne benzetilerek yine **teşbih** sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**Rûze-dâra kim olur tesliye-bahş-ı hâtır
Ramazan içre olan lafz-ı "mezâ"dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
rûze(r.dâr)	: oruç	F	İ
dâr(d.a)	: tutan	F	S
kim	: hangi kişi, rastgele biri, adam	T	Zm
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
tesliye-bahş(t.-1 hâtır)	: teselli verme, avutma bağışlayıcısı	A	S
hâtır	: zihin, fikir; keyif, hal ; gönül	A	İ
Ramazan	: üç ayların sonuncusu	A	İ
içre	: içinde, belli bir zaman aralığında	T	Zr
ol-(o.an)	: meydana gelme, yeni bir şekil alma	T	F
lafz(l.-1 mezâ)	: söz	A	İ

¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.229; *Kuşeyri Risalesi*, İstanbul 1978s.263-277; Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul 1979, s.147-148

² *Kur'an-ı Kerim*, Zümer Suresi, 53. ayet.

mezâ(m. dan)	: geçti	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ramazan ayı içinde oruçhuya, "geçti" sözünden başka kim gönül avutucusu olur?

Beyitte kullanılan "mezâ" kelimesi,Arapça bir atasözü olan "Mezâ ma-mezâ: geçen geçti"sözünün kısaltılmışıdır.Ramazan ayında insanlar,nefislerini açıklıkla imtihan ederler ve tabîî ki bu imtihan insana zor gelir.Böyle bir zor durumda insanın gönlüne tesellî veren "geçti,gitti,bitmek üzere"sözüdür.

C-Edebî Sanatlar

"Mezâ" Arapça bir atasözünün kısaltılmış zikri olduğu için **irsâl-i mesel** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Küş-t-gîrân zebûn ola meger 'âlemde
Püşt-râhat be-zemîn dest-i gedâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
küş-t-gîrân	: güreş tutan, pehlivan	F	İ
zebûn	: zayıf, güçsüz, aciz	F	S
ol-(o.a)	: yeni bir durum kazanmak, meydana gelmek	T	F
meger	: meğer, oysa ki, halbuki, ancak	F	E
'âlem('â.de)	: dünya,cihan	A	İ
püşt(p.-râhat)	: arka,sırt	F	İ
râhat	: üzüntüsüz,tasasız,gönlü rahat	A	İ
be-zemîn	: zeminde (yeryüzünde)	F	İ
dest(d.-i gedâ)	: el	F	İ
gedâ(g. dan)	: kul, dilenci, yoksul	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Âlemde,pehlivanlar yenilip aciz düşseler de,onların sırtını rahatlık zeminine getirecek olan garipler(güçsüzler)in elinden başkası değildir.

İnsan,gücüne her zaman güvenmemelidir.Öyle bir an gelir ki zavallı,güçsüz birisi(geda),onun sırtını yere getirir.

C-Edebî Sanatlar

Küşt-gîrân, zebûn, gedâ arasında **tezat**; *küşt-gîrân, püşt-râhat be-zemin* arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

4.Beyit :

**Lezzet-i 'ömr o midur k'olmaya hâlî bâli
Rîsmân-bâz gibi havf u recâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
lezzet(l.-i 'ömr)	: tat, çeşni, keyif	A	İ
'ömr	: yaşam, hayat	A	İ
o (o. midur)	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
ki	: ki	F	E
ol-(o.maya)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
hâlî	: تنها, boş	A	S
bâli	: koca, eski, köhne	A	S
rîsmân-bâz	: canbaz, canı ile oynayan	F	S
gibi	: benzetme edatı	T	E
havf	: korku, korkma	A	İ
recâ(r.dan)	: ümit, umma	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ömür lezzeti, kolu, korku ve ümitten başka birşeyle dolu olmayan (halî:boş) ip cambazı gibi mi olmaktır?

İp üzerinde cambazlık yapanlar, ellerinde, dengelerini sağlamak üzere uzun bir sopa taşırlar. Şâir ,bu denge sopasıyla havf u recâ¹(korku ve ümit) arasında bir münasebet kurmuş ve dünyada gönül huzuruyla yaşamının, ancak Allah'tan korkma ve ümit etme dengesiyle sağlanabileceği görüşünü ifâde etmiştir.

C-Edebî Sanatlar

Beyitte zikredilmeyen dengeli insan, risman-baza benzetilerek **teşbih** sanatı yapılmıştır.

¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.229; Orhan Hançerlioğlu, *İslâm İnançları Sözlüğü*, s.146

5.Beyit :

'Aks-i bî-hüsn-i tehî-deste bulunmaz çâre
Vatan-ı hâne-i mir'ât-ı halâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'aks('a.-i bî-hüsn)	: çarpma, çarpıp geri dönme	A	İ
bî-hüsn(b.-i tehî-dest)	: güzel olmayan	A	S
tehî-dest(t.e)	: eli boş, züğürt	F	S
bulun-(b.maz)	: bir şeyi elde etmek	T	F
çâre	: yol, yardım, ilaç	F	İ
vatan(v.-ı hâne)	: yurt	A	İ
hâne(h.-i mir'ât)	: ev	F	İ
mir'ât(m.-ı halâ)	: ayna	A	İ
halâ(h.dan)	: boş	A	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Boş elli(nasipsiz)nin güzellikten mahrum(çirkin) görüntüsüne,boş ayna evinin vatanından başka bir çare bulunmaz.

Hayatta hiç bir şeyden nasip alamamış kişinin bu nasipsizliği,güzellikten mahrum olmasıyla da ortaya çıkmıştır.Böyle bir kişinin baş vuracağı tek çare ayna özelliği verilmemiş(sırtı sırlanmamış)cam(mir'ât-ı halâ)ın arkası (vatan-ı hâne-i mir'ât)nın,görüntüyü yansıtacak maddelerle iyice kaplanmış olmasıdır.

Aynanın görüntüsü yansıtma özelliğinin,sırtına sürülen maddenin kalitesiyle ilgili olduğunu ,çok iyi parlatılmış aynaların,görüntüyü yansıtma kabiliyetinin arttığını,Neşatî şöyle ifade eder:

İtdük o kadar ref'-i te'ayyün ki Neşatî
Âyîne-i pür-tab-ı mücellâda nihânuz

Neşatî

Cilalı aynada gizli olma ile,tasavvufi olarak dünya aynasına Hak'tan kesitlerin yansımaları anlatılmaktadır.

6.Beyit :

Emn gelmez tama'ından baña hengâm-ı vedâ
Kime ısmarlasam ol şûhı Huda'dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
emn	: emnlik, korkusuzluk	A	İ
gel(g.mez)	: bir yere hareket etmek, gitmek	T	F
tama'(t.indan)	: doymazlık, çok isteme	A	İ
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
hengâm(h.-ı vedâ)	: zaman, çağ, vakit	F	İ
vedâ	: ayrılma, ayrılış, Allah'a ısmarladık	A	İ
kim(k.e)	: hangi kişi, rastgele biri	T	Zm
ısmarla-(ı.sam)	: sipariş, ısmarlama işi	T	F
ol	: o. üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
şûh(ş.ı)	: güzel, hareketlerinde serbest	F	S
Huda(H.dan)	: Allah, Tanrı	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Bana, o şuhun aşırı tamakarlığından dolayı, veda zamanında güven gelmez; o şûhu, Allah'tan başka kime ısmarlasam?

Aşırı tamakarlık(aç gözlülük) insanı yanlış yollara sevk edebilir. Bunun önüne ancak Allah korkusuyla geçilir. Şâir, o çekici güzelin aç gözlülüğünden, ancak Allah'a havale etmekle kurtulmayı düşünmektedir.

C-Edebî Sanatlar

"O şuhu Allah'tan başka kime ısmarlasam?" ifâdesi ile istifham sanatı yapılmıştır.

7.Beyit :

**Mansıb-ı dagdaga-fermâ-yı hayâlûñ Nâbî
Gayrı mahsûlî mı var bâd-ı hevâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mansıb(m.-ı dagdaga)	: devlet hizmeti, memuriyet, makam, rütbe	A	İ
dagdaga(d.-ferma)	: gürültü, patırtı, telaş	A	İ
fermâ(f.-yı hayâl)	: emreden, buyuran, süren	F	S
hayâl(h.üñ)	: hayal, zihinde canlandırma	A	İ
gayr(g.ı)	: başka, özge	A	S
mahsûl(m.ı mı?)	: hâsil olan şey, ürün	A	İ
var	: bulunmak, mevcut olmak	T	F
bâd(b.-ı hevâ)	: yel, rûzgâr	F	İ
hevâ(h.dan)	: heves, istek	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

hevâ(h.dan) : heves. istek A İ
gayrı : başka. özge A E

B-Açıklama

Ey Nâbi,hayalinin karışıklık uyandıran mevkiinin hava rüzgarından(veya karşılıksız olmasından) başka bir ürünü mü var?

Şâir,insan aklını karıştıran hayallerinin karşılığında bir şey beklemekte,ancak kuru havadan başka veya karşılıksız kalmaktan başka bir şey elde edememekte;yani,güzel hayallerinin karşılığını alamamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Bâd-ı hevâ, rüzgâr ve bedava anlamlarıyla tevriye'li olarak kullanılmışlardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	41	26	17	84
%	%52	%26	%22	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	41	15	5	1	9	13	84
%	%49	%18	%6	%1	%11	%15	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	2	7	1	4	4	9
%	%22	%78	%10	%45	%45	%100

D-Deyimler

—

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

recâ / hayâ (1.beyit); mezâ (2.beyit); gedâ (3.beyit); recâ (4.beyit); halâ (5.beyit); Huda (6.beyit); hevâ (7.beyit)

NEDİM

Ö.1730

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün

- 1 Kime fâş eylesin dil derdini feryâddan gayrı
Kime yansın yakılsın âh-ı âteş-zâddan gayrı
- 2 Çekerken zevrak-ı sahbâ-yı tûfan-hîzi ey sâkî
Sadâ-yı dil-keş olmaz her çi bâd-â-bâddan gayrı
- 3 Getirmiş havza-i teshîre tîgıstân-ı müjgâm
Gönül mü kurtulur ol gamze-i cellâddan gayrı
- 4 Yürekler mi döyer hiç ey perî ol tâb-ı ruhsâre
Seni kimler görür âyine-i pûlâddan gayrı
- 5 Ne vaz ' eyler Nedimâ gevher-endûzân-ı irfane
Felek dedikleri hârâ-ciger bîdâddan gayrı

Nedim, *Dîvân*, tarihsiz

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Kime fâş eylesin dil derdini feryâddan gayrı
Kime yansın yakılsın âh-ı âteş-zâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kim(k. e/2 kez)	: rastgele biri, adam	T	Zm
fâş	: açıklama	F	İ
eyle-(e. sin)	: etmek, kılmak	T	F
dil	: gönül	F	İ
derd(d. ini)	: gam, tasa	F	İ
feryâd(f. dan)	: feryad, bağışma, yaygara	F	İ
yan-(y. sin)	: ateş almak, tutuşmak	T	F
yak-(y. ılsın)	: yanmasını sağlamak, tutuşturmak	T	F
âh(â. -ı âteş-zâd)	: âh, inleme	M	Ü
âteş-zâd(â. dan)	: ateşli	F	S
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Gönül,derdini feryaddan başka kime açıklasın, ateşli âhdan başka kime yansın yakılsın.

Beyitte,gönlün,feryaddan başka sesini duyuracak,ateşli âhdan başka da yanıp yakılacak kimsesi yoktur.Klâsik edebiyatta alışıldığı üzere âşık,daima ateşli âhlarla feryad eder, yanar,perişan olur.İşte bu halet-i ruhiyesiyle âşık yalnızdır;ona ateşli âhından başka kimse yanmamakta,acımamaktadır.Bu sebeptendir ki âşık ateşli ahına sığınmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Derd-feryâd,yanıp yakılmak-ateş kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı bulunmaktadır.

2. Beyit :

Çekerken zevrak-ı sahbâ-yı tûfan-hîzi ey sâkî
Sadâ-yı dil-keş olmaz her çi bâd-â-bâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
çek-(ç.erken)	: tutarak bir tarafa doğru hareket ettirme	T	F
zevrak(z.-ı sahbâ)	: kayık	A	İ
sahba(s.-yı tûfan-hîz)	: kadeh	A	İ
tûfan-hîz(t.i)	: tufanlar doğuran	F	S
sâkî(y)	: içki sunan güzel	A	S
sadâ(s.-yı dil-keş)	: ses.sada	A	İ
dil-keş	: gönül çeken	F	S
ol-(o.maz)	: meydana gelme	T	F
her çi bâd âbâd(h.dan)	: ne olursa olsun	F	Zr
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey sâkî,tufanlar doğuran kadeh sandalını çekerken,"ne olursa olsun"dan başka gönül çekici bir ses (avaz) olmaz.

Şair,burada sakiye seslenmekte ve ona,tufanlar doğuran kadeh sandalını çekerken,hiç bir şeye aldırmamayı öğütleyen"Ne olursa olsun"sözünden başka gönül çekici bir ses (avaz) söylenemeyeceğini anlatmaktadır.Halbuki bilindiği gibi,gemiciler birlikte kayık ya da sandal çekerken,beraberliği sağlamak için,hep bir ağızdan "heyamola" diyerek kürek çekerler.Böylece beraberlik sağlar.Tufanın böyle bir özelliği yoktur.Ancak şiddetli fırtına ile yağmurun yağması demek olan tufanın gelişi

anidir ve çeşitli yönlerden rüzgarın vurması ile ortalığı felâkete dönüştürür. Tufan geldiğinde "Ne olursa olsun"sözünden başka söyleyecek bir şey yoktur.Ayrıca,"çekmek"fiili,"içki içmek" manasında kullanıldığında beyit,"Ey sâkî,tufanlar doğuran kadeh sandalından içki içerken,ne olursa olsun sözünden başka gönül çeken bir ses olmaz."şeklinde anlaşılmalıdır.

C-Ėdebî Sanatlar

Beyitte,çoşkun tufan aşk yoğunluğuna,şarap sandalı da kadehe teşbih edilmiştir."Çekmek"fiili tevriyeli olarak hem kürek çekmek,hem de içki içmek anlamlarında kullanılmıştır.

3.Beyit :

Getirmiş havza-i teshîre tîgîstân-ı müjgânı
Gönül mü kurtulur ol gamze-i cellâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
getir-(g.miş)	: gelmesini sağlamak.ortaya çıkışına sebep olmak	T	F
havza(h.-i teshîr)	: havza	A	İ
teshîr(t.e)	: ele geçirme.zaptetme	A	İ
tîgîstân(t.-ı müjgân)	: kılıç	F	İ
müjgân(m.ı)	: kirpik	F	İ
gönül(g. mü)	: gönül.kalbin manevî yönü	T	İ
kurtul-(k.ulur)	: tehlikeli ve kötü bir durumu atlattmak	T	F
ol	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
gamze(g.-i cellâd)	: yanbakış	A	İ
cellâd(c.dan)	: katil	A	İ
gayrı	: artık	A	Zr

B-Açıklama

Ele geçirdiği havzaya ,kirpik kılıcını getirmiş artık o celladın gamzesinden gönül kurtulur mu ?

Beyitte,büyü havzası teşbihle aşğın gönlüne benzetilmektedir.Aşık büyü havzasına yani gönlüne kirpik kılıcını getirmiştir ve artık bundan sonra aşğın, o celladın gamzesinden kurtulma şansı yoktur.

Edebiyatta göz,cellad,cadı,sâhir,sehâr,büyücü,zalim,haramî,yağmacı,kan dökücü,fitneci olarak görülür.Aşğın gönlüne sevgilinin kirpik kılıcı geldikten sonra,aşık adeta büyülenmiş ve artık o cellad sevgilinin yan bakış oklarından gönlünü kurtaramamıştır.

Ahmed Paşa da,sevgiliyi kılıç gibi keskin yan bakışıyla cellâda benzetir.

Gamzenün tigin gören cellâda benzetmiş seni
Hançerün ölü dirildür sen nice cellâdsın

Ahmed Paşa, 249/2

C-Edebî Sanatlar

Beyitte kirpik kılıca teşbih edilmiştir. Yine sevgili de cellada teşbih edilmiştir.

4. Beyit :

Yürekler mi döyer hiç ey perî ol tâb-ı ruhsâre
Seni kimler görür âyine-i pûlâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yürek(y.ler mi?)	: kalp	T	İ
döy-(d.er)	: katlanma,tahammül etme	T	F
hiç	: büsbütün,asla	F	Zr
perî	: peri	F	İ
ol	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
tâb(t.-ı ruhsâr)	: parlak,aydınlık	F	İ
ruhsâr(r.e)	: yanak	F	İ
sen(s.i)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kim(k.ler)	: hangi kişi	T	Zm
gör-(g.ür)	: göz ile algılama.seçme	T	F
âyine(â.-i pûlâd)	: ayna	F	İ
pûlâd(p.dan)	: çelik	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey peri,o parlak yanağa yürekler hiç dayanır mı, seni çelik aynadan başka kimler görür.

Âşık "Ey peri,o parlak yanaklıya yürekler dayanır mı?" diyerek,hem sevgiliyle konuşmakta,hem de o parlak yanaklıya yürekler dayanmaz,diyerek sanki ona bir başkasından bahsediyormuş gibi konuşmasına karşılık aslında sözünü ettiği konuştuğu sevgilisidir.Sevgili o kadar güzel,o kadar parlak yüzlüdür ki,adeta güneş gibidir.Âşığı eritir,âşığın yüreği o parlak yüze bakmaya dayanmaz.Bu güzel,parlak ve güneş gibi eriten yüze ancak çelik bir aynanın tahammülü olabilir.Çünkü ayna,cıvalı ve parlaktır.Ayrıca,eşyayı aynıyle aksettirir.Bu yüzden,sevgilinin güzelliği aynaya yansınca,sevgilinin güzelliği,aynanın içinde olmuş olacaktır.Ayrıca ayna çelikten yapılır.Çelik,az miktarda karbonla birleşmiş demirdir.Çelik,su verilerek gayet sert ve esnek bir hale sokulabilir.Çelik,demirden çok daha sert ve daha hafif olup daha iyi işlenebilir.Çelik demirden çok daha sert olduğundan dolayıdır ki,sevgilinin güzelliğini

görmeye bir tek o dayanabilir.Âşğın sevgiyle dolu yumuşak gönlü,o parlak yüzü görmeye asla dayanamaz.

Çelik ayna-güzel ilişkisini Sâib şöyle ifade eder:

Âyîne-i fülâd sezâ-vâr zenân-est
Pişânî-i şîr âyîne-i merd-i delîr-est¹
(Çelik ayna kadınlara yakıştır;yiğitlerin aynası ise arslanın alınıdır.)

C-Edebî Sanatlar

Sevgili yerine açık istiare ile peri demektedir.Şair ey peri ,o parlak yürekliye hiç yürekler dayanır mı diyerek ,cevabı bilinen bir soru sorarak istifham sanatı yapmıştır.

5.Beyit :

Ne vaz' eyler Nedimâ gevher-endûzân-ı irfane
Felek dedikleri hârâ-ciger bîdâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne	: hangi şey	T	Zm
vaz'	: öğüt.nasihât söyleme	A	İ
eyle-(e.r)	: ctmek.kılmak	T	F
gevher-endûzân(g.ı)	: cevher toplayan	F	İ
irfan(i.e)	: irfan.bilme.anlama	A	İ
felek	: gökyüzü	A	İ
de-(d.dikleri)	: söylemek	T	F
hârâ-ciger	: taş ciğerli	F	S
bîdâd(b.dan)	: zulüm	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nedim,felek dedikleri taş ciğerli,irfan cevheri toplayanlara zulümden başka ne verebilir?

Burada,irfan cevheri toplayanlar,bilge kişilerin marifetli olanlarıdır.Katı,taş yürekli felek onlara zulümden başka bir şey söylememiştir.

Eskilere göre gök tabakası ,felekler dokuz katdır.Her semâda bir yıldız tasavvur edilmiştir.Bu yedi yıldızın her birinin dünyaya ve dünya üzerindeki canlı

¹ Ahmet Talat Onay,*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*,s.55

cansız her şeye hâkim ve müessir olduğu farz olunmuş;her yıldız,uğurlu veya uğursuz sayılmış ve her birinin hususî tabiatleri,hakim olduğu iklimleri,hâkimiyet saatleri olduğu sanılmış,işte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe isnâd olunmuştur.¹

Felekten şikayete,Nef'î de temas eder:

Tûtî-i mu'cize- gûyem ne desem.lâf değil
Çarh ile söyleşemem âyînesi sâf değil

Nef'î, 71 /1

C-Edebî Sanatlar

"Hara-ciger" kullanımı ile felek kişileştirilerek,teşhis ve açık istiare yapılmıştır.

II-GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	18	19	19	56
%	%32	% 34	%34	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	25	5	7	2	11	6	56
%	% 45	% 8	% 13	% 4	% 20	% 10	%100

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.165

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	7	-	1	1	5	7
%	%100	% 0	% 14	% 14	% 72	% 100

D-Deyimler

hârâ-ciger olmak(taş yürekli olmak manasına,5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

feryâd / ateş-zâd(1.beyit);her çi bâd âbâd(2.beyit);cellâd(3.beyit);pûlâd (4.beyit) ; bîdâd(5.beyit).

SEYYİD VEHBÎ

Ö.1737

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

- 1 Ne mâyem var olmada feyz-i mâder-zâddan gayrı
Ne kesb itdüm cihânda nakd-i isti' dâddan gayrı
- 2 İdüp tazyî-i nakd-i vakt kesb -i dâniş itmekden
Ne oldı dest -i dâda sille -i üstâddan gayrı
- 3 Cihân ser-cümle kâm-âlâ-yı zehr-i kamr-ı dehr olmuş
Halâvet-âşinâ yok şîşe-i kannâddan gayrı
- 4 Şümâr-ı mihnete vâfi degül âlâfi a'dânun
Hisâb-ı şevke çespân bulmadum âhâddan gayrı
- 5 Nevâ-perdâz-ı şükr-i câh u devlet olmada yârân
Bize söz düşmez âheng-i "mübârek bâd"dan gayrı.
- 6 Bu kühsâr-ı belâda tîşe-kârân-ı mahabbetden
İşi başa çıkarmış kimse yok Ferhâd 'dan gayrı
- 7 Kibâr -gâh-ı temkinân -ı dehre ilticâ itme
Ne imdâd idecek feryâduna imdâddan gayrı
- 8 Varımdur beste-i ehli-i hâcet zâr u sergerdân
Elinde kimsenüñ bir pulı yok nerrâddan gayrı
- 9 Ne kaldı zîb -i bâzâr itmedük esbâb-ı merdûdın
Kesâdından kalan kâlâ-yı isti' dâddan gayrı
- 10 Nigâh itmez idüm nutkında ammâ vakt-i lutfında
Görenler çeşm-i yâre Vehbî-i nâ-şâddan gayrı
- 11 Aceb vasf eyleyenler Dürriyâ 'nun lezzet-i nazmın
Yine tanzîr iderler sükker-i mi' âddan gayrı

Vehbî, *Divân*, Manzum 497;102 a.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Ne mâyem var olmada feyz-i mâder-zâddan gayrı
Ne kesb itdüm cihânda nakd-i isti'dâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hiçbiri	T	E
mâye(m.m)	: maya	F	İ
var	: mevcut olan.bulunan	T	F
ol-(o.mada)	: yeni bir durum kazanmak.meydana gelmek	T	F
feyz(f.-i mâder-zâd)	: bolluk.çokluk.verimlilik	A	İ
mâder(m.-zâd)	: ana,anne	F	İ
zâd(z.dan)	: doğma,doğmuş	F	S
kesb	: çalışıp kazanma	A	İ
it-(i.düm)	: etmek.eylemek	T	F
cihân(c.da)	: dünya.âlem	F	İ
nakd(n.-i isti'dâd)	: akçe.servet.para	A	İ
isti'dâd(i.dan)	: kabiliyet	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ne anadan doğma feyzden başka mayam vardır;dünyada yetenek servetinden başka ne kazanç elde ettim.

İnsanlar bazı yeteneklerini,genetik olarak,ana-babalarından tevârüs ederler. Buna bir yerde "Allah vergisi(vehbî)yetenek" de denir.Bazı yetenekler de,sonradan kazanılır ve buna da "kesbî" denir.Şair,bu dünyada,vehbî olan yeteneklerinden başka bir yetenek kazanamamıştır.

Beyitte,"kesb"kelimesi zikredilmektedir.Ancak bu tür yeteneğin zıddı olan "vehbî" kelimesi zikredilmemekte;bunu yerine "feyz-i mader-zâd" terkîbi kullanılmaktadır.Şairin mahlasının da Vehbî olduğu göz önünde bulundurulursa,ilk beyitte de,zımnen mahlas zikredilmiş demektir.

C-Edebî Sanatlar

"Ne mayem var?"sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır."Ne kesb itdüm?" sorusuyla da yine istifham sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

İdüp tazyî'-i nakd-i vakt kesb-i dâniş itmekden
Ne oldı dest-i dâda sille-i üstâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
it-(i.üp)	: etmek,çylemek	T	F
tazyî'(t.-i nakd)	: bırakıp,kaybetme,kaybına sebep olma	A	İ
nakd(n.-i vakt)	: akçe.servet,para	A	İ
vakt	: vakit,zaman	A	İ
kesb(k.-i dâniş)	: çalışıp,kazanma	A	İ
dâniş	: bilgi,ilim	F	İ
it-(i.mekden)	: etmek,çylemek	T	F
ne	: hangi şey	T	Zm
ol-(o.du)	: meydana gelmek	T	F
dest(d.-i dâd)	: el	F	İ
dâd(d.a)	: adalet	F	İ
sille(s.-i üstâd)	: tokat	T	İ
üstâd(ü.dan)	: üstad,bir işin ehli	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

İlim kazanmaktan dolayı,vakit servetini kaybedip,üstadın tokadından başka adalet eline ne oldu?

Bilindiği gibi ilimle uğraşmak çok vakit alan bir iştir.İlim üstad kabul edilen hocalardan öğrenilir.Öğrenme esnasında zaman serveti akıp gider çünkü öğrenme oldukça büyük bir zaman dilimini gerektirir.Bu esnada da talebe hocadan yaptığı yanlışlıklar sebebiyle tokat yer.

Fuzûlî'nin,

İlm kesbiyle paye-i rifat
Ârzû-yı muhal imiş ancak
'Aşk imiş her ne var 'âlemde
'İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak

(2.Kıt'a)

kıt'asında da dediği gibi,eskilerin gerçek mutluluğu aşkta buldukları,ilim öğrenmekle geçirilen vakti bir kayıp olarak gördükleri,Vehbî'nin bu beyitinde de görülmektedir.Şaire göre,o kadar vakti ilim öğrenmekle harcadıktan sonra,elde edilen,gerçek mutluluk değil,üstad(hoca)ın tokadı veya azarlamasıdır.

C-Edebî Sanatlar

"Üstadın tokatından başka adelet eline ne oldu?" sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Cihân ser-cümle kâm-âlâ-yı zehr-i kamr-ı dehr olmuş
Halâvet-âşinâ yok şîşe-i kannâddan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
cihân	: dünya,âlem	F	İ
ser(s.-cümle)	: baş,kafa,kelle	F	İ
cümle	: bütün hepsi	A	İ
kâm(k.-âlâ)	: meram,istek	F	İ
âlâ(â.-yı zehr)	: kirleten	F	S
zehr(z-i kamr)	: zehir,ağu	F	İ
kamr(k.-ı dehr)	: kumar	A	İ
dehr	: dünya,zaman,devir	A	İ
ol-(o.muş)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
halâvet(h.-âşinâ)	: tatlılık,zevk	A	İ
âşinâ	: bildik,tanıdık	F	S
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
şîşe(ş.-i kannâd)	: şîşe,sırça	F	İ
kannâd(k.dan)	: şekerçi,şeker üreten	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Cihan baştan başa,dünya kumarının zehriyle kirletilmiştir.Şekercinin şîşesinden başka,tatlılıktan anlayan yoktur.

Kamr,zar oyunu oynama demektir."Kumar" kelimesi de buradan gelir.Eski den,kumar oynanırken,zarlar bir şîşenin içine koyulur,çalkalanır ve öyle atılmış.Şekerciler de,şekerleri,bugün de olduğu gibi,cam kavanozlarda satarlarmış.Beyitteki, "kamr: kumar" ile şîşenin arasında ilgi kurulmasının sebebi budur.

Şair,dünyanın kumar zevki ile kirletildiği,dünya zevkini(tadını)bilen olarak sadece,şekerçi kavanozunun kaldığı kanaatindedir.

C-Edebî Sanatlar

Zehr ile halavet arasında tezat;şîşeyle oynandığı için kamr ile şîşe arasında tenasüp sanatları bulunmaktadır.

4.Beyit:

Şümâr-ı mihnete vâfi degül âlâfî a'dânun
Hisâb-ı şevke çespân bulmadum âhâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
şümâr(ş.-ı mihnet)	: sayma	F	İ
mihnet(m.e)	: cziyet,gam,belâ	A	İ
vâfi	: tam,yeter;sözünde duran	A	S
degül	: olumsuzluk bildiren edat	T	E
âlâf(â.ı)	: binler	A	S
a'dâ(a.nun)	: düşman	A	İ
hisâb(h.-ı şevk)	: hesap sayma	A	İ
şevk(ş.e)	: arzu,neş'e	A	İ
çespân	: memnunluk,minnetarlık	A	İ
bul-(b.madum)	: bir şeyi elde etmek	T	F
âhâd(â.dan)	: bir(sayı);kişi,kimse	A	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Düşmanların binleri gam saymaya yetmez;neşenin hesabına birlerden başka uygun rakam bulamadım.

Beyitteki *âlâf*,Arapça elf:bin kelimesinin; *âhâd* ise ahad,bir kelimesinin çoğuludur ve âhâd,1 ile 9 arasındaki rakamları ifade eder.Âşık için,her zaman düşmanları yüzünden binlerce gam vardır fakat, neş'elendiği zamanlar çok az,ancak binler hanesindeki sayılar kadardır.

C-Edebî Sanatlar

Âlâf ile *âhâd* kelimeleri arasında *tezat*;vâfi *degül çespân bulmadum*; *şumar*:*hisab*;â*lâf*'*âhâd* kelimeleri arasındaysa mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

5.Beyit:

Nevâ-perdâz-ı şükr-i câh u devlet olmada yârân
Bize söz düşmez âheng-i "mübarek bâd"dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nevâ(n.-perdâz)	: âhenk,nâme	F	İ
perdaz(p.-ı şükr)	: tertipleyen,düzenleyen	F	S

şükr(ş.-i câh)	: memnunluk,minnettarlık	A	İ
câh	: itibar,makam,mevki	A	İ
devlet	: topluluk;talih	A	İ
ol-(o.mada)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
yâr(y.ân)	: dostlar	F	İ
biz(b.e)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
söz	: söz	T	İ
düş-(d.mez)	: yakışmak,uygun gelmek	T	F
âheng(â-i mübârek)	: ahenk,uyum,düzen	F	İ
mübârek	: mübarek,bereketli,seyizli	A	S
bâd(b.dan)	: farsça "buden:olmak" fiilinin du'a kipi.	F	F
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dostlar, itibar ve mevki memnunluğunun çalgıcısı, olmada; bize "Mübârek olsun!" ahenginden başka söz düşmez.

Şair, olumsuz bir ruh halindeyken, dostları, hayatlarından memnun bir şekilde eğlenmektedir. Bu durumda, şaire, onların sazlı sözlü eğlencesinin âhengine uygun olarak "Mübârek olsun" demekten başka bir şey kalmamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Nevâ-perdaz ile âheng kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

6.Beyit:

**Bu kühsâr-ı belâda tîşe-kârân-ı mahabbetden
İşi başa çıkarmış kimse yok Ferhâd'dan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu	: yer,zamn veya söz zincirinde en yakını belirtir	T	S
kühsâr(k.-ı belâ)	: dağlık,dağ tepesi	F	S
belâ(b.da)	: musibet,gam,keder	A	İ
tîşe(t.-kâr)	: külünk	F	İ
kârân(k.-ı mahabbet)	: iş yapanlar, -ci,-li,-eden eklerini karşılar	F	E
mahabbet(m.den)	: sevgi	A	İ
iş(i.i)	: iş	T	İ
baş(b.a)	: baş,kafa	T	İ
çıkâr-(ç.mış)	: çıkmasını sağlamak,yükseltmek	T	F
kimse	: kişi	T	Zm
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
Ferhad(F.dan)	: Ferhad ile Şîrin hikâyesindeki erkek kahraman	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bu belâ dağında,sevgi külüngüyle iş yapanların arasında,Ferhad'dan başka işi başa çıkarmış(sona erdirmiş) kimse yoktur.

Ferhad,Şirin için,külünge dağları delmiştir ve bu "aşk uğruna,en zor işi başarmak"demektir.Şair de,beytinde,aşk belasına düşenlerin içinde,imkansız başarmış kimsenin bulunmadığı kanaatindedir.

C-Edebî Sanatlar

Ferhad ile Şirin hikâyesine **telmih** vardır.

7.Beyit:

Kibâr-gâh-ı temkînân-ı dehre ilticâ itme
Ne imdâd idecek feryâduna imdâddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
kibâr(k.-gâh)	: büyükler.ulular.ince.terbiyeli.nazik	A	S
gâh(g.-ı temkînân)	: yer bildiren edat	F	E
temkînân(t.-ı dehr)	: tedbir,ihtiyat.ağırbaşlılık	A	İ
dehr(d.e)	: dünya.zaman.devir	A	İ
ilticâ	: sığınma.barınma	A	İ
it-(i.me)	: eylemek.kılmak	T	F
ne	: hangi şey	T	Zm
imdâd	: yardım	A	İ
it-(i.ecek)	: eylemek.yapmak	T	F
feryâd(f.una)	: feryad	F	İ
imdâd(i.dan)	: imdad	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Dünyanın büyüklerinin bulunduğu yere sığınma:feryadına imdaddan başka ne yardım edecek?

Sıradan insanların yardımına,gene sıradan insanlar yardım eder.Büyükler böyle bir davranış sergilemezler.Bu yüzden şair,sıradan insanlara,zor duruma düştüklerinde,büyüklerin bulunduğu yere sığınmamayı tavsiye etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

"Feryâduna imdâddan başka ne yardım edecek?" sorusuyla **istifham** sanatı yapılmıştır.

8.Beyit:

**Varımdur beste-i ehl-i hâcet zâr u sergerdân
Elinde kimsenüñ bir pulı yok nerrâddan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
var(v.ımdur)	: mevcut olan,bulunan	T	F
beste(b.-i ehl)	: bağlı,kapalı	F	İ
ehlî(e.-i hâcet)	: alışık olan,alışmış	A	S
hâcet	: ihtiyaç,lüzum,gereklilik,muhtaçlık	A	İ
zâr	: ağlayan,inleyen	F	İ
sergerdân	: perişan,şaşkın	F	S
el(e.inde)	: el,elde edilen	T	İ
kimse(k.nüfi)	: kişi	T	Zm
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
pulı	: para	F	İ
yok	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
nerrâd(n.dan)	: çok güzel tavla oynayan	A	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

İhtiyaç duyanların,bağladığı kapılar,tek varımdır.Tavla oynayanlardan başka ağlayıp inleyerek başı boş gezenlerin ellerinde bir pulu(parası)yoktur.

Beyitte kullanılan,*beste,zâr,pul* ve *nerrâd* kelimeleri tavla oyunu terimleridir.Bunlardan *beste* kelimesi,oyunda bulunan "altı kapı(şeş-der)yi bağlamak,kapatmak"demektir."Zar"kelimesi,"oyun zarı" ve "ağlamak","pul" ise tavla pulu ve para anlamına gelir."Nerrad","tavla oynayan"demektir.

Şâirin elindeki tek zenginliği,ihtiyaç sahiplerinin alıp götürdüklerinden arta kalandır,yani elinde bir şey kalmamıştır.Sadece şâirin değil,tavla oynayanlardan başka kimsenin elinde bir pul(para)bile kalmamıştır.

C Edebî Sanatlar

Beste,zar,pul kelimeleri arasında **tenasüp**;pul(tavla pulu,para) ve zar(tavla zarı ve ağlamak) kelimelerinde **iham-ı tenasüp** sanatı vardır.

9.Beyit:

**Ne kaldı zîb-i bâzâr itmedük esbâb-ı merdûdın
Kesâdından kalan kâlâ-yı isti'dâddan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne	: hangi şey	T	Zm
kal-(k.dı)	: geride olan	T	F
zîb(z.-i bâzâr)	: süs	A	İ
bâzâr	: pazar	F	İ
it-(i.medük)	: eylemek,kılmak	T	F
esbâb(e.-ı merdûd)	: sebepler	A	İ
merdûd(m.ın)	: reddetme.reddolunmuş.kovulmuş.geri çevrilmiş	A	S
kesâd(k.ından)	:alışverişte durgunluk.kıtlık	A	İ
kal-(k.an)	: geride olan	T	F
kâlâ(k.-yı isti'dâd)	: kumaş	F	İ
isti'dâd(i.dan)	: yetenek	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Reddetme sebeplerinden arta kalıp değer verilmeyen yetenek kumaşından başka pazarı süslemedik ne kaldı?

Şimdi olduğu gibi,eskiden de,çarşı-pazarı en fazla süsleyen kumaşlardır.Şâir yeteneği(isti'dadı) da,kimsenin değer vermediği ve bu yüzden elde kalmış bir kumaş olarak düşünmekte ve bu kumaşlar ancak çarşığı süslemekte işe yaramaktadır.Bu dolaylı anlatımla şâir,yetenek(isti'dad)lere pek rağbet edilmediğini,onların çarşı-pazar süsleyen kumaşlar gibi elde kaldığını söylemektedir.

C-Edebî Sanatlar

Kâlâ,bâzâr kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

10.Beyit :

**Nigâh itmez idüm nutkında ammâ vakt-i lutfında
Görenler çeşm-i yâri Vehbî-i nâşâddan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nigâh	: bakış,bakma	F	İ
it-(i.mez)	: eylemek,kılmak	T	F
i-(i.düm)	: idi,imiş,ise çekimli şekillerini içine alan fiil	T	F
nutk(n.ında)	: konuşma	A	İ
ammâ	:ama,fakat,lakin	A	E
vakt(v.-i lutf)	: vakit,zaman	A	İ
lutf(l.ında)	: lutuf,hoşluk,iyilik	A	İ
gör-(g.enler)	: göz ile seçmek	T	F

çeşm(ç.-i yâr)	: göz	F	İ
yâr(y.i)	: sevgili	F	İ
nâ(n.-şâd)	: menfilik edatı	F	E
şâd(ş.dan)	: mutlu	F	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Konuştüğında bakmazdım ama lutuf vaktinde sevgilinin gözünü görenler (orada)mutsuz Vehbî'den başkasını görmezdi.

Sevgili lutuf vaktinde âşıklara lutuf dağıtırken,onlarla konuşur.Fakat mutsuz olan Vehbî,ona bakmaz.Sevgilinin gözlerine bakan diğer kişiler ise,onun gözünde mutsuz olan Vehbî'den başkasını göremezler.

C-Edebî Sanatlar

Nigâh etmek ile çeşm kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

11.Beyit:

'Aceb vasf eyleyenler Dürriyâ'nuñ lezzet-i nazmın
Yine tanzîr iderler sükkêr-i mî'âddan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'aceb	: acaba.hayret	A	İ
vasf	: nitelik.sıfat	A	İ
eyle-(e.yenler)	: etmek.kılmak	T	F
lezzet(l.-i nazm)	: tat.çeşni	A	İ
nazm(n.ın)	: nazım.şiir	A	İ
yine	: gene.tekrar	T	Zr
tanzîr	: nazîre yazma	A	İ
it-(i.erler)	: eylemek.kılmak	T	F
sükkêr(s.-i mî'âd)	: şeker	A	İ
mî'âd(m.dan)	: vadedilen.belirtilen zaman	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Dürri'nin şiirinin lezzetini olağanüstü bir şekilde vasıflandıranlar,yine belirtilen şekerden başkasına nazire yazmış olurlar.

Güzel şiir okumak insana zevk verir;dimağında bir tat bırakır.Güzel,hoş,tatlı şeylerden bahsetmek de aynı neticeyi doğurur.Güzel bir şiirden söz etmek deyledir.Beyitte,Dürri'nin şiirinin lezzetini anlatanların bahsettikleri,her ne kadar

Dürri'nin şiiri ise de,sarfettikleri cümlelerle,dimağda sanki başka bir lezzet uyandırmışlardır ve bu lezzet,Dürri'nin şiirinin lezzetini vermektedir.

C-Edebî Sanatlar

Dürri'nin şiiri,sükker-i mî'âd'a benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	64	38	42	144
%	%45	%26	% 29	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	75	16	6	1	26	19	144
%	%52	%11	%4	%1	%18	% 14	%100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	5	11	6	7	3	16
%	%31	%69	% 38	%45	%19	%100

D-Deyimler

işi başa çıkarmak(6.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

mâder-zâd / isti'dâd(1.beyit);üstad (2.beyit);kannad (3.beyit);âhâd (4.beyit) ; mübarek bâd(5.beyit);Ferhad(6.beyit);imdad(7.beyit);nerrâd(8.beyit);isti'dâd(9.beyit); nâşâd(10.beyit);mî'âd(11.beyit)

SÂLİM

Ö.1744

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilâtün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Görmez 'âlemde hemîn zevk u safâdan gayrı
Etmeyen kimseden ümmîd Hudâ'dan gayrı
- 2 Sıkletinden göremez rûy-ı merâmın tâlib
Leb nihâd -ı suhan olmazsa recâdan gayrı
- 3 Ne kadar sille - hor -ı dest -i 'itâbı olsak
Ne gelir elden ona hayr du'âdan gayrı
- 4 Görmedim zerre kadar Hak bilir etmem inkâr
Dergehinde o mehiñ mihr ü vefâdan gayrı
- 5 Mihr -i ruhsânîna hasret giden 'âşık cânâ
Nerede bula seni rûz -ı cezâdan gayrı
- 6 Bir peyâm almaga imkân mı var ey Sâlim
Varamaz dergehine kimse sabâdan gayrı

Sâlim, *Dîvân*.278.gazel

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Görmez 'âlemde hemîn zevk u safâdan gayrı
Etmeyen kimseden ümmîd Hudâ'dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gör-(g.mez)	: göz yardımı ile seçmek,algılamak	T	F
'âlem('â.de)	: dünya,cihan	A	İ
hemîn	: bu bile,tıpkı bu,çok	F	S
zevk	: tatma,tat,hoşa giden hal,eğlence	A	İ
safâ(s.dan)	: saflık,berraklık:gönül şenliği	A	İ
et-(e.meyen)	: çylemek,kılmak	T	F
kimse(k.den)	: kişi	T	Zm
ümmîd	: umut,umma	F	İ

Huda(H.dan)	: Allah.Tanrı	F	İ
gayrı(2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Dünyada Hudâ'dan başka kimseden bir şey ümit etmeyen;dünyada,zevk ve safadan başka bir şey göremez.

Dünyada Allah'tan başka bir şey düşünmeyen,dünyadan zevk ve safâ alır.Çünkü Allah aşkı insana huzur verir.İnsan tam olarak Allah'a yöneldiğinde iç sıkıntıları,dünya endişeleri kalmaz;kalbi huzur ve sükûna erişir.Bu yüzden kişi hayattan zevk alır.

C-Edebî Sanatlar

Zevk ve safâ kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

2.Beyit :

Sıkletinden göremez rûy-ı merâmın tâlib
Leb nihâd-ı suhan olmazsa recâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sıklet(s.inden)	: ağırlık,yük;sıkıntı	A	İ
gör-(g.emez)	: göz ile seçmek	T	F
rûy(r.-ı merâm)	: yüz.çehre	F	İ
merâm(m.in)	: istek.arzu,maksat	A	İ
tâlib	: isteyen.istekli	A	S
leb	: dudak	F	İ
nihâd(n.-ı suhan)	: tabiat,huy,yaradılış	F	İ
suhan	: söz.lakırdı	F	İ
ol-(o.mazsa)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
recâ(r.dan)	: ümit.umma;istek.dilek	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Dudağı,söz söyleme huyunda "recâ: ümit"ten başka bir şey söylerse,talip olan kişi,diğer isteklerinin ağırlığından dolayı dileğinin yüzünü göremez.

Talib;istek,heves,aday olmak.Tasavvufta,matlûbu bulmak ve murâda nâil olmak için onu araştırmaktır.Recâ;ümit,umut.Kalbin hoşlandığı bir şeyi beklemesinden rahatlık ve ferahlık duymasıdır.İnsanın Allah'ın azabına veya gazabına maruz

kalabileceğini düşünmesi havfa,lutfuna ve nimetine nâil olabileceğini düşünmesi recâyâ sebep olur.¹Şairin dudağı da recâdan başka bir şey talep ederse,diğer isteklerinin ağırlığından dolayı bunlara kavuşamayacaktır.

C-Edebî Sanatlar

* *Leb,nihâd-ı sultan* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Ayrıca *merâm,talib* ve *recâ* kelimeleri arasında da **tenasüp** sanatı vardır.

3.Beyit :

Ne kadar sille-hor-ı dest-i 'itâbı olsak
Ne gelir elden ona hayr du'âdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(2 kez)	: hangi şey	T	Zm
kadar	: miktarında,ölçüsünde.gibi	A	E
sille(s.-hor)	: tokat	T	İ
hor(h.-ı dest)	: yiyen,yiyici	F	S
dest(d.-i 'itâb)	: el	F	İ
'itâb('i.ı)	: azarlama,tersleme	A	İ
ol-(o.sak)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
gel-(g.ir)	: gitmek,varmak,ulaşmak	T	F
el(e.den)	: el	T	İ
o(o.na)	:o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
hayr	: iyi,faydalı,hayırlı	A	S
du'â(d.dan)	: Allah'a yalvarma,niyaz	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ne kadar tersleme elinin sille yiyicisi olsak da, O 'na hayır du'â etmekten başka elimizden ne gelir?

Beyitte şairin "O" dediği Allah'tır.O,bizi ne kadar tokatlasa, "cezalandırır da"demektir.Allah bizi ne kadar cezalandırırsa cezalandırırın,O'na hayır du'â etmekten başka elden gelen bir şey yoktur.

C-Edebî Sanatlar

O (Allah), *hayr du'â* , *sille-hor* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. "Elimizden ne gelir?"sorusuyla istifham sanatı yapılmıştır.

¹ Süleyman Uludağ,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,s.430

4.Beyit :

Görmedim zerre kadar Hak bilir etmem inkâr
Dergehinde o mehiñ mihr ü vefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gör-(g.medim)	: göz ile seyretmek, seçmek	T	F
zerre	: pek ufak parça	A	İ
kadar	: miktarında, ölçüsünde	A	E
Hak	: Allah, Tanrı	A	İ
bil-(b.ir)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
et-(e.mem)	: eylemek, kılmak	T	F
inkâr	: reddetme, gizleme	A	İ
dergeh(d.inde)	: tekke	F	İ
o	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
meh(m.iñ)	: ay	F	İ
mihr	: güneş	F	İ
vefâ(v.dan)	: bağlılık, sözünde durma	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

İnkâr etmediğimi Hak bilir ki, o ay yüzlünün katında şefkat ve bağlılıktan başka zerre kadar bir şey görmedim.

Şair, O ay yüzlünün dergahında şefkat ve bağlılıktan başka bir şey görmediğini söylemektedir. "Dergehinde"(katında) dediği muhatapı, Allah'tır. Şair, Allah katında şefkat ve bağlılık bulduğunu söylemektedir.

Diğer şiirlerde, muhatap olan sevgilide, mihr ü vefâ bulunmazdı; bunda ise muhatap Allah olduğu için, O'nda, mihr ü vefâdan başka, zerre kadar bir şey bulunmuyor.

C-Edebî Sanatlar

Hak, dergeh, kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. Allah sevgiliye, sevgili de *mehe* benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

5.Beyit :

Mihr-i ruhsârîna hasret giden 'âşık cânâ
Nerede bula seni rûz-ı cezâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mihr(m.-i ruhsâr)	: güneş.sevgi	F	İ
ruhsâr(r.îna)	: yanak.yüz.çehre	F	İ
hasret	: özleyiş.göreceği gelme	A	İ
git-(g.en)	: çıkmak.varmak	T	F
'âşık	: seven.tutkun olan kimse	A	İ
cân(c.â)	: can.ruh.hayat.yaşayış:gönül	F	İ
nere(n.de)	: hangi yer	T	Zm
bul-(b.a)	: bir şeyi arayarak bulmaya çalışma	T	F
sen(s.i)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
rûz(r.-ı cezâ)	: gün.gündüz	F	İ
cezâ(c.dan)	: ceza.azap	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey sevgili,yanağımın güneşine hasret giden âşık,seni cezâ gününden başka nerede bulsun?

Rûz-ı cezâ:mahşer günü.Bu günde insanların Allah ile yüz yüze gelecekler inancı vardır.Şairin"Ey sevgili" diye hitap ettiği Allah'tır.Şaire göre,Allah'ın yanağının güneşine yani parlaklığına hasret giden âşık.O 'nu ancak cezâ gününde görebileceklerdir.

C-Edebî Sanatlar

Allah yerine açık istiare ile *canâ* denilmiştir.Yanak,güneşe teşbih edilmiştir.*Cân,'âşık,hasret* kelimeleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.

6.Beyit :

**Bir peyâm almaga imkân mı var ey Sâlim
Varamaz dergehine kimse sabâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
peyâm	: haber	F	İ
al-(a.maga)	: bir şeyi bulunduğu yerden almak,etc geçirmek	T	F
imkân(i.mı?)	: olabilirlik.ihtimal	A	İ
var	: bulunan,mevcut olan	T	F

var-(v.amaz)	: ulaşmak	T	F
dergeh(d.ine)	: tekke	F	İ
kimse	: kişi	T	Zm
sabâ(s.dan)	: gündoğusundan esen hafif rüzgar	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey Sâlim,bir haber almaya imkan mı var;O'nun dergâhına(katına)sabâ rüzgârından başka kimse varamaz.

Sabâ rüzgârı,âşığa sevgiliden haber getirmesi,âşıktan sevgiliye haber götürmesi ile meşhurdur.Klâsik şiirde en çok,sevgilinin izi ve ayağı tozunu,zülfü kokusunu getirmesi,yani haberci oluşu ile söz konusu edilir.Şair,haber almak için deRgahına sabâ rüzgârından başka gelen olmasının imkansız olduğunu belirtmektedir.Şâirin muhatabı Allah'tır.Allah katına sabâ rüzgârından başka kimse varamaz.

C-Edebî Sanatlar

Peyâm,,sabâ kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	29	18	24	71
%	%41	%25	%34	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	36	5	7	-	14	9	71
%	%51	%7	%10	%0	%20	%12	%100

C-Cümle Türleri

Cümle Türü	F.C	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	1	1	4	2	7
%	%86	%14	% 14	%57	%29	%100

D-Deyimler

elden gelmek (3.beyit); hasret gitmek (5.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

safâ / Huda (1.beyit) ;recâ(2.beyit) ;du'â (3.beyit) ;vefâ(4.beyit) ;cezâ(5.beyit); sabâ (6.beyit).

ŞEM'Î

Ö.1744

Mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün

- 1 Eger zincîr-i aşk çıkmazsa dil-i divâneden gayrı
Ayagım ben de kesmem kûşe-i meyhâneden gayrı
- 2 Bu 'âlem leyl ile cânâna vâsıl olmasın ister
Yanan var mı 'aceb aşk oduna pervâneden gayrı
- 3 Yaya mı geldi tâ'mir etmeğe mi 'mâr ile dostum
Çıkdı ankebût hiç durmaz vîrâneden gayrı
- 4 Ulaş imdâda eski âsiyâbı birbirin tutmuş
Sepetde kalmamış gördüm gendüm-i dâneden gayrı
- 5 Bu Şem'î pür-kusûr miskin gibi derd-mend şâ'ir
Olur zann eylemeñ şimden gerü her âneden gayrı

Şem'î, *Divân*, s.73.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

**Eger zincîr-i 'aşk çıkmazsa dil-i divâneden gayrı
Ayagım ben de kesmem kûşe-i meyhâneden gayrı**

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
eger	: şayet, eğer	F	E
zincîr(z.-i 'aşk)	: zincir, halka	F	İ
çık-(ç.mazsa)	: çözülmek, çıkmak	T	F
dil(d.-i divâne)	: gönül	F	İ
divâne(d.den)	: deli, budala	F	S
ayag(a.im)	: ayak	T	İ
ben	:birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kes-(k.mem)	: ayırmak	T	F
kûşe(k.-i meyhâne)	: köşe	F	İ
meyhâne(m.den)	: içki içilen yer, meyhane	F	İ
gayrı (2 kez)	: artık, bundan böyle	A	E

B-Açıklama

Eğer,artık aşk zinciri çılgınların gönlünden çözülüp çıkmazsa,ben de,artık ayağımı meyhâne köşesinden kesmem.

Aşk zincirine bağlanmış olan çılgın gönlün bu zincirden kurtulması,aqlının başına gelmesi demektir.Bu bir nevi,sarhoşun ayılmasına benzer.Aklı başında olan bir insan meyhâneye gitmez.Fakat,hep sarhoş(devamlı aşk zincirine bağlı) olanın gitmek istediği yer,meyhanedir.Şâir de,aşk zincirinden kurtulmadığı takdirde,hep gideceği yerin meyhane olduğunu ifade etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Ayak ve dil-i divâne,zincir-i 'aşk, tamlamaları ile tenasüp sanatı yapılmıştır. Ayrıca bu iki tamlama ile Mecnûn hatırlatılarak telmih sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

Bu 'âlem leyl ile cânâna vâsıl olmasın ister

Yanan var mı 'aceb aşk oduna pervâneden gayrı

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu	: yakını işaret eder	T	S
'âlem	: dünya,cihan	A	İ
leyl	: kara.gece	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
cânân(c.â)	: sevgili.gönül verilmiş	F	S
vâsıl	: ulaşan.kavuşan	A	İ
ol-(o.masın)	: meydana gelmek	T	F
iste-(i.r)	: arzu etmek	T	F
yan-(y.an)	: tutuşmak	T	F
var	: bulunan.mevcut olan	T	F
aceb	: acaba,hayret	A	İ
aşk	: sevgi	A	İ
od(o.una)	: ateş	T	İ
pervâne(p.den)	: kelebek	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Bu dünya,âşığın,geceleyin sevgiliye kavuşmasını ister;acaba aşk ateşine pervaneden başka yanan var mı?

Âşık,aşkın acısını,sıkıntısını gecelerde daha yoğun yaşar.Geceler âdeta ona zindandır,gam içinde perişan olur.Bu yüzden, bu dünya onun bu halini görüp,âşığın geceleri sevgiliye kavuşmasını arzu etmektedir.Şâir,âşığı mumun etrafındaki pervaneye

benzeterek, "Acaba bu pervaneden başka aşk ateşine yanan var mı?" diye, sormaktadır. Bilindiği gibi klâsik bir mesnevî olan Şem ü pervane hikâyesinde, pervane aşk ateşiyle mumun etrafında döner ve sonunda kendini ateşe atarak ölür. Tıpkı bunun gibi âşık da sevgili etrafında pervane olmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Aşk, od, pervâne, vâsıl, cânân kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. "Bu dünya âşğın sevgiliye kavuşmasını ister." ifadesi ile dünyaya insanî bir özellik olan isteme hissi verilerek, dünya **teşhis** edilmiştir. "Pervânedен başka yanan var mı?" sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır.

3. Beyit :

**Yaya mı geldi ta'mir etmeğe mi mâr ile dostum
Çıkdı ankebût hiç durmaz vîrânedен gayrı**

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yaya	: yürüycerk giden	T	S
gel-(g.di)	: varmak, gitmek	T	F
ta'mir	: onarma, düzeltme	A	İ
et-(e.meğe)	: eylemek, kılmak	T	F
mi'mâr	: inşaat planlarını yapan kimse	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
dost(d.um)	: samimi arkadaş	F	İ
çık-(ç.dı)	: gitmek	T	F
ankebût	: örümcek	A	İ
hiç	: yok denecek kadar az olan	F	Zr
dur-(d.maz)	: bulunmak	T	F
vîrâne(v.den)	: yıkılmış, harap olmuş yer	F	İ
gayrı	: artık, bundan böyle	A	E

B-Açıklama

Ey dostum, örümcek, vîrâneyi tâmir etmeye, mimar ile birlikte yaya mı geldi; örümcek o vîrânedен artık çıktı, hiç durmaz.

Yıkılmış, harab olmuş yerlere vîrâne denir. Böyle yerlerde örümcekler çok bulunur. Bu yıkık, harab vîrâneyi tamir etmek için örümcek, mimar ile birlikte gelmiştir. Beyte göre, mimar (yapı işlerini planlayan kişi olduğundan) vîrâne yıkık, dökük bulunduğu için, burayı düzenlemek için, örümcekle birlikte gelmiştir. Bilindiği gibi örümcek duvar köşelerinde ağ örerek kendi yuvasını kendisi yapar, bu onun yaşadığı yerdir. Bu ağlar, vîrâneler gibi bozulduğunda örümcek, yeniden ağ örerek yuvasını tamir eder. Beyitte, mimarın bina yapması ve örümceğin yuva örmesi dolayısıyla, benzer bir işi yapmalarından kaynaklanan bir ilişki kurulmuştur.

C-Edebî Sanatlar

Ta'mir ile *mi'mar* kelimeleri arasında **iştikak**; *vîrâne*, *ankebut* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

4.Beyit :

**Ulaş imdâda eski âsiyâbı birbirin tutmuş
Sepetde kalmamış gördüm gendüm-i dâneden gayrı**

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ulaş-(u.)	: varmak,yetişmek	T	F
imdâd(i.a)	: yardım	A	İ
eski	: eski,sabık,yıpranmış,harap olmuş	T	S
âsiyâb(â.i)	: su değirmeni	F	İ
birbir(b.in)	:: biri diğerinin yanısıra	T	Zm
tut-(t.muş)	: iliştilmiş	T	F
sepet(s.de)	: sepet	F	İ
kal-(k.mamış)	: geride bulunmak	T	F
gör-(g.düm)	: göz ile seçmek	T	F
gendüm(g.-i dâne)	: buğday	F	İ
dâne(d.den)	: tane,tohum	F	İ
gayrı	: artık,daha	A	E

B-Açıklama

Eski değirmene yarduma yetiş;eskimiş değirmen taşları birbirine yapışmış.Septe hiç buğday tanesinin kalmadığını gördüm.

Eski su veya yel değirmenlerinde,öğütülecek hubûbât,bir sepete konur ve oradan bir olukla,dönen değirmen taşlarının arasına akıtılırdı.Şayet,bu sepette hubûbât kalmaz ve dolayısıyşe taşlara buğday akmazsa,taşlar birbirine sürterek yıpranırdı.

Burada "gayrı"kelimesi "daha" anlamında kullanılmıştır.

C-Edebî Sanatlar

Âsiyâb,*gendüm-i dâne* arasında **tenasüp** sanatı vardır.

5.Beyit :

**Bu Şem'î pür-kusûr miskin gibi derd-mend şâ'ir
Olur zann eylemeñ şimden gerü her âneden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
pür(p.-kusûr)	: dolu	F	S
kusûr	: kusur.eksiklik.ayıp	A	İ
miskin	: aciz.zavallı	A	S
gibi	: benzetme ilgisi kurar	T	E
derd(d.-mend)	: derd.tasa.sıkıntı	F	İ
mend	: -li	F	E
şâ'ir	: şiir yazan	A	İ
ol-(o.ur)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
zann	: zanneden.sanan	A	S
eyle-(e.men)	: etmek.yapmak	T	F
şimden	: içinde bulunulan zamandan başlayarak	T	Zr
gerü	: arka.bir şeyin sonra gelen bölümü	T	İ
her	: -in hepsi.birer birer olarak	F	E
âne(â.den)	: ana.anne	T	İ
gayrı	: artık.bundan böyle	A	E

B-Açıklama

Bu Şem'i gibi kusur dolu,derdli bir şair,şimdiden sonra artık her anadan doğar zannetmeyin.

Eskiden insanlar,tevâzû ifadesi olarak,kendileri için pür-kusûr,pür-taksir,hakîr,fakîr,miskin gibi ifadeler kullanırdı.Bu sıfatları kullananlar,genellikle toplum katında saygı duyulan,bilgili ve kültürlü kişiler idi.Şem'i de kendisini bu sıfatlarla nitelemekte ve bir tevâzû örneği göstermektedir.

C-Edebî Sanatlar

Pür-kusûr,miskîn,derd-mend kelimeleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	20	19	30	69
%	% 29	% 28	% 43	%100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	28	9	2	2	16	12	69
%	% 42	% 13	%3	%3	%23	%17	%100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	1	9	6	3	1	10
%	% 10	%90	% 60	% 30	% 10	%100

D-Deyimler

ayağını kesmek(gitmek,1.beyit); aşk oduna yanmak(2.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

divâne / meyhâne (1.beyit) ; pervâne(2.beyit);virâne(3.beyit);dâne(4.beyit);âne (5.beyit).

NEVRES-İ KADİM

Ö. 1761-62

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

- 1 Çekildim bezm-i 'işretten usandım câmdan gayrı
Ferâgat eyledim sâkî mey-i gül-fâmdan gayrı
- 2 Bu kufî ne Felâtun hall ider ne fikr-i Câlînûs
Tılsım-ı tevbeyle bilmem bozar ibrâmdan gayrı
- 3 Sarıldın 'anber -âgîn çîn -i zülf-i dilbere ammâ
Hatâdır bu degil ey dil hayâl-i hâmdan gayrı
- 4 Nedendir bu şemâtetler nedir bu ta 'neler yâ Rab
Ne gördi bizden ahbâb-ı kirâm ikrâmdan gayrı
- 5 Yine sermest olup dilber bugün çıkdı temâşâya
Ümidiñ riştesin kat 'it dil-i nâ-kâmdan gayrı
- 6 Turunc-ı âfitâbı gayra nukl-i meclis it sâkî
Baña lâzım degil ol gözleri bâdâmdan gayrı
- 7 Dil-i âvâreyi sal zülf-i yâra râhat it Nevres
Mahall-i istirâhat yok garîbe şâmdan gayrı

Nevres-i Kadim, Divân, 140. Gazel

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

**Çekildim bezm-i 'işretten usandım câmdan gayrı
Ferâgat eyledim sâkî mey-i gül-fâmdan gayrı**

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
çek-(ç.ildim)	: kendini geri veya bir yana çekmek	T	F
bezm(b.-i 'işret)	: içkili, eğlenceli meclis	F	İ
'işret('i.den)	: içki, içki içme	A	İ
usan-(u.dım)	: bıkmak, bezmek	T	F
câm(c.dan)	: kadeh, bardak	F	İ

ferâgat	: vazgeçme,el çekme	A	İ
eyle-(e.dim)	: etmek,kılmak,yapmak	T	F
sâkî	: içki sunan güzel	A	S
mey(m.-i gül-fâm)	: şarap	F	İ
gül-fâm(g.dan)	: gül renkli	F	İ
gayrı (2 kez)	: artık	A	E

B-Açıklama

İçki meclisinden çekildim,kadehten artık usandım.İy saki artık gül renkli şaraptan da vazgeçtim.

Beyitte âşık içki meclisinin,kırmızı şarap ve şarap kadehinden bıkmış, bunlardan vazgeçmiştir.Malumdur ki,içki meclisinde,sâkî kadehlerde gül renkli şarap sunar.Şarabın renginin güle benzetilmesi kırmızı oluşundandır.Genellikle sâkî elinden içilen kırmızı şarap âşığa mutluluk verirken,burada artık bunlar âşığa neşe vermemektedir .Âşık karamsar bir ruh hali içindedir.

C-Edebî Sanatlar

Bezm-i 'işret,câm,sâki,mey-i gül-fâm kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.*Çekildim ferâgat eyledim;bezm-i 'işretten mey-i gül-fâmdan* arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

2.Beyit :

**Bu kufli ne Felâtün hall ider ne fikr-i Câlînûs
Tılsım-ı tevbeyi bilmem bozar ibrâmdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
kufli	: kilit	A	İ
ne(2 kez)	: hiçbir	T	E
Felâtün	: Eflâtun.Yunanlı filozof.akıl,hikmet timsâli	A	İ
hall	: çözm,çözülme	A	İ
et-(e.er)	: eylemk,kılmak,yapmak	T	F
fikr(f.-i Câlînûs)	: düşünce	A	İ
Câlînûs	: ünlü Grck hekim	A	İ
tılsım(t.-ı tevbeyi)	: esrarlı kuvvet.sihir.büyü	A	İ
bil-(b.mem)	: tövbe	T	F
boz-(b.ar)	: bozmak işi,biçimi ve kullanılışı değiştirilmiş	T	F
ibrâm(i.dan)	: zorlama	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Bu kilidi ne Eflâtûn, ne de Câlînûs çözebilir;tövbe tılsımını zorlamadan başka bir şeyin bozabileceğini sanmam.

Eflâtûn,edebiyatta akıl,hikmet ve isâbetli görüşü temsil etmektedir.Câlînûs ise hekimlikteki mahirliği ile söz konusu edilir.Beyte göre şair,edilen tövbe tılsımını, Eflâtûn ve Câlînûs'un bile çözemeyeceğini belirtmektedir Ancak bu tılsımlı kilidin zorlama ile bozulup,açılabilceğini söylemektedir. Tılsım,esrarlı ve doğüstü bir kuvvet olarak bilinir.Tövbe,işlenmiş bir günah veya suçu bir daha işlemeyeceğini kararlaştırma yemini olduğu için,bu bir tılsıma benzetilmiş ve bu tövbe yeminin sadece zorlama ile bozulabileceği düşünülmüştür.

C-Edebî Sanatlar

Bu kilidi ne Eflâtûn,ne de Câlînûs çözebilir,ifadesi ile **mübâlağa** yapılmıştır.Felâtun ve Câlînûs 'ta **telmih** sanatı vardır.*Kufl/tılsım-ı tevbe,hall etmek/bozmak* kelimeleri arasında **leff ü neşr** sanatı vardır.

3.Beyit :

Sarıldın 'anber-âgîn çîn-i zülf-i dilbere ammâ
Hatâdır bu degil ey dil hayâl-i hâmdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sar-(s.ıldın)	: bir şeyin etrafında dönerek dolanmak,kuşatılmak	T	F
'anber('a.-âgîn)	: misk gibi kokan,güzel koku	A	S
âgîn	: dolmuş manasında ek	F	S
çîn(ç.-i zülf)	: kıvrım,büklüm	F	İ
zülf(z.-i dilber)	: saç	F	İ
dilber(d.e)	: gönlü alan sevgili	F	S
ammâ	: ama,fakat,lâkin	A	E
Hatâ(H.dır)	: yanlış,yanlışlık,kusur;Hitâ ülkesi	A	İ
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
degil	: olumsuzluk anlamı veren kelime	T	E
dil	: gönül	F	İ
hayâl(h.-i hâm)	: hayâl	A	İ
hâm(h.dan)	: kıvrım,büklüm	F	S
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Kıvrık saçları,anber kokusuyla dolu dilbere sarıldın ama;ey gönül, bu bir hatadır,boş ümittten başka bir şey değildir.

Klâsik şiirde 'anber,kokusu ve rengi münasebetiyle söz konusu edilir.Sevgilinin saçı daima misk,'anber kokar.Misk,müşg,Hıtâ ülkesinde yaşayan ahû denilen bir çeşit ceylanın karnından elde edilen güzel kokudur.Buna nâfe de denmektedir.Kokusu ve siyah rengi dolayısıyla sevgilinin saçları miske benzetilir.Çin,Hıtâ(Hatâ),Huten kelimeleri miskin çıktığı yer olduğu için anılır.¹Hıtâ,Hatâ ülkesi olarak da değerlendirilir.Beyitte de,âşîğın sevgilinin 'anber kokusu ile dolu saçlarına sarılması hatâ olarak değerlendirilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

'Anber-âgîn,çân-i zülf,Hatâ,hayâl-i hâm,dilber kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.Hata,kelimesi,hem "Hıta ülkesi" hem de "yanlış" anlamlarına geldiği için tevriye'ildir ve diğer kelimelerle birlikte iham-ı tenasüp sanatı yapılmıştır.

4.Beyit :

Nedendir bu şemâtetler nedir bu ta'neler yâ Rab
Ne gördi bizden ahhâb-ı kirâm ikrâmdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(n.dendir)	: neden,niçin	T	F
bu(2kez)	: yakını işaret eder	T	S
şemâtet(ş.ler)	: karışıklık,şamata,gürültü	A	İ
ne(n.dir)	: hangi şey	T	Zm
ta'ne(t.ler)	: sövmc,zemmetme,yerme	A	İ
Rab	: Allah,Huda	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
gör-(g.di)	: uğramak,çekmek	T	F
biz(b.den)	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
ahhâb(a.-ı kirâm)	: dost,bildik,tanıdık	A	İ
kirâm	: soyu temizler,ulular	A	S
ikrâm(i.dan)	: ikrâm,saygı gösterme,ağırlama	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Bu şamatalar nedendir,bu sövmeler nedir ya Rab.Ulu dostlar,bizden ikrâmdan başka ne gördüler.

Şair,ulu dostlarının kendi ve kendisi gibi olanlardan ikram gördüğünü söylemektedir.İkram,saygı duyulan kişileri ağırlamak üzere,onlara bir şeyler sunmadır.Halk arasında gelene bir şeyler ikrâm etme geleneği oldukça

¹ İskender Pala,Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü,s.218

yaygındır.Herkese ikramda bulunduğu halde,büyüklerin hala memnûniyetsizliklerini dile getirmek üzere,şamata çıkarmaları ve onu ayıplamalarını şair hayretle karşılamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Şemâtet,ta'ne kelimeleri arasında **tenasüp**;kirâm ile ikrâm'da ise **ıştikak** sanatı vardır.

5.Beyit :

**Yine sermest olup dilber bugün çıkdı temâşâya
Ümidiñ riştesin kat' it dil-i nâ-kâmdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yine	: gene,yeniden,tekrar	T	Zr
sermest	: sarhoş	F	S
ol-(o.up)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
dilber	: gönül alan sevgili	F	S
bugün	: içinde bulunduğumuz gün,zaman	T	İ
çık-(ç.di)	: içeriden dışarıya varmak,gitmek	T	F
temâşâ(t.ya)	: bakıp,seyretme	F	İ
ümid(ü.îñ)	: umut,umma	F	İ
rişte(r.sin)	: iplik	F	İ
kat'	: kesme,kesilme	A	İ
it-(i.)	: eylemek,kılmak,yapmak	T	F
dil(d.-i nâ-kâm)	: gönül	F	İ
nâ-kâm(n.dan)	: mutsuz,nasipsiz	F	S
gayrı	: artık	A	E

B-Açıklama

Sevgili bugün yine sarhoş olup, gezintiye çıktı;artık mutsuz gönülden ümit ipliğini kes.

Sevgili sarhoş olup gezintiye çıkmıştır.Âşık sevgili ile birlikte olamamaktan dolayı mutsuzdur.Ümit,ipliğe benzetilmektedir.Çünkü âşığın ümidi iplik gibi ince,zayıf ve uzundur;bu ümitleri kesip atmak istese de bunu başaramaz;ümidi sürer.Ancak,mutsuz gönlünden ümit ipliğini kesmesi gerekmektedir. Âşığın ümidi sevgili ile birlikte olmak,yani vuslattır.Ancak bu imkansız bir şey olduğundan dolayı artık ümit etmek yersizdir.

C-Edebî Sanatlar

Dilber, temâşâyâ çıkmak kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. Ümit, ipliğe benzetildiğinden **teşbih** sanatı yapılmıştır.

6. Beyit :

**Turunc-ı âfitâbı gayra nukl-i meclis it sâkî
Baña lazım degil ol gözleri bâdâmdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
turunc(t.-i âfitâb)	: turunç	F	İ
âfitâb(â.1)	: güneş	F	İ
gayr(g.a)	: ayrı,özge,başkası	A	S
nukl(n.-i meclis)	: meze,çerez	A	İ
it-(i.)	: eylemek,kılmak	T	F
sâkî	: içki sunan güzel	A	S
ben(b.a)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
lâzım	: gerek	A	İ
degil	: olumsuzluk anlamı veren edat	T	E
ol	: o,üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
göz(g.leri)	: göz	T	İ
bâdâm(b.dan)	: badem	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey sâkî, dolunay turuncunu başkalarına meclis mezesi et;bana o badem gözlerinden başka bir şey lazım degil.

Turunç,klâsik şiirde renk,lezzet,şekil ve koku yönüyle anılır ve sevgilinin yüzü, çenesi ve gabgabı,turunca benzetilir.¹Burada âşık,sevgilinin badem gözlerini,onun turunca benzeyen ay yüzüne tercih etmektedir.Âşık,sevgilinin dolunaya benzeyen turuncunu(sevgilinin yüzünü)başkalarına meze olarak verilmesine,kendisine ise sevgilinin bademe benzeyen gözlerinin kalmasına razıdır.Sevgilinin gözü,şekil yönünden, güzelliği dolayısıyla bademe benzetilir.²

Nevî de bir meclis tasavvurunda,badem gözün meze oluşunu,âşığın göz yaşlarının gümüş para oluşunu şu şekilde dile getirmektedir:

¹ İskender Pala,*Ansiklopedik Divân Şiiri*,s.500

² Nejat Sefercioğlu,*Nev'i Divâm'nun Tahlili*,s.159

Gözi bâdâmını nûkl itmiş idük bezmümüze
Dirhem-i eşk-i revân anda harîfâne idi

Nev 'î ,482/ 2

C-Edebi Sanatlar

Gözler şekil yönünden bademe teşbih edilmiştir. *Turunç-ı âfîtab*'da izâfet-i teşbihîyye vardır. Turunç, şekil ve renk itibarıyla dolunaya, dolunay da sevgiliye benzetilerek iki aşamalı bir açık istiare sanatı yapılmıştır. İçki içilirken meze olarak kullanılan *turunç, nûkl, badem* kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

7. Beyit :

Dil-i âvâreyi sal zülf-i yâra râhat it Nevres
Mahall-i istirâhat yok garîbe şâmdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G. Dil	Tür
dil(d.-i âvâre)	: gönül	F	İ
âvâre(â.yi)	: serseri, boş gezen	F	S
sal-(s.)	: bırakmak, terk etmek	T	F
zülf(z.-i yâr)	: saç	F	İ
yâr(y.a)	: sevgili	F	İ
râhat	: huzur	A	İ
it-(i.)	: eylemek, kılmak	T	F
mahall(m-i istirâhat)	: yer, semt	A	İ
istirahat	: dinlenme, rahat etme	A	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
garîb(g.e)	: kimsesiz, zâvallı	A	S
şâm(ş.dan)	: akşam	F	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey Nevres, avare gönlünü sevgilinin saçına salıp rahat et; garibe , akşam (şam)dan başka istirahat yeri yok.

Âşığın gönlü, sevgilinin saçında rahat eder. Klâsik şiirde sevgilinin saçını renk olarak siyahtır. Saç renk olarak siyah, kara olduğu için akşamla birlikte anılır. İnsanlar, gündüzleri çalışarak yorulurlar ve akşamları dinlenirler. Âşığın gönlü için dinlenme zamanı ve yeri ise, renk itibarıyla akşama benzeyen, sevgilinin saçlarıdır.

C-Edebî Sanatlar

Rahat,istirahat ile *şâm,zülf* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Dil-i *âvâre/garîb;zülf-i yâr/şâm;rahat etmek-mahall-i istirahat* arasında **müşevveş leff ü neşr** sanatı bulunmaktadır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	36	26	29	91
%	% 40	% 28	% 32	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	42	16	5	1	16	11	91
%	%46	%18	%5	% 1	%18	%12	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	10	8	4	2	14
%	%29	% 71	% 57	% 29	% 14	% 100

D-Deyimler

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

câm / gül-fâm (1.beyit) ; *ibrâm* (2.beyit) ; *hâm* (3.beyit) ;*ikrâm*(4.beyit);*nâ-kâm* (5.beyit);*bâdâm*(6.beyit);*şâm*(7.beyit).

KOCA RAGIB PAŞA -1

Ö.1763

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün
(Fâilâtün) (fa'lün)

- 1 Revnak olmaz sühane hüsn ü edâdan gayrı
Var mı seng ü güherüñ farkı safâdan gayrı
- 2 Turfe-dükkân-ı hikemdir şu kühen-tâk-ı felek
Ne ararsañ bulunur derde devâdan gayrı
- 3 Garaz -ı hakka isâbet niçedür seyr eyle
Var mı bir dogrı gıder tır - i hatâdan gayrı
- 4 Tüşe - i râh - ı taleb eyler iseñ ihlâsı
Hızr u rehber arama "çûn ü çirâ"dan gayrı
- 5 Bilsek agyâre nedür mihneti bârî o lebün
Görmedük biz hele bir neş'e cefâdan gayrı
- 6 Niçe biñ yıldur adı atlas- ı gerdün çarhuñ
Nesi var bir giyecek köhne kabâdan gayrı
- 7 Yine hem- cinsi ider âdeme Râgıb hasedi
Reşk ider mi sana kimse vüzerâdan gayrı

Koca Ragıb Paşa, *Divan*, Manzum 156, 70a

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

I. Beyit :

Revnak olmaz sühane hüsn ü edâdan gayrı
Var mı seng ü güherüñ farkı safâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
revnak	: parlaklık, süs	A	İ
ol-(o.maz)	: meydana gelmek	T	F
sühan(s.e)	: söz	F	İ
hüsn	: güzellik	A	S

edâ(e.dan)	: tarz. üslûp	A	İ
var (v. mı?)	: bulunan, mevcut olan	T	F
seng	: taş	F	İ
güher(g.üñ)	: inci	F	İ
fark(f.ı)	: fark, ayrılık, başkalık	A	İ
safâ(s.dan)	: gönül eğlencesi	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Söze, güzellik ve edâdan başka parlaklık olmaz. Taş ve yâkütun birbiriyle safadan başka farkı var mı?

Bilindiği gibi taş değersiz,yakut da değerli bir taştır.Nihayetinde bunların ikisinde taştır,fakat bunlara insanlar tarafından verilen değer gereği yakut kıymetli,insana zevk ve safâ veren bir taşken,normal taş insanlar tarafından kıymetli bulunmaz.Nasıl ki taş ve yakutun değer bakımından birbiriyle eğlence,safâdan başka bir farkı yoksa;sözün de güzellik ve edâ(söyleyiş tarzı)¹dan başka bir parlaklığı yoktur.Sözü söz yapan söyleyişteki tarzın güzelliğidir.

C-Edebî Sanatlar

Revnak,hüsn,güher,safâ kelimeleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.Taş ve yakutun birbiriyle safâdan başka bir farkı var mı? sorusuyla *istifham* sanatı yapılmıştır. *Sühan seng ü güher,hüsn ü eda safâ* arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.

2.Beyit :

**Turfe-dükkân-ı hikemdir şu kühen-tâk-ı felek
Ne ararsañ bulunur derde devâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
turfe(t.-dükkân)	: yeni	A	S
dükkân(d.-ı hikem)	: satış yapılan yer	A	İ
hikem(h.dir)	: hikmetler	A	İ
şu	: biraz uzak olanı işaret eden sıfat	T	S
kühen(k.-tâk)	: eski	F	S
tâk(t.-ı felek)	: kubbe	A	İ
felek	: gökyüzü	A	İ
ne	: hangi şey	T	Zm
ara-(a.san)	: bulmaya çalışmak	T	F
bulun-(b.ur)	: istenilen şeye kavuşmak	T	F
derd(d.e)	: keder,tasa	F	İ

¹ Şiirde edâ güzelliği (hüsn-i edâ) için bakınız: Mehmet Çavuşoğlu, *Divânlar Arasında*,s.45-54

devâ(d.dan)	: ilaç.çarc	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Şu eski kemerli gökyüzü,hikmetlerin yeni bir dükkanıdır;(onda) derde devadan başka ne ararsan bulunur.

Gökyüzü(felek),dokuz tabaka olarak kabul edilir.Her tabakada bir yıldız bulunduğu ve bu yıldızların herbirinin dünya üzerinde tasarruflarının olduğu var sayılır.Ancak çoğu zaman bu yıldızların dünya ve insanlar üzerindeki etkilerinin olumsuz olduğu düşünülmüştür.Bu yüzden de şair,bu hikmetler dolu gökyüzü dükkanında derde devadan başka her şey bulunur diyerek,bu olumsuzluğa dikkat çekmektedir.

Eski dükkanların kemerli ve kubbeli oluşuyla,gökyüzünün kavisli oluşu arasındaki ilişkiye dikkat edilmelidir.

C-Edebî Sanatlar

Gökyüzü kubbesi,hikmetlerin yeni bir dükkanı olarak düşünülerek,gökyüzü dükkana teşbih edilmiştir.*Turfe*(yeni)ve *kühen*(eski) kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.Ayrıca *dert* ve *devâ* kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

3.Beyit :

**Garaz-ı hakka isâbet niçedür seyr eyle
Var mı bir doğru gider tîr-i hatâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
garaz(g.-ı hakk)	: istek.dilek	A	İ
hakk(h.a)	: doğru	A	İ
isâbet	: denk gelme	A	İ
niçe(n.dür)	: nasıl	T	F
seyr	: gözlemek.seyretmek	A	İ
eyle-(e.)	: etmek.kılmak	T	F
var(v. mı?)	: bulunan.mevcut olan	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
dogru	: düzgün	T	S
git-(g.er)	: çıkmak.bir yöne doğru hareket etmek	T	F
tîr(t.-i hatâ)	: ok	F	İ
hatâ(h.dan)	: yanlışlık	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Doğru hedefe isabet etmek nasıldır;hata okundan başka bir doğru gider var mı seyr et.

Hata;yanlış,yanlışlık demektir.Şaire göre hayatta,tek düzenli ve doğru giden şey,yanlışlıklardır.Ona göre yalnız yanlışlık okları,doğru gitmekte ve hedefe varmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Şair,hayatta yapılan yanlışlıkları,hata okuna **teşbih** etmiştir.*Garaz-ı hak, isâbet, doğru,tîr-i hatâ* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.*Togrı* ve *hatâ* kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

4.Beyit :

Tûşe-i râh-ı taleb eyler iseñ ihlâsı
Hızr u rehber arama "çûn ü çirâ"dan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
tûşe(t.-i râh)	: yol azığı	A	İ
râh(r.-ı taleb)	: yol	F	İ
taleb	: istek	A	İ
eyle-(e.r)	: etmek.kılmak	T	F
i-(i.se)	:şu veya bu şekilde bulunmak,olmak	T	F
ihlâs(i.ı)	: kalp temizliği,ihlâs	A	İ
Hızr	: ölümsüzlük suyundan içmiş derviş	A	İ
rehber	: klavuz	F	İ
ara-(a.ma)	: bulmaya çalışmak	T	F
çûn ü çirâ(ç.dan)	: nasıl ve niçin	F	E
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Kalp temizliği(ihlas)ni,yol azığı olarak istersen,"nasıl ve niçin"den başka Hızr ve rehber arama.

Kalp temizliği,kalpte küdüret olmaması demektir.Şayet kişi,Hak yolunda yola çıkacaksa ve kalp temizliğini bu yolda yol azığı olarak isterse,onun amacına, "Nasıl ve niçin?"sorularını sorarak ulaşabileceği söylenmektedir.Bu sorular,yaradılış sebebini açıklamak amacıyla sorulur.Kişinin bu yolda giderken,"Nasıl ve niçin?" sorularından başka Hızr ve rehber araması yersizdir.Hızr,efsaneye göre,arkadaşı İlyas ile birlikte İskender'in maiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk ederek, zulumât ülkesinde âb-ı

hayatı aramaya çıkmışlardır.Türlü maceralardan sonra Hızır ve İlyas âb-ı hayatı bulup,bu ölümsüzlük suyundan içtikleri için,ölümsüzleşmişlerdir.Bunların zorda kalanlara rehberlik ettikleri düşünülür.¹Ancak beyitte Hızır ve rehber gereke kalmadan, kişinin "Nasıl ve niçin?" sorularıyla doğru yolu(Allah yolunu)bulacağı söylenmektedir."Çün ü çirâ:Nasıl ve niçin?"soruları akli ilgilendiren sorulardır,Hızır ise,gerçekliği tartışmalı bir menkabe kahramanıdır ve akıl dışı kabuller (inanç) çerçevesinde mütalaa edilir.Şâir,akla dayanan "Nasıl ve niçin?" sorularıyla,Allah yolunda yürüme yi akılcı(rasyonalist) bir anlayışla yapmayı tavsiye etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Hızır ve rehber kelimeleri ile Hızır'ın âb-ı hayatı bulmasına **telmih** yapılmaktadır.Kalp temizliği, yol azığı şeklinde düşünülerek **teşbih** sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

Bilsek agyâre nedür mihneti bârî o lebûñ
Görmedük biz hele bir neş'e cefâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bil-(b.sek)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
agyâr(a.e)	: yabancı	A	İ
ne(n.dür)	: hangi şey	T	F
mihnet(m.i)	: eziyet	A	İ
bârî	: hiç olmazsa	F	E
o	: o.üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
leb(l.üñ)	: dudak	F	İ
gör-(g.medük)	: göz yardımı ile algılamak,seçmek	T	F
biz	: birinci çoğul şahıs zamiri	T	Zm
hele	: herşeyden önce, sonunda	T	Zr
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
neş'e	: sevinç	A	İ
cefâ(c.dan)	: eziyet, sıkıntı	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Hiç olmazsa , o dudakım başkalarına sıkıntısı nedir bilsek .Hele biz ,dudakım cefâdan başka bir neş'esini görmedik.

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.25

Leb(dudak),acı sözler söylemesi ile ateş,kan,kan içici,hûn-bahû gibi özelliklere sahiptir.¹Şair,beyitte dudağın eziyet ve sıkıntısından başka bir neş'esini görmediğini söylemekte ve dudağın başkalarına nasıl sıkıntı verdiğini merak etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Mihmet'cefâ ve *neş'e* kelimeleri arasında *tezat* sanatı vardır.

6.Beyit :

Niçe biñ yıldur adı atlas-ı gerdûn çarhuñ
Nesi var bir giyecek köhne kabâdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
niçe	: ne kadar,ne çok. oldukça çok	T	S
biñ	: çokluk ifade eder	T	S
yıl(y.dur)	: sene	T	İ
ad(a.ı)	: isim	T	İ
atlas(a.-ı gerdûn)	: gökyüzü	A	İ
gerdûn	: felek,dünya,sema	F	İ
çarh(ç.uñ)	: felek	F	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
giy-(g.ecek)	: örtmek iin vücuda geçirmek	T	F
köhne	: eski	F	S
kabâ(k.dan)	: elbise.cübbe,kaftan	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Niçe bin yıldır feleğin adı gökyüzü atlasıdır;(omun) eski kaftandan başka giyecek nesi var?

Atlas,gökyüzü;dokuzuncu feleğe,orada hiç bir belirlilik olmadığı,düz bir renkten oluştuğu için, verilen addır.²Bu yüzden desensiz,düz fakat değerli bir kumaşa "atlas" da denir.Beyitte felek(gökyüzü) insan olarak düşünülmüş;binlerce yıl atlas ile birlikte anılgelmesine rağmen,giydiği elbisenin atlastan değil,değersiz bir kumaştan yapıldığı söylenmiştir.

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.310

² a.g.e., s.54

C-Edebî Sanatlar

Gökyüzü, atlas kumaşından kaftan giymiş bir insan olarak düşünülerek, gökyüzü insana teşbih edilmiştir. *Atlas* (atlas kumaşı) ve *kabâ* (kaftan) kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

7. Beyit :

**Yine hem-cinsi ider âdeme Râgıb hasedi
Reşk ider mi saña kimse vüzerâdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
yine	: gene, tekrar	T	Zr
hem(h.cins)	: aynı, -i bir, -deş, -dak	F	E
cins(c.i)	: tür, çeşit	A	İ
it-(i.er / 2 kez)	: eylemek, kılmak	T	F
âdem(â.e)	: insan	A	İ
Ragıb	: özel isim	A	İ
hased(h.i)	: kıskançlık, çekememezlik	A	İ
reşk	: kıskançlık	F	İ
sen(s.a)	: ikinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
kimse	: kişi	T	Zm
vüzerâ(v.dan)	: vezirler	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey Râgıb, hasedi insana yine kendi cinsi eder : sana vezirlerden başka kimse kıskançlık eder mi?

Vezir, vâililik, vekillik gibi yüksek rütbelerde bulunan "paşa" ünvanını taşıyan kimselere verilen isimdir.¹ Şair Ragıb da paşa'dır. Nasıl ki, insana hem-cinsi hased ederse, bana da paşa olduğumdan dolayı, kendim gibi olan vezirler, paşalar hased eder, demektedir. Kıskançlık, insanın kendini ön plana çıkarmak için her türlü olumsuzluğu yapabilecek derecede, kendi düzeyindekilerle yarışmasıdır.

C-Edebî Sanatlar

Hased, reşk kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. "Sana vezirlerden başka kimse kıskançlık eder mi?" sorusuyla istifham sanatı yapılmıştır.

¹ Ferit Devçilioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 1150

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	31	10	22	63
%	% 49	% 16	% 35	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	31	7	3	1	14	7	63
%	%50	% 11	% 5	% 1	% 22	% 11	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	7	6	8	2	3	13
%	% 54	% 46	% 62	% 15	% 23	% 100

D-Deyimler

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

edâ/safâ(1.beyit);devâ(2.beyit);hatâ(3.beyit);çûn u çirâ(4.beyit);cefâ(5.beyit); kabâ (6.beyit);vüzcrâ(7.beyit).

KOCA RAGIB PAŞA -2

Ö. 1763

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

- 1 Lebün kim bûs ider bir sâgar-ı billûrdan gayrı
Kimün var zehresi tel kırmağa tanbûrdan gayrı
- 2 Hayâl-i zülfüne ser-rişte-i 'ömr-i dırâz ister
Ser-i her-mûda biñ efkâr-ı dûr-â-dûrdan gayrı
- 3 Siyehkârî ki çeşmünden sirâyet itdi bîmârî
Ümîd-i sıhhat itmeme ben dil-i rencûrdan gayrı
- 4 Misâl-i tâlî -i 'aşk-ı kühen-takvîm gerdûnuñ
Bulınmaz safhasında nahs ile mahzûrdan gayrı
- 5 Acîb ihlâs ile hasret-keş -i pâlûs-ı iclâlûñ
Şu yâd illerde var mı Râgîb-ı mehcûrdan gayrı

Koca Ragîb Paşa, *Divan*, Manzum 156; 70b.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

I. Beyit :

Lebün kim bûs ider bir sâgar-ı billûrdan gayrı
Kimün var zehresi tel kırmağa tanbûrdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
leb(l.ün)	: dudak	F	İ
kim	: hangi kişi, rastgele biri, adam	T	Zm
bûs	: öpücük	F	İ
it-(i.er)	: çylemek, kılmak	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
sâgar(s.-ı billûr)	: kadeh	F	İ
billûr(b.dan)	: billûr, kristal	F	İ
kim(k.ün)	: rastgele biri, adam	T	Zm
var	: bulunan, mevcut olan	T	F
zehre(z.si)	: cesaret	F	İ
tel	: tel	T	İ

kır-(k.mağa)	: vurarak,czerck parçalamak	T	F
tanbûr(t.dan)	: tanbur	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Dudağımı,bir billür kadehten başka kim öper;tanburdan başka tel kırmağa kimin cesareti var?

Beyitte sözü edilen dudak, sevgilinin dudağıdır.Sevgilinin dudağını ise sadece içki içerken billur kadeh öpebilmekte ve bu kadehten başka da kimse ona dokunamamaktadır. Tanbur,eğlence meclislerinde çalınan telli bir çalgıdır.Bu eğlence meclisinde, tanburdan başka kimsenin tel kırmağa cesareti yoktur;bunu ancak tanbur yapabilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Billur sagar'ın dudağı öpmesi,"içki içmek"demek olup mürsel mecaz yapılmıştır."Kimin cesareti var?" sorusuyla da istifham sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

Hayâl-i zülfüne ser-rişte-i 'ömr-i dırâz ister
Ser-i her-mûda biñ efkâr-ı dûr-â-dûrdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hayâl(h.-i zülf)	: hayal. düşüncede canlandırma	A	İ
zülf(z.üne)	: saç	F	İ
ser(s.-rişte)	: kafa, baş	F	İ
rişte(r.-i 'ömr)	: iplik	F	İ
'ömr('ö.-i dırâz)	: ömür, yaşam	A	İ
dırâz	: uzun	F	S
iste-(i.er)	: arzu etmek	T	F
ser(s.-i her)	: kafa, baş	F	İ
her	: hepsi, tamamı	F	E
mû(m.da)	: kıl	F	İ
biñ	: bin; bu sayının adı; çokluk bildirir	T	S
efkâr(e.-i dûr-â-dûr)	: fikirler.düşünceler	A	İ
dûr-â-dûr(.dan)	: uzaktan uzağa, uzun uzadıya	F	Zr
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Zülfünün hayali için,her bir saçının ucundaki uzun uzun düşüncelerden başka, uzun ömrün ipinin ucu gerekir.

Klâsik şiirde saç şekil olarak, daima ince ve uzundur. Âşığın arzusu sevgilinin saçında bulunmaktır. Saçın " ömr-i dirâz " ile birlikte düşünülmesi, uzunluğu sebebiyledir. Sevgilinin zülfüne ve boyuna erişenin kıyamete kadar uzun bir ömür süreceği düşünülür.¹ Klâsik şiirde âşık, bazen sevgilinin ayağa kadar uzanan saç ucundaki gönlünü yerlere vurur, bazen de âşığın gönlü sevgilinin saçında asılı olarak durur.

C-Edebî Sanatlar

Zülf, ser-rişte, ömr-i dirâz, mü, dîr-â-dîr kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

3. Beyit :

Siyehkârî ki çeşmünden sirâyet itdi bîmârî
Ümîd-i sıhhat itmeme ben dil-i rencûrdan gayrî

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G. Dil	Tür
siyekhârî	: kötü işler yapan. günaha giren	F	Bs
ki	: ki	F	E
çeşm(ç.ünden)	: göz	F	İ
sirâyet	: bulaşmak	A	İ
it-(i. di)	: eylemek, kılmak	T	F
bîmâr(b.î)	: hasta	F	S
ümîd(ü.-i sıhhat)	: ümit, umma	F	İ
sıhhat	: sağlık	A	İ
it-(i. mem)	: eylemek, kılmak	T	F
ben	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
dil(d.-i rencûr)	: gönül	F	İ
rencûr(r. dan)	: dertli, incinmiş, hasta	F	S
gayrî	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Hastalık, senin günahkar(suçlu) gözünden bulaşmıştır; artık benyaralı gönlümden sağlık beklemem.

Klâsik şiirde göz, hileci, sâhir, câdu vs. özelliklerle tanınır. Bütün bu olumsuz özelliklerle göz, günahkardır. Beyitte sözü edilen göz sevgilininkidir. Âşık sevgilinin gözünün bu özelliklerinden dolayı hasta olmuştur; artık ondan sağlık beklenmemelidir.

¹ Mehmet Çavuşoğlu, *Necatî Beg Divânı'nın Tahlili*, s.103; Cemal Kurnaz, *Havâli Beg Divânı'nın Tahlili*, s.222

"Gayrı" bu beyitte "artık" mansına gelmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Ümîd-i sıhhat, bîmâr, dil-i rencûr kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

4. Beyit :

**Misâl-i tâli'-i 'aşk-ı kühen-takvîm-i gerdûnuñ
Bulunmaz safhasında nahs ile mahzûrdan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
misâl(m.-i tâli')	: gibi. örnek	A	İ
tâli'(t.-i 'aşk)	: talih. kader	A	İ
'aşk('a.-ı kühen)	: sevgi	A	İ
kühen(k.-takvîm)	: eski	F	S
takvîm(t.-i gerdûn)	: takvim	A	İ
gerdûn(g.uñ)	: felek	F	İ
bul-(b.inmaz)	: bir şeyi elde etmek	T	F
safha(s.sında)	: sahife. sayfa	A	İ
nahs	: uğursuzluk. bahtsızlık	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
mahzâr(m.dan)	: korkulacak şey. engel	A	İ
gayrı	: başka. özge	A	E

B-Açıklama

Eski takvimli aşkın talihi gibi,feleğin sayfasında uğursuzluk ve korkudan başka bir şey bulunmaz.

Aşk ile gerdûn(felek,gökyüzü)un benzerlikleri,her ikisinin de çok eskilere dayanan geçmişleridir.Aşkta da olumlu ve olumsuz anlar yaşanmıştır;felek de insanlara,kimi zaman iyilikler,kimi zaman da kötülükler yapmıştır.Aşk ve gerdûn'un benzerlikleri,bu iki özellik sebebiyledir.Ayrıca,gökteki yıldızların kimisi uğurlu,kimisi uğursuz sayılır.

Nahs;uğursuzluk,bahtsızlık.Eskiden astronomide Merih ve Zühal gezegenleri nahs olarak bilinirmiş.Zühal(nahs-i ekber),büyük kutsuzluk;Merih(nahs-i asgar),küçük uğursuzluk.Yıldız ve burçların iyi ve kötü saatleri, bu nazariyeden ortaya çıkmıştır.¹

C-Edebî Sanatlar

Gerdûn,tali',takvim,nahs arasında tenasüp sanatı bulunmaktadır.

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s.378

5.Beyit :

Acib ihlâs ile hasret-keş-i pâlûs-ı iclâlûñ
Şu yâd illerde var mı Râgıb-ı mehcûrdan gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
acib	: tuhaf	A	S
ihlâs	: ihlâs, temiz kalplilik	A	İ
ile	: birliktelik ifade eder	T	E
hasret(h.-keş)	: ele geçirilemeyen biri için üzülop, yanma	A	İ
keş(k.-i pâlûs)	: çeken,çekici	F	S
pâlûş(p.-ı iclâl)	: karışık	F	S
iclâl(i.ûñ)	: büyültme, saygı gösterme	A	İ
şu	: biraz uzakta olan bir varlığı işaret eder	T	S
yâd	: yabancı	F	İ
il(i.lerde)	: il, memleket	T	İ
var(v. mı?)	: bulunan, mevcut olan	T	F
mehcûr(m.dan)	: terk olunmuş, unutulmuş	A	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Şu yabancı ellerde, senin yüceliğinin hasretini karışık duygularla ve şaşılacak bir temiz kalplilik(ihlas)le çekecek olan, ayrı düşmüş Ragıb'dan başka birisi var mı?

Beyitteki "yad il"den kasıt, bu dünyadır. İnsanın asıl vatani, Tanrı katıdır¹, o, bu dünyada Allah'tan ayrı(mehcûr), gurbettedir. "İhlas", art niyet taşımadan ve temiz kalplilikle, diğer bir tabirle "fi-sebîlillah" yapılan işlerdir. "İclâl" Allah'ın "Zatü'l-celal"sıfatındaki "celal" kelimesi aynı kökten gelmekte olup, Allah'ın yüceliğini ifade eder. Demek ki, *ihlas, iclal, yad il, mehcûr* kelimeleri bir araya getirildiğinde, bu beyitteki muhatap Allah'tır.

C-Edebî Sanatlar

"Başka birisi var mı?" sorusuyla *istifham* sanatı yapılmıştır. *Yad il, hasret-keş, mehcûr* kelimeleri arasında *tenasüp* sanatı vardır. "*Yad il*" ile dünya kastedildiğinden *açık istiare* sanatı yapılmıştır.

¹ "asıl vatan ve gurbet" konusunda bakınız: Nâbi-3.5.beyit

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	25	25	18	68
%	% 37	% 37	%26	% 100

B-Kelime Türü Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	34	12	3	1	8	10	68
%	% 50	% 18	% 4	% 1	% 12	% 15	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	1	2	2	3	7
%	% 86	% 14	% 29	% 29	% 42	% 100

D-Deyimler

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

billûr / tanbûr (1.beyit) ; dûr-â-dûr (2.beyit) ; rencûr (3.beyit);mahzûr(4.beyit);
mehcûr(5.beyit).

SABÎH

Ö.1784

Mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün

- 1 Gerekmez ehl-i hâle tavr-ı dervîş-âneden gayrı
Nigû-ter hâlet olmaz vaz'-ı abdâl-âneden gayrı
- 2 Gül-i şem' olsa 'âlem şu'le-i âvâz-ı bülbülден
Çerâğ-ı 'aşkı bilmem sâziş-i prvâneden gayrı
- 3 Harâbât-ı fenâ ma'mûre-i sahbâ-yı gafletdür
Degül hâl-i cihân keyfiyyet-i meyhâneden gayrı
- 4 Mezâkın üzre de dönse yine nüh-kâse-i devrân
Safâ yok nûş-ı meyden bûse-i cânâneden gayrı
- 5 Füsûn-ı hokka-bâzîdür kapılma mihr-i gerdûna
Degüldür va'd-i mükevveni kurı efsâneden gayrı
- 6 'Aceb bir vâdi-i vahşet fezâ-yı 'aşka düşdüm kim
Enîs ü gâm-güsârüm yok dil-i divâneden gayrı
- 7 Sabiha imtidâd-ı neş'e-i ikbâle aldanma
Degüldür devr-i gerdün gerdiş-i peymâneden gayrı

Sabih, *Divân*, 331. gazel.

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Gerekmez ehl-i hâle tavr-ı dervîş-âneden gayrı
Nigû-ter hâlet olmaz vaz'-ı abdal-âneden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gerek-(g.mez)	: ihtiyaç olmak	T	F
ehl(e.-i hâl)	: sahip,mâlik	A	S
hâl(h.e)	: davranış,hâl	A	İ
tavr(t.-ı dervîş-âne)	: davranış,tutum,hâl	A	İ

dervîş(d.-âne)	: dervîşçesine	F	Zr
âne(âne.den/2 kez)	: sıfatı.ismi zarf haline dönüştürür	F	E
nigû(n.-ter)	: güzel, iyi	F	S
ter	: tafdil ve mübâлага edatı olarak kelime sonuns gelir	F	E
hâlet	: durum, hâl	A	İ
ol-(o.maz)	: meydana gelmek, yeni bir durum kazanmak	T	F
vaz'(v.-ı abdâl-âne)	: dinî öğüt	A	İ
abdâl(a.-âne)	: dünya ile ilişkisini kesmiş dervîş	A	İ
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Hâl ehline dervîşlikten başka davranış gerekmez;abdallık halinden başka daha güzel bir hal de gerekmez.

Tasavvufta kal ehli, manevî hallere sahip olmayan gerçeğe ait sözle yetinen kişilerdir. Tasavvufta hâl ehli ise, bunun karşıtı olup hakikate (vahdet) eren, sözle vakit geçirmeyen demektir. Ruhlarını nefislerinin manevî varlıklarını maddî varlıklarının yerine bedel edenlere abdâl denir. Abdâllar, evliya zümresinden halka, vaaz, nasihat gibi yollarla faydalı olmak için manevî izne mazhar olanlar için kullanılan tabirdir. Abdalların, az konuşmak, az yemek, az uyumak, halktan ayrı yaşamak yardımı muhtaç olanlara yardım etmek, yağmur yağdırmak gibi bazı özellikleri vardır.

C-Edebî Sanatlar

Ehl-i hâl, dervîş-âne, hâlet, abdâl-âne kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

2.Beyit :

Gül-i şem' olsa 'âlem şu'le-i âvâz-ı bülbülden
Çerâğ-ı 'aşkı bilmem sûziş-i pervânenen gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gül(g.-i şem')	: gül	F	İ
şem'	: mum	A	İ
ol-(o.sa)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
'âlem	: dünya, cihan	A	İ
şu'le(ş.-i âvâz)	: alev	A	İ
âvâz(â.-ı bülbül)	: ses	F	İ
bülbül(b.den)	: bülbül	A	İ
çerag(ç.-ı 'aşk)	: fitil, mum	F	İ
bil-(b.mem)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
sûziş(s.-i pervâne)	: yanma, yakma	F	İ

pervâne(p.den)	: kelebek	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Alem,bülbülün avazının ateşinde,mumun gülü olsa,pervanenin yanmasından başka aşk mumu bilmem.

Bülbül, gülün aşkı ile öylesine şakımakta ve inlemektedir ki,dünya bu inlemenin ateşi içindedir.Pervane(kelebek)te tıpkı bülbül gibi aşk ile hemhaldir ve mumun etrafında pervanedir.Onun ışığının,ateşinin etrafında dönmektedir.Şair pervanenin aşk ateşi ile kendini ateşe atmasından başka, bir aşk mumu bilmem diyerek, mumun alevinin pervanenin ateşi karşısında bir hiç olduğunu ifade etmektedir.Şair beyitte klâsik şiirin konularından gül-bülbül ilişkisi ve mum-pervane ilişkisine beraber vermiştir.

C-Edebî Sanatlar

Şem' ve pervane kelimeleri ile, şem ü pervane hikayesine telmih yapııştır. Çerağ,suziş,şule,şem' kelimeleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.Avaz,gül,bülbül,aşk kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

3.Beyit :

Harâbât-ı fenâ ma'mure-i sahbâ-yı gafletdür
Degül hâl-i cihân keyfiyyet-i meyhânenen gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
harâbât(h.-ı fenâ)	: meyhane	F	İ
fenâ	: yokluk	A	İ
ma'mure(m.-i sahbâ)	: ma'mur olan yer.bayındır yer	A	İ
sahbâ(s.-yı gaflet)	: şarap	A	İ
gaflet(g.dür)	: gafilik.boş bulunma	A	İ
degül	: olumsuzluk anlamı veren edat	T	E
hâl(h.-i cihân)	: durum.hâl	A	İ
cihân	: dünya .âlem	F	İ
keyfiyyet(k.-i meyhâne)	: nitelik	A	İ
meyhâne(m.den)	: şarap,içki içilen yer	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Yokluk harabatı,gaflet kadehinin mâmüresidir.Cihanda olan-biten meyhänenin halinden(meyhanede olanlardan) başka bir şey değildir.

Şarap içen kişinin akli başında olmaz ve gaflete düşer. Bu gaflet anında, dünya ile ilişkisi kesilir; sanki fena bulup yokluğa kavuşur ve bu genellikle meyhanede olur. Tasavvufa göre insan, bu dünyada, nefisini olgunlaştırıp fenâ fi'llâh mertebesine ulaşmalıdır. Şâire göre, dünyada fenâyâ erişmek ile meyhanede fenâyâ erişmek aynıdır. Yani dünyada, bir ömür boyu elde edilecek bir şey, meyhanede bir mecliste olur.

C-Edebî Sanatlar

Harâbât / ma'mûre kelimeleri arasında *tezat* ; *harâbât-ı fenâ cihân*; *sahbal meyhane* kelimeleri arasında *mürettep leff ü neşr* sanatı vardır.

4. Beyit :

Mezâkın üzre de dönse yine nüh-kâse-i devrân
Safâ yok nûş-ı meyden bûse-i cânâneden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mezak(m.in)	: zevk alma, tadma, lezzet	A	İ
üzre	: amaç, şart anlatır; gibi, bu yolda	T	E
dön-(d.se)	: bir şey etrafında hareket etmek	T	F
yine	: gene, tekrar	T	Zr
nüh-kâse(n.-kâse)	: dokuz	F	S
kâse(k.-i devrân)	: çiniden, fağfurdan yapılmış çanak	F	İ
devrân	: dünya, felek, zaman	A	İ
safâ	: saflık, berraklık; gönül şenliği	A	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
nûş(n.-ı mey)	: içki içme	F	İ
mey(m.den)	: şarap	F	İ
bûse(b.-i cânâne)	: öpücük	F	İ
cânâne(c.den)	: sevgili, gönül verilmiş	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Göğün kadehe benzeyen dokuz katı, zevkin üzere dönse de, sevgilinin bûsesinden ve şarap içmekten başka zevk verir bir şey yoktur.

Hep insanların istediklerinin aksine sebep olan feleğin, bir an için de olsa insanların isteğini yerine getiren bir şekilde dönmesi halinde, memnûn olunması gerekir. Fakat şâir, buna rağmen şarap içmeyi ve sevgilinin bûsesini tercih etmektedir. Şekil ve şeffaflık itibarıyla dokuz kadehe benzeyen felek, ona şarap verse (istediklerine göre dönse) bile, şâir tercihini, bu dünyada içeceği bir kadeh şarap ve sevgiliden alacağı bir bûseden yana kullanmaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Nüh-kâse-i devrân terkibi ile **izâfet-i teşbihîyye**;safâ,mezâk,kâse,mûş-ı mey,bûse-i cânâne kelimeleri ile **tenasüp**;mezâk/safâ;müh-kâse-i devrân/mûş-ı mey kelimeleri ile **mürettep leff ü neşr** sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

**Füsûn-ı hokka-bâzîdür kapılma mihr-i gerdûna
Degüldür va'd-i mükevvenî kuru efsânenen gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
füsûn(f.-ı hokka-bâzî)	: sihir	F	İ
hokka-bâz(h.îdür)	: hokkabaz,oyunbaz,hilekâr,hileci	A	İ
kapıl-(k.ma)	: aldanmak,sürüklenmek	T	F
mihr(m.-i gerdûn)	: güneş,sevgi	F	İ
gerdûn(g.a)	: felek,dünya	F	İ
degül(d.dür)	: olumsuzluk anlamı veren edat	T	E
va'd(v.-i mükevven)	: söz verme	A	İ
mükevven(m.i)	: meydana getirilmiş,yapılmış	A	S
kuru	: kuru,boş	T	S
efsâne(e.den)	: masal,asılsız söz	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Feleğin şefkatine kapılma,onun yaptığı bir hokkabazlık büyüüdür ve kuru efsaneden başka bir gerçekleşmiş(olmuş) va'di yoktur.

Değişik atmosfer olayları ve eski telakkiye göre,sürekli dönmesiyle gökyüzü,devamlı insanı şaşırtan bir hokkabaza benzetilmiştir.Çok eski olması itibariyle de,eski hikâyeler anlamına da gelebilecek efsane ile özdeşleşen feleğin hakkında,sadece boş efsaneler anlatılmakta,bundan başka hiç bir va'di gerçekleşmiş görülmemektedir.

C-Edebî Sanatlar

Mihr-i gerdûn,füsûn-ı hokka-bâzîye benzetilerek **teşbih**;füsûn ile kuru efsane kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır.

6.Beyit :

**'Aceb bir vâdi-i vahşet fezâ-yı 'aşka düşdüm kim
Enîs ü gam-güsârüm yok dil-i dîvânenen gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
'aceb	: acaba.hayret	A	İ
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
vâdi(v.-i vahşet)	: vadi.çukur	A	İ
vahşet(v.-fezâ)	: vahşilik; ıssızlık; tenhalık; korku	A	İ
-fezâ(f.-yı 'aşk)	: artıran.çoğaltan	F	S
'aşk('a.a)	: sevgi.aşk	A	İ
düş-(d.düm)	: yere devrilmek	T	F
kim	: ki	T	Zm
enîs	: dost.arkadaş	A	İ
gam(g.-güsâr)	: gam.keder.tasa	A	İ
güsâr(g.um)	: içici.içen; yiyici.yiyen	F	S
yok	: bulunmayan.mevcut olmayan	T	F
dil(d.-i divâne)	: gönül	F	İ
divâne(d.den)	: deli.budala	F	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Öyle şaşılacak bir aşk göğü ve vahşet dolu vadiye düştüm ki,çılğm gönlümden başka bir dostum ve gam ortağım yok.

Aşk,nasıl yaşanacağı ve nelerin olacağı önceden kestirilmeyen bir duygudur.Bu haliyle aşk,sonu ve nihyeti belli olmayan gökyüzüne ve gene insanın başına nelerin gelebileceği belli olmayan bir vahşet vadisine benzetilmiştir.Bu atmosferin verdiği psikolojik halde insan çıldırır.İşte,böyle bir ortamda şâirin tek dostu ve gam ortağı çıldırmış gönlüdür.

C-Edebî Sanatlar

Dil-i divâne, enis ve gam-güsâr gibi düşünülerek teşhis santı yapılmıştır.

7.Beyit :

**Sabîhâ imtidâd-ı neş'e-i ikbâle aldanma
Degüldür devr-i gerdûn gerdiş-i peymânedan gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
imtidâd(i.-ı neş'e)	: uzama; uzun sürme	A	İ
neş'e(n.-i ikbâl)	: sevinç.mutluluk	A	İ
ikbâl(i.e)	: arzu.istek; baht.talih	A	İ

aldan-(a.ma)	: kanmak, inanmak	T	F
degül(d.dür)	: olumsuzluk anlamı veren edat	T	E
devr(d.-i gerdün)	: dönme, bir şeyin etrafını dolaşma	A	İ
gerdün	: felek, dünya	F	İ
gerdiş(g.-i peymâne)	: dönüş, dönme, dolaşma	F	İ
peymâne(p.den)	: büyük kadeh, şarap bardağı	F	İ
gayn	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ey Sabih, istek neş'esinin uzun sürüşüne aldanma; feleğin dönmesi, kadehin dönmesinden başka bir şeye benzemez.

Bu dünyanın zevklerinin uzun sürmesi beklenmemelidir. Çünkü, içki meclisinde elden ele dönen(dolaşan) kadehin dönüşüne benzeyen feleğin dönüşü, insanı aldatır.

C-Edebî Sanatlar

Şair, bir başkası imiş gibi kendine seslenerek tecrit; devr-i gerdün, gerdiş-i peymaneye benzetildiğinden dolayı da teşbih sanatları yapılmıştır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	41	30	18	89
%	% 46	% 34	% 20	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	51	10	1	2	10	15	89
%	% 57	% 11	% 1	% 2	% 11	% 17	% 100

C-Cümle Türleri Tablosu

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	6	6	2	10	-	12
%	% 50	% 50	% 17	% 83	% 0	% 100

D-Deyimler

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

derviş-âne / abdâl-âne (1.beyit); pervâne (2.beyit); meyhâne (3.beyit); cânâne (4.beyit); efsâne (5.beyit); dîvâne (6.beyit); peymâne (7.beyit)

MEKKÎ

Ö.1797-1798

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
(Fâilâtün) (fa'lun)

- 1 Bir yanar var mı benimçün cigerimden gayrı
Acır aglar kim olan dîdelerimden gayrı
- 2 Kim gelir kalb -i hazînim benim istifsâra
Ol vefâdâr -ı kadîmim kederimden gayrı
- 3 Mâsivâdan beni çek ey kerem issi Allâh
Heder et kalb -i nedâmet -eserimden gayrı
- 4 Râhat -ı âlemi uzletle kanâat bildim
Niyetim çıkmamadır taşra derimden gayrı
- 5 Hemdemim yok bu diyâr içre garîbim Mekki
Âh-ı pür-sûz-ı ney-i kilik-i terimden gayrı

Mekki, *Büyük Türk Klâsikleri*, C.7, s.35

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Bir yanar var mı benimçün cigerimden gayrı
Acır aglar kim olan dîdelerimden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
yan-(y.ar)	: tutuşmak, ateşte kalmak	T	F
var(v. mî)	: bulunan, mevcut olan	T	F
ben(b.imçün)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
ciger(c.imden)	: ciğer, yürek, iç	F	İ
acı-(a.r)	: üzüntü duymak, üzülmek	T	F
agla-(a.r)	: üzüntü, acı vb. ile gözyaşı dökmek	T	F
kim	: her kim, rastgele biri	T	Zm
ol-(o.an)	: yeni bir durum kazanmak, meydana gelmek	T	F
dîde(d.lerimden)	: göz	F	İ
gayrı (2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Benim için ciğerimden başka yanarı yakılan, bana gözümünden başka acıyıp ağlayan var mı?

İnsanın, üzüldüğü zaman, yüreğinin veya ciğerinin yandığı hissine vardığı düşünülür. Gene aynı rûhî durumda ağlanırsa, gözlerden yaş gelir. Şair, üzüntülü halinde, kendisiyle bu üzüntüyü paylaşacak, ciğeri ve gözünden başka birisinin olmayacağı duygusuna kapılmıştır.

C-Edebî Sanatlar

Ciğerin yanıp yakılması, gözün ağlayıp acıması ile, ciğer ve göz teşhis edilmiştir. Yanar ve ağlar kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır. Ayrıca şair "Yanıp yakılan, acıyıp ağlayan var mı?" diyerek, istifham sanatı yapmıştır. "Yanar acır-ağlar: ciğer dide" kelimeleri arasında ise mürettep leff ü neşr sanatı bulunmaktadır.

2. Beyit :

Kim gelir kalb-i hazînim benim istifsâra
Ol vefâdâr-ı kadîmim kederimden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G. Dil	Tür
kim	: her kim, rastgele biri, hangi kişi	T	Zm
gel-(g. ir)	: bir yere hareket etmek, gitmek, varmak	T	F
kalb(k.-i hazîn)	: yürek	A	İ
hazîn(h. im)	: hüzün	A	S
ben(b. im)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
istifsâr(i. a)	: sorma, sorulma	A	İ
ol	: o, üçüncü tekil şahıs zamiri	T	Zm
vefâdâr(v.-ı kadîm)	: dost	A	S
kadîm(k. im)	: eski	A	S
keder(k. imden)	: tasa, kaygı, dert	A	İ
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Benim zavallı gönlimin halini hatırlı sormaya o eski dostum olan kederimden başka gelen var mı?

Beyitte şairin dostu kederidir. Şair, "Hâl ve hatırlı, kederimden başka soran yok." diyerek, yalnızlığını dile getirmektedir. Şair, onun hâlını soran olmamasından dolayı gönlinü zavallı olarak telâkki etmektedir.

C-Edebî Sanatlar

Kederin dost olarak hâl,hatır sormaya gitmesi ile,keder teşhis edilmiştir.*Kalb-i hazîn* ile *keder* kelimeleri arasında **tenâsüp** sanatı vardır."Hâl,hatır sormaya kederimden başka gelen var mı?"denilerek , **istifhiam** sanatı yapılmıştır.

3.Beyit :

**Mâsivâdan beni çek ey kerem issi Allah
Heder et kalb-i nedâmet-eserimden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
mâsivâ(m.dan)	: dünya,cihan	A	İ
ben(b.i)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
çek-(ç.)	: bir şeyi tutup hareket ettirmek	T	F
kerem	: ihsan,lütuf,bağış,asalet	A	İ
issi	: sahip	T	S
Allah	: Huda,Tanrı	A	İ
heder	: yok etme	A	İ
et-(e.)	: eylemek,kılmak	T	F
kalb(k.-i nedâmet-eser)	: yürek	A	İ
nedâmet-eser(n.imden)	: pişmanlık	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ey kerem sâhibi Allah,beni dünyadan çek al,pişmanlıklarla dolu olan kalbimde,senden başka ne varsa(gayr)yok et !

Mâsivâ: Allah'tan başka bütün varlıklar ; madde âlemi, dünya.Tasavvuf dilinde, Tanrı'dan başka her şeydir.Bundan dolayı da Tanrı ile birleşmek için tasavvufta terk-i mâsivâ gerekir.Terk-i mâsivâ,dünyayla ilişkiyi kesmek demektir.¹Bu beyitteki "-den gayrı"kullanımı ile diğer beyitlerdeki kullanımlar,birbirinden farklıdır.Bu beyitteki "gayrı"nın sonunda kullanılan "-ı"isinin belirtme hali ekidir.

C-Edebî Sanatlar

Kerem,Allah,mâsivâ kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

4.Beyit :

**Râhat-ı âlemi uzletle kanâat bildim
Niyetim çıkmamadır taşra derimden gayrı**

¹ Süleyman Uludağ,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,s.348

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
râhat(r.-ı 'âlem)	: huzur,tedirginliği olamayan	A	İ
'âlem('â.i)	: cihan,dünya	A	İ
uzlet(u.le)	: yalnızlık köşesi	A	İ
kanaât	: elindekinden hoşnut olma durumu,yetinme	A	İ
bil-(b.dîm)	: bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak	T	F
niyetim	: maksat,bir şeyi yapmayı tasarlama	A	İ
çık-(ç.mamadır)	: içeriden dışarıya varmak,gitmek	T	F
taşra	: dış	T	İ
der(d.imden)	: kapı	F	İ
gayrı	: bundan böyle	A	E

B-Açıklama

*Dünyada rahat etmeyi yalnızlık köşesine çekilip kanaat etmede buldum.
Bundan böyle niyetim kapı dışına çıkmamaktır.*

Kanaat etme;kısmete razı olma,azla yetinme demektir.Şair dünyada rahatın ancak yalnızlık köşesine çekilip,kapı dışına çıkmadan azla yetinmekle olabileceğini söylemektedir.Uzlet:Halka karışmamak,onlardanayrı yaşamak,inzivâya çekilmek.Tasvüfta,günaha girmemek,çok ibâdet etmek için toplumdan ayrılıp ıssız ve kimsesiz yerlere çekilmek,tek başına yaşamaktır.Buna halvet,inzivâ adı da verilir.¹ Mutasavvıfların uzletten maksatları boşa zaman geçirmemek için,bir köşeye çekilerek ibâdet ve tefekkürle zamanı değerlendirmektir.

Bu beyitteki "gayrı" da, "artık,bundan böyle"anımlarıyla,diğerlerinden farklı kullanılmıştır.

C-Edebî Sanatlar

Taşra ve uzlet kelimeleri arasında *tezat* sanatı vardır.

5.Beyit :

**Hem-demim yok bu diyâr içre garîbim Mekki
Âh-ı pür-sûz-ı ney-i kilik-i terimden gayrı**

¹ Süleyman Uludağ,*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,s.543

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
hem-dem(h.im)	: dost	F	İ
yok	: bulunmayan, mevcut olmayan	T	F
bu	: yakını işaret için kullanılır	T	S
diyâr	: memleket	A	İ
içre	: içinde, belli bir zaman zarfı aralığında	T	E
garîb(g.im)	: kimsesiz, zavallı	A	S
âh(â-1 pür-sûz)	: âh, inleme	M	Ü
pür-sûz(p.-1 ney)	: yakıp tutuşturan	F	S
ney(n.-i kilk)	: kamış kalemi	F	İ
kilk(k-i ter)	: kalem	F	İ
ter(t.imden)	: taze	F	S
gayrı	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Ben, bu diyar içinde, taze kamış kalemimin yakıp tutuşturan âhından başka arkadaşı olmayan bir garibim.

Eskiden, yazı yazılan kalemler kamıştan yapılırdı. Bu kalemlerle yazı yazılırken hafif bir cızırtı çıkar. Şair, derdini dile getirdiği gazellerini bu tür bir kalemle yazarken, kalemin çıkardığı sesi yakıcı bir âh sesi gibi düşünmüştür. Ayrıca, bir müzik aleti olan ney de kamıştan yapılır ve içinden geçen nefes vasıtasıyla ses çıkarır. Klâsik şâirler, ney-insan benzetmesine sık sık başvurmak, nefes ile çıkan âh ile ney sesi arasında bir benzerlik kurarlar.

C-Edebî Sanatlar

Hemdem ve *garîb* kelimeleri arasında *tezat* sanatı vardır. *Âh, pür-sûz, ney* kelimeleri arasında *tenasüp* sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	26	10	22	58
%	% 45	% 17	% 38	% 100

B-Kelime Türü Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	23	10	6	-	11	8	58
%	% 40	% 17	% 10	% 0	% 19	% 14	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	İ.C.	F.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	3	3	3	1	2	6
%	% 50	% 50	% 50	% 17	% 33	% 100

D-Deyimler

ciğeri yanmak(1.beyit)

E-Anlamin Odaklaştığı Kelimeler

ciger/dide(1.beyit);keder(2.beyit);eser(3.beyit);der(4.beyit);ter(5.beyit).

RAHMÎ

Ö. 1884

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilâtün
(Fâilâtün) (fa'lun)

- 1 Neye ruh-sûde olam hâk-i derinden gayrı
Nede ârâm ede dil reh-güzerinden gayrı
- 2 Şem'-i ruhsârna pervâne-sıfat murg-ı dilin
Nesi var bir yanacak bâl ü perinden gayrı
- 3 Leb-i cânânıma ben la 'l-i Bedahşân diyemem
Bunda var başka melâhat güherinden gayrı
- 4 Sîmden olsa da bâzularım etdikçe kıyâm
Bulamam kaddine nisbet kemerinden gayrı
- 5 Neş 'esi var ise de renc-i humârın da çeker
Mest olan bâde ile derd-i serinden gayrı
- 6 Nice biñ yâreler açdı yine bu sinemde
Tîr-i müjgânını gör gamzelerinden gayrı
- 7 Leb-i dil-dârını yâda nesi var Rahmî' niñ
Hele sor hâme gibi ney-şekerinden gayrı

Rahmî, *Divân*, 152.gazel.

I-BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1.Beyit :

Neye ruh-sûde olam hâk-i derinden gayrı
Nede ârâm ede dil reh-güzerinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
ne(n.ye)	: hangi şey	T	Zm
ruh(r.-sûde)	: yüz,yanak,çehre	F	İ
sûde	: sürmüş,sürülmüş	F	S

ol-(o.am)	: yeni bir durum kazanmak	T	F
hâk(h.-i der)	: toprak	F	İ
der(d.inden)	: kapı	F	İ
ne(n.de)	: nerede	T	Zm
ârâm	: rahat	F	İ
et-(e.e)	: cylemek,kılmak	T	F
dil	: gönül	F	İ
reh(r.-güzer)	: yol	F	İ
güzer(g.înden)	: geçme.geçiş	F	İ
gayrı (2 kez)	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Kapının toprağından başka,neye yüzümü süreyim:gönül,senin geçtiğin yoldan başka nerede rahat etsin?

Âşık,sevgilinin bulunduğu yerin kapısının toprağına yüz sürmek istemektedir. Âşığın gönlü sadece,sevgilinin geçtiği yolda rahat etmektedir.Kısacası âşık sevgiliyle olmasa bile,onun yaşadığı ve gezdiği yerlerde bulunmaktan dolayı mutlu olabilmektedir.

C-Edebî Sanatlar

"Nerde rahat etsin?" sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.

2.Beyit :

**Şem'-i ruhsârına pervâne-sıfat murg-ı diliñ
Nesi var bir yanacak bâl ü perinden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
şem'(ş.-i ruhsâr)	: mum	A	İ
ruhsâr(r.ına)	: yanak	F	İ
pervâne(p.-sıfat)	: pervane.kelebek	F	İ
sıfat	: gibi.hal.keyfiyet.şekil.varlık	A	İ
murg(m.-ı dil)	: kuş	A	İ
dil(d.in)	: gönül	F	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: mevcut olan.bulunan	T	F
bir	: sayıların ilki ve en küçüğü	T	S
yan-(y.acak)	: tutuşmak.ateşte kalmak	T	F
bâl	: kol.kanat	F	İ
per(p.inden)	: kanat	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Gönül' kuşunun,yanağının mumuna,pervane gibi yanacak bir kol ve kanadından başka nesi var?

Sevgilinin yanağı o kadar parlaktır ki,tıpkı bir mum gibi etrafa ışık saçmaktadır.Bu ışık âşığını ona doğru çekmektedir.Kelebekler,kendilerini ışığa atarak öldürürler.Onlarda içgüdüsel olarak ışığa gitme ve kendini öldürme duygusu vardır.Şem ü pervane hikâyesinde pervane (kelebek),şem'(mum)in etrafında döner,sonra da kendini mumun ateşine atarmış.Tıpkı bu kelebekler gibi âşık da,sevgilinin parlak,ışık saçan yanağına doğru gidecek ve bu ışıpta kelebek gibi yanacaktır.

C-Edebî Sanatlar

Sevgilinin yanağı renk itibariyle muma,âşığın gönlü ise kuşa teşbih edilmiştir.Ayrıca Şem ü pervane hikayesine telmih vardır.*Bâl,per,murg* kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

3.Beyit :

Leb-i cânânıma ben la'l-i Bedahşân diyemem
Bunda var başka melâhat güherinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
leb(l.-i cânân)	: dudak	F	İ
cânân(c.ima)	: sevgili	F	S
ben	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
la'l(l.-i Bedahşân)	: yakut,değerli taş	A	İ
Bedahşân	: Afganistan'da Bedahş denilen yer	F	İ
de-(d.yemem)	: söylemek	T	F
bu(b.nda)	: yakını işaret eder	T	S
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
başka	: özge,değişik,bilinenden ayrı	T	S
melâhat	: güzellik	A	İ
güher(g.inden)	: inci	F	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Ben sevgilimin dudağına Bedahşân yakutu diyemem;bunda,cevherinden başka bir güzellik var.

La'l-i Bedahşân,bugünkü Afganistan'da Bedahş denilen yerden çıkarılan kırmızı renkli bir taş olan yakuttur.Bu taş,renk ve değer açılarından sevgilinin dudağını

temsil eder.¹Âşık sevgilinin dudağının,la'lin cevheri(özü)nden başka bir güzelliğinin olduğunu belirtiyor.Bu güzellik,la'lin bir taş soğukluğunun yanında,dudağın insan sıcaklığıdır.

C-Edebî Sanatlar

Sevgili yerine *istiare* ile *cânân* denilmiştir.Dudak, la'-i Bedahşana benzetilerek *teşbih* yapılmıştır.*La'l-i Bedahşan,melâhat,güher* kelimeleri arasında *tenasüp* sanatı vardır.

4.Beyit :

Sîmden olsa da bâzularım etdikçe kıyâm
Bulamam kaddine nisbet kemerinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
sîm(s.den)	: gümüş	F	İ
ol-(o.sa)	: meydana gelmek,yeni bir durum kazanmak	T	F
bâzû(b.larım)	: kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı,paçı	F	İ
et-(e.dikçe)	: eylemek,kılmak	T	F
kıyâm	: kalkmak	A	İ
bul-(b.amam)	: bir şey elde temek	T	F
kadd(k.ine)	: boy	A	İ
nisbet	: uygun	T	İ
kemer(k.inden)	: kemer	F	İ
gayrı	: başka,özge,kuşak	A	E

B-Açıklama

Bazularım gümüşten olsa da ayağa kalktıkça, boyuna uygun kemerinden başka bir şey bulamam.

Pazular,beyaz renginden dolayı gümüşe benzetilir ve insanın kas gücünü ifade eder.Âşık bu pazularını şişirse(kaldırır)ve sevgiliyi kucklamaya kalksa bile,sevgilinin boyunun uzunluğuna uygun,(sevgilinin) kemerinden başka bir şey bulamamaktadır.

Eskiden kol gücünü ifade eden pazulara,gümüşten,enli bileziğe benzer bâzû denilen bir takı takılırdı.Bâzû dirsek ile omuz arasında,ön kol üzerindeki kolun kaldıraç görevi yapmasını sağlayan adaleye verilen addır.²Bend kelimesi bağ demektir.Bâzû-bend,paçı bağıdır.Beyitte,sîm(gümüş) pazubent ile gümüş kemer arasında bir ilgi vardır.

¹ İskender Pala *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,s.75

² Zeki Kuşoğlu,Yiğitlerin Gururu Bazubendler,*İlgi Dergisi*,İstanbul 1989,S.59,s.32-34

5.Beyit :

Neş'esi var ise de renc-i humârın da çeker
Mest olan bâde ile derd-i serinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
neş'e(n.si)	: sevinç.mutluluk	A	İ
var	: bulunana.mevcut olan	T	F
î-(î.se)	: idi.imiş.isc. çekimli şekillerini kapsayan fiil	T	F
renc(r.-i humâr)	: ağrı.sızı	F	İ
humâr(h.in)	: baş ağrısı	A	İ
çek-(ç.er)	: katlanmak	T	F
mest	: sarhoş	F	S
ol-(o.an)	: yeni bir durum kazanmak.hâsıl olmak	T	F
bâde	: şarap	F	İ
ile	: birliktelik bildirir	T	E
derd(d.-i ser)	: tasa.keder	F	İ
ser(s.inden)	: baş.kafa	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Mahmurluk eziyetinin, şarap ile mest olan başının derdinden başka bir neş'esi varsa,bunu da çeker!

Şarap içildiğinde insan kendinden geçer,başı hoş bir hal alır,içki sarhoşluğu ile mahmurlaşır.Bu mahmurluk sonradan baş ağrısı verir.Beyte göre âşık, şarap ile mest olan başının derdinden başka bir neş'e varsa bunu da çekecektir.Çünkü o,şaraptan gelen her türlü derde razıdır.

C-Edebî Sanatlar

Derd-i ser/renc-i humâr ile neş'e kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. *Mest,bâde,humâr,neş'e* kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.Ayrıca *renc-i humâr* ile *derd-i ser* terkipleri arasında da **tenasüp** sanatı vardır.

6.Beyit :

Nice biñ yâreler açdı yine bu sînemde
Tîr-i müjgânını gör gamzelerinden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
nice	: ne çok, oldukça çok	T	S
biñ	: çokluk anlatır; bu sayının ismi	T	S
yâre(y.ler)	: yara	T	İ
aç-(a.dı)	: meydana gelmek	T	F
yine	: gene,yeniden,bir daha	T	Zr
bu	: yakını işaret eder	T	S
sîne(s.mde)	: göğüs	F	İ
tîr(t.-i müjgân)	: ok	F	İ
müjgân(m.ını)	: kirpik	F	İ
gör-(g.)	: göz ile seçmek	T	F
gamze(g.lerinden)	: yan bakış	A	İ
gayrı	: başka,özge	A	E

B-Açıklama

Gamzelerinden başka ,kirpiklerinin oklarının da göğsümde nasıl binlerce yaralar açtığımı gör.

Klâsik şiirde gamze(yan bakış) en çok ok ve kılıca benzetilir.Gamzeden başka gözdeki kirpikler de oktur .Sevgilinin kirpik ve gamze okları âşğın göğsünde binlerce yara açar."Binlerce" denmesinin sebebi,kirpiklerin çok olduğundandır.

C-Edebî Sanatlar

Yâre,sine,tîr-i müjgân,gamze kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

7.Beyit :

**Leb-i dil-dârını yâda nesi var Rahmî'nin
Hele sor hâme gibi ney-şekerinden gayrı**

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
leb(l.-i dildâr)	: dudak	F	İ
dildâr(d.ını)	: sevgili	F	S
yâd(y.a)	: hatırlama,anma	F	İ
ne(n.si)	: hangi şey	T	Zm
var	: bulunan,mevcut olan	T	F
hele	: özellikle, hiç olmazsa	T	Zr
sor-(s.)	: bilgi istemek için sormak	T	F
hâme	: kalem	F	İ
gibi	: benzer	T	E

B-Açıklama

Rahmi'nin,sevgilinin dudağını anmak için, hele sor,kalem gibi şeker kamışından başka nesi var?

Şair,kamıştan yapılan kalem ile,sevgilinin dudağının vasfını yazarak,onu yad etmektedir.Leb(dudak),şeker,ney-şeker,şehd,hurma,şîrîn vs.özelliklerle anılır.Dudak şeker gibi tatlıdır.

C-Edebî Sanatlar

"Nesi var?"sorusuyla istifham sanatı yapılmıştır.*Leb-i dil-dâr,ney-şeker* kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	19	34	34	87
%	% 22	% 39	% 39	% 100

B-Kelime Türü Tablosu

Kelime Türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	43	10	5	2	17	10	87
%	% 49	% 11	% 6	% 2	% 21	% 11	% 100

C-Cümle Türleri

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	7	3	4	2	4	10
%	% 70	% 30	% 40	% 20	% 40	%100

D-Deyimler

renc-i humarın(baş ağrısı) çekmek,(5.beyit); yare açmak(6.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

der/güzer(1.beyit);per(2.beyit); güher (3.beyit) ; kemer (4.beyit) ; ser (5.beyit);
gamzeler(6.beyit);ney-şeker(7.beyit)

'ABDÎ

Ö.1941

Fe'ilâtün / feilâtün / feilâtün / feilâtün
(Fâ'ilâtün) (fa'lün)

- 1 Aglayan yok hâlîme dîdelerimden gayrı
Güldüren yok yüzümü 'işve-gerimden gayrı
- 2 Öyle sevdâ-zedeyim ki yanyor cân ü benim
Çekemez kimse bu sevdâyı serimden gayrı
- 3 Uyku girmez gözüme pister-i mihnetde benim
Geceler yokdur enîsim kederimden gayrı
- 4 Gülşen-i bâg-ı hayâlimde açan güllerle
Var mıdır bûy-ı safâ verd-i terimden gayrı
- 5 Dil -i virânemi tenvir edebilmez 'Abdi
Şu 'le -i şem '-i ruh -ı sîm-berimden gayrı

'Abdi, *Divân*, 61/2. gazel

I- BEYİT DEĞERLENDİRMELERİ

1. Beyit :

Aglayan yok hâlîme dîdelerimden gayrı
Güldüren yok yüzümü 'işve-gerimden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
agla-(a.yan)	: gözyaşı dökmek	T	F
yok(2 kez)	: bulunmayan, mevcuy olmayan	T	F
hâl(h.ime)	: durum, hal	A	İ
dîde(d.lerimden)	: göz	F	İ
gül-(g.düren)	: gülmesine sebep olmak	T	F
yüz(y.ümü)	: yüz	T	İ
'işve('i.-ger)	: güzelin gönül aldatan, gönül çeken edası	A	İ
ger(g.imden)	: fâliyet bildiren edat	F	E
gayrı(2 kez)	: başka, özge	A	E

B-Açıklama

Gözlerimden başka halime ağlayan yoktur;nazlı sevgilimden başka yüzümü bir güldüren yoktur.

Âşık aşk derdiyle ağlayıp inlemektedir.Onu bu durumdan kurtaracak kişi, sevgilidir.Âşığın bu durumuna,kendi gözlerinden başka bir ağlayan bulunmamaktadır.

C-Edebî Sanatlar

Ağlayan yok güldüren yok;hâlime yüzümü;dîdelerimden 'işve-gerimden kelimeleri arasında mürettep leff ü neşr sanatı vardır.Ağlamak ve gülmek kelimeleri arasında tezat sanatı vardır.

2.Beyit :

Öyle sevdâ-zedeyim ki yanıyor cân u tenim
Çekemez kimse bu sevdâyı serimden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
öyle	: o denli,o derece,o kadar	T	Zr
sevdâ(s.-zede)	: aşk.sevgi.istek.heves	F	İ
zede(z.yim)	: tutulmuş.çarpılmış	F	S
kî	: ki edatı	F	E
yan-(y.ıyor)	: tutuşmak,ateşte kalmak	T	F
cân	: can	F	İ
ten(t.im)	: ten	T	İ
çek-(ç.emez)	: bir şeyi tutup başka bir yöne hareket ettirmek	T	F
kimse	: kim olduğu bilinmeyen şahıs.adam.biri	T	Zm
bu	: yakını gösteren sıfat	T	S
sevdâ(s.yı)	: aşk.sevgi.heves.istek	F	İ
ser(s.imden)	: baş.kafa	F	İ
gayrı	: başka.özge.	A	E

B-Açıklama

Öyle bir sevdaya uğramışım ki,can ve tenim yanıyor ;başımдан başka hiç kimse bu sevdayı çekemez.

Âşık öyle bir evdâ,aşk içindedir ki,bu aşkın ateşiyle canı ve teni adeta yanmaktadır.Beyite göre bu derde âşıktan başka kimse tahammül edememektedir.

C-Edebî Sanatlar

Sevdâ-zede,yanmak,sevdâ kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

3.Beyit :

Uyku girmez gözüme pister-i mihnetde benim
Geceler yokdur enîsim kederimden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
uyku	: uyku	T	İ
gir-(g.mez)	: dışarıdan içeriye geçmek.gelmek	T	F
göz(g.üme)	: göz	T	İ
pister(p.-i mihnet)	: yatak,döşek	F	İ
mihnet(m.de)	: zahmet.cızıyet.gam.keder	A	İ
ben(b.im)	: birinci tekil şahıs zamiri	T	Zm
gece(g.ler)	: gece	T	İ
yok(y.dur)	: bulunmayan,mevcut olmayan	T	F
enîs(e.im)	: dost.arkadaş,yar.sevgili	A	İ
keder(k.imden)	: tasa.gam,kaygı.gönül üzüntüsü	A	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Üzüntü yatağında benim gözüme uyku girmez; geceleri,kederimden başka arkadaşım yoktur.

Duyulan üzüntü ve sıkıntı geceleri daha da yoğunlaşarak,kişiyi perişan eder.Sıkıntılı olan için,uzun ve gam dolu geceler bitmek bilmez. Âşık da o kadar gamlıdır ki,geceleri uyuyamamaktadır.Bu sıkıntı ve ızdırıp dolu gecelerde ona,yüreğindeki kederden başka bir dert ortağı yoktur,yalnızdır.

Nedim de gece-üzüntü ilişkisini şöyle dile getirir:

Şeb-i yeldâyı münecimle muvakkit ne bilür
Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç sa'at

Nâbî,¹

C-Edebî Sanatlar

Pister-i mihnet,keder,gece,uyku kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

¹ Nâmık Açıkgoz, Beyitlerle Başbaşa,Nilüfer Dergisi,Elazığ 1991,S.4,s.24

4.Beyit :

Gülşen-i bâg-ı hayâlimde açan güllerle
Var mıdır bûy-ı safâ verd-i terimden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
gülşen(g.-i bağ)	: gülbahçesi	F	İ
bağ(b.-ı hayâl)	: bahçe.bağ	F	İ
hayâl(h.imde)	: hayal.zihinde canlandırma	A	İ
aç-(a.an)	: bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak	T	F
gül(g.lerle)	: gül	F	İ
var(v.mıdır)	: mevcut olan.bulunan	T	F
bûy(b.-ı safâ)	: koku	F	İ
safâ	: safâ,safılık,berraklık,eğlence,gönül şenliği	A	İ
verd(v.-i ter)	: gül	A	İ
ter(t.imden)	: taze,yaş,ıslak	F	S
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Hayalimin bağının bahçesinde açan güllerle,taze gülümden başka safâ kokusu var mıdır?

Âşık(şâir) hayâlinin bahçesinde açan taze güllerle safâ,eğlence içerisindedir.Şairin hayalî gül bahçesinde açan güller ve onların taze kokusu,ona safâ (eğlence) vermektedir.Bu kokudan başka şaire eğlence yoktur.

C-Edebî Sanatlar

Şâir hayalini,gül bahçesine teşbih etmektedir."Taze gülümden başka safâ kokusu var mıdır?" sorusu ile istifham sanatı yapmaktadır.*Gülşen-i bağ,gül,bûy-ı safâ,verd-i ter* kelimeleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.

5.Beyit :

Dil-i vîrânemi tenvîr edebilmez 'Abdî
Şule-i şem'-i ruh-ı sîm-berimden gayrı

A-Kelimeler

Kelime	Anlam	G.Dil	Tür
dil(d.-i vîrâne)	: gönül	F	İ
vîrâne(v.mi)	: yıkılmış,harabolmuş yer,yapı	F	İ
tenvîr	:aydınlık,aydınlatmak	A	İ

et-(e.ebilmez)	: eylemek.ctmek.kılmak	T	F
şu'le(ş.-i şem')	: alev	A	İ
şem'(ş.-i rûh)	: mum	A	İ
rûh(r.-ı sîm)	: yanak	F	İ
sîm(s.-ber)	: gümüşten.sırmadan	F	S
ber(b.imden)	: göğüs.sinc	F	İ
gayrı	: başka.özge	A	E

B-Açıklama

Ey 'Abdî,göğsü gümüş olan sevgilinin yanağının mumunun alevinden başka, yıkılmış gönlümü aydınlatacak bir şey var mı?

Sevgilinin yanağı parlaklığı ile muma benzetilir.Tıpkı mumun etrafı aydınlattığı gibi,sevgili de âşğın karanlık gönlünü aydınlatacak yegâne varlıktır.Âşğın perişan gönlünün aydınlanması, sevgilinin yanağının parlaklığına bağlıdır.

C-Edebî Sanatlar

Sevgilinin yanağı,muma teşbih edilmiştir.Şu'le, şem' ,ruh-ı sim-ber,tenvir kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

II- GENEL DEĞERLENDİRME

A-Kelimelerin Geldiği Diller Tablosu

Geldiği Dil	A	F	T	Toplam
kelime sayısı	17	19	20	56
%	% 30	% 34	% 36	% 100

B-Kelime Türleri Tablosu

Kelime türü	İ	S	Zm	Zr	F	E	Toplam
kelime sayısı	30	4	2	1	11	8	56
%	% 54	% 7	% 3	% 2	% 20	% 14	% 100

C-Cümle Türü

Cümle Türü	F.C.	İ.C.	Olumlu	Olumsuz	Soru	Toplam
cümle sayısı	4	4	3	4	1	8
%	% 50	% 50	% 38	% 50	% 12	% 100

D-Deyimler

Sevda çekmek (2.beyit);göze girmek(3.beyit)

E-Anlamın Odaklaştığı Kelimeler

dideler / 'işve-ger (1.beyit);ser(2.beyit);keder(3.beyit);verd-i ter(4.beyit);ruh-i sîm-ber (5.beyit).

